നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥാ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി;
ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി;
സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീതി.

അയം സരണഗമനനിദ്ദേസോ ഖുദ്ദകാനം ആദി.

ഇമസ്സ ദാനി അത്ഥം പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകട്ഠകഥായ വിവരിതും വിഭജിതും ഉത്താനീകാതും ഇദം വുച്ചതി -

ഉത്തമം വന്ദനേയ്യാനം, വന്ദിത്വാ രതനത്തയം;
ഖുദ്ദകാനം കരിസ്സാമി, കേസഞ്ചി അത്ഥവണ്ണനം.

ഖുദ്ദകാനം ഗമ്ഭീരത്താ, കിഞ്ചാപി അതിദുക്കരാ;
വണ്ണനാ മാദിസേനേസാ, അബോധന്തേന സാസനം.

അജ്ജാപി തു അബ്ബോച്ഛിന്നോ, പുബ്ബാചരിയനിച്ഛയോ;
തഥേവ ച ഠിതം യസ്മാ, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം.

തസ്മാഹം കാതുമിച്ഛാമി, അത്ഥസംവണ്ണനം ഇമം;
സാസനഞ്ചേവ നിസ്സായ, പോരാണഞ്ച വിനിച്ഛയം.

സദ്ധമ്മബഹുമാനേന, നാത്തുക്കംസനകമ്യതാ;
നാഞ്ഞേസം വമ്ഭനത്ഥായ, തം സുണാഥ സമാഹിതാതി.

ഖുദ്ദകവവത്ഥാനം

തത്ഥ **"ഖുദ്ദകാനം കരിസ്സാമി, കേസഞ്ചി അത്ഥവണ്ണന"**ന്തി വുത്തത്താ ഖുദ്ദകാനി താവ വവത്ഥപേത്വാ പച്ഛാ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമി. ഖുദ്ദകാനി നാമ ഖുദ്ദകനികായസ്സ ഏകദേസോ, ഖുദ്ദകനികായോ നാമ പഞ്ചന്നം നികായാനം ഏകദേസോ. പഞ്ച നികായാ നാമ -

ദീഘമജ്ഝിമസംയുത്ത, അങ്ഗുത്തരികഖുദ്ദകാ;
നികായാ പഞ്ച ഗമ്ഭീരാ, ധമ്മതോ അത്ഥതോ ചിമേ.

തത്ഥ ബ്രഹ്മജാലസുത്താദീനി ചതുത്തിംസ സുത്താനി **ദീഘനികായോ**. മൂലപരിയായസുത്താദീനി ദിയഡ്ഢസതം ദ്വേ ച സുത്താനി **മജ്ഝിമനികായോ**. ഓഘതരണസുത്താദീനി സത്ത സുത്തസഹസ്സാനി സത്ത ച സുത്തസതാനി

ദ്വാസട്ഠി ച സുത്താനി **സംയുത്തനികായോ**. ചിത്തപരിയാദാനസുത്താദീനി നവ സുത്തസഹസ്സാനി പഞ്ച ച സുത്തസതാനി സത്തപഞ്ഞാസഞ്ച സുത്താനി **അങ്ഗുത്തരനികായോ**. ഖുദ്ദകപാഠോ, ധമ്മപദം, ഉദാനം, ഇതിവുത്തകം, സുത്തനിപാതോ, വിമാനവത്ഥു, പേതവത്ഥു, ഥേരഗാഥാ, ഥേരീഗാഥാ, ജാതകം, നിദ്ദേസോ, പടിസമ്ഭിദാ , അപദാനം, ബുദ്ധവംസോ, ചരിയാപിടകം, വിനയാഭിധമ്മപിടകാനി, ഠപേത്വാ വാ ചത്താരോ നികായേ അവസേസം ബുദ്ധവചനം **ഖുദ്ദകനികായോ**.

കസ്മാ പനേസ ഖുദ്ദകനികായോതി വുച്ചതി? ബഹൂനം ഖുദ്ദകാനം ധമ്മക്ഖന്ധാനം സമൂഹതോ നിവാസതോ ച. സമൂഹനിവാസാ ഹി ''നികായോ''തി വുച്ചന്തി. ''നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകനികായമ്പി സമനുപസ്സാമി ഏവം ചിത്തം, യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, തിരച്ഛാനഗതാ പാണാ (സം॰ നി॰ ൩.൧൦൦). പോണികനികായോ, ചിക്ഖല്ലികനികായോ''തി ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സാധകാനി സാസനതോ ലോകതോ ച. അയമസ്സ ഖുദ്ദകനികായസ്സ ഏകദേസോ. ഇമാനി സുത്തന്തപിടകപരിയാപന്നാനി അത്ഥതോ വിവരിതും വിഭജിതും ഉത്താനീകാതുഞ്ച അധിപ്പേതാനി ഖുദ്ദകാനി, തേസമ്പി ഖുദ്ദകാനം സരണസിക്ഖാപദദ്വത്തിംസാകാരകുമാരപഞ്ഹമങ്ഗലസുത്ത-രതനസുത്തതിരോകുട്ടനിധികണ്ഡമേത്തസുത്താനം വസേന നവപ്പഭേദോ ഖുദ്ദകപാഠോ ആദി ആചരിയപരമ്പരായ വാചനാമഗ്ഗം ആരോപിതവസേന ന ഭഗവതാ വുത്തവസേന. ഭഗവതാ ഹി വുത്തവസേന -

''അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

''ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) -

ഇദം ഗാഥാദ്വയം സബ്ബസ്സാപി ബുദ്ധവചനസ്സ ആദി. തഞ്ച മനസാവ വുത്തവസേന, ന വചീഭേദം കത്വാ വുത്തവസേന. വചീഭേദം പന കത്വാ വുത്തവസേന -

''യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ,
ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ;
അഥസ്സ കങ്ഖാ വപയന്തി സബ്ബാ,
യതോ പജാനാതി സഹേതുധമ്മ''ന്തി. (ഉദാ॰ ൧; മഹാവ॰ ൧) -

അയം ഗാഥാ ആദി. തസ്മാ യ്വായം നവപ്പഭേദോ ഖുദ്ദകപാഠോ ഇമേസം ഖുദ്ദകാനം ആദി, തസ്സ ആദിതോ പഭുതി അത്ഥസംവണ്ണനം ആരഭിസ്സാമി.

നിദാനസോധനം

തസ്സ ചായമാദി **''ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീ''**തി. തസ്സായം അത്ഥവണ്ണനായ മാതികാ -

“കേന കത്ഥ കദാ കസ്മാ, ഭാസിതം സരണത്തയം;
കസ്മാ ചിധാദിതോ വുത്ത, മവുത്തമപി ആദിതോ.

“നിദാനസോധനം കത്വാ, ഏവമേത്ഥ തതോ പരം;
ബുദ്ധം സരണഗമനം, ഗമകഞ്ച വിഭാവയേ.

“ഭേദാഭേദം ഫലഞ്ചാപി, ഗമനീയഞ്ച ദീപയേ;
ധമ്മം സരണമിച്ചാദി, ദ്വയേപേസ നയോ മതോ.

“അനുപുബ്ബവവത്ഥാനേ, കാരണഞ്ച വിനിദ്ദിസേ;
സരണത്തയമേതഞ്ച, ഉപമാഹി പകാസയേ”തി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ ഇദം സരണത്തയം കേന ഭാസിതം, കത്ഥ ഭാസിതം, കദാ ഭാസിതം, കസ്മാ ഭാസിതം അവുത്തമപിചാദിതോ തഥാഗതേന കസ്മാ ഇധാദിതോ വുത്തന്തി പഞ്ച പഞ്ഹാ.

തേസം വിസ്സജ്ജനാ **കേന ഭാസിത**ന്തി ഭഗവതാ ഭാസിതം, ന സാവകേഹി, ന ഇസീഹി, ന ദേവതാഹി. **കത്ഥാ**തി ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ. **കദാ**തി ആയസ്മന്തേ യസേ സദ്ധിം സഹായകേഹി അരഹത്തം പത്തേ ഏകസട്ഠിയാ അരഹന്തേസു ബഹുജനഹിതായ ലോകേ ധമ്മദേസനം കരോന്തേസു. കസ്മാതി പബ്ബജ്ജത്ഥഞ്ച ഉപസമ്പദത്ഥഞ്ച. യഥാഹ -

> “ഏവഞ്ച പന, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബാജേതബ്ബോ ഉപസമ്പാദേതബ്ബോ. പഠമം കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദാപേത്വാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കാരാപേത്വാ ഭിക്ഖൂനം പാദേ വന്ദാപേത്വാ ഉക്കുടികം നിസീദാപേത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ ‘ഏവം വദേഹീ’തി വത്തബ്ബോ ‘ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീ’”തി (മഹാവ॰ ൩൪).

കസ്മാ ചിധാദിതോ വുത്തന്തി ഇദഞ്ച നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം തീഹി പിടകേഹി സങ്ഗണ്ഹിത്വാ വാചനാമഗ്ഗം ആരോപേന്തേഹി പുബ്ബാചരിയേഹി യസ്മാ ഇമിനാ മഗ്ഗേന ദേവമനുസ്സാ ഉപാസകഭാവേന വാ പബ്ബജിതഭാവേന വാ സാസനം ഓതരന്തി, തസ്മാ സാസനോതാരസ്സ മഗ്ഗഭൂതത്താ ഇധ ഖുദ്ദകപാഠേ ആദിതോ വുത്തന്തി ഞാതബ്ബം.

കതം നിദാനസോധനം.

൧. സരണത്തയവണ്ണനാ

ബുദ്ധവിഭാവനാ

ഇദാനി യം വുത്തം **"ബുദ്ധം സരണഗമനം, ഗമകഞ്ച വിഭാവയേ"**തി, തത്ഥ സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണനിമിത്താനുത്തരവിമോക്ഖാധിഗമപരിഭാവിതം ഖന്ധസന്താനമുപാദായ, പഞ്ഞത്തിതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനം വാ സച്ചാഭിസമ്ബോധിമുപാദായ പഞ്ഞത്തിതോ സത്തവിസേസോ ബുദ്ധോ. യഥാഹ -

> ''ബുദ്ധോതി യോ സോ ഭഗവാ സയമ്ഭൂ അനാചരിയകോ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝി, തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, ബലേസു ച വസീഭാവ''ന്തി (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൧).

അയം താവ അത്ഥതോ ബുദ്ധവിഭാവനാ.

ബ്യഞ്ജനതോ പന ''ബുജ്ഝിതാതി ബുദ്ധോ, ബോധേതാതി ബുദ്ധോ''തി ഏവമാദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ചേതം -

> ''ബുദ്ധോതി കേനട്ഠേന ബുദ്ധോ? ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ, ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ, സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോ, സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോ, അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോ, വികസിതായ ബുദ്ധോ, ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, നിരുപക്കിലേസസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതരാഗോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതദോസോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതമോഹോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തനിക്കിലേസോതി ബുദ്ധോ, ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോ, ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ, അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോ. ബുദ്ധോതി നേതം നാമം മാതരാ കതം, ന പിതരാ കതം, ന ഭാതരാ കതം, ന ഭഗിനിയാ കതം, ന മിത്താമച്ചേഹി കതം, ന ഞാതിസാലോഹിതേഹി കതം, ന സമണബ്രാഹ്മണേഹി കതം, ന ദേവതാഹി കതം, വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ബുദ്ധോ''തി (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨).

ഏത്ഥ ച യഥാ ലോകേ അവഗന്താ അവഗതോതി വുച്ചതി, ഏവം **ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീ**തി ബുദ്ധോ. യഥാ പണ്ണസോസാ വാതാ പണ്ണസുസാതി വുച്ചന്തി, ഏവം **ബോധേതാ പജായാ**തി ബുദ്ധോ. **സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോ**തി സബ്ബധമ്മബുജ്ഝനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോ**തി സബ്ബധമ്മബോധനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോ**തി അഞ്ഞേന അബോധിതോ സയമേവ ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **വികസിതായ ബുദ്ധോ**തി നാനാഗുണവികസനതോ പദുമമിവ വികസനട്ഠേന ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ**തി ഏവമാദീഹി

ചിത്തസങ്കോചകരധമ്മപഹാനതോ നിദ്ദാക്ഖയവിബുദ്ധോ പുരിസോ വിയ സബ്ബകിലേസനിദ്ദാക്ഖയവിബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധിയത്ഥാനം ഗമനത്ഥപരിയായതോ യഥാ മഗ്ഗം ഗതോപി പുരിസോ ഗതോതി വുച്ചതി, ഏവം ഏകായനമഗ്ഗം ഗതത്താപി ബുദ്ധോതി വുച്ചതീതി ദസ്സേതും വുത്തം. **ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ**തി ന പരേഹി ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോ, കിന്തു സയമേവ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി . **അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധി ബുദ്ധം ബോധോതി പരിയായവചനമേതം. തത്ഥ യഥാ നീലരത്തഗുണയോഗതോ ''നീലോ പടോ, രത്തോ പടോ''തി വുച്ചതി, ഏവം ബുദ്ധിഗുണയോഗതോ ബുദ്ധോതി ഞാപേതും വുത്തം ഹോതി. തതോ പരം **ബുദ്ധോതി നേതം നാമ**ന്തി ഏവമാദി അത്ഥമനുഗതാ അയം പഞ്ഞത്തീതി ബോധനത്ഥം വുത്തന്തി ഏവരൂപേന നയേന സബ്ബേസം പദാനം ബുദ്ധസദ്ദസ്സ സാധനസമത്ഥോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അയം ബ്യഞ്ജനതോപി ബുദ്ധവിഭാവനാ.

സരണഗമനഗമകവിഭാവനാ

ഇദാനി **സരണഗമനാദീസു** ഹിംസതീതി സരണം, സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിം പരിക്കിലേസം ഹിംസതി വിധമതി നീഹരതി നിരോധേതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ഹിതേ പവത്തനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി ബുദ്ധോ, ഭവകന്താരാ ഉത്തരണേന അസ്സാസദാനേന ച ധമ്മോ, അപ്പകാനമ്പി കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സങ്ഘോ. തസ്മാ ഇമിനാപി പരിയായേന തം രതനത്തയം സരണം. തപ്പസാദതഗ്ഗരുതാഹി വിഹതവിദ്ധംസിതകിലേസോ തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ അപരപ്പച്ചയോ വാ ചിത്തുപ്പാദോ സരണഗമനം. തംസമങ്ഗീ സത്തോ തം സരണം ഗച്ഛതി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേന ''ഏസ മേ സരണം, ഏസ മേ പരായണ''ന്തി ഏവമേതം ഉപേതീതി അത്ഥോ . ഉപേന്തോ ച ''ഏതേ മയം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം സരണം ഗച്ഛാമ, ധമ്മഞ്ച, ഉപാസകേ നോ ഭഗവാ ധാരേതൂ''തി തപുസ്സഭല്ലികാദയോ വിയ സമാദാനേന വാ, ''സത്ഥാ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ, സാവകോഹമസ്മീ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) മഹാകസ്സപാദയോ വിയ സിസ്സഭാവൂപഗമനേന വാ, ''ഏവം വുത്തേ ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ യേന ഭഗവാ തേനഞ്ജലിം പണാമേത്വാ തിക്ഖത്തും ഉദാനം ഉദാനേസി 'നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. നമോ തസ്സ...പേ॰... സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ'''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) ബ്രഹ്മായുആദയോ വിയ തപ്പോണത്തേന വാ, കമ്മട്ഠാനാനുയോഗിനോ വിയ അത്തസന്നിയ്യാതനേന വാ, അരിയപുഗ്ഗലാ വിയ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേന വാതി അനേകപ്പകാരം വിസയതോ കിച്ചതോ ച ഉപേതി.

അയം സരണഗമനസ്സ ഗമകസ്സ ച വിഭാവനാ.

ഭേദാഭേദഫലദീപനാ

ഇദാനി **“ഭേദാഭേദം ഫലഞ്ചാപി, ഗമനീയഞ്ച ദീപയേ”**തി വുത്താനം ഭേദാദീനം അയം ദീപനാ, ഏവം സരണഗതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദുവിധോ സരണഗമനഭേദോ - സാവജ്ജോ ച അനവജ്ജോ ച. അനവജ്ജോ കാലകിരിയായ, സാവജ്ജോ അഞ്ഞസത്ഥരി വുത്തപ്പകാരപ്പവത്തിയാ, തസ്മിഞ്ച വുത്തപ്പകാരവിപരീതപ്പവത്തിയാ. സോ ദുവിധോപി പുഥുജ്ജനാനമേവ. ബുദ്ധഗുണേസു അഞ്ഞാണസംസയമിച്ഛാഞാണപ്പവത്തിയാ അനാദരാദിപ്പവത്തിയാ ച തേസം സരണം സംകിലിട്ഠം ഹോതി. അരിയപുഗ്ഗലാ പന അഭിന്നസരണാ ചേവ അസംകിലിട്ഠസരണാ ച ഹോന്തി. യഥാഹ “അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യാ”തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൭൬; മ॰ നി॰ ൩.൧൨൮; വിഭ॰ ൮൦൯). പുഥുജ്ജനാ തു യാവദേവ സരണഭേദം ന പാപുണന്തി, താവദേവ അഭിന്നസരണാ. സാവജ്ജോവ നേസം സരണഭേദോ, സംകിലേസോ ച അനിട്ഠഫലദോ ഹോതി. അനവജ്ജോ അവിപാകത്താ അഫലോ, അഭേദോ പന ഫലതോ ഇട്ഠമേവ ഫലം ദേതി.

യഥാഹ -

> “യേകേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
> പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ”തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

തത്ര ച യേ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേന സരണം ഗതാ, തേ അപായം ന ഗമിസ്സന്തി. ഇതരേ പന സരണഗമനേന ന ഗമിസ്സന്തീതി ഏവം ഗാഥായ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

അയം താവ ഭേദാഭേദഫലദീപനാ.

ഗമനീയദീപനാ

ഗമനീയദീപനായം ചോദകോ ആഹ - “ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമീ”തി ഏത്ഥ യോ ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛതി, ഏസ ബുദ്ധം വാ ഗച്ഛേയ്യ സരണം വാ, ഉഭയഥാപി ച ഏകസ്സ വചനം നിരത്ഥകം. കസ്മാ? ഗമനകിരിയായ കമ്മദ്വയാഭാവതോ. ന ഹേത്ഥ “അജം ഗാമം നേതീ”തിആദീസു വിയ ദ്വികമ്മകത്തം അക്ഖരചിന്തകാ ഇച്ഛന്തി.

“ഗച്ഛതേവ പുബ്ബം ദിസം, ഗച്ഛതി പച്ഛിമം ദിസ”ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯; ൩.൮൭) വിയ സാത്ഥകമേവാതി ചേ? ന, ബുദ്ധസരണാനം സമാനാധികരണഭാവസ്സാനധിപ്പേതതോ. ഏതേസഞ്ഹി സമാനാധികരണഭാവേ അധിപ്പേതേ പടിഹതചിത്തോപി ബുദ്ധം ഉപസങ്കമന്തോ ബുദ്ധം സരണം ഗതോ സിയാ. യഞ്ഹി തം ബുദ്ധോതി വിസേസിതം സരണം, തമേവേസ ഗതോതി. “ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമ”ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൯൨) വചനതോ സമാനാധികരണത്തമേവാതി ചേ? ന, തത്ഥേവ തബ്ഭാവതോ. തത്ഥേവ ഹി ഗാഥാപദേ ഏതം ബുദ്ധാദിരതനത്തയം സരണഗതാനം ഭയഹരണത്തസങ്ഖാതേ സരണഭാവേ അബ്യഭിചരണതോ “ഖേമമുത്തമഞ്ച സരണ”ന്തി അയം സമാനാധികരണഭാവോ അധിപ്പേതോ, അഞ്ഞത്ഥ തു ഗമിസമ്ബന്ധേ സതി സരണഗമനസ്സ അപ്പസിദ്ധിതോ അനധിപ്പേതോതി

അസാധകമേതം. “ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി ഏത്ഥ ഗമിസമ്ബന്ധേപി സരണഗമനപസിദ്ധിതോ സമാനാധികരണത്തമേവാതി ചേ? ന പുബ്ബേ വുത്തദോസപ്പസങ്ഗതോ. തത്രാപി ഹി സമാനാധികരണഭാവേ സതി ഏതം ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘസരണം പടിഹതചിത്തോപി ആഗമ്മ സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചേയ്യാതി ഏവം പുബ്ബേ വുത്തദോസപ്പസങ്ഗോ ഏവ സിയാ, ന ച നോ ദോസേന അത്ഥി അത്ഥോതി അസാധകമേതം. യഥാ “മമഞ്ഹി, ആനന്ദ, കല്യാണമിത്തം ആഗമ്മ ജാതിധമ്മാ സത്താ ജാതിയാ പരിമുച്ചന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯) ഏത്ഥ ഭഗവതോ കല്യാണമിത്തസ്സ ആനുഭാവേന പരിമുച്ചമാനാ സത്താ “കല്യാണമിത്തം ആഗമ്മ പരിമുച്ചന്തീ”തി വുത്താ. ഏവമിധാപി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘസ്സ സരണസ്സാനുഭാവേന മുച്ചമാനോ “ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി വുത്തോതി ഏവമേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സബ്ബഥാപി ന ബുദ്ധസ്സ ഗമനീയത്തം യുജ്ജതി, ന സരണസ്സ, ന ഉഭയേസം, ഇച്ഛിതബ്ബഞ്ച ഗച്ഛാമീതി നിദ്ദിട്ഠസ്സ ഗമകസ്സ ഗമനീയം, തതോ വത്തബ്ബാ ഏത്ഥ യുത്തീതി. വുച്ചതേ -

ബുദ്ധോയേവേത്ഥ ഗമനീയോ, ഗമനാകാരദസ്സനത്ഥം തു തം സരണവചനം, ബുദ്ധം സരണന്തി ഗച്ഛാമി. ഏസ മേ സരണം, ഏസ മേ പരായണം, അഘസ്സ, താതാ, ഹിതസ്സ ച വിധാതാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഏതം ഗച്ഛാമി ഭജാമി സേവാമി പയിരുപാസാമി, ഏവം വാ ജാനാമി ബുജ്ഝാമീതി. യേസഞ്ഹി ധാതൂനം ഗതിഅത്ഥോ ബുദ്ധിപി തേസം അത്ഥോതി. ഇതി-സദ്ദസ്സ അപ്പയോഗാ അയുത്തമിതി ചേ? തം ന. തത്ഥ സിയാ - യദി ചേത്ഥ ഏവമത്ഥോ ഭവേയ്യ, തതോ “അനിച്ചം രൂപം അനിച്ചം രൂപന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ”തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൫൨, ൮൫) വിയ ഇതി-സദ്ദോ പയുത്തോ സിയാ, ന ച പയുത്തോ, തസ്മാ അയുത്തമേതന്തി. തഞ്ച ന, കസ്മാ? തദത്ഥസമ്ഭവാ. “യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ”തി ഏവമാദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൯൦) വിയ ഇധാപി ഇതി-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ സമ്ഭവതി, ന ച വിജ്ജമാനത്ഥസമ്ഭവാ ഇതി-സദ്ദാ സബ്ബത്ഥ പയുജ്ജന്തി, അപ്പയുത്തസ്സാപേത്ഥ പയുത്തസ്സ വിയ ഇതി-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ അഞ്ഞേസു ച ഏവംജാതികേസു, തസ്മാ അദോസോ ഏവ സോതി. “അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, തീഹി സരണഗമനേഹി പബ്ബജ്ജ”ന്തിആദീസു (മഹാവ॰ ൩൪) സരണസ്സേവ ഗമനീയതോ യം വുത്തം “ഗമനാകാരദസ്സനത്ഥം തു സരണവചന”ന്തി, തം ന യുത്തമിതി ചേ. തം നായുത്തം. കസ്മാ? തദത്ഥസമ്ഭവാ ഏവ. തത്രാപി ഹി തസ്സ അത്ഥോ സമ്ഭവതി, യതോ പുബ്ബസദിസമേവ അപ്പയുത്തോപി പയുത്തോ വിയ വേദിതബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി പുബ്ബേ വുത്തദോസപ്പസങ്ഗോ ഏവ സിയാ, തസ്മാ യഥാനുസിട്ഠമേവ ഗഹേതബ്ബം.

അയം ഗമനീയദീപനാ.

ധമ്മസങ്ഘസരണവിഭാവനാ

ഇദാനി യം വുത്തം **“ധമ്മം സരണമിച്ചാദി, ദ്വയേപേസ നയോ മതോ”**തി ഏത്ഥ വുച്ചതേ - യ്വായം “ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമീ”തി ഏത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാനയോ വുത്തോ, “ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീ”തി ഏതസ്മിമ്പി പദദ്വയേ ഏസോവ വേദിതബ്ബോ. തത്രാപി ഹി ധമ്മസങ്ഘാനം അത്ഥതോ

ബ്യഞ്ജനതോ ച വിഭാവനമത്തമേവ അസദിസം, സേസം വുത്തസദിസമേവ. യതോ യദേവേത്ഥ അസദിസം, തം വുച്ചതേ - മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി ധമ്മോതി ഏകേ. ഭാവിതമഗ്ഗാനം സച്ഛികതനിബ്ബാനാനഞ്ച അപായേസു അപതനഭാവേന ധാരണതോ പരമസ്സാസവിധാനതോ ച മഗ്ഗവിരാഗാ ഏവ ഇമസ്മിം അത്ഥേ ധമ്മോതി അമ്ഹാകം ഖന്തി, അഗ്ഗപ്പസാദസുത്തഞ്ചേവ സാധകം. വുത്തഞ്ചേത്ഥ "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ , അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി ഏവമാദി (അം॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦).

ചതുബ്ബിധഅരിയമഗ്ഗസമങ്ഗീനം ചതുസാമഞ്ഞഫലസമധിവാസിതഖന്ധസന്താനാനഞ്ച പുഗ്ഗലാനം സമൂഹോ ദിട്ഠിസീലസങ്ഘാതേന സംഹതത്താ സങ്ഘോ. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ -

> "തം കിം മഞ്ഞസി, ആനന്ദ, യേ വോ മയാ ധമ്മാ അഭിഞ്ഞാ ദേസിതാ, സേയ്യഥിദം, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, പസ്സസി നോ ത്വം, ആനന്ദ, ഇമേസു ധമ്മേസു ദ്വേപി ഭിക്ഖൂ നാനാവാദേ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൩).

അയഞ്ഹി പരമത്ഥസങ്ഘോ സരണന്തി ഗമനീയോ. സുത്തേ ച "ആഹുനേയ്യോ പാഹുനേയ്യോ ദക്ഖിണേയ്യോ അഞ്ജലികരണീയോ അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാ"തി (ഇതിവു॰ ൯൦; അം॰ നി॰ ൪.൩൪, ൬൮൭) വുത്തോ. ഏതം പന സരണം ഗതസ്സ അഞ്ഞസ്മിമ്പി ഭിക്ഖുസങ്ഘേ വാ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘേ വാ ബുദ്ധപ്പമുഖേ വാ സങ്ഘേ സമ്മുതിസങ്ഘേ വാ ചതുവഗ്ഗാദിഭേദേ ഏകപുഗ്ഗലേപി വാ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതേ വന്ദനാദികിരിയായ സരണഗമനം നേവ ഭിജ്ജതി ന സംകിലിസ്സതി, അയമേത്ഥ വിസേസോ. വുത്താവസേസന്തു ഇമസ്സ ദുതിയസ്സ ച സരണഗമനസ്സ ഭേദാഭേദാദിവിധാനം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അയം താവ "ധമ്മം സരണമിച്ചാദി, ദ്വയേപേസ നയോ മതോ"തി ഏതസ്സ വണ്ണനാ.

അനുപുബ്ബവവത്ഥാനകാരണനിദ്ദേസോ

ഇദാനി **അനുപുബ്ബവവത്ഥാനേ, കാരണഞ്ച വിനിദ്ദിസേ**തി ഏത്ഥ ഏതേസു ച തീസു സരണവചനേസു സബ്ബസത്താനം അഗ്ഗോതി കത്വാ പഠമം ബുദ്ധോ, തപ്പഭവതോ തദുപദേസിതതോ ച അനന്തരം ധമ്മോ, തസ്സ ധമ്മസ്സ ആധാരകതോ തദാസേവനതോ ച അന്തേ സങ്ഘോ. സബ്ബസത്താനം വാ ഹിതേ നിയോജകോതി കത്വാ പഠമം ബുദ്ധോ, തപ്പഭവതോ സബ്ബസത്തഹിതത്താ അനന്തരം ധമ്മോ, ഹിതാധിഗമായ പടിപന്നോ അധിഗതഹിതോ ചാതി കത്വാ അന്തേ സങ്ഘോ സരണഭാവേന വവത്ഥപേത്വാ പകാസിതോതി ഏവം അനുപുബ്ബവവത്ഥാനേ കാരണഞ്ച വിനിദ്ദിസേ.

ഉപമാപകാസനാ

ഇദാനി യമ്പി വുത്തം **"സരണത്തയമേതഞ്ച, ഉപമാഹി പകാസയേ"**തി , തമ്പി വുച്ചതേ - ഏത്ഥ പന പുണ്ണചന്ദോ വിയ ബുദ്ധോ, ചന്ദകിരണനികരോ വിയ തേന ദേസിതോ ധമ്മോ, പുണ്ണചന്ദകിരണസമുപ്പാദിതപീണിതോ ലോകോ വിയ

സങ്ഘോ. ബാലസൂരിയോ വിയ ബുദ്ധോ, തസ്സ രസ്മിജാലമിവ വുത്തപ്പകാരോ ധമ്മോ, തേന വിഹതന്ധകാരോ ലോകോ വിയ സങ്ഘോ. വനദാഹകപുരിസോ വിയ ബുദ്ധോ, വനദഹനഗ്ഗി വിയ കിലേസവനദഹനോ ധമ്മോ, ദഡ്ഢവനത്താ ഖേത്തഭൂതോ വിയ ഭൂമിഭാഗോ ദഡ്ഢകിലേസത്താ പുഞ്ഞക്ഖേത്തഭൂതോ സങ്ഘോ. മഹാമേഘോ വിയ ബുദ്ധോ, സലിലവുട്ഠി വിയ ധമ്മോ, വുട്ഠിനിപാതൂപസമിതരേണു വിയ ജനപദോ ഉപസമിതകിലേസരേണു സങ്ഘോ. സുസാരഥി വിയ ബുദ്ധോ, അസ്സാജാനീയവിനയൂപായോ വിയ ധമ്മോ, സുവിനീതസ്സാജാനീയസമൂഹോ വിയ സങ്ഘോ. സബ്ബദിട്ഠിസല്ലുദ്ധരണതോ സല്ലകത്തോ വിയ ബുദ്ധോ, സല്ലുദ്ധരണൂപായോ വിയ ധമ്മോ, സമുദ്ധടസല്ലോ വിയ ജനോ സമുദ്ധടദിട്ഠിസല്ലോ സങ്ഘോ. മോഹപടലസമുപ്പാടനതോ വാ സാലാകിയോ വിയ ബുദ്ധോ, പടലസമുപ്പാടനുപായോ വിയ ധമ്മോ, സമുപ്പാടിതപടലോ വിപ്പസന്നലോചനോ വിയ ജനോ സമുപ്പാടിതമോഹപടലോ വിപ്പസന്നഞാണലോചനോ സങ്ഘോ. സാനുസയകിലേസബ്യാധിഹരണസമത്ഥതായ വാ കുസലോ വേജ്ജോ വിയ ബുദ്ധോ, സമ്മാ പയുത്തഭേസജ്ജമിവ ധമ്മോ, ഭേസജ്ജപയോഗേന സമുപസന്തബ്യാധി വിയ ജനസമുദായോ സമുപസന്തകിലേസബ്യാധാനുസയോ സങ്ഘോ.

അഥ വാ സുദേസകോ വിയ ബുദ്ധോ, സുമഗ്ഗോ വിയ ഖേമന്തഭൂമി വിയ ച ധമ്മോ, മഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ഖേമന്തഭൂമിപ്പത്തോ വിയ സങ്ഘോ. സുനാവികോ വിയ ബുദ്ധോ, നാവാ വിയ ധമ്മോ, പാരപ്പത്തോ സമ്പത്തികോ വിയ ജനോ സങ്ഘോ. ഹിമവാ വിയ ബുദ്ധോ, തപ്പഭവോസധമിവ ധമ്മോ, ഓസധൂപഭോഗേന നിരാമയോ വിയ ജനോ സങ്ഘോ. ധനദോ വിയ ബുദ്ധോ, ധനം വിയ ധമ്മോ, യഥാധിപ്പായം ലദ്ധധനോ വിയ ജനോ സമ്മാലദ്ധഅരിയധനോ സങ്ഘോ. നിധിദസ്സനകോ വിയ ബുദ്ധോ, നിധി വിയ ധമ്മോ, നിധിപ്പത്തോ വിയ ജനോ സങ്ഘോ.

അപിച അഭയദോ വിയ വീരപുരിസോ ബുദ്ധോ, അഭയമിവ ധമ്മോ, സമ്പത്താഭയോ വിയ ജനോ അച്ചന്തസബ്ബഭയോ സങ്ഘോ. അസ്സാസകോ വിയ ബുദ്ധോ, അസ്സാസോ വിയ ധമ്മോ, അസ്സത്ഥജനോ വിയ സങ്ഘോ. സുമിത്തോ വിയ ബുദ്ധോ, ഹിതൂപദേസോ വിയ ധമ്മോ, ഹിതൂപയോഗേന പത്തസദത്ഥോ വിയ ജനോ സങ്ഘോ. ധനാകരോ വിയ ബുദ്ധോ, ധനസാരോ വിയ ധമ്മോ, ധനസാരൂപഭോഗോ വിയ ജനോ സങ്ഘോ. രാജകുമാരന്ഹാപകോ വിയ ബുദ്ധോ, സീസന്ഹാനസലിലം വിയ ധമ്മോ, സുന്ഹാതരാജകുമാരവഗ്ഗോ വിയ സദ്ധമ്മസലിലസുന്ഹാതോ സങ്ഘോ. അലങ്കാരകാരകോ വിയ ബുദ്ധോ, അലങ്കാരോ വിയ ധമ്മോ, അലങ്കതരാജപുത്തഗണോ വിയ സദ്ധമ്മാലങ്കതോ സങ്ഘോ. ചന്ദനരുക്ഖോ വിയ ബുദ്ധോ, തപ്പഭവഗന്ധോ വിയ ധമ്മോ, ചന്ദനുപഭോഗേന സന്തപരിളാഹോ വിയ ജനോ സദ്ധമ്മൂപഭോഗേന സന്തപരിളാഹോ സങ്ഘോ. ദായജ്ജസമ്പദാനകോ വിയ പിതാ ബുദ്ധോ, ദായജ്ജം വിയ ധമ്മോ, ദായജ്ജഹരോ പുത്തവഗ്ഗോ വിയ സദ്ധമ്മദായജ്ജഹരോ സങ്ഘോ. വികസിതപദുമം വിയ ബുദ്ധോ, തപ്പഭവമധു വിയ ധമ്മോ, തദുപഭോഗീഭമരഗണോ വിയ സങ്ഘോ. ഏവം സരണത്തയമേതഞ്ച, ഉപമാഹി പകാസയേ.

ഏത്താവതാ ച യാ പുബ്ബേ **“കേന കത്ഥ കദാ കസ്മാ, ഭാസിതം സരണത്തയ”**ന്തിആദീഹി ചതൂഹി ഗാഥാഹി അത്ഥവണ്ണനായ മാതികാ നിക്ഖിത്താ, സാ അത്ഥതോ പകാസിതാ ഹോതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

സരണത്തയവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സിക്ഖാപദവണ്ണനാ

സിക്ഖാപദപാഠമാതികാ

ഏവം സരണഗമനേഹി സാസനോതാരം ദസ്സേത്വാ സാസനം ഓതിണ്ണേന ഉപാസകേന വാ പബ്ബജിതേന വാ യേസു സിക്ഖാപദേസു പഠമം സിക്ഖിതബ്ബം, താനി ദസ്സേതും നിക്ഖിത്തസ്സ സിക്ഖാപദപാഠസ്സ ഇദാനി വണ്ണനത്ഥം അയം മാതികാ -

"യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, വുത്താനേതാനി തം നയം;
വത്വാ കത്വാ വവത്ഥാനം, സാധാരണവിസേസതോ.

"പകതിയാ ച യം വജ്ജം, വജ്ജം പണ്ണത്തിയാ ച യം;
വവത്ഥപേത്വാ തം കത്വാ, പദാനം ബ്യഞ്ജനത്ഥതോ.

"സാധാരണാനം സബ്ബേസം, സാധാരണവിഭാവനം;
അഥ പഞ്ചസു പുബ്ബേസു, വിസേസത്ഥപ്പകാസതോ.

"പാണാതിപാതപഭുതി-ഹേകതാനാനതാദിതോ;
ആരമ്മണാദാനഭേദാ, മഹാസാവജ്ജതോ തഥാ.

"പയോഗങ്ഗസമുട്ഠാനാ, വേദനാമൂലകമ്മതോ;
വിരമതോ ച ഫലതോ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

"യോജേതബ്ബം തതോ യുത്തം, പച്ഛിമേസ്വപി പഞ്ചസു;
ആവേണികഞ്ച വത്തബ്ബം, ഞേയ്യാ ഹീനാദിതാപി ചാ"തി.

തത്ഥ ഏതാനി പാണാതിപാതാവേരമണീതിആദീനി ദസ സിക്ഖാപദാനി ഭഗവതാ ഏവ വുത്താനി, ന സാവകാദീഹി. താനി ച സാവത്ഥിയം വുത്താനി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ ആയസ്മന്തം രാഹുലം പബ്ബാജേത്വാ കപിലവത്ഥുതോ സാവത്ഥിം അനുപ്പത്തേന സാമണേരാനം സിക്ഖാപദവവത്ഥാപനത്ഥം. വുത്തം ഹേതം -

"അഥ ഖോ ഭഗവാ കപിലവത്ഥുസ്മിം യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കാമി. അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ യേന സാവത്ഥി തദവസരി. തത്ര സുദം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. തേന ഖോ പന സമയേന ...പേ°... അഥ ഖോ സാമണേരാനം ഏതദഹോസി - 'കതി നു ഖോ അമ്ഹാകം സിക്ഖാപദാനി, കത്ഥ ച അമ്ഹേഹി സിക്ഖിതബ്ബ'"ന്തി. ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസും - "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സാമണേരാനം ദസ സിക്ഖാപദാനി, തേസു ച സാമണേരേഹി സിക്ഖിതും , പാണാതിപാതാവേരമണീ...പേ°... ജാതരൂപരജതപടിഗ്ഗഹണാ വേരമണീ"തി (മഹാവ° ൧൦൬).

താനേതാനി "സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ"തി (ദീ° നി° ൧.൧൯൩; മ° നി° ൨.൨൪; വിഭ° ൫൪൩) സുത്താനുസാരേന സരണഗമനേസു ച

ദസ്സിതപാഠാനുസാരേന "പാണാതിപാതാ വേരമണിസിക്ഖാപദം സമാദിയാമീ"തി ഏവം വാചനാമഗ്ഗം ആരോപിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി. ഏവം താവ "യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, വുത്താനേതാനി തം നയം വത്വാ"തി സോ നയോ ദട്ഠബ്ബോ.

സാധാരണവിസേസവവത്ഥാനം

ഏത്ഥ ച ആദിതോ ദ്വേ ചതുത്ഥപഞ്ചമാനി ഉപാസകാനം സാമണേരാനഞ്ച സാധാരണാനി നിച്ചസീലവസേന. ഉപോസഥസീലവസേന പന ഉപാസകാനം സത്തമട്ഠമം ചേകം അങ്ഗം കത്വാ സബ്ബപച്ഛിമവജ്ജാനി സബ്ബാനിപി സാമണേരേഹി സാധാരണാനി, പച്ഛിമം പന സാമണേരാനമേവ വിസേസഭൂതന്തി ഏവം സാധാരണവിസേസതോ വവത്ഥാനം കാതബ്ബം. പുരിമാനി ചേത്ഥ പഞ്ച ഏകന്തഅകുസലചിത്തസമുട്ഠാനത്താ പാണാതിപാതാദീനം പകതിവജ്ജതോ വേരമണിയാ, സേസാനി പണ്ണത്തിവജ്ജതോതി ഏവം പകതിയാ ച യം വജ്ജം, വജ്ജം പണ്ണത്തിയാ ച യം, തം വവത്ഥപേതബ്ബം.

സാധാരണവിഭാവനാ

യസ്മാ ചേത്ഥ "വേരമണിസിക്ഖാപദം സമാദിയാമീ"തി ഏതാനി സബ്ബസാധാരണാനി പദാനി, തസ്മാ ഏതേസം പദാനം ബ്യഞ്ജനതോ ച അത്ഥതോ ച അയം സാധാരണവിഭാവനാ വേദിതബ്ബാ -

തത്ഥ **ബ്യഞ്ജനതോ** താവ വേരം മണതീതി വേരമണീ, വേരം പജഹതി, വിനോദേതി, ബ്യന്തീകരോതി, അനഭാവം ഗമേതീതി അത്ഥോ. വിരമതി വാ ഏതായ കരണഭൂതായ വേരമ്ഹാ പുഗ്ഗലോതി, വികാരസ്സ വേകാരം കത്വാ വേരമണീ. തേനേവ ചേത്ഥ "വേരമണിസിക്ഖാപദം വിരമണിസിക്ഖാപദ"ന്തി ദ്വിധാ സജ്ഝായം കരോന്തി. സിക്ഖിതബ്ബാതി സിക്ഖാ, പജ്ജതേ അനേനാതി പദം. സിക്ഖായ പദം സിക്ഖാപദം, സിക്ഖായ അധിഗമൂപായോതി അത്ഥോ. അഥ വാ മൂലം നിസ്സയോ പതിട്ഠാതി വുത്തം ഹോതി. വേരമണീ ഏവ സിക്ഖാപദം വേരമണിസിക്ഖാപദം, വിരമണിസിക്ഖാപദം വാ ദുതിയേന നയേന. സമ്മാ ആദിയാമി സമാദിയാമി, അവീതിക്കമനാധിപ്പായേന അഖണ്ഡകാരിതായ അച്ഛിദ്ദകാരിതായ അസബലകാരിതായ ച ആദിയാമീതി വുത്തം ഹോതി.

അത്ഥതോ പന വേരമണീതി കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതി, സാ പാണാതിപാതാ വിരമന്തസ്സ "യാ തസ്മിം സമയേ പാണാതിപാതാ ആരതി വിരതി പടിവിരതി വേരമണീ അകിരിയാ അകരണം അനജ്ഝാപത്തി വേലാഅനതിക്കമോ സേതുഘാതോ"തി ഏവമാദിനാ (വിഭ॰ ൭൦൪) നയേന വിഭങ്ഗേ വുത്താ. കാമഞ്ചേസാ വേരമണീ നാമ ലോകുത്തരാപി അത്ഥി, ഇധ പന സമാദിയാമീതി വുത്തത്താ സമാദാനവസേന പവത്താരഹാ, തസ്മാ സാ ന ഹോതീതി കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതീതി വുത്താ.

സിക്ഖാതി തിസ്സോ സിക്ഖാ അധിസീലസിക്ഖാ, അധിചിത്തസിക്ഖാ, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാതി. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ സമ്പത്തവിരതിസീലം ലോകികാ

വിപസ്സനാ രൂപാരൂപഝാനാനി അരിയമഗ്ഗോ ച സിക്ഖാതി അധിപ്പേതാ. യഥാഹ -

"കതമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി, സോമനസ്സസഹഗതം ഞാണസമ്പയുത്തം...പേ॰... തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി...പേ॰... അവിക്ഖേപോ ഹോതി, ഇമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ.

"കതമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ? യസ്മിം സമയേ രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം...പേ॰... പഞ്ചമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി...പേ॰... അവിക്ഖേപോ ഹോതി, ഇമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ.

"കതമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ? യസ്മിം സമയേ അരൂപപത്തിയാ...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസഹഗതം...പേ॰... അവിക്ഖേപോ ഹോതി, ഇമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ.

"കതമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ? യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി നിയ്യാനികം...പേ॰... അവിക്ഖേപോ ഹോതി, ഇമേ ധമ്മാ സിക്ഖാ"തി (വിഭ॰ ൭൧൨-൭൧൩).

ഏതാസു സിക്ഖാസു യായ കായചി സിക്ഖായ പദം അധിഗമൂപായോ, അഥ വാ മൂലം നിസ്സയോ പതിട്ഠാതി സിക്ഖാപദം. വുത്തഞ്ഹേതം - "സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേന്തോ ബഹുലീകരോന്തോ"തി ഏവമാദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൪൯). ഏവമേത്ഥ സാധാരണാനം പദാനം സാധാരണാ ബ്യഞ്ജനതോ അത്ഥതോ ച വിഭാവനാ കാതബ്ബാ.

പുരിമപഞ്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

ഇദാനി യം വുത്തം - **"അഥ പഞ്ചസു പുബ്ബേസു, വിസേസത്ഥപ്പകാസതോ... പേ॰... വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ"**തി , തത്ഥേതം വുച്ചതി - **പാണാതിപാതോ**തി ഏത്ഥ താവ **പാണോ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയപ്പടിബദ്ധാ ഖന്ധസന്തതി, തം വാ ഉപാദായ പഞ്ഞത്തോ സത്തോ. തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ തസ്സ പാണസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ. **അദിന്നാദാന**ന്തി ഏത്ഥ അദിന്നന്തി പരപരിഗ്ഗഹിതം, യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി, തസ്മിം പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം. **അബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി അസേട്ഠചരിയം, ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിമേഥുനപ്പടിസേവനാ കായദ്വാരപ്പവത്താ അസദ്ധമ്മപ്പടിസേവനട്ഠാനവീതിക്കമചേതനാ അബ്രഹ്മചരിയം . **മുസാവാദോ**തി ഏത്ഥ **മുസാ**തി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജനകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ വാ, വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനമേവ അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ മിച്ഛാചേതനാ മുസാവാദോ.

സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനന്തി എത്ഥ പന **സുരാ**തി പഞ്ച സുരാ - പിട്ഠസുരാ, പൂവസുരാ, ഓദനസുരാ, കിണ്ണപക്ഖിത്താ, സമ്ഭാരസംയുത്താ ചാതി. **മേരയ**മ്പി പുപ്ഫാസവോ, ഫലാസവോ, ഗുളാസവോ, മധ്വാസവോ, സമ്ഭാരസംയുത്തോ ചാതി പഞ്ചവിധം. **മജ്ജ**ന്തി തദുഭയമേവ മദനിയട്ഠേന മജ്ജം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി അത്ഥി മദനിയം, യേന പീതേന മത്തോ ഹോതി പമത്തോ, ഇദം വുച്ചതി മജ്ജം. **പമാദട്ഠാന**ന്തി യായ ചേതനായ തം പിവതി അജ്ഝോഹരതി, സാ ചേതനാ മദപ്പമാദഹേതുതോ പമാദട്ഠാനന്തി വുച്ചതി, യതോ അജ്ഝോഹരണാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ സുരാമേരയമജ്ജാനം അജ്ഝോഹരണചേതനാ "സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാന"ന്തി വേദിതബ്ബാ. ഏവം താവേത്ഥ പാണാതിപാതപ്പഭുതീഹി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ഏകതാനാനതാദിവിനിച്ഛയം

ഏകതാനാനതാദിതോതി എത്ഥ ആഹ - കിം പന വജ്ഝവധകപ്പയോഗചേതനാദീനം ഏകതായ പാണാതിപാതസ്സ അഞ്ഞസ്സ വാ അദിന്നാദാനാദിനോ ഏകത്തം, നാനതായ നാനത്തം ഹോതി, ഉദാഹു നോതി. കസ്മാ പനേതം വുച്ചതി? യദി താവ ഏകതായ ഏകത്തം, അഥ യദാ ഏകം വജ്ഝം ബഹൂ വധകാ വധേന്തി, ഏകോ വാ വധകോ ബഹുകേ വജ്ഝേ വധേതി, ഏകേന വാ സാഹത്ഥികാദിനാ പയോഗേന ബഹൂ വജ്ഝാ വധീയന്തി, ഏകാ വാ ചേതനാ ബഹൂനം വജ്ഝാനം ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകപയോഗം സമുട്ഠാപേതി, തദാ ഏകേന പാണാതിപാതേന ഭവിതബ്ബം. യദി പന നാനതായ നാനത്തം. അഥ യദാ ഏകോ വധകോ ഏകസ്സത്ഥായ ഏകം പയോഗം കരോന്തോ ബഹൂ വജ്ഝേ വധേതി, ബഹൂ വാ വധകാ ദേവദത്തയഞ്ഞദത്തസോമദത്താദീനം ബഹൂനമത്ഥായ ബഹൂ പയോഗേ കരോന്താ ഏകമേവ ദേവദത്തം യഞ്ഞദത്തം സോമദത്തം വാ വധേന്തി, ബഹൂഹി വാ സാഹത്ഥികാദീഹി പയോഗേഹി ഏകോ വജ്ഝോ വധീയതി. ബഹൂ വാ ചേതനാ ഏകസ്സേവ വജ്ഝസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകപയോഗം സമുട്ഠാപേന്തി, തദാ ബഹൂഹി പാണാതിപാതേഹി ഭവിതബ്ബം. ഉഭയമ്പി ചേതമയുത്തം. അഥ നേവ ഏതേസം വജ്ഝാദീനം ഏകതായ ഏകത്തം, നാനതായ നാനത്തം, അഞ്ഞഥേവ തു ഏകത്തം നാനത്തഞ്ച ഹോതി, തം വത്തബ്ബം പാണാതിപാതസ്സ, ഏവം സേസാനമ്പീതി.

വുച്ചതേ - തത്ഥ താവ പാണാതിപാതസ്സ ന വജ്ഝവധകാദീനം പച്ചേകമേകതായ ഏകതാ, നാനതായ നാനതാ, കിന്തു വജ്ഝവധകാദീനം യുഗനദ്ധമേകതായ ഏകതാ, ഭിന്നമ്പി തു തേസം, തതോ അഞ്ഞതരസ്സ വാ നാനതായ നാനതാ. തഥാ ഹി ബഹൂസു വധകേസു ബഹൂഹി സരക്ഖേപാദീഹി ഏകേന വാ ഓപാതഖണനാദിനാ പയോഗേന ബഹൂ വജ്ഝേ വധേന്തേസുപി ബഹൂ പാണാതിപാതാ ഹോന്തി. ഏകസ്മിം വധകേ ഏകേന, ബഹൂഹി വാ പയോഗേഹി തപ്പയോഗസമുട്ഠാപികായ ച ഏകായ, ബഹൂഹി വാ ചേതനാഹി ബഹൂ വജ്ഝേ വധേന്തേപി ബഹൂ പാണാതിപാതാ ഹോന്തി, ബഹൂസു ച വധകേസു യഥാവുത്തപ്പകാരേഹി ബഹൂഹി, ഏകേന വാ പയോഗേന ഏകം വജ്ഝം വധേന്തേസുപി ബഹൂ പാണാതിപാതാ ഹോന്തി. ഏസ നയോ അദിന്നാദാനാദീസുപീതി. ഏവമേത്ഥ ഏകതാനാനതാദിതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ആരമ്മണതോതി പാണാതിപാതോ ചേത്ഥ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണോ. അദിന്നാദാനഅബ്രഹ്മചരിയസുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാനി രൂപധമ്മേസു രൂപായതനാദിഅഞ്ഞതരസങ്ഖാരാരമ്മണാനി. മുസാവാദോ യസ്സ മുസാ ഭണതി, തമാരഭിത്വാ പവത്തനതോ സത്താരമ്മണോ. അബ്രഹ്മചരിയമ്പി സത്താരമ്മണന്തി ഏകേ. അദിന്നാദാനഞ്ച യദാ സത്തോ ഹരിതബ്ബോ ഹോതി, തദാ സത്താരമ്മണന്തി. അപി ചേത്ഥ സങ്ഖാരവസേനേവ സത്താരമ്മണം, ന പണ്ണത്തിവസേനാതി. ഏവമേത്ഥ ആരമ്മണതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ആദാനതോതി പാണാതിപാതാവേരമണിസിക്ഖാപദാദീനി ചേതാനി സാമണേരേന ഭിക്ഖുസന്തികേ സമാദിന്നാനേവ സമാദിന്നാനി ഹോന്തി, ഉപാസകേന പന അത്തനാ സമാദിയന്തേനാപി സമാദിന്നാനി ഹോന്തി, പരസ്സ സന്തികേ സമാദിയന്തേനാപി. ഏകജ്ഝം സമാദിന്നാനിപി സമാദിന്നാനി ഹോന്തി, പച്ചേകം സമാദിന്നാനിപി. കിന്തു നാനം ഏകജ്ഝം സമാദിയതോ ഏകായേവ വിരതി, ഏകാവ ചേതനാ ഹോതി, കിച്ചവസേന പനേതാസം പഞ്ചവിധത്തം വിഞ്ഞായതി. പച്ചേകം സമാദിയതോ പന പഞ്ചേവ വിരതിയോ, പഞ്ച ച ചേതനാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ഏവമേത്ഥ ആദാനതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ഭേദതോതി സാമണേരാനഞ്ചേത്ഥ ഏകസ്മിം ഭിന്നേ സബ്ബാനിപി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. പാരാജികട്ഠാനിയാനി ഹി താനി തേസം, യം തം വീതിക്കന്തം ഹോതി, തേനേവ കമ്മബദ്ധോ. ഗഹട്ഠാനം പന ഏകസ്മിം ഭിന്നേ ഏകമേവ ഭിന്നം ഹോതി, യതോ തേസം തംസമാദാനേനേവ പുന പഞ്ചങ്ഗികത്തം സീലസ്സ സമ്പജ്ജതി. അപരേ പനാഹു - ''വിസും വിസും സമാദിന്നേസു ഏകസ്മിം ഭിന്നേ ഏകമേവ ഭിന്നം ഹോതി, 'പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം സീലം സമാദിയാമീ'തി ഏവം പന ഏകതോ സമാദിന്നേസു ഏകസ്മിം ഭിന്നേ സേസാനിപി സബ്ബാനി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. കസ്മാ? സമാദിന്നസ്സ അഭിന്നത്താ, യം തം വീതിക്കന്തം, തേനേവ കമ്മബദ്ധോ''തി. ഏവമേത്ഥ ഭേദതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

മഹാസാവജ്ജതോതി ഗുണവിരഹിതേസു തിരച്ഛാനഗതാദീസു പാണേസു ഖുദ്ദകേ പാണേ പാണാതിപാതോ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാസരീരേ മഹാസാവജ്ജോ. കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ. പയോഗസമത്തേപി വത്ഥുമഹന്തതായ. ഗുണവന്തേസു പന മനുസ്സാദീസു അപ്പഗുണേ പാണാതിപാതോ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ . സരീരഗുണാനന്തു സമഭാവേ സതി കിലേസാനം ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതായ അപ്പസാവജ്ജതാ, തിബ്ബതായ മഹാസാവജ്ജതാ ച വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. അപി ചേത്ഥ സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനമേവ മഹാസാവജ്ജം, ന തഥാ പാണാതിപാതാദയോ. കസ്മാ? മനുസ്സഭൂതസ്സാപി ഉമ്മത്തകഭാവസംവത്തനേന അരിയധമ്മന്തരായകരണതോതി. ഏവമേത്ഥ മഹാസാവജ്ജതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

പയോഗതോതി ഏത്ഥ ച പാണാതിപാതസ്സ സാഹത്ഥികോ, ആണത്തികോ, നിസ്സഗ്ഗിയോ, ഥാവരോ, വിജ്ജാമയോ, ഇദ്ധിമയോതി ഛപ്പയോഗാ. തത്ഥ കായേന വാ കായപ്പടിബദ്ധേന വാ പഹരണം സാഹത്ഥികോ പയോഗോ, സോ ഉദ്ദിസ്സാനുദ്ദിസ്സഭേദതോ ദുവിധോ ഹോതി. തത്ഥ ഉദ്ദിസ്സകേ യം ഉദ്ദിസ്സ പഹരതി, തസ്സേവ മരണേന കമ്മുനാ ബജ്ഝതി. ''യോ കോചി മരതൂ''തി ഏവം

അനുദ്ദിസ്സകേ പഹാരപച്ചയാ യസ്സ കസ്സചി മരണേന. ഉഭയഥാപി ച പഹരിതമത്തേ വാ മരതു, പച്ഛാ വാ തേനേവ രോഗേന, പഹരിതക്ഖണേ ഏവ കമ്മുനാ ബജ്ഝതി. മരണാധിപ്പായേന ച പഹാരം ദത്വാ തേന അമതസ്സ പുന അഞ്ഞേന ചിത്തേന പഹാരേ ദിന്നേ പച്ഛാപി യദി പഠമപഹാരേനേവ മരതി, തദാ ഏവ കമ്മുനാ ബദ്ധോ ഹോതി. അഥ ദുതിയപഹാരേന, നത്ഥി പാണാതിപാതോ. ഉഭയേഹി മതേപി പഠമപഹാരേനേവ കമ്മുനാ ബദ്ധോ, ഉഭയേഹിപി അമതേ നേവത്ഥി പാണാതിപാതോ. ഏസ നയോ ബഹുകേഹിപി ഏകസ്സ പഹാരേ ദിന്നേ. തത്രാപി ഹി യസ്സ പഹാരേന മരതി, തസ്സേവ കമ്മബദ്ധോ ഹോതി.

അധിട്ഠഹിത്വാ പന ആണാപനം ആണത്തികോ പയോഗോ. തത്ഥപി സാഹത്ഥികേ പയോഗേ വുത്തനയേനേവ കമ്മബദ്ധോ അനുസ്സരിതബ്ബോ. ഛബ്ബിധോ ചേത്ഥ നിയമോ വേദിതബ്ബോ -

> "വത്ഥു കാലോ ച ഓകാസോ, ആവുധം ഇരിയാപഥോ;
> കിരിയാവിസേസോതി ഇമേ, ഛ ആണത്തിനിയാമകാ"തി. (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൭൪);

തത്ഥ **വത്ഥൂ**തി മാരേതബ്ബോ പാണോ. **കാലോ**തി പുബ്ബണ്ഹസായന്ഹാദികാലോ ച, യോബ്ബനഥാവരിയാദികാലോ ച. **ഓകാസോ**തി ഗാമോ വാ നിഗമോ വാ വനം വാ രച്ഛാ വാ സിങ്ഘാടകം വാതി ഏവമാദി. **ആവുധ**ന്തി അസി വാ ഉസു വാ സത്തി വാതി ഏവമാദി. **ഇരിയാപഥോ**തി മാരേതബ്ബസ്സ മാരകസ്സ ച ഠാനം വാ നിസജ്ജാ വാതി ഏവമാദി.

കിരിയാവിസേസോതി വിജ്ഝനം വാ ഛേദനം വാ ഭേദനം വാ സങ്ഖമുണ്ഡികം വാതി ഏവമാദി. യദി ഹി വത്ഥും വിസംവാദേത്വാ "യം മാരേഹീ"തി ആണത്തോ, തതോ അഞ്ഞം മാരേതി, ആണാപകസ്സ നത്ഥി കമ്മബദ്ധോ. അഥ വത്ഥും അവിസംവാദേത്വാ മാരേതി, ആണാപകസ്സ ആണത്തിക്ഖണേ ആണത്തസ്സ മാരണക്ഖണേതി ഉഭയേസമ്പി കമ്മബദ്ധോ. ഏസ നയോ കാലാദീസുപി.

മാരണത്ഥന്തു കായേന വാ കായപ്പടിബദ്ധേന വാ പഹരണനിസ്സജ്ജനം നിസ്സഗ്ഗിയോ പയോഗോ. സോപി ഉദ്ദിസ്സാനുദ്ദിസ്സഭേദതോ ദുവിധോ ഏവ, കമ്മബദ്ധോ ചേത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

മാരണത്ഥമേവ ഓപാതഖണനം, അപസ്സേനഉപനിക്ഖിപനം, ഭേസജ്ജവിസയന്താദിപ്പയോജനം വാ ഥാവരോ പയോഗോ. സോപി ഉദ്ദിസ്സാനുദ്ദിസ്സഭേദതോ ദുവിധോ, യതോ തത്ഥപി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ കമ്മബദ്ധോ വേദിതബ്ബോ. അയന്തു വിസേസോ - മൂലട്ഠേന ഓപാതാദീസു പരേസം മൂലേന വാ മുധാ വാ ദിന്നേസുപി യദി തപ്പച്ചയാ കോചി മരതി, മൂലട്ഠസ്സേവ കമ്മബദ്ധോ. യദിപി ച തേന അഞ്ഞേന വാ തത്ഥ ഓപാതേ വിനാസേത്വാ ഭൂമിസമേ കതേപി പംസുധോവകാ വാ പംസും ഗണ്ഹന്താ, മൂലഖണകാ വാ മൂലാനി ഖണന്താ ആവാടം കരോന്തി , ദേവേ വാ വസ്സന്തേ കദ്ദമോ ജായതി, തത്ഥ ച കോചി ഓതരിത്വാ വാ ലഗ്ഗിത്വാ വാ മരതി, മൂലട്ഠസ്സേവ കമ്മബദ്ധോ. യദി പന യേന ലദ്ധം, സോ അഞ്ഞോ വാ തം

വിത്ഥടതരം ഗമ്ഭീരതരം വാ കരോതി, തപ്പച്ചയാവ കോചി മരതി, ഉഭയേസമ്പി കമ്മബദ്ധോ. യഥാ തു മൂലാനി മൂലേഹി സംസന്ദന്തി, തഥാ തത്ര ഫലേ കതേ മുച്ചതി. ഏവം അപസ്സേനാദീസുപി യാവ തേസം പവത്തി, താവ യഥാസമ്ഭവം കമ്മബദ്ധോ വേദിതബ്ബോ.

മാരണത്ഥം പന വിജ്ജാപരിജപ്പനം വിജ്ജാമയോ പയോഗോ. ദാഠാവുധാദീനം ദാഠാകോടനാദിമിവ മാരണത്ഥം കമ്മവിപാകജിദ്ധിവികാരകരണം ഇദ്ധിമയോ പയോഗോതി. അദിന്നാദാനസ്സ തു ഥേയ്യപസയ്ഹപടിച്ഛന്നപരികപ്പകുസാവഹാരവസപ്പവത്താ സാഹത്ഥികാണത്തികാദയോ പയോഗാ, തേസമ്പി വുത്താനുസാരേനേവ പഭേദോ വേദിതബ്ബോ. അബ്രഹ്മചരിയാദീനം തിണ്ണമ്പി സാഹത്ഥികോ ഏവ പയോഗോ ലബ്ഭതീതി. ഏവമേത്ഥ പയോഗതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

അങ്ഗതോതി ഏത്ഥ ച പാണാതിപാതസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഭവന്തി - പാണോ ച ഹോതി, പാണസഞ്ഞീ ച, വധകചിത്തഞ്ച പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി, വായമതി, തേന ച മരതീതി. അദിന്നാദാനസ്സാപി പഞ്ചേവ - പരപരിഗ്ഗഹിതഞ്ച ഹോതി, പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞീ ച, ഥേയ്യചിത്തഞ്ച പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി, വായമതി, തേന ച ആദാതബ്ബം ആദാനം ഗച്ഛതീതി. അബ്രഹ്മചരിയസ്സ പന ചത്താരി അങ്ഗാനി ഭവന്തി - അജ്ഝാചരിയവത്ഥു ച ഹോതി, തത്ഥ ച സേവനചിത്തം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി, സേവനപച്ചയാ പയോഗഞ്ച സമാപജ്ജതി, സാദിയതി ചാതി, തഥാ പരേസം ദ്വിന്നമ്പി. തത്ഥ മുസാവാദസ്സ താവ മുസാ ച ഹോതി തം വത്ഥു, വിസംവാദനചിത്തഞ്ച പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി, തജ്ജോ ച വായാമോ, പരവിസംവാദനഞ്ച വിഞ്ഞാപയമാനാ വിഞ്ഞത്തി പവത്തതീതി ചത്താരി അങ്ഗാനി വേദിതബ്ബാനി. സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനസ്സ പന സുരാദീനഞ്ച അഞ്ഞതരം ഹോതി മദനീയപാതുകമ്യതാചിത്തഞ്ച പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി, തജ്ജഞ്ച വായാമം ആപജ്ജതി, പീതേ ച പവിസതീതി ഇമാനി ചത്താരി അങ്ഗാനീതി. ഏവമേത്ഥ അങ്ഗതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

സമുട്ഠാനതോതി പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനമുസാവാദാ ചേത്ഥ കായചിത്തതോ, വാചാചിത്തതോ, കായവാചാചിത്തതോ ചാതി തിസമുട്ഠാനാ ഹോന്തി. അബ്രഹ്മചരിയം കായചിത്തവസേന ഏകസമുട്ഠാനമേവ. സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം കായതോ ച, കായചിത്തതോ ചാതി ദ്വിസമുട്ഠാനന്തി. ഏവമേത്ഥ സമുട്ഠാനതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

വേദനാതോതി ഏത്ഥ ച പാണാതിപാതോ ദുക്ഖവേദനാസമ്പയുത്തോവ. അദിന്നാദാനം തീസു വേദനാസു അഞ്ഞതരവേദനാസമ്പയുത്തം, തഥാ മുസാവാദോ. ഇതരാനി ദ്വേ സുഖായ വാ അദുക്ഖമസുഖായ വാ വേദനായ സമ്പയുത്താനീതി. ഏവമേത്ഥ വേദനാതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

മൂലതോതി പാണാതിപാതോ ചേത്ഥ ദോസമോഹമൂലോ. അദിന്നാദാനമുസാവാദാ ലോഭമോഹമൂലാ വാ ദോസമോഹമൂലാ വാ. ഇതരാനി ദ്വേ ലോഭമോഹമൂലാനീതി. ഏവമേത്ഥ മൂലതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

കമ്മതോതി പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനഅബ്രഹ്മചരിയാനി ചേത്ഥ കായകമ്മമേവ കമ്മപഥപ്പത്താനേവ ച, മുസാവാദോ വചീകമ്മമേവ. യോ പന അത്ഥഭഞ്ജകോ, സോ കമ്മപഥപ്പത്തോ. ഇതരോ കമ്മമേവ. സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം കായകമ്മമേവാതി. ഏവമേത്ഥ കമ്മതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

വിരമതോതി ഏത്ഥ ആഹ ''പാണാതിപാതാദീഹി വിരമന്തോ കുതോ വിരമതീ''തി? വുച്ചതേ - സമാദാനവസേന താവ വിരമന്തോ അത്തനോ വാ പരേസം വാ പാണാതിപാതാദിഅകുസലതോ വിരമതി. കിമാരഭിത്വാ? യതോ വിരമതി, തദേവ. സമ്പത്തവസേനാപി വിരമന്തോ വുത്തപ്പകാരാകുസലതോവ. കിമാരഭിത്വാ? പാണാതിപാതാദീനം വുത്താരമ്മണാനേവ. കേചി പന ഭണന്തി ''സുരാമേരയമജ്ജസങ്ഖാതേ സങ്ഖാരേ ആരഭിത്വാ സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വിരമതി, സത്തസങ്ഖാരേസു യം പന അവഹരിതബ്ബം ഭഞ്ജിതബ്ബഞ്ച, തം ആരഭിത്വാ അദിന്നാദാനാ മുസാവാദാ ച, സത്തേയേവാരഭിത്വാ പാണാതിപാതാ അബ്രഹ്മചരിയാ ചാ''തി. തദഞ്ഞേ ''ഏവം സന്തേ 'അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം കരേയ്യ, യഞ്ച പജഹതി, തം ന ജാനേയ്യാ'തി ഏവംദിട്ഠികാ ഹുത്വാ അനിച്ഛമാനാ യദേവ പജഹതി, തം അത്തനോ പാണാതിപാതാദിഅകുസലമേവാരഭിത്വാ വിരമതീ''തി വദന്തി. തദയുത്തം. കസ്മാ? തസ്സ പച്ചുപ്പന്നാഭാവതോ ബഹിദ്ധാഭാവതോ ച. സിക്ഖാപദാനഞ്ഹി വിഭങ്ഗപാഠേ ''പഞ്ചന്നം സിക്ഖാപദാനം കതി കുസലാ... പേ॰... കതി അരണാ''തി പുച്ഛിത്വാ ''കുസലായേവ, സിയാ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ''തി (വിഭ॰ ൭൱൩) ഏവം പവത്തമാനേ വിസ്സജ്ജനേ ''പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ''തി ച ''ബഹിദ്ധാരമ്മണാ''തി ച ഏവം പച്ചുപ്പന്നബഹിദ്ധാരമ്മണത്തം വുത്തം, തം അത്തനോ പാണാതിപാതാദിഅകുസലം ആരഭിത്വാ വിരമന്തസ്സ ന യുജ്ജതി. യം പന വുത്തം - ''അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം കരേയ്യ, യഞ്ച പജഹതി, തം ന ജാനേയ്യാ''തി. തത്ഥ വുച്ചതേ - ന കിച്ചസാധനവസേന പവത്തേന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം കരോതീതി വാ, യഞ്ച പജഹതി, തം ന ജാനാതീതി വാ വുച്ചതി.

> ''ആരഭിത്വാന അമതം, ജഹന്തോ സബ്ബപാപകേ;
> നിദസ്സനഞ്ചേത്ഥ ഭവേ, മഗ്ഗട്ഠോരിയപുഗ്ഗലോ''തി.

ഏവമേത്ഥ വിരമതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ഫലതോതി സബ്ബേ ഏവ ചേതേ പാണാതിപാതാദയോ ദുഗ്ഗതിഫലനിബ്ബത്തകാ ഹോന്തി, സുഗതിയഞ്ച അനിട്ഠാകന്താമനാപവിപാകനിബ്ബത്തകാ ഹോന്തി, സമ്പരായേ ദിട്ഠധമ്മേ ഏവ ച അവേസാരജ്ജാദിഫലനിബ്ബത്തകാ. അപിച ''യോ സബ്ബലഹുസോ പാണാതിപാതസ്സ വിപാകോ മനുസ്സഭൂതസ്സ അപ്പായുകസംവത്തനികോ ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൮.൪൦) ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ ഫലതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

അപി ചേത്ഥ പാണാതിപാതാദിവേരമണീനമ്പി സമുട്ഠാനവേദനാമൂലകമ്മഫലതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. തത്ഥായം വിഞ്ഞാപനാ - സബ്ബാ ഏവ ചേതാ വേരമണിയോ ചതൂഹി സമുട്ഠഹന്തി കായതോ, കായചിത്തതോ, വാചാചിത്തതോ, കായവാചാചിത്തതോ ചാതി.

സബ്ബാ ഏവ ച സുഖവേദനാസമ്പയുത്താ വാ,
അദുക്ഖമസുഖവേദനാസമ്പയുത്താ വാ, അലോഭാദോസമൂലാ വാ
അലോഭാദോസാമോഹമൂലാ വാ. ചതസ്സോപി ചേത്ഥ കായകമ്മം,
മുസാവാദാവേരമണീ വചീകമ്മം, മഗ്ഗക്ഖണേ ച ചിത്തതോവ സമുട്ഠഹന്തി,
സബ്ബാപി മനോകമ്മം.

പാണാതിപാതാ വേരമണിയാ ചേത്ഥ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമ്പന്നതാ
ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിതാ ജവസമ്പത്തിതാ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാ ചാരുതാ
മുദുതാ സുചിതാ സൂരതാ മഹബ്ബലതാ വിസ്സത്ഥവചനതാ ലോകപിയതാ
നേലതാ അഭേജ്ജപരിസതാ അച്ഛമ്ഭിതാ ദുപ്പധംസിതാ പരൂപക്കമേന
അമരണതാ അനന്തപരിവാരതാ സുരൂപതാ സുസണ്ഠാനതാ അപ്പാബാധതാ
അസോകിതാ പിയേഹി മനാപേഹി സദ്ധിം അവിപ്പയോഗതാ ദീഘായുകതാതി
ഏവമാദീനി ഫലാനി.

അദിന്നാദാനാ വേരമണിയാ മഹദ്ധനതാ പഹൂതധനധഞ്ഞതാ അനന്തഭോഗതാ
അനുപ്പന്നഭോഗുപ്പത്തിതാ ഉപ്പന്നഭോഗഥാവരതാ ഇച്ഛിതാനം ഭോഗാനം
ഖിപ്പപ്പടിലാഭിതാ രാജചോരുദകഗ്ഗിഅപ്പിയദായാദേഹി അസാധാരണഭോഗതാ
അസാധാരണധനപ്പടിലാഭിതാ ലോകുത്തമതാ നത്ഥികഭാവസ്സ അജാനനതാ
സുഖവിഹാരിതാതി ഏവമാദീനി.

അബ്രഹ്മചരിയാ വേരമണിയാ വിഗതപച്ചത്ഥികതാ സബ്ബജനപിയതാ
അന്നപാനവത്ഥസയനാദീനം ലാഭിതാ സുഖസയനതാ സുഖപ്പടിബുജ്ഝനതാ
അപായഭയവിനിമുത്തതാ ഇത്ഥിഭാവപ്പടിലാഭസ്സ വാ നപുംസകഭാവപ്പടിലാഭസ്സ
വാ അഭബ്ബതാ അക്കോധനതാ പച്ചക്ഖകാരിതാ അപതിതക്ഖന്ധതാ
അനധോമുഖതാ ഇത്ഥിപുരിസാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപിയതാ പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയതാ
പരിപുണ്ണലക്ഖണതാ നിരാസങ്കതാ അപ്പോസ്സുക്കതാ സുഖവിഹാരിതാ
അകുതോഭയതാ പിയവിപ്പയോഗാഭാവതാതി ഏവമാദീനി.

മുസാവാദാ വേരമണിയാ വിപ്പസന്നിന്ദ്രിയതാ വിസ്സട്ഠമധുരഭാണിതാ
സമസിതസുദ്ധദന്തതാ നാതിഥൂലതാ നാതികിസതാ നാതിരസ്സതാ നാതിദീഘതാ
സുഖസമ്ഫസ്സതാ ഉപ്പലഗന്ധമുഖതാ സുസ്സൂസകപരിജനതാ ആദേയ്യവചനതാ
കമലുപ്പലസദിസമുദുലോഹിതതനുജിവ്ഹതാ അനുദ്ധതതാ അചപലതാതി
ഏവമാദീനി.

സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വേരമണിയാ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു
സബ്ബകിച്ചകരണീയേസു ഖിപ്പം പടിജാനനതാ സദാ ഉപട്ഠിതസതിതാ
അനുമ്മത്തകതാ ഞാണവന്തതാ അനലസതാ അജളതാ അനേലമൂഗതാ
അമത്തതാ അപ്പമത്തതാ അസമ്മോഹതാ അച്ഛമ്ഭിതാ അസാരമ്ഭിതാ
അനുസ്സങ്കിതാ സച്ചവാദിതാ അപിസുണാഫരുസാസമ്ഫപലാപവാദിതാ
രത്തിന്ദിവമതന്ദിതതാ കതഞ്ഞുതാ കതവേദിതാ അമച്ഛരിതാ ചാഗവന്തതാ
സീലവന്തതാ ഉജുതാ അക്കോധനതാ ഹിരിമനതാ ഓത്തപ്പിതാ ഉജുദിട്ഠികതാ
മഹാപഞ്ഞതാ മേധാവിതാ പണ്ഡിതതാ അത്ഥാനത്ഥകുസലതാതി ഏവമാദീനി
ഫലാനി. ഏവമേത്ഥ പാണാതിപാതാദിവേരമണീനം
സമുട്ഠാനവേദനാമൂലകമ്മഫലതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

പച്ഛിമപഞ്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ

ഇദാനി യം വുത്തം -

> “യോജേതബ്ബം തതോ യുത്തം, പച്ഛിമേസ്വപി പഞ്ചസു;
> ആവേണികഞ്ച വത്തബ്ബം, ഞേയ്യാ ഹീനാദിതാപി ചാ”തി.

തസ്സായം അത്ഥവണ്ണനാ - ഏതിസ്സാ പുരിമപഞ്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനായ യം യുജ്ജതി, തം തതോ ഗഹേത്വാ പച്ഛിമേസ്വപി പഞ്ചസു സിക്ഖാപദേസു യോജേതബ്ബം. തത്ഥായം യോജനാ - യഥേവ ഹി പുരിമസിക്ഖാപദേസു **ആരമ്മണതോ** ച സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം രൂപായതനാദിഅഞ്ഞതരസങ്ഖാരാരമ്മണം, തഥാ ഇധ വികാലഭോജനം. ഏതേന നയേന സബ്ബേസം ആരമ്മണഭേദോ വേദിതബ്ബോ. **ആദാനതോ** ച യഥാ പുരിമാനി സാമണേരേന വാ ഉപാസകേന വാ സമാദിയന്തേന സമാദിന്നാനി ഹോന്തി, തഥാ ഏതാനിപി. **അങ്ഗതോ**പി യഥാ തത്ഥ പാണാതിപാതാദീനം അങ്ഗഭേദോ വുത്തോ, ഏവമിധാപി വികാലഭോജനസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി - വികാലോ, യാവകാലികം, അജ്ഝോഹരണം, അനുമ്മത്തകതാതി. ഏതേനാനുസാരേന സേസാനമ്പി അങ്ഗവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച തത്ഥ **സമുട്ഠാനതോ** സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനം കായതോ ച കായചിത്തതോ ചാതി ദ്വിസമുട്ഠാനം, ഏവമിധ വികാലഭോജനം. ഏതേന നയേന സബ്ബേസം സമുട്ഠാനം വേദിതബ്ബം. യഥാ ച തത്ഥ **വേദനാതോ** അദിന്നാദാനം തീസു വേദനാസു അഞ്ഞതരവേദനാസമ്പയുത്തം, തഥാ ഇധ വികാലഭോജനം. ഏതേന നയേന സബ്ബേസം വേദനാസമ്പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച തത്ഥ അബ്രഹ്മചരിയം ലോഭമോഹമൂലം, ഏവമിധ വികാലഭോജനം. അപരാനി ച ദ്വേ ഏതേന നയേന സബ്ബേസം മൂലഭേദോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച തത്ഥ പാണാതിപാതാദയോ കായകമ്മം, ഏവമിധാപി വികാലഭോജനാദീനി. ജാതരൂപരജതപ്പടിഗ്ഗഹണം പന കായകമ്മം വാ സിയാ വചീകമ്മം വാ കായദ്വാരാദീഹി പവത്തിസബ്ഭാവപരിയായേന, ന കമ്മപഥവസേന. **വിരമതോ**തി യഥാ ച തത്ഥ വിരമന്തോ അത്തനോ വാ പരേസം വാ പാണാതിപാതാദിഅകുസലതോ വിരമതി, ഏവമിധാപി വികാലഭോജനാദിഅകുസലതോ, കുസലതോപി വാ ഏകതോ. യഥാ ച പുരിമാ പഞ്ച വേരമണിയോ ചതുസമുട്ഠാനാ കായതോ, കായചിത്തതോ, വാചാചിത്തതോ, കായവാചാചിത്തതോ ചാതി, സബ്ബാ സുഖവേദനാസമ്പയുത്താ വാ അദുക്ഖമസുഖവേദനാസമ്പയുത്താ വാ, അലോഭാദോസമൂലാ വാ അലോഭാദോസാമോഹമൂലാ വാ, സബ്ബാ ച നാനപ്പകാരഇട്ഠഫലനിബ്ബത്തകാ, തഥാ ഇധാപീതി.

> “യോജേതബ്ബം തതോ യുത്തം, പച്ഛിമേസ്വപി പഞ്ചസു;
> ആവേണികഞ്ച വത്തബ്ബം, ഞേയ്യാ ഹീനാദിതാപി ചാ”തി. -

ഏത്ഥ പന **വികാലഭോജന**ന്തി മജ്ഝന്ഹികവീതിക്കമേ ഭോജനം. ഏതഞ്ഹി അനുഞ്ഞാതകാലേ വീതിക്കന്തേ ഭോജനം, തസ്മാ “വികാലഭോജന”ന്തി വുച്ചതി, തതോ വികാലഭോജനാ. **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സന**ന്തി ഏത്ഥ **നച്ചം** നാമ യംകിഞ്ചി നച്ചം, **ഗീത**ന്തി യംകിഞ്ചി ഗീതം, **വാദിത**ന്തി യംകിഞ്ചി വാദിതം. **വിസൂകദസ്സന**ന്തി കിലേസുപ്പത്തിപച്ചയതോ കുസലപക്ഖഭിന്ദനേന വിസൂകാനം ദസ്സനം, വിസൂകഭൂതം വാ ദസ്സനം വിസൂകദസ്സനം. നച്ചാ ച ഗീതാ ച വാദിതാ ച വിസൂകദസ്സനാ ച നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ. വിസൂകദസ്സനഞ്ചേത്ഥ ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

> “യഥാ വാ പനേകേ ഭോന്തോ സമണബ്രാഹ്മണാ സദ്ധാദേയ്യാനി ഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ തേ ഏവരൂപം വിസൂകദസ്സനമനുയുത്താ വിഹരന്തി, സേയ്യഥിദം, നച്ചം ഗീതം വാദിതം പേക്ഖം അക്ഖാനം പാണിസ്സരം വേതാലം കുമ്ഭഥൂണം സോഭനകം ചണ്ഡാലം വംസം ധോവനം ഹത്ഥിയുദ്ധം അസ്സയുദ്ധം മഹിംസയുദ്ധം ഉസഭയുദ്ധം അജയുദ്ധം മേണ്ഡയുദ്ധം കുക്കുടയുദ്ധം വട്ടകയുദ്ധം ദണ്ഡയുദ്ധം മുട്ഠിയുദ്ധം നിബ്ബുദ്ധം ഉയ്യോധികം ബലഗ്ഗം സേനാബ്യൂഹം അനീകദസ്സനം ഇതി വാ, ഇതി ഏവരൂപാ വിസൂകദസ്സനാ പടിവിരതോ സമണോ ഗോതമോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൩).

അഥ വാ യഥാവുത്തേനത്ഥേന നച്ചഗീതവാദിതാനി ഏവ വിസൂകാനി നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകാനി, തേസം ദസ്സനം നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനം, തസ്മാ നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ. “ദസ്സനസവനാ”തി വത്തബ്ബേ യഥാ “സോ ച ഹോതി മിച്ഛാദിട്ഠികോ വിപരീതദസ്സനോ”തി ഏവമാദീസു (അം॰ നി॰ ൧.൩൦൮) അചക്ഖുദ്വാരപ്പവത്തമ്പി വിസയഗ്ഗഹണം “ദസ്സന”ന്തി വുച്ചതി, ഏവം സവനമ്പി “ദസ്സന”ന്തേവ വുത്തം. ദസ്സനകമ്യതായ ഉപസങ്കമിത്വാ പസ്സതോ ഏവ ചേത്ഥ വീതിക്കമോ ഹോതി. ഠിതനിസിന്നസയനോകാസേ പന ആഗതം ഗച്ഛന്തസ്സ വാ ആപാഥഗതം പസ്സതോ സിയാ സംകിലേസോ, ന വീതിക്കമോ. ധമ്മൂപസംഹിതമ്പി ചേത്ഥ ഗീതം ന വട്ടതി, ഗീതൂപസംഹിതോ പന ധമ്മോ വട്ടതീതി വേദിതബ്ബോ.

മാലാദീനി ധാരണാദീഹി യഥാസങ്ഖ്യം യോജേതബ്ബാനി. തത്ഥ **മാലാ**തി യംകിഞ്ചി പുപ്ഫജാതം. **വിലേപന**ന്തി യംകിഞ്ചി വിലേപനത്ഥം പിസിത്വാ പടിയത്തം. അവസേസം സബ്ബമ്പി വാസചുണ്ണധൂപനാദികം ഗന്ധജാതം **ഗന്ധോ**. തം സബ്ബമ്പി മണ്ഡനവിഭൂസനത്ഥം ന വട്ടതി, ഭേസജ്ജത്ഥന്തു വട്ടതി, പൂജനത്ഥഞ്ച അഭിഹടം സാദിയതോ ന കേനചി പരിയായേന ന വട്ടതി. **ഉച്ചാസയന**ന്തി പമാണാതിക്കന്തം വുച്ചതി. **മഹാസയന**ന്തി അകപ്പിയസയനം അകപ്പിയത്ഥരണഞ്ച. തദുഭയമ്പി സാദിയതോ ന കേനചി പരിയായേന വട്ടതി. **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി കഹാപണോ, ലോഹമാസകദാരുമാസകജതുമാസകാദി യം യം തത്ഥ തത്ഥ വോഹാരം ഗച്ഛതി, തദുഭയമ്പി ജാതരൂപരജതം. തസ്സ യേന കേനചി പകാരേന സാദിയനം പടിഗ്ഗഹോ നാമ, സോ ന യേന കേനചി പരിയായേന വട്ടതീതി ഏവം ആവേണികം വത്തബ്ബം.

ദസപി ചേതാനി സിക്ഖാപദാനി ഹീനേന ഛന്ദേന ചിത്തവീരിയവീമംസാഹി വാ സമാദിന്നാനി ഹീനാനി, മജ്ഝിമേഹി മജ്ഝിമാനി, പണീതേഹി പണീതാനി. തണ്ഹാദിട്ഠിമാനേഹി വാ ഉപക്കിലിട്ഠാനി ഹീനാനി, അനുപക്കിലിട്ഠാനി മജ്ഝിമാനി, തത്ഥ തത്ഥ പഞ്ഞായ അനുഗ്ഗഹിതാനി പണീതാനി. ഞാണവിപ്പയുത്തേന വാ കുസലചിത്തേന സമാദിന്നാനി ഹീനാനി, സസങ്ഖാരികഞാണസമ്പയുത്തേന മജ്ഝിമാനി, അസങ്ഖാരികേന പണീതാനീതി ഏവം ഞേയ്യാ ഹീനാദിതാപി ചാതി.

ഏത്താവതാ ച യാ പുബ്ബേ **“യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ”**തിആദീഹി ഛഹി ഗാഥാഹി സിക്ഖാപദപാഠസ്സ വണ്ണനത്ഥം മാതികാ നിക്ഖിത്താ, സാ അത്ഥതോ പകാസിതാ ഹോതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

സിക്ഖാപദവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദ്വത്തിംസാകാരവണ്ണനാ

പദസമ്ബന്ധവണ്ണനാ

ഇദാനി യദിദം ഏവം ദസഹി സിക്ഖാപദേഹി പരിസുദ്ധപയോഗസ്സ സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ കുലപുത്തസ്സ ആസയപരിസുദ്ധത്ഥം ചിത്തഭാവനത്ഥഞ്ച അഞ്ഞത്ര ബുദ്ധുപ്പാദാ അപ്പവത്തപുബ്ബം സബ്ബതിത്ഥിയാനം അവിസയഭൂതം തേസു തേസു സുത്തന്തേസു -

> ''ഏകധമ്മോ, ഭിക്ഖവേ, ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ മഹതോ സംവേഗായ സംവത്തതി. മഹതോ അത്ഥായ സംവത്തതി. മഹതോ യോഗക്ഖേമായ സംവത്തതി. മഹതോ സതിസമ്പജഞ്ഞായ സംവത്തതി. ഞാണദസ്സനപ്പടിലാഭായ സംവത്തതി. ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരായ സംവത്തതി. വിജ്ജാവിമുത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ സംവത്തതി. കതമോ ഏകധമ്മോ? കായഗതാ സതി. അമതം തേ, ഭിക്ഖവേ, ന പരിഭുഞ്ജന്തി, യേ കായഗതാസതിം ന പരിഭുഞ്ജന്തി. അമതം തേ, ഭിക്ഖവേ, പരിഭുഞ്ജന്തി, യേ കായഗതാസതിം പരിഭുഞ്ജന്തി. അമതം തേസം, ഭിക്ഖവേ, അപരിഭുത്തം പരിഭുത്തം, പരിഹീനം അപരിഹീനം, വിരദ്ധം ആരദ്ധം, യേസം കായഗതാ സതി ആരദ്ധാ''തി. (അം॰ നി॰ ൧.൫൬൪-൬൦) -

ഏവം ഭഗവതാ അനേകാകാരേന പസംസിത്വാ -

> ''കഥം ഭാവിതാ, ഭിക്ഖവേ, കായഗതാസതി കഥം ബഹുലീകതാ മഹപ്ഫലാ ഹോതി മഹാനിസംസാ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഞ്ഞഗതോ വാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൪) -

ആദിനാ നയേന ആനാപാനപബ്ബം ഇരിയാപഥപബ്ബം ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം പടികൂലമനസികാരപബ്ബം ധാതുമനസികാരപബ്ബം നവ സിവഥികപബ്ബാനീതി ഇമേസം ചുദ്ദസന്നം പബ്ബാനം വസേന കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം നിദ്ദിട്ഠം. തസ്സ ഭാവനാനിദ്ദേസോ അനുപ്പത്തോ. തത്ഥ യസ്മാ ഇരിയാപഥപബ്ബം ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം ധാതുമനസികാരപബ്ബന്തി ഇമാനി തീണി വിപസ്സനാവസേന വുത്താനി. നവ സിവഥികപബ്ബാനി വിപസ്സനാഞാണേസുയേവ ആദീനവാനുപസ്സനാവസേന വുത്താനി. യാപി ചേത്ഥ ഉദ്ധുമാതകാദീസു സമാധിഭാവനാ ഇജ്ഝേയ്യ, സാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരതോ അസുഭഭാവനാനിദ്ദേസേ പകാസിതാ ഏവ. ആനാപാനപബ്ബം പന പടികൂലമനസികാരപബ്ബഞ്ചേതി ഇമാനേത്ഥ ദ്വേ സമാധിവസേന വുത്താനി. തേസു ആനാപാനപബ്ബം ആനാപാനസ്സതിവസേന വിസും കമ്മട്ഠാനംയേവ. യം പനേതം -

> ''പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഇമമേവ കായം ഉദ്ധം പാദതലാ അധോ കേസമത്ഥകാ തചപരിയന്തം പൂരം നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോ പച്ചവേക്ഖതി 'അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ, ലോമാ...പേ॰... മുത്ത''ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൪).

ഏവം തത്ഥ തത്ഥ മത്ഥലുങ്ഗം അട്ഠിമിഞ്ജേന സങ്ഗഹേത്വാ ദേസിതം കായഗതാസതികോട്ഠാസഭാവനാപരിയായം ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം ആരദ്ധം, തസ്സായം അത്ഥവണ്ണനാ -

തത്ഥ **അത്ഥീ**തി സംവിജ്ജന്തി. **ഇമസ്മി**ന്തി യ്വായം ഉദ്ധം പാദതലാ അധോ കേസമത്ഥകാ തചപരിയന്തോ പൂരോ നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോതി വുച്ചതി, തസ്മിം . **കായേ**തി സരീരേ. സരീരഞ്ഹി അസുചിസഞ്ചയതോ, കുച്ഛിതാനം വാ കേസാദീനഞ്ചേവ ചക്ഖുരോഗാദീനഞ്ച രോഗസതാനം ആയഭൂതതോ കായോതി

വുച്ചതി. **കേസാ…പേ॰… മുത്ത**ന്തി ഏതേ കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ, തത്ഥ "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ അത്ഥി ലോമാ"തി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ . തേന കിം കഥിതം ഹോതി? ഇമസ്മിം പാദതലാ പട്ഠായ ഉപരി, കേസമത്ഥകാ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ, തചതോ പട്ഠായ പരിതോതി ഏത്തകേ ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ സബ്ബാകാരേനാപി വിചിനന്തോ ന കോചി കിഞ്ചി മുത്തം വാ മണിം വാ വേളുരിയം വാ അഗരും വാ ചന്ദനം വാ കുങ്കുമം വാ കപ്പൂരം വാ വാസചുണ്ണാദിം വാ അണുമത്തമ്പി സുചിഭാവം പസ്സതി, അഥ ഖോ പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛം അസ്സിരികദസ്സനം നാനപ്പകാരം കേസലോമാദിഭേദം അസുചിമേവ പസ്സതീതി.

അയം താവേത്ഥ പദസമ്ബന്ധതോ വണ്ണനാ.

അസുഭഭാവനാ

അസുഭഭാവനാവസേന പനസ്സ ഏവം വണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ - ഏവമേതസ്മിം പാണാതിപാതാവേരമണിസിക്ഖാപദാദിഭേദേ സീലേ പതിട്ഠിതേന പയോഗസുദ്ധേന ആദികമ്മികേന കുലപുത്തേന ആസയസുദ്ധിയാ അധിഗമനത്ഥം ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനഭാവനാനുയോഗമനുയുഞ്ജിതുകാമേന പഠമം താവസ്സ ആവാസകുലലാഭഗണകമ്മദ്ധാനഞാതിഗന്ഥരോഗഇദ്ധിപലിബോധേന കിത്തിപലിബോധേന വാ സഹ ദസ പലിബോധാ ഹോന്തി. അഥാനേന ആവാസകുലലാഭഗണഞാതികിത്തീസു സങ്ഗപ്പഹാനേന, കമ്മദ്ധാനഗന്ഥേസു അബ്യാപാരേന, രോഗസ്സ തികിച്ഛായാതി ഏവം തേ ദസ പലിബോധാ ഉപച്ഛിന്ദിതബ്ബാ, അഥാനേന ഉപച്ഛിന്നപലിബോധേന അനുപച്ഛിന്നനേക്ഖമ്മാഭിലാസേന കോടിപ്പത്തസല്ലേഖവുത്തിതം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകമ്പി വിനയാചാരം അപ്പജഹന്തേന ആഗമാധിഗമസമന്നാഗതോ തതോ അഞ്ഞതരങ്ഗസമന്നാഗതോ വാ കമ്മട്ഠാനദായകോ ആചരിയോ വിനയാനുരൂപേന വിധിനാ ഉപഗന്തബ്ബോ, വത്തസമ്പദായ ച ആരാധിതചിത്തസ്സ തസ്സ അത്തനോ അധിപ്പായോ നിവേദേതബ്ബോ. തേന തസ്സ നിമിത്തജ്ഝാസയചരിയാധിമുത്തിഭേദം ഞത്വാ യദി ഏതം കമ്മട്ഠാനമനുരൂപം, അഥ യസ്മിം വിഹാരേ അത്തനാ വസതി, യദി തസ്മിംയേവ സോപി വസിതുകാമോ ഹോതി, തതോ സങ്ഖേപതോ കമ്മട്ഠാനം ദാതബ്ബം. അഥ അഞ്ഞത്ര വസിതുകാമോ ഹോതി, തതോ പഹാതബ്ബപരിഗ്ഗഹേതബ്ബാദികഥനവസേന സപുരേക്ഖാരം രാഗചരിതാനുകുലാദികഥനവസേന സപ്പഭേദം വിത്ഥാരേന കഥേതബ്ബം. തേന തം സപുരേക്ഖാരം സപ്പഭേദം കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആചരിയം ആപുച്ഛിത്വാ യാനി താനി -

"മഹാവാസം നവാവാസം, ജരാവാസഞ്ച പന്ഥനിം;
സോണ്ഡിം പണ്ണഞ്ച പുപ്ഫഞ്ച, ഫലം പത്ഥിതമേവ ച.

"നഗരം ദാരുനാ ഖേത്തം, വിസഭാഗേന പട്ടനം;
പച്ചന്തസീമാസപ്പായം, യത്ഥ മിത്തോ ന ലബ്ഭതി.

"അട്ഠാരസേതാനി ഠാനാനി, ഇതി വിഞ്ഞായ പണ്ഡിതോ;
ആരകാ പരിവജ്ജേയ്യ, മഗ്ഗം സപ്പടിഭയം യഥാ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൫൨) -

ഏവം അട്ഠാരസ സേനാസനാനി പരിവജ്ജേതബ്ബാനീതി വുച്ചന്തി. താനി വജ്ജേത്വാ, യം തം -

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സേനാസനം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സേനാസനം നാതിദൂരം ഹോതി, നച്ചാസന്നം, ഗമനാഗമനസമ്പന്നം, ദിവാ അപ്പാകിണ്ണം, രത്തിം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസം

അപ്പഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സം. തസ്മിം ഖോ പന സേനാസനേ വിഹരന്തസ്സ അപ്പകസിരേന ഉപ്പജ്ജന്തി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാ. തസ്മിം ഖോ പന സേനാസനേ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ വിഹരന്തി ബഹുസ്സുതാ ആഗതാഗമാ ധമ്മധരാ വിനയധരാ മാതികാധരാ, തേ കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ പരിപുച്ഛതി പരിപഞ്ഹതി 'ഇദം, ഭന്തേ, കഥം, ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ'തി? തസ്സ, തേ ആയസ്മന്തോ അവിവടഞ്ചേവ വിവരന്തി, അനുത്താനീകതഞ്ച ഉത്താനിം കരോന്തി, അനേകവിഹിതേസു ച കങ്ഖാഠാനിയേസു ധമ്മേസു കങ്ഖം പടിവിനോദേന്തി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സേനാസനം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം ഹോതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൧). -

ഏവം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം സേനാസനം വുത്തം. തഥാരൂപം സേനാസനം ഉപഗമ്മ കതസബ്ബകിച്ചേന കാമേസു ആദീനവം, നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ബുദ്ധസുബുദ്ധതായ ധമ്മസുധമ്മതായ സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതായ ച അനുസ്സരണേന ചിത്തം പസാദേത്വാ യം തം -

''വചസാ മനസാ ചേവ, വണ്ണസണ്ഠാനതോ ദിസാ;
ഓകാസതോ പരിച്ഛേദാ, സത്തധുഗ്ഗഹണം വിദൂ''തി. -

ഏവം സത്തവിധം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം; അനുപുബ്ബതോ, നാതിസീഘതോ, നാതിസണികതോ, വിക്ഖേപപ്പടിബാഹനതോ, പണ്ണത്തിസമതിക്കമതോ, അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ, അപ്പനാതോ, തയോ ച സുത്തന്താതി ഏവം ദസവിധം മനസികാരകോസല്ലഞ്ച വുത്തം. തം അപരിച്ചജന്തേന ദ്വത്തിംസാകാരഭാവനാ ആരഭിതബ്ബാ. ഏവഞ്ഹി ആരഭതോ സബ്ബാകാരേന ദ്വത്തിംസാകാരഭാവനാ സമ്പജ്ജതി നോ അഞ്ഞഥാ.

തത്ഥ ആദിതോവ തചപഞ്ചകം താവ ഗഹേത്വാ അപി തേപിടകേന ''കേസാ ലോമാ''തിആദിനാ നയേന അനുലോമതോ, തസ്മിം പഗുണീഭൂതേ ''തചോ ദന്താ''തി ഏവമാദിനാ നയേന പടിലോമതോ, തസ്മിമ്പി പഗുണീഭൂതേ തദുഭയനയേനേവ അനുലോമപ്പടിലോമതോ ബഹി വിസടവിതക്കവിച്ഛേദനത്ഥം പാളിപഗുണീഭാവത്ഥഞ്ച വചസാ കോട്ഠാസസഭാവപരിഗ്ഗഹത്ഥം മനസാ ച അദ്ധമാസം ഭാവേതബ്ബം. വചസാ ഹിസ്സ ഭാവനാ ബഹി വിസടവിതക്കേ വിച്ഛിന്ദിത്വാ മനസാ ഭാവനായ പാളിപഗുണതായ ച പച്ചയോ ഹോതി, മനസാ ഭാവനാ അസുഭവണ്ണലക്ഖണാനം അഞ്ഞതരവസേന പരിഗ്ഗഹസ്സ, അഥ തേനേവ നയേന വക്കപഞ്ചകം അദ്ധമാസം, തതോ തദുഭയമദ്ധമാസം, തതോ പപ്ഫാസപഞ്ചകമദ്ധമാസം, തതോ തം പഞ്ചകത്തയമ്പി അദ്ധമാസം, അഥ അന്തേ അവുത്തമ്പി മത്ഥലുങ്ഗം പഥവീധാതുആകാരേഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഭാവനത്ഥം ഇധ പക്ഖിപിത്വാ മത്ഥലുങ്ഗപഞ്ചകം അദ്ധമാസം, തതോ പഞ്ചകചതുക്കമ്പി അദ്ധമാസം, അഥ മേദഛക്കമദ്ധമാസം, തതോ മേദഛക്കേന സഹ പഞ്ചകചതുക്കമ്പി അദ്ധമാസം, അഥ മുത്തഛക്കമദ്ധമാസം, തതോ സബ്ബമേവ ദ്വത്തിംസാകാരമദ്ധമാസന്തി ഏവം ഛ മാസേ വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദതോ വവത്ഥപേന്തേന ഭാവേതബ്ബം. ഏതം മജ്ഝിമപഞ്ഞം പുഗ്ഗലം സന്ധായ വുത്തം. മന്ദപഞ്ഞേന തു യാവജീവം ഭാവേതബ്ബം തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ന ചിരേനേവ ഭാവനാ സമ്പജ്ജതീതി.

ഏത്ഥാഹ - ''കഥം പനായമിമം ദ്വത്തിംസാകാരം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതീ''തി? അയഞ്ഹി ''അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ''തി ഏവമാദിനാ നയേന തചപഞ്ചകാദിവിഭാഗതോ ദ്വത്തിംസാകാരം ഭാവേന്തോ **കേസാ** താവ വണ്ണതോ കാളകാതി വവത്ഥപേതി, യാദിസകാ വാനേന ദിട്ഠാ ഹോന്തി. സണ്ഠാനതോ ദീഘവട്ടലികാ തുലാദണ്ഡമിവാതി വവത്ഥപേതി. ദിസതോ പന യസ്മാ ഇമസ്മിം

കായേ നാഭിതോ ഉദ്ധം ഉപരിമാ ദിസാ അധോ ഹേട്ഠിമാതി വുച്ചതി, തസ്മാ ഇമസ്സ കായസ്സ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതാതി വവത്ഥപേതി. ഓകാസതോ നലാടന്തകണ്ണചൂളികഗലവാടകപരിച്ഛിന്നേ സീസചമ്മേ ജാതാതി. തത്ഥ യഥാ വമ്മികമത്ഥകേ ജാതാനി കുണ്ഠതിണാനി ന ജാനന്തി "മയം വമ്മികമത്ഥകേ ജാതാനീ"തി; നപി വമ്മികമത്ഥകോ ജാനാതി "മയി കുണ്ഠതിണാനി ജാതാനീ"തി; ഏവമേവ ന കേസാ ജാനന്തി "മയം സീസചമ്മേ ജാതാ"തി, നപി സീസചമ്മം ജാനാതി "മയി കേസാ ജാതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ അചേതനാ അബ്യാകതാ സുഞ്ഞാ പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപ്പടികൂലാ, ന സത്തോ ന പുഗ്ഗലോതി വവത്ഥപേതി. പരിച്ഛേദതോതി ദുവിധോ പരിച്ഛേദോ സഭാഗവിസഭാഗവസേന. തത്ഥ കേസാ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതചമ്മതലേന തത്ഥ വീഹഗ്ഗമത്തം പവിസിത്വാ പതിട്ഠിതേന അത്തനോ മൂലതലേന ച ഉപരി ആകാസേന തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാതി ഏവം സഭാഗപരിച്ഛേദതോ, കേസാ ന അവസേസഏകതിംസാകാരാ. അവസേസാ ഏകതിംസാ ന കേസാതി ഏവം വിസഭാഗപരിച്ഛേദതോ ച വവത്ഥപേതി. ഏവം താവ കേസേ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

അവസേസേസു **ലോമാ** വണ്ണതോ യേഭുയ്യേന നീലവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി, യാദിസകാ വാനേന ദിട്ഠാ ഹോന്തി. സണ്ഠാനതോ ഓണതചാപസണ്ഠാനാ, ഉപരി വങ്കതാലഹീരസണ്ഠാനാ വാ, ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ, ഓകാസതോ ഹത്ഥതലപാദതലേ ഠപേത്വാ യേഭുയ്യേന അവസേസസരീരചമ്മേ ജാതാതി.

തത്ഥ യഥാ പുരാണഗാമട്ഠാനേ ജാതാനി ദബ്ബതിണാനി ന ജാനന്തി "മയം പുരാണഗാമട്ഠാനേ ജാതാനീ"തി, ന ച പുരാണഗാമട്ഠാനം ജാനാതി "മയി ദബ്ബതിണാനി ജാതാനീ"തി, ഏവമേവ ന ലോമാ ജാനന്തി "മയം സരീരചമ്മേ ജാതാ"തി, നപി സരീരചമ്മം ജാനാതി "മയി ലോമാ ജാതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ അചേതനാ അബ്യാകതാ സുഞ്ഞാ പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപടികൂലാ, ന സത്തോ ന പുഗ്ഗലോതി വവത്ഥപേതി. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ പതിട്ഠിതചമ്മതലേന തത്ഥ ലിക്ഖാമത്തം പവിസിത്വാ പതിട്ഠിതേന അത്തനോ മൂലേന ച ഉപരി ആകാസേന തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ലോമേ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം **നഖാ** യസ്സ പരിപുണ്ണാ, തസ്സ വീസതി. തേ സബ്ബേപി വണ്ണതോ മംസവിനിമുത്തോകാസേ സേതാ, മംസസമ്ബന്ധേ തമ്ബവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ യഥാസകപതിട്ഠിതോകാസസണ്ഠാനാ, യേഭുയ്യേന മധുകഫലട്ഠികസണ്ഠാനാ, മച്ഛസകലികസണ്ഠാനാ വാതി വവത്ഥപേതി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ, ഓകാസതോ അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു പതിട്ഠിതാതി.

തത്ഥ യഥാ നാമ ഗാമദാരകേഹി ദണ്ഡകഗ്ഗേസു മധുകഫലട്ഠികാ ഠപിതാ ന ജാനന്തി "മയം ദണ്ഡകഗ്ഗേസു ഠപിതാ"തി, നപി ദണ്ഡകാ ജാനന്തി "അമ്ഹേസു മധുകഫലട്ഠികാ ഠപിതാ"തി; ഏവമേവ നഖാ ന ജാനന്തി "മയം അങ്ഗുലീനം അഗ്ഗേസു പതിട്ഠിതാ"തി, നപി അങ്ഗുലിയോ ജാനന്തി "അമ്ഹാകം അഗ്ഗേസു നഖാ പതിട്ഠിതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ അചേതനാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി വവത്ഥപേതി. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ മൂലേ ച അങ്ഗുലിമംസേന, തത്ഥ പതിട്ഠിതതലേന വാ ഉപരി അഗ്ഗേ ച ആകാസേന, ഉഭതോപസ്സേസു അങ്ഗുലീനം ഉഭതോകോടിചമ്മേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം നഖേ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം **ദന്താ** യസ്സ പരിപുണ്ണാ, തസ്സ ദ്വത്തിംസ. തേ സബ്ബേപി വണ്ണതോ സേതവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി. യസ്സ സമസണ്ഠിതാ ഹോന്തി, തസ്സ ഖരപത്തച്ഛിന്നസങ്ഖപടലമിവ സമഗന്ഥിതസേതകുസുമമകുളമാലാ വിയ ച ഖായന്തി. യസ്സ വിസമസണ്ഠിതാ, തസ്സ ജിണ്ണആസനസാലാപീഠകപടിപാടി വിയ നാനാസണ്ഠാനാതി സണ്ഠാനതോ വവത്ഥപേതി. തേസഞ്ഹി ഉഭയദന്തപന്തിപരിയോസാനേസു ഹേട്ഠതോ ഉപരിതോ ച ദ്വേ ദ്വേ കത്വാ അട്ഠ ദന്താ ചതുകോടികാ ചതുമൂലികാ ആസന്ദികസണ്ഠാനാ, തേസം ഓരതോ തേനേവ കമേന സന്നിവിട്ഠാ അട്ഠ ദന്താ തികോടികാ തിമൂലികാ സിങ്ഘാടകസണ്ഠാനാ. തേസമ്പി ഓരതോ തേനേവ കമേന ഹേട്ഠതോ ഉപരിതോ ച ഏകമേകം കത്വാ ചത്താരോ ദന്താ ദ്വികോടികാ ദ്വിമൂലികാ യാനകൂപത്ഥമ്ഭിനീസണ്ഠാനാ. തേസമ്പി ഓരതോ തേനേവ കമേന സന്നിവിട്ഠാ ചത്താരോ ദാഠാദന്താ ഏകകോടികാ ഏകമൂലികാ മല്ലികാമകുളസണ്ഠാനാ. തതോ ഉഭയദന്തപന്തിവേമജ്ഝേ ഹേട്ഠാ ചത്താരോ ഉപരി ചത്താരോ കത്വാ അട്ഠ ദന്താ ഏകകോടികാ ഏകമൂലികാ തുമ്ബബീജസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതാ. ഓകാസതോ ഉപരിമാ ഉപരിമഹനുകട്ഠികേ അധോകോടികാ, ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമഹനുകട്ഠികേ ഉദ്ധംകോടികാ ഹുത്വാ പതിട്ഠിതാതി.

തത്ഥ യഥാ നവകമ്മികപുരിസേന ഹേട്ഠാ സിലാതലേ പതിട്ഠാപിതാ ഉപരിമതലേ പവേസിതാ ഥമ്ഭാ ന ജാനന്തി "മയം ഹേട്ഠാസിലാതലേ പതിട്ഠാപിതാ, ഉപരിമതലേ പവേസിതാ"തി, ന ഹേട്ഠാസിലാതലം ജാനാതി "മയി ഥമ്ഭാ പതിട്ഠാപിതാ"തി, ന ഉപരിമതലം ജാനാതി "മയി ഥമ്ഭാ പവിട്ഠാ"തി; ഏവമേവ ദന്താ ന ജാനന്തി "മയം ഹേട്ഠാഹനുകട്ഠികേ പതിട്ഠിതാ, ഉപരിമഹനുകട്ഠികേ പവിട്ഠാ"തി, നാപി ഹേട്ഠാഹനുകട്ഠികം ജാനാതി "മയി ദന്താ പതിട്ഠിതാ"തി, ന ഉപരിമഹനുകട്ഠികം ജാനാതി "മയി ദന്താ പവിട്ഠാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ ഹനുകട്ഠികൂപേന ഹനുകട്ഠികം പവിസിത്വാ പതിട്ഠിതേന അത്തനോ മൂലതലേന ച ഉപരി ആകാസേന തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ദന്തേ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി .

തതോ പരം അന്തോസരീരേ നാനാകുണപസഞ്ചയപ്പടിച്ഛാദകം **തചോ** വണ്ണതോ സേതോതി വവത്ഥപേതി. സോ ഹി യദിപി ഛവിരാഗരഞ്ജിതത്താ കാളകോദാതാദിവണ്ണവസേന നാനാവണ്ണോ വിയ ദിസ്സതി, തഥാപി സഭാഗവണ്ണേന സേതോ ഏവ. സോ പനസ്സ സേതഭാവോ അഗ്ഗിജാലാഭിഘാതപഹരണപഹാരാദീഹി വിദ്ധംസിതായ ഛവിയാ പാകടോ ഹോതി. സണ്ഠാനതോ സങ്ഖേപേന കഞ്ചുകസണ്ഠാനോ, വിത്ഥാരേന നാനാസണ്ഠാനോതി. തഥാ ഹി പാദങ്ഗുലിത്തചോ കോസകാരകകോസസണ്ഠാനോ, പിട്ഠിപാദത്തചോ പുടബദ്ധൂപാഹനസണ്ഠാനോ, ജങ്ഘത്തചോ ഭത്തപുടകതാലപണ്ണസണ്ഠാനോ , ഊരുത്തചോ തണ്ഡുലഭരിതദീഘത്ഥവികസണ്ഠാനോ, ആനിസദത്തചോ ഉദകപൂരിതപടപരിസ്സാവനസണ്ഠാനോ, പിട്ഠിത്തചോ ഫലകോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ, കുച്ഛിത്തചോ വീണാദോണികോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ, ഉരത്തചോ യേഭുയ്യേന ചതുരസ്സസണ്ഠാനോ, ദ്വിബാഹുത്തചോ തൂണീരോനദ്ധചമ്മസണ്ഠാനോ, പിട്ഠിഹത്ഥത്തചോ ഖുരകോസസണ്ഠാനോ ഫണകത്ഥവികസണ്ഠാനോ വാ, ഹത്ഥങ്ഗുലിത്തചോ കുഞ്ചികാകോസസണ്ഠാനോ, ഗീവത്തചോ ഗലകഞ്ചുകസണ്ഠാനോ, മുഖത്തചോ ഛിദ്ദാവഛിദ്ദകിമികുലാവകസണ്ഠാനോ, സീസത്തചോ പത്തത്ഥവികസണ്ഠാനോതി.

തചപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗാവചരേന ഉത്തരോട്ഠതോ പട്ഠായ തചസ്സ മംസസ്സ ച അന്തരേന ചിത്തം പേസേന്തേന പഠമം താവ മുഖത്തചോ വവത്ഥപേതബ്ബോ,

തതോ സീസത്തചോ, അഥ ബഹിഗീവത്തചോ, തതോ അനുലോമേന പടിലോമേന ച ദക്ഖിണഹത്ഥത്തചോ. അഥ തേനേവ കമേന വാമഹത്ഥത്തചോ, തതോ പിട്ഠിത്തചോ, അഥ ആനിസദത്തചോ, തതോ അനുലോമേന പടിലോമേന ച ദക്ഖിണപാദത്തചോ, അഥ വാമപാദത്തചോ, തതോ വത്ഥിഉദരഹദയഅബ്ഭന്തരഗീവത്തചോ, തതോ ഹേട്ഠിമഹനുകത്തചോ, അഥ അധരോട്ഠത്തചോ. ഏവം യാവ പുന ഉപരി ഓട്ഠത്തചോതി . ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ സകലസരീരം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതോതി.

തത്ഥ യഥാ അല്ലചമ്മപരിയോനദ്ധായ പേളായ ന അല്ലചമ്മം ജാനാതി "മയാ പേളാ പരിയോനദ്ധാ"തി, നപി പേളാ ജാനാതി "അഹം അല്ലചമ്മേന പരിയോനദ്ധാ"തി; ഏവമേവ ന തചോ ജാനാതി "മയാ ഇദം ചാതുമഹാഭൂതികം സരീരം ഓനദ്ധ"ന്തി, നപി ഇദം ചാതുമഹാഭൂതികം സരീരം ജാനാതി "അഹം തചേന ഓനദ്ധ"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. കേവലം തു -

> "അല്ലചമ്മപടിച്ഛന്നോ, നവദ്വാരോ മഹാവണോ;
> സമന്തതോ പഗ്ഘരതി, അസുചിപൂതിഗന്ധിയോ"തി.

പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ മംസേന തത്ഥ പതിട്ഠിതതലേന വാ ഉപരി ഛവിയാ പരിച്ഛിന്നോതി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം തചം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ നവപേസിസതപ്പഭേദം **മംസം** വണ്ണതോ രത്തം പാലിഭദ്ദകപുപ്ഫസന്നിഭന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ നാനാസണ്ഠാനന്തി. തഥാ ഹി തത്ഥ ജങ്ഘമംസം താലപത്തപുടഭത്തസണ്ഠാനം, അവികസിതകേതകീമകുളസണ്ഠാനന്തിപി കേചി. ഊരുമംസം സുധാപിസനനിസദപോതകസണ്ഠാനം, ആനിസദമംസം ഉദ്ധനകോടിസണ്ഠാനം, പിട്ഠിമംസം താലഗുളപടലസണ്ഠാനം, ഫാസുകദ്വയമംസം വംസമയകോട്ഠകുച്ഛിപദേസമ്ഹി തനുമത്തികാലേപസണ്ഠാനം, ഥനമംസം വട്ടേത്വാ അവക്ഖിത്തദ്ധമത്തികാപിണ്ഡസണ്ഠാനം, ദ്വേബാഹുമംസം നങ്ഗുട്ഠസീസപാദേ ഛേത്വാ നിച്ചമ്മം കത്വാ ഠപിതമഹാമൂസികസണ്ഠാനം, മംസസൂനകസണ്ഠാനന്തിപി ഏകേ. ഗണ്ഡമംസം ഗണ്ഡപ്പദേസേ ഠപിതകരഞ്ജബീജസണ്ഠാനം, മണ്ഡൂകസണ്ഠാനന്തിപി ഏകേ. ജിവ്ഹാമംസം നുഹീപത്തസണ്ഠാനം, നാസാമംസം ഓമുഖനിക്ഖിത്തപണ്ണകോസസണ്ഠാനം, ഠ.അക്ഖികൂപമംസം അദ്ധപക്കഉദുമ്ബരസണ്ഠാനം, സീസമംസം പത്തപചനകടാഹതനുലേപസണ്ഠാനന്തി . മംസപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗാവചരേന ഏതാനേവ ഓളാരികമംസാനി സണ്ഠാനതോ വവത്ഥപേതബ്ബാനി. ഏവഞ്ഹി വവത്ഥാപയതോ സുഖുമാനി മംസാനി ഞാണസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീതി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ സാധികാനി തീണി അട്ഠിസതാനി അനുലിമ്പിത്വാ ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ ഥൂലമത്തികാനുലിത്തായ ഭിത്തിയാ ന ഥൂലമത്തികാ ജാനാതി "മയാ ഭിത്തി അനുലിത്താ"തി, നപി ഭിത്തി ജാനാതി "അഹം ഥൂലമത്തികായ അനുലിത്താ"തി, ഏവമേവം ന നവപേസിസതപ്പഭേദം മംസം ജാനാതി "മയാ അട്ഠിസതത്തയം അനുലിത്ത"ന്തി, നപി അട്ഠിസതത്തയം ജാനാതി "അഹം നവപേസിസതപ്പഭേദേന മംസേന അനുലിത്ത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. കേവലം തു -

> "നവപേസിസതാ മംസാ, അനുലിത്താ കളേവരം;
> നാനാകിമികുലാകിണ്ണം, മീള്ഹട്ഠാനംവ പൂതിക"ന്തി.

പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ അട്ഠിസങ്ഘാടേന തത്ഥ പതിട്ഠിതതലേന വാ ഉപരി തചേന തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ എവാതി എവം മംസം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ നവസതപ്പഭേദാ **ന്ഹാരൂ** വണ്ണതോ സേതാതി വവത്ഥപേതി, മധുവണ്ണാതിപി ഏകേ. സണ്ഠാനതോ നാനാസണ്ഠാനാതി. തഥാ ഹി തത്ഥ മഹന്താ മഹന്താ ന്ഹാരൂ കന്ദലമകുളസണ്ഠാനാ, തതോ സുഖുമതരാ സൂകരവാഗുരരജ്ജുസണ്ഠാനാ, തതോ അണുകതരാ പൂതിലതാസണ്ഠാനാ, തതോ അണുകതരാ സീഹളമഹാവീണാതന്തിസണ്ഠാനാ, തതോ അണുകതരാ ഥൂലസുത്തകസണ്ഠാനാ, ഹത്ഥപിട്ഠിപാദപിട്ഠീസു ന്ഹാരൂ സകുണപാദസണ്ഠാനാ, സീസേ ന്ഹാരൂ ഗാമദാരകാനം സീസേ ഠപിതവിരളതരദുകൂലസണ്ഠാനാ, പിട്ഠിയാ ന്ഹാരൂ തേമേത്വാ ആതപേ പസാരിതമച്ഛജാലസണ്ഠാനാ, അവസേസാ ഇമസ്മിം സരീരേ തംതംഅങ്ഗപച്ചങ്ഗാനുഗതാ ന്ഹാരൂ സരീരേ പടിമുക്കജാലകഞ്ചുകസണ്ഠാനാതി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. തേസു ച ദക്ഖിണകണ്ണചൂളികതോ പട്ഠായ പഞ്ച കണ്ഡരനാമകാ മഹാന്ഹാരൂ പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വിനന്ധമാനാ വാമപസ്സം ഗതാ, വാമകണ്ണചൂളികതോ പട്ഠായ പഞ്ച പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വിനന്ധമാനാ ദക്ഖിണപസ്സം ഗതാ, ദക്ഖിണഗലവാടകതോ പട്ഠായ പഞ്ച പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വിനന്ധമാനാ വാമപസ്സം ഗതാ, വാമഗലവാടകതോ പട്ഠായ പഞ്ച പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വിനന്ധമാനാ ദക്ഖിണപസ്സം ഗതാ, ദക്ഖിണഹത്ഥം വിനന്ധമാനാ പുരതോ ച പച്ഛതോ ച പഞ്ച പഞ്ചാതി ദസ കണ്ഡരനാമകാ ഏവ മഹാന്ഹാരൂ ആരുള്ഹാ. തഥാ വാമഹത്ഥം, ദക്ഖിണപാദം, വാമപാദഞ്ചാതി ഏവമേതേ സട്ഠി മഹാന്ഹാരൂ സരീരധാരകാ സരീരനിയാമകാതിപി വവത്ഥപേതി. ഓകാസതോ സകലസരീരേ അട്ഠിചമ്മാനം അട്ഠിമംസാനഞ്ച അന്തരേ അട്ഠീനി ആബന്ധമാനാ ഠിതാതി.

തത്ഥ യഥാ വല്ലിസന്താനബദ്ധേസു കുട്ടദാരൂസു ന വല്ലിസന്താനാ ജാനന്തി "അമ്ഹേഹി കുട്ടദാരൂനി ആബദ്ധാനീ"തി, നപി കുട്ടദാരൂനി ജാനന്തി "മയം വല്ലിസന്താനേഹി ആബദ്ധാനീ"തി; ഏവമേവ ന ന്ഹാരൂ ജാനന്തി "അമ്ഹേഹി തീണി അട്ഠിസതാനി ആബദ്ധാനീ"തി, നപി തീണി അട്ഠിസതാനി ജാനന്തി "മയം ന്ഹാരൂഹി ആബദ്ധാനീ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ... പേ... ന പുഗ്ഗലോതി. കേവലം തു -

> "നവന്ഹാരുസതാ ഹോന്തി, ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ;
> ബന്ധന്തി അട്ഠിസങ്ഘാടം, അഗാരമിവ വല്ലിയോ"തി.

പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ തീഹി അട്ഠിസതേഹി തത്ഥ പതിട്ഠിതതലേഹി വാ ഉപരി തചമംസേഹി തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ന്ഹാരൂ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ ദ്വത്തിംസദന്തട്ഠികാനം വിസും ഗഹിതത്താ സേസാനി ചതുസട്ഠി ഹത്ഥട്ഠികാനി ചതുസട്ഠി പാദട്ഠികാനി ചതുസട്ഠി മുദുകട്ഠികാനി മംസനിസ്സിതാനി ദ്വേ പണ്ഹികട്ഠീനി ഏകേകസ്മിം പാദേ ദ്വേ ദ്വേ ഗോപ്ഫകട്ഠികാനി ദ്വേ ജങ്ഘട്ഠികാനി ഏകം ജണ്ണുകട്ഠി ഏകം ഊരുട്ഠി ദ്വേ കടിട്ഠീനി അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി ചതുവീസതി ഫാസുകട്ഠീനി ചുദ്ദസ ഉരട്ഠീനി ഏകം ഹദയട്ഠി ദ്വേ അക്ഖകട്ഠീനി ദ്വേ പിട്ഠിബാഹട്ഠീനി ദ്വേ ബാഹട്ഠീനി ദ്വേ ദ്വേ അഗ്ഗബാഹട്ഠീനി സത്ത ഗീവട്ഠീനി ദ്വേ ഹനുകട്ഠീനി ഏകം നാസികട്ഠി ദ്വേ അക്ഖിട്ഠീനി ദ്വേ കണ്ണട്ഠീനി ഏകം നലാടട്ഠി ഏകം മുദ്ധട്ഠി നവ

സീസകപാലട്ഠീനീതി ഏവമാദിനാ നയേന വുത്തപ്പഭേദാനി **അട്ഠീനി** സബ്ബാനേവ വണ്ണതോ സേതാനീതി വവത്ഥപേതി.

സണ്ഠാനതോ നാനാസണ്ഠാനാനി. തഥാ ഹി തത്ഥ അഗ്ഗപാദങ്ഗുലിയട്ഠീനി കതകബീജസണ്ഠാനാനി, തദനന്തരാനി അങ്ഗുലീനം മജ്ഝപബ്ബട്ഠീനി അപരിപുണ്ണപനസട്ഠിസണ്ഠാനാനി, മൂലപബ്ബട്ഠീനി പണവസണ്ഠാനാനി, മോരസകലിസണ്ഠാനാനീതിപി ഏകേ. പിട്ഠിപാദട്ഠീനി കോട്ടിതകന്ദലകന്ദരാസിസണ്ഠാനാനി പണ്ഹികട്ഠീനി ഏകട്ഠിതാലഫലബീജസണ്ഠാനാനി, ഗോപ്ഫകട്ഠീനി ഏകതോബദ്ധകീളാഗോളകസണ്ഠാനാനി, ജങ്ഘട്ഠികേസു ഖുദ്ദകം ധനുദണ്ഡസണ്ഠാനം, മഹന്തം ഖുപ്പിപാസാമിലാതധമനിപിട്ഠിസണ്ഠാനം, ജങ്ഘട്ഠികസ്സ ഗോപ്ഫകട്ഠികേസു പതിട്ഠിതട്ഠാനം അപനീതതചഖജ്ജൂരീകളീരസണ്ഠാനം, ജങ്ഘട്ഠികസ്സ ജണ്ണുകട്ഠികേ പതിട്ഠിതട്ഠാനം മുദിങ്ഗമത്ഥകസണ്ഠാനം ജണ്ണുകട്ഠി ഏകപസ്സതോ ഘട്ടിതഫേണസണ്ഠാനം, ഊരുട്ഠീനി ദുത്തച്ഛിതവാസിഫരസുദണ്ഡസണ്ഠാനാനി, ഊരുട്ഠികസ്സ കടട്ഠികേ പതിട്ഠിതട്ഠാനം സുവണ്ണകാരാനം അഗ്ഗിജാലനകസലാകാബുന്ദിസണ്ഠാനം , തപ്പതിട്ഠിതോകാസോ അഗ്ഗച്ഛിന്നപുന്നാഗഫലസണ്ഠാനോ, കടിട്ഠീനി ദ്വേപി ഏകാബദ്ധാനി ഹുത്വാ കുമ്ഭകാരേഹി കതചുല്ലിസണ്ഠാനാനി, താപസഭിസികാസണ്ഠാനാനീതിപി ഏകേ. ആനിസദട്ഠീനി ഹേട്ഠാമുഖഠപിതസപ്പഫണസണ്ഠാനാനി, സത്തട്ഠട്ഠാനേസു ഛിദ്ദാവഛിദ്ദാനി അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി അബ്ഭന്തരതോ ഉപരൂപരി ഠപിതസീസകപട്ടവേഠകസണ്ഠാനാനി, ബാഹിരതോ വട്ടനാവലിസണ്ഠാനാനി, തേസം അന്തരന്തരാ കകചദന്തസദിസാനി ദ്വേ തീണി കണ്ടകാനി ഹോന്തി, ചതുവീസതിയാ ഫാസുകട്ഠീസു പരിപുണ്ണാനി പരിപുണ്ണസീഹളദാത്തസണ്ഠാനാനി , അപരിപുണ്ണാനി അപരിപുണ്ണസീഹളദാത്തസണ്ഠാനാനി, സബ്ബാനേവ ഓദാതകുക്കുടസ്സ പസാരിതപക്ഖദ്വയസണ്ഠാനാനീതിപി ഏകേ. ചുദ്ദസ ഉരട്ഠീനി ജിണ്ണസന്ദമാനികഫലകപന്തിസണ്ഠാനാനി, ഹദയട്ഠി ദബ്ബിഫണസണ്ഠാനം, അക്ഖകട്ഠീനി ഖുദ്ദകലോഹവാസിദണ്ഡസണ്ഠാനാനി, തേസം ഹേട്ഠാ അട്ഠി അദ്ധചന്ദസണ്ഠാനം, പിട്ഠിബാഹട്ഠീനി ഫരസുഫണസണ്ഠാനാനി, ഉപഡ്ഢച്ഛിന്നസീഹളകുദാലസണ്ഠാനാനീതിപി ഏകേ. ബാഹട്ഠീനി ആദാസദണ്ഡസണ്ഠാനാനി, മഹാവാസിദണ്ഡസണ്ഠാനാനീതിപി ഏകേ. അഗ്ഗബാഹട്ഠീനി യമകതാലകന്ദസണ്ഠാനാനി, മണിബന്ധട്ഠീനി ഏകതോ അല്ലിയാപേത്വാ ഠപിതസീസകപട്ടവേഠകസണ്ഠാനാനി, പിട്ഠിഹത്ഥട്ഠീനി കോട്ടിതകന്ദലകന്ദരാസിസണ്ഠാനാനി, ഹത്ഥങ്ഗുലിമൂലപബ്ബട്ഠീനി പണവസണ്ഠാനാനി, മജ്ഝപബ്ബട്ഠീനി അപരിപുണ്ണപനസട്ഠിസണ്ഠാനാനി, അഗ്ഗപബ്ബട്ഠീനി കതകബീജസണ്ഠാനാനി, സത്ത ഗീവട്ഠീനി ദണ്ഡേ വിജ്ഝിത്വാ പടിപാടിയാ ഠപിതവംസകളീരഖണ്ഡസണ്ഠാനാനി, ഹേട്ഠിമഹനുകട്ഠി കമ്മാരാനം അയോകൂടയോത്തകസണ്ഠാനം, ഉപരിമഹനുകട്ഠി അവലേഖനസത്ഥകസണ്ഠാനം, അക്ഖിനാസകൂപട്ഠീനി അപനീതമിഞ്ജതരുണതാലട്ഠിസണ്ഠാനാനി , നലാടട്ഠി അധോമുഖഠപിതഭിന്നസങ്ഖകപാലസണ്ഠാനം, കണ്ണചൂളികട്ഠീനി ന്ഹാപിതഖുരകോസസണ്ഠാനാനി, നലാടകണ്ണചൂളികാനം ഉപരി പട്ടബന്ധനോകാസേ അട്ഠിബഹലഘടപുണ്ണപടപിലോതികഖണ്ഡസണ്ഠാനം, മുദ്ധനട്ഠി മുഖച്ഛിന്നവങ്കനാളികേരസണ്ഠാനം, സീസട്ഠീനി സിബ്ബേത്വാ ഠപിതജജ്ജരാലാബുകടാഹസണ്ഠാനാനീതി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാനി.

ഓകാസതോ അവിസേസേന സകലസരീരേ ഠിതാനി, വിസേസേന തു സീസട്ഠീനി ഗീവട്ഠികേസു പതിട്ഠിതാനി, ഗീവട്ഠീനി പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീസു പതിട്ഠിതാനി, പിട്ഠികണ്ടകട്ഠീനി കടിട്ഠീസു പതിട്ഠിതാനി, കടിട്ഠീനി ഊരുട്ഠികേസു പതിട്ഠിതാനി, ഉരുട്ഠീനി ജണ്ണുകട്ഠികേസു, ജണ്ണുകട്ഠീനി ജങ്ഘട്ഠികേസു, ജങ്ഘട്ഠീനി ഗോപ്ഫകട്ഠികേസു, ഗോപ്ഫകട്ഠീനി പിട്ഠിപാദട്ഠികേസു

പതിട്ഠിതാനി, പിട്ഠിപാദട്ഠികാനി ച ഗോപ്ഫകട്ഠീനി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാനി, ഗോപ്ഫകട്ഠീനി ജങ്ഘട്ഠീനി...പേ॰... ഗീവട്ഠീനി സീസട്ഠീനി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാനീതി ഏതേനാനുസാരേന അവസേസാനിപി അട്ഠീനി വേദിതബ്ബാനി.

തത്ഥ യഥാ ഇട്ഠകഗോപാനസിചയാദീസു ന ഉപരിമാ ഇട്ഠകാദയോ ജാനന്തി "മയം ഹേട്ഠിമേസു പതിട്ഠിതാ"തി, നപി ഹേട്ഠിമാ ജാനന്തി "മയം ഉപരിമാനി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാ"തി; ഏവമേവ ന സീസട്ഠികാനി ജാനന്തി "മയം ഗീവട്ഠികേസു പതിട്ഠിതാനീ"തി...പേ॰... ന ഗോപ്ഫകട്ഠികാനി ജാനന്തി "മയം പിട്ഠിപാദട്ഠികേസു പതിട്ഠിതാനീ"തി, നപി പിട്ഠിപാദട്ഠികാനി ജാനന്തി "മയം ഗോപ്ഫകട്ഠീനി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിതാനീ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. കേവലം തു ഇമാനി സാധികാനി തീണി അട്ഠിസതാനി നവഹി ന്ഹാരുസതേഹി നവഹി ച മംസപേസിസതേഹി ആബദ്ധാനുലിത്താനി, ഏകച്ഛനചമ്മപരിയോനദ്ധാനി, സത്തരസഹരണീസഹസ്സാനുഗതസിനേഹസിനേഹിതാനി, നവനവുതിലോമകൂപസഹസ്സപരിസ്സവമാനസേദജല്ലികാനി അസീതികിമികുലാനി, കായോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതാനി, യം സഭാവതോ ഉപപരിക്ഖന്തോ യോഗാവചരോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സതി, കേവലം തു ന്ഹാരുസമ്ബന്ധം നാനാകുണപസങ്കിണ്ണം അട്ഠിസങ്ഘാടമേവ പസ്സതി. യം ദിസ്വാ ദസബലസ്സ പുത്തഭാവം ഉപേതി. യഥാഹ -

> "പടിപാടിയട്ഠീനി ഠിതാനി കോടിയാ,
> അനേകസന്ധിയമിതോ ന കേഹിചി;
> ബദ്ധോ നഹാരൂഹി ജരായ ചോദിതോ,
> അചേതനോ കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമോ.
>
> "കുണപം കുണപേ ജാതം, അസുചിമ്ഹി ച പൂതിനി;
> ദുഗ്ഗന്ധേ ചാപി ദുഗ്ഗന്ധം, ഭേദനമ്ഹി ച വയധമ്മം.
>
> "അട്ഠിപുടേ അട്ഠിപുടോ, നിബ്ബത്തോ പൂതിനി പൂതികായമ്ഹി;
> തമ്ഹി ച വിന്ദേഥ ഛന്ദം, ഹേസ്സഥ പുത്താ ദസബലസ്സാ"തി ച.

പരിച്ഛേദതോ അന്തോ അട്ഠിമിഞ്ജേന ഉപരിതോ മംസേന അഗ്ഗേ മൂലേ ച അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാനീതി വവത്ഥപേതി. അയമേതേസം സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം അട്ഠീനി വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ യഥാവുത്തപ്പഭേദാനം അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരഗതം **അട്ഠിമിഞ്ജം** വണ്ണതോ സേതന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ അത്തനോ ഓകാസസണ്ഠാനന്തി. സേയ്യഥിദം - മഹന്തമഹന്താനം അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരഗതം സേദേത്വാ വട്ടേത്വാ മഹന്തേസു വംസനളകപബ്ബേസു പക്ഖിത്തമഹാവേത്തങ്കുരസണ്ഠാനം, ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനം അബ്ഭന്തരഗതം സേദേത്വാ വട്ടേത്വാ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകേസു വംസനളകപബ്ബേസു പക്ഖിത്തതനുവേത്തങ്കുരസണ്ഠാനന്തി. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരേ പതിട്ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ വേളുനളകാദീനം അന്തോഗതാനി ദധിഫാണിതാനി ന ജാനന്തി "മയം വേളുനളകാദീനം അന്തോഗതാനീ"തി, നപി വേളുനളകാദയോ ജാനന്തി "ദധിഫാണിതാനി അമ്ഹാകം അന്തോഗതാനീ"തി; ഏവമേവ ന അട്ഠിമിഞ്ജം ജാനാതി "അഹം അട്ഠീനം അന്തോഗത"ന്തി, നപി അട്ഠീനി ജാനന്തി "അട്ഠിമിഞ്ജം അമ്ഹാകം അന്തോഗത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ... പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ അട്ഠീനം അബ്ഭന്തരതലേഹി അട്ഠിമിഞ്ജഭാഗേന

ച പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവ്വാതി ഏവം അട്ഠിമിഞ്ജം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരസ്സ അബ്ഭന്തരേ ദ്വിഗോളകപ്പഭേദം **വക്കം** വണ്ണതോ മന്ദരത്തം പാളിഭദ്ദകട്ഠിവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഗാമദാരകാനം സുത്താവുതകീളാഗോളകസണ്ഠാനം, ഏകവണ്ടസഹകാരദ്വയസണ്ഠാനന്തിപി ഏകേ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഗലവാടകാ വിനിക്ഖന്തേന ഏകമൂലേന ഥോകം ഗന്ത്വാ ദ്വിധാ ഭിന്നേന ഥൂലന്ഹാരുനാ വിനിബദ്ധം ഹുത്വാ ഹദയമംസം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ വണ്ടൂപനിബദ്ധം സഹകാരദ്വയം ന ജാനാതി "അഹം വണ്ടേന ഉപനിബദ്ധ"ന്തി, നപി വണ്ടം ജാനാതി "മയാ സഹകാരദ്വയം ഉപനിബദ്ധ"ന്തി; ഏവമേവ ന വക്കം ജാനാതി "അഹം ഥൂലന്ഹാരുനാ ഉപനിബദ്ധ"ന്തി, നപി ഥൂലന്ഹാരു ജാനാതി "മയാ വക്കം ഉപനിബദ്ധ"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ…പേ॰… ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ വക്കം വക്കഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവ്വാതി ഏവം വക്കം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരസ്സ അബ്ഭന്തരേ **ഹദയം** വണ്ണതോ രത്തം രത്തപദുമപത്തപിട്ഠിവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ബാഹിരപത്താനി അപനേത്വാ അധോമുഖഠപിതപദുമമകുളസണ്ഠാനം, തഞ്ച അഗ്ഗച്ഛിന്നപുന്നാഗഫലമിവ വിവടേകപസ്സം ബഹി മട്ഠം അന്തോ കോസാതകീഫലസ്സ അബ്ഭന്തരസദിസം. പഞ്ഞാബഹുലാനം ഥോകം വികസിതം, മന്ദപഞ്ഞാനം മകുളിതമേവ. യം രൂപം നിസ്സായ മനോധാതു ച മനോവിഞ്ഞാണധാതു ച പവത്തന്തി, തം അപനേത്വാ അവസേസമംസപിണ്ഡസങ്ഖാതഹദയബ്ഭന്തരേ അദ്ധപസതമത്തം ലോഹിതം സണ്ഠാതി, തം രാഗചരിതസ്സ രത്തം, ദോസചരിതസ്സ കാളകം, മോഹചരിതസ്സ മംസധോവനോദകസദിസം, വിതക്കചരിതസ്സ കുലത്ഥയൂസവണ്ണം, സദ്ധാചരിതസ്സ കണികാരപുപ്ഫവണ്ണം, പഞ്ഞാചരിതസ്സ അച്ഛം വിപ്പസന്നമനാവിലം, നിദ്ധോതജാതിമണി വിയ ജുതിമന്തം ഖായതി. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം മജ്ഝേ പതിട്ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ ദ്വിന്നം വാതപാനകവാടകാനം മജ്ഝേ ഠിതോ അഗ്ഗളത്ഥമ്ഭകോ ന ജാനാതി "അഹം ദ്വിന്നം വാതപാനകവാടകാനം മജ്ഝേ ഠിതോ"തി, നപി വാതപാനകവാടകാനി ജാനന്തി "അമ്ഹാകം മജ്ഝേ അഗ്ഗളത്ഥമ്ഭകോ ഠിതോ"തി; ഏവമേവം ന ഹദയം ജാനാതി "അഹം ദ്വിന്നം ഥനാനം മജ്ഝേ ഠിത"ന്തി, നപി ഥനാനി ജാനന്തി "ഹദയം അമ്ഹാകം മജ്ഝേ ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ…പേ॰… ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ഹദയം ഹദയഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവ്വാതി ഏവം ഹദയം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരസ്സ അബ്ഭന്തരേ **യകന**സഞ്ഞിതം യമകമംസപിണ്ഡം വണ്ണതോ രത്തം രത്തകുമുദബാഹിരപത്തപിട്ഠിവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഏകമൂലം ഹുത്വാ അഗ്ഗേ യമകം കോവിളാരപത്തസണ്ഠാനം, തഞ്ച ദന്ധാനം ഏകംയേവ ഹോതി മഹന്തം, പഞ്ഞവന്താനം ദ്വേ വാ തീണി വാ ഖുദ്ദകാനീതി. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം നിസ്സായ ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ പിഠരകപസ്സേ ലഗ്ഗാ മംസപേസി ന ജാനാതി “അഹം പിഠരകപസ്സേ ലഗ്ഗാ”തി, നപി പിഠരകപസ്സം ജാനാതി “മയി മംസപേസി ലഗ്ഗാ”തി; ഏവമേവ ന യകനം ജാനാതി “അഹം ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം നിസ്സായ ഠിത”ന്തി, നപി ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ദക്ഖിണപസ്സം ജാനാതി “മം നിസ്സായ യകനം ഠിത”ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ പന യകനം യകനഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി . അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം യകനം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ പടിച്ഛന്നാപടിച്ഛന്നഭേദതോ ദുവിധം **കിലോമകം** വണ്ണതോ സേതം ദുകൂലപിലോതികവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ അത്തനോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ പടിച്ഛന്നകിലോമകം ഹദയഞ്ച വക്കഞ്ച പരിവാരേത്വാ, അപ്പടിച്ഛന്നകിലോമകം സകലസരീരേ ചമ്മസ്സ ഹേട്ഠതോ മംസം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ പിലോതികായ പലിവേഠിതേ മംസേ ന പിലോതികാ ജാനാതി “മയാ മംസം പലിവേഠിത”ന്തി, നപി മംസം ജാനാതി “അഹം പിലോതികായ പലിവേഠിത”ന്തി; ഏവമേവ ന കിലോമകം ജാനാതി “മയാ ഹദയവക്കാനി സകലസരീരേ ച ചമ്മസ്സ ഹേട്ഠതോ മംസം പലിവേഠിത”ന്തി. നപി ഹദയവക്കാനി സകലസരീരേ ച മംസം ജാനാതി “അഹം കിലോമകേന പലിവേഠിത”ന്തി . ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ഹേട്ഠാ മംസേന ഉപരി ചമ്മേന തിരിയം കിലോമകഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം കിലോമകം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരസ്സ അബ്ഭന്തരേ **പിഹകം** വണ്ണതോ നീലം മീലാതനിഗ്ഗുണ്ഡീപുപ്ഫവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ യേഭുയ്യേന സത്തങ്ഗുലപ്പമാണം അബന്ധനം കാളവച്ഛകജിവ്ഹാസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഹദയസ്സ വാമപസ്സേ ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതം, യമ്ഹി പഹരണപഹാരേന ബഹി നിക്ഖന്തേ സത്താനം ജീവിതക്ഖയോ ഹോതീതി.

തത്ഥ യഥാ കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതാ ന ഗോമയപിണ്ഡി ജാനാതി “അഹം കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിതാ”തി, നപി കോട്ഠകമത്ഥകപസ്സം ജാനാതി “ഗോമയപിണ്ഡി മം നിസ്സായ ഠിതാ”തി; ഏവമേവ ന പിഹകം ജാനാതി “അഹം ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം നിസ്സായ ഠിത”ന്തി, നപി ഉദരപടലസ്സ മത്ഥകപസ്സം ജാനാതി “പിഹകം മം നിസ്സായ ഠിത”ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ പിഹകം പിഹകഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം പിഹകം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരസ്സ അബ്ഭന്തരേ ദ്വത്തിംസമംസഖണ്ഡപ്പഭേദം **പപ്ഫാസം** വണ്ണതോ രത്തം നാതിപരിപക്കഉദുമ്ബരവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ വിസമച്ഛിന്നപൂവസണ്ഠാനം, ഛദനിട്ഠകഖണ്ഡപുഞ്ജസണ്ഠാനന്തിപി ഏകേ. തദേതം അബ്ഭന്തരേ അസിതപീതാദീനം അഭാവേ ഉഗ്ഗതേന കമ്മജതേജുസ്മനാ അബ്ഭാഹതത്താ സങ്ഖാദിതപലാലപിണ്ഡമിവ നിരസം നിരോജം ഹോതി. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം അബ്ഭന്തരേ ഹദയഞ്ച യകനഞ്ച ഉപരി ഛാദേത്വാ ഓലമ്ബന്തം ഠിതന്തി.

തഥ യഥാ ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരേ ലമ്ബമാനോ സകുണകുലാവകോ ന ജാനാതി “അഹം ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരേ ലമ്ബമാനോ ഠിതോ”തി, നപി ജിണ്ണകോട്ഠബ്ഭന്തരം ജാനാതി “സകുണകുലാവകോ മയി ലമ്ബമാനോ ഠിതോ”തി; ഏവമേവ ന പപ്ഫാസം ജാനാതി “അഹം സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം അന്തരേ ലമ്ബമാനം ഠിത”ന്തി, നപി സരീരബ്ഭന്തരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം അന്തരം ജാനാതി “മയി പപ്ഫാസം ലമ്ബമാനം ഠിത”ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ പപ്ഫാസം പപ്ഫാസഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം പപ്ഫാസം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ പുരിസസ്സ ദ്വത്തിംസഹത്ഥം, ഇത്ഥിയാ അട്ഠവീസതിഹത്ഥം, ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു ഓഭഗ്ഗം **അന്തം** വണ്ണതോ സേതം സക്ഖരസുധാവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ സീസം ഛിന്ദിത്വാ ലോഹിതദോണിയം സംവേല്ലേത്വാ ഠപിതധമ്മനിസണ്ഠാനം. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ ഉപരി ഗലവാടകേ ഹേട്ഠാ ച കരീസമഗ്ഗേ വിനിബന്ധത്താ ഗലവാടകകരീസമഗ്ഗപരിയന്തേ സരീരബ്ഭന്തരേ ഠിതന്തി.

തഥ യഥാ ലോഹിതദോണിയം ഠപിതം ഛിന്നസീസം ധമ്മനികളേവരം ന ജാനാതി “അഹം ലോഹിതദോണിയം ഠിത”ന്തി, നപി ലോഹിതദോണി ജാനാതി “മയി ഛിന്നസീസം ധമ്മനികളേവരം ഠിത”ന്തി; ഏവമേവ ന അന്തം ജാനാതി “അഹം സരീരബ്ഭന്തരേ ഠിത”ന്തി, നപി സരീരബ്ഭന്തരം ജാനാതി “മയി അന്തം ഠിത”ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ അന്തം അന്തഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം അന്തം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ അന്തന്തരേ **അന്തഗുണം** വണ്ണതോ സേതം ദകസീതലികമൂലവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ദകസീതലികമൂലസണ്ഠാനമേവാതി, ഗോമുത്തസണ്ഠാനന്തിപി ഏകേ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ കുദാലഫരസുകമ്മാദീനി കരോന്താനം യന്താകഡ്ഢനകാലേ യന്തസുത്തകമിവ യന്തഫലകാനി അന്തഭോഗേ ഏകതോ അഗ്ഗളന്തേ ആബന്ധിത്വാ പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകസ്സ അന്തരാ തം സിബ്ബിത്വാ ഠിതരജ്ജുകാ വിയ ഏകവീസതിയാ അന്തഭോഗാനം അന്തരാ ഠിതന്തി.

തഥ യഥാ പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം സിബ്ബിത്വാ ഠിതരജ്ജുകാ ന ജാനാതി “മയാ പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം സിബ്ബിത”ന്തി, നപി പാദപുഞ്ഛനരജ്ജുമണ്ഡലകം ജാനാതി “രജ്ജുകാ മം സിബ്ബിത്വാ ഠിതാ”തി, ഏവമേവ അന്തഗുണം ന ജാനാതി “അഹം അന്തം ഏകവീസതിഭോഗബ്ഭന്തരേ ആബന്ധിത്വാ ഠിത”ന്തി, നപി അന്തം ജാനാതി “അന്തഗുണം മം ആബന്ധിത്വാ ഠിത”ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ അന്തഗുണം അന്തഗുണഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം അന്തഗുണം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ **ഉദരിയം** വണ്ണതോ അജ്ഝോഹടാഹാരവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ പരിസ്സാവനേ സിഥിലബദ്ധതണ്ഡുലസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഉദരേ ഠിതന്തി . ഉദരം നാമ ഉഭതോ നിപ്പീളിയമാനസ്സ അല്ലസാടകസ്സ മജ്ഝേ സഞ്ജാതഫോടകസദിസം അന്തപടലം, ബഹി മട്ഠം, അന്തോ മംസകസമ്ബുപലിവേഠിതം, കിലിട്ഠപാവാരപുപ്ഫസദിസം,

കുഥിതപനസഫലസ്സ അബ്ഭന്തരസദിസന്തിപി ഏകേ. തത്ഥ തക്കോലകാ ഗണ്ഡുപ്പാദകാതാലഹീരകാസൂചിമുഖകാപടതന്തുസുത്തകാതി ഏവമാദിദ്വത്തിംസകുലപ്പഭേദാ കിമയോ ആകുലബ്യാകുലാ സണ്ഡസണ്ഡചാരിനോ ഹുത്വാ നിവസന്തി, യേ പാനഭോജനാദിമ്ഹി അവിജ്ജമാനേ ഉല്ലങ്ഘിത്വാ വിരവന്താ ഹദയമംസം അഭിതുദന്തി പാനഭോജനാദീനി അജ്ഝോഹരണവേലായഞ്ച ഉദ്ധംമുഖാ ഹുത്വാ പഠമജ്ഝോഹടേ ദ്വേ തയോ ആലോപേ തുരിതതുരിതാ വിലുമ്പന്തി. യം ഏതേസം കിമീനം പസൂതിഘരം വച്ചകുടി ഗിലാനസാലാ സുസാനഞ്ച ഹോതി, യത്ഥ സേയ്യഥാപി നാമ ചണ്ഡാലഗാമദ്വാരേ ചന്ദനികായ സരദസമയേ ഥൂലഫുസിതകേ ദേവേ വസ്സന്തേ ഉദകേന ആവൂള്ഹം മുത്തകരീസചമ്മട്ഠിന്ഹാരുഖണ്ഡഖേളസിങ്ഘാണികാലോഹിതപ്പഭുതിനാനാകുണപജാതം നിപതിത്വാ കദ്ദമോദകാലുളിതം സഞ്ജാതകിമികുലാകുലം ഹുത്വാ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന സൂരിയാതപസന്താപവേഗകുഥിതം ഉപരി ഫേണപുപ്ഫുളകേ മുഞ്ചന്തം അഭിനീലവണ്ണം പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛം ഉപഗന്തും വാ ദട്ഠും വാ അനരഹരൂപതം ആപജ്ജിത്വാ തിട്ഠതി, പഗേവ ഘായിതും വാ സായിതും വാ; ഏവമേവ നാനപ്പകാരപാനഭോജനാദി ദന്തമുസലസംചുണ്ണിതം ജിവ്ഹാഹത്ഥസമ്പരിവത്തിതം ഖേളലാലാപലിബുദ്ധം തങ്ഖണവിഗതവണ്ണഗന്ധരസാദിസമ്പദം കോലിയഖലിസുവാനവമഥുസദിസം നിപതിത്വാ പിത്തസേമ്ഹവാതപലിവേഠിതം ഹുത്വാ ഉദരഗ്ഗിസന്താപവേഗകുഥിതം കിമികുലാകുലം ഉപരൂപരി ഫേണപുപ്ഫുളകാനി മുഞ്ചന്തം പരമകസമ്ബുദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛഭാവമാപജ്ജിത്വാ തിട്ഠതി. യം സുത്വാപി പാനഭോജനാദീസു അമനുഞ്ഞതാ സണ്ഠാതി, പഗേവ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഓലോകേത്വാ. യത്ഥ ച പതിതം പാനഭോജനാദി പഞ്ചധാ വിവേകം ഗച്ഛതി, ഏകം ഭാഗം പാണകാ ഖാദന്തി, ഏകം ഭാഗം ഉദരഗ്ഗി ഝാപേതി, ഏകോ ഭാഗോ മുത്തം ഹോതി, ഏകോ ഭാഗോ കരീസം ഹോതി, ഏകോ ഭാഗോ രസഭാവം ആപജ്ജിത്വാ സോണിതമംസാദീനി ഉപബ്രൂഹയതീതി.

തത്ഥ യഥാ പരമജേഗുച്ഛായ സുവാനദോണിയാ ഠിതോ സുവാനവമഥു ന ജാനാതി "അഹം സുവാനദോണിയാ ഠിതോ"തി; നപി സുവാനദോണി ജാനാതി "മയി സുവാനവമഥു ഠിതോ"തി. ഏവമേവ ന ഉദരിയം ജാനാതി "അഹം ഇമസ്മിം പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛേ ഉദരേ ഠിത"ന്തി; നപി ഉദരം ജാനാതി "മയി ഉദരിയം ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി . പരിച്ഛേദതോ ഉദരിയം ഉദരിയഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ഉദരിയം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ **കരീസം** വണ്ണതോ യേഭുയ്യേന അജ്ഝോഹടാഹാരവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം, ദിസതോ ഹേട്ഠിമായ ദിസായ ജാതം, ഓകാസതോ പക്കാസയേ ഠിതന്തി. പക്കാസയോ നാമ ഹേട്ഠാ നാഭിപിട്ഠികണ്ടകമൂലാനം അന്തരേ അന്താവസാനേ ഉബ്ബേധേന അട്ഠങ്ഗുലമത്തോ വംസനളകബ്ഭന്തരസദിസോ പദേസോ, യത്ഥ സേയ്യഥാപി നാമ ഉപരിഭൂമിഭാഗേ പതിതം വസ്സോദകം ഓഗളിത്വാ ഹേട്ഠാഭൂമിഭാഗം പൂരേത്വാ തിട്ഠതി, ഏവമേവ യംകിഞ്ചി ആമാസയേ പതിതം പാനഭോജനാദികം ഉദരഗ്ഗിനാ ഫേണുദ്ദേഹകം പക്കം പക്കം സണ്ഹകരണിയാ പിട്ഠമിവ സണ്ഹഭാവം ആപജ്ജിത്വാ അന്തബിലേന ഓഗളിത്വാ ഓമദ്ദിത്വാ വംസനളകേ പക്ഖിത്തപണ്ഡുമത്തികാ വിയ സന്നിചിതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

തത്ഥ യഥാ വംസനളകേ ഓമദ്ദിത്വാ പക്ഖിത്തപണ്ഡുമത്തികാ ന ജാനാതി "അഹം വംസനളകേ ഠിതാ"തി, നപി വംസനളകോ ജാനാതി "മയി പണ്ഡുമത്തികാ ഠിതാ"തി; ഏവമേവ ന കരീസം ജാനാതി "അഹം പക്കാസയേ ഠിത"ന്തി, നപി പക്കാസയോ ജാനാതി "മയി കരീസം ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ

ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ കരീസം കരീസഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം കരീസം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ **മത്ഥലുങ്ഗം** വണ്ണതോ സേതം അഹിഛത്തകപിണ്ഡിവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. പക്കുഥിതദുദ്ധവണ്ണന്തിപി ഏകേ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ സീസകടാഹസ്സ അബ്ഭന്തരേ ചത്താരോ സിബ്ബിനിമഗ്ഗേ നിസ്സായ സമോധായ ഠപിതാ ചത്താരോ പിട്ഠപിണ്ഡികാ വിയ സമോഹിതം ചതുമത്ഥലുങ്ഗപിണ്ഡപ്പഭേദം ഹുത്വാ ഠിതന്തി.

തത്ഥ യഥാ പുരാണലാബുകടാഹേ പക്ഖിത്തപിട്ഠപിണ്ഡി പക്കുഥിതദുദ്ധം വാ ന ജാനാതി "അഹം പുരാണലാബുകടാഹേ ഠിത"ന്തി, നപി പുരാണലാബുകടാഹം ജാനാതി "മയി പിട്ഠപിണ്ഡി പക്കുഥിതദുദ്ധം വാ ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന മത്ഥലുങ്ഗം ജാനാതി "അഹം സീസകടാഹബ്ഭന്തരേ ഠിത"ന്തി, നപി സീസകടാഹബ്ഭന്തരം ജാനാതി "മയി മത്ഥലുങ്ഗം ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ മത്ഥലുങ്ഗം മത്ഥലുങ്ഗഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം മത്ഥലുങ്ഗം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ ബദ്ധാബദ്ധഭേദതോ ദുവിധമ്പി **പിത്തം** വണ്ണതോ ബഹലമധുകതേലവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. അബദ്ധപിത്തം മിലാതബകുലപുപ്ഫവണ്ണന്തിപി ഏകേ. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതം. ഓകാസതോ അബദ്ധപിത്തം കേസലോമനഖദന്താനം മംസവിനിമുത്തട്ഠാനം ഥദ്ധസുക്ഖചമ്മഞ്ച വജ്ജേത്വാ ഉദകമിവ തേലബിന്ദു അവസേസസരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം, യമ്ഹി കുപിതേ അക്ഖീനി പീതകാനി ഹോന്തി ഭമന്തി, ഗത്തം കമ്പതി കണ്ഡൂയതി. ബദ്ധപിത്തം ഹദയപപ്ഫാസാനമന്തരേ യകനമംസം നിസ്സായ പതിട്ഠിതേ മഹാകോസാതകികോസകസദിസേ പിത്തകോസകേ ഠിതം, യമ്ഹി കുപിതേ സത്താ ഉമ്മത്തകാ ഹോന്തി, വിപല്ലത്ഥചിത്താ ഹിരോത്തപ്പം ഛഡ്ഡേത്വാ അകത്തബ്ബം കരോന്തി, അഭാസിതബ്ബം ഭാസന്തി, അചിന്തിതബ്ബം ചിന്തേന്തി.

തത്ഥ യഥാ ഉദകം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം തേലം ന ജാനാതി "അഹം ഉദകം ബ്യാപേത്വാ ഠിത"ന്തി, നപി ഉദകം ജാനാതി "തേലം മം ബ്യാപേത്വാ ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന അബദ്ധപിത്തം ജാനാതി "അഹം സരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിത"ന്തി, നപി സരീരം ജാനാതി "അബദ്ധപിത്തം മം ബ്യാപേത്വാ ഠിത"ന്തി. യഥാ ച കോസാതകികോസകേ ഠിതം വസ്സോദകം ന ജാനാതി "അഹം കോസാതകികോസകേ ഠിത"ന്തി, നപി കോസാതകികോസകോ ജാനാതി "മയി വസ്സോദകം ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന ബദ്ധപിത്തം ജാനാതി "അഹം പിത്തകോസകേ ഠിത"ന്തി, നപി പിത്തകോസകോ ജാനാതി "മയി ബദ്ധപിത്തം ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ പിത്തം പിത്തഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം പിത്തം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരബ്ഭന്തരേ ഏകപത്തപൂരപ്പമാണം **സേമ്ഹം** വണ്ണതോ സേതം കച്ഛകപണ്ണരസവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ ഉദരപടലേ ഠിതന്തി. യം

പാനഭോജനാദിഅജ്ഝോഹരണകാലേ സേയ്യഥാപി നാമ ഉദകേ സേവാലപണകം കട്ഠേ വാ കഥലേ വാ പതന്തേ ഛിജ്ജിത്വാ ദ്വിധാ ഹുത്വാ പുന അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ തിട്ഠതി, ഏവമേവ പാനഭോജനാദിമ്ഹി നിപതന്തേ ഛിജ്ജിത്വാ ദ്വിധാ ഹുത്വാ പുന അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ തിട്ഠതി, യമ്ഹി ച മന്ദീഭൂതേ പക്കമിവ ഗണ്ഡം പൂതികമിവ കുക്കുടണ്ഡം ഉദരപടലം പരമജേഗുച്ഛകുണപഗന്ധം ഹോതി. തതോ ഉഗ്ഗതേന ച ഗന്ധേന ഉഗ്ഗാരോപി മുഖമ്പി ദുഗ്ഗന്ധം പൂതികുണപസദിസം ഹോതി, സോ ച പുരിസോ "അപേഹി ദുഗ്ഗന്ധം വായസീ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, യഞ്ച അഭിവഡ്ഢിതം ബഹലത്തമാപന്നം പടികുജ്ജനഫലകമിവ വച്ചകുടിയാ ഉദരപടലബ്ഭന്തരേ ഏവ കുണപഗന്ധം സന്നിരുമ്ഭിത്വാ തിട്ഠതി.

തത്ഥ യഥാ ചന്ദനികായ ഉപരിഫേണപടലം ന ജാനാതി "അഹം ചന്ദനികായ ഠിത"ന്തി, നപി ചന്ദനികാ ജാനാതി "മയി ഫേണപടലം ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന സേമ്ഹം ജാനാതി "അഹം ഉദരപടലേ ഠിത"ന്തി, നപി ഉദരപടലം ജാനാതി "മയി സേമ്ഹം ഠിതന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ സേമ്ഹം സേമ്ഹഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം സേമ്ഹം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ **പുബ്ബോ** വണ്ണതോ പണ്ഡുപലാസവണ്ണോതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ പുബ്ബസ്സ ഓകാസോ നാമ നിബദ്ധോ നത്ഥി. യത്ഥ പുബ്ബോ സന്നിചിതോ തിട്ഠേയ്യ, യത്ര യത്ര ഖാണുകണ്ടകപ്പഹരണഗ്ഗിജാലാദീഹി അഭിഹതേ സരീരപ്പദേസേ ലോഹിതം സണ്ഠഹിത്വാ പച്ചതി, ഗണ്ഡപിളകാദയോ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ര തത്ര തിട്ഠതി.

തത്ഥ യഥാ രുക്ഖസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ഫരസുധാരാദീഹി പഹതപ്പദേസേ അവഗളിത്വാ ഠിതോ നിയ്യാസോ ന ജാനാതി "അഹം രുക്ഖസ്സ പഹതപ്പദേസേ ഠിതോ"തി, നപി രുക്ഖസ്സ പഹതപ്പദേസോ ജാനാതി "മയി നിയ്യാസോ ഠിതോ"തി; ഏവമേവ ന പുബ്ബോ ജാനാതി "അഹം സരീരസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ഖാണുകണ്ടകാദീഹി അഭിഹതപ്പദേസേ ഗണ്ഡപിളകാദീനം ഉട്ഠിതപ്പദേസേ വാ ഠിതോ"തി, നപി സരീരപ്പദേസോ ജാനാതി "മയി പുബ്ബോ ഠിതോ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ പുബ്ബോ പുബ്ബഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോതി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം പുബ്ബം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ സന്നിചിതലോഹിതം സംസരണലോഹിതന്തി ഏവം ദുവിധേ **ലോഹിതേ** സന്നിചിതലോഹിതം താവ വണ്ണതോ ബഹലകുഥിതലാഖാരസവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി, സംസരണലോഹിതം അച്ഛലാഖാരസവണ്ണന്തി. സണ്ഠാനതോ സബ്ബമ്പി അത്തനോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ സന്നിചിതലോഹിതം ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം, സംസരണലോഹിതം ദ്വീസുപീതി. ഓകാസതോ സംസരണലോഹിതം കേസലോമനഖദന്താനം മംസവിനിമുത്തട്ഠാനഞ്ചേവ ഥദ്ധസുക്ഖചമ്മഞ്ച വജ്ജേത്വാ ധമനിജാലാനുസാരേന സബ്ബം ഉപാദിന്നകസരീരം ഫരിത്വാ ഠിതം. സന്നിചിതലോഹിതം യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗം പൂരേത്വാ ഏകപത്തപൂരണമത്തം വക്കഹദയപപ്ഫാസാനം ഉപരി ഥോകം ഥോകം ബിന്ദും പാതേന്തം വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസേ തേമേന്തം ഠിതം, യമ്ഹി വക്കഹദയാദീനി അതേമേന്തേ സത്താ പിപാസിതാ ഹോന്തി.

തത്ഥ യഥാ ജജ്ജരകപാലേ ഠിതം ഉദകം ഹേട്ഠാ ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാദീനി തേമേന്തം ന ജാനാതി "അഹം ജജ്ജരകപാലേ ഠിതം ഹേട്ഠാ ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാദീനി തേമേമീ"തി, നപി ജജ്ജരകപാലം ഹേട്ഠാ ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാദീനി വാ ജാനന്തി "മയി ഉദകം ഠിതം, അമ്ഹേ വാ തേമേന്തം ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന ലോഹിതം ജാനാതി "അഹം യകനസ്സ

ഹേട്ഠാഭാഗേ വക്കഹദയാദീനി തേമേന്തം ഠിത''ന്തി, നപി യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗട്ഠാനം വക്കഹദയാദീനി വാ ജാനന്തി "മയി ലോഹിതം ഠിതം, അമ്ഹേ വാ തേമേന്തം ഠിത''ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ.... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ലോഹിതം ലോഹിതഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ലോഹിതം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ **സേദോ** വണ്ണതോ പസന്നതിലതേലവണ്ണോതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ സേദസ്സ ഓകാസോ നാമ നിബദ്ധോ നത്ഥി, യത്ഥ സേദോ ലോഹിതം വിയ സദാ തിട്ഠേയ്യ. യസ്മാ വാ യദാ അഗ്ഗിസന്താപസൂരിയസന്താപഉതുവികാരാദീഹി സരീരം സന്തപതി, അഥ ഉദകതോ അബ്ബൂള്ഹമത്തവിസമച്ഛിന്നഭിസമുളാലകുമുദനാലകലാപഉദകമിവ സബ്ബകേസലോമകൂപവിവരേഹി പഗ്ഘരതി. തസ്മാ തേസം കേസലോമകൂപവിവരാനം വസേന തം സണ്ഠാനതോ വവത്ഥപേതി. "സേദപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗാവചരേന കേസലോമകൂപവിവരേ പൂരേത്വാ ഠിതവസേനേവ സേദോ മനസികാതബ്ബോ''തി വുത്തം പുബ്ബാചരിയേഹി.

തത്ഥ യഥാ ഭിസമുളാലകുമുദനാലകലാപവിവരേഹി പഗ്ഘരന്തം ഉദകം ന ജാനാതി "അഹം ഭിസമുളാലകുമുദനാലകലാപവിവരേഹി പഗ്ഘരാമീ''തി, നപി ഭിസമുളാലകുമുദനാലകലാപവിവരാ ജാനന്തി "അമ്ഹേഹി ഉദകം പഗ്ഘരതീ''തി; ഏവമേവ ന സേദോ ജാനാതി "അഹം കേസലോമകൂപവിവരേഹി പഗ്ഘരാമീ''തി, നപി കേസലോമകൂപവിവരാ ജാനന്തി "അമ്ഹേഹി സേദോ പഗ്ഘരതീ''തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ.... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ സേദോ സേദഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോതി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം സേദം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ ചമ്മമംസന്തരേ **മേദോ** വണ്ണതോ ഫാലിതഹലിദ്ദിവണ്ണോതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോ. തഥാ ഹി സുഖിനോ ഥൂലസരീരസ്സ ചമ്മമംസന്തരേ ഫരിത്വാ ഠിതോ ഹലിദ്ദിരത്തദുകൂലപിലോതികസണ്ഠാനോ, കിസസരീരസ്സ ജങ്ഘമംസഊരുമംസപിട്ഠികണ്ടകനിസ്സിതപിട്ഠിമംസഉദരപടലമംസാനി നിസ്സായ സംവേല്ലിത്വാ ഠപിതഹലിദ്ദിരത്തദുകൂലപിലോതികഖണ്ഡസണ്ഠാനോ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതോ. ഓകാസതോ ഥൂലസരീരസ്സ സകലസരീരം ഫരിത്വാ കിസസ്സ ജങ്ഘാമംസാദീനി നിസ്സായ ഠിതോ, യോ സിനേഹസങ്ഖാതോപി ഹുത്വാ പരമജേഗുച്ഛത്താ ന മത്ഥകതേലത്ഥം ന ഗണ്ഡൂസതേലത്ഥം ന ദീപജാലനത്ഥം സങ്ഗയ്ഹതി.

തത്ഥ യഥാ മംസപുഞ്ജം നിസ്സായ ഠിതാ ഹലിദ്ദിരത്തദുകൂലപിലോതികാ ന ജാനാതി "അഹം മംസപുഞ്ജം നിസ്സായ ഠിതാ''തി, നപി മംസപുഞ്ജോ ജാനാതി "ഹലിദ്ദിരത്തദുകൂലപിലോതികാ മം നിസ്സായ ഠിതാ''തി; ഏവമേവ ന മേദോ ജാനാതി "അഹം സകലസരീരം ജങ്ഘാദീസു വാ മംസം നിസ്സായ ഠിതോ''തി, നപി സകലസരീരം ജാനാതി ജങ്ഘാദീസു വാ മംസം "മേദോ മം നിസ്സായ ഠിതോ''തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ.... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ മേദോ ഹേട്ഠാ മംസേന, ഉപരി ചമ്മേന, സമന്തതോ മേദഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോതി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം മേദം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ **അസ്സു** വണ്ണതോ പസന്നതിലതേലവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ അക്ഖികൂപകേസു ഠിതന്തി. ന ചേതം പിത്തകോസകേ പിത്തമിവ അക്ഖികൂപകേസു സദാ സന്നിചിതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി, കിന്തു യദാ സോമനസ്സജാതാ സത്താ മഹാഹസിതം ഹസന്തി, ദോമനസ്സജാതാ രോദന്തി പരിദേവന്തി, തഥാരൂപം വിസമാഹാരം വാ ഹരന്തി, യദാ ച തേസം അക്ഖീനി ധൂമരജപംസുകാദീഹി അഭിഹഞ്ഞന്തി, തദാ ഏതേഹി സോമനസ്സദോമനസ്സവിസമാഹാരാദീഹി സമുട്ഠഹിത്വാ അസ്സു അക്ഖികൂപകേസു പൂരേത്വാ തിട്ഠതി പഗ്ഘരതി ച. "അസ്സുപരിഗ്ഗണ്ഹകേന ച യോഗാവചരേന അക്ഖികൂപകേ പൂരേത്വാ ഠിതവസേനേവ തം മനസികാതബ്ബ"ന്തി പുബ്ബാചരിയാ വണ്ണയന്തി.

തത്ഥ യഥാ മത്ഥകച്ഛിന്നതരുണതാലട്ഠികൂപകേസു ഠിതം ഉദകം ന ജാനാതി "അഹം മത്ഥകച്ഛിന്നതരുണതാലട്ഠികൂപകേസു ഠിത"ന്തി, നപി മത്ഥകച്ഛിന്നതരുണതാലട്ഠികൂപകാ ജാനന്തി "അമ്ഹേസു ഉദകം ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന അസ്സു ജാനാതി "അഹം അക്ഖികൂപകേസു ഠിത"ന്തി, നപി അക്ഖികൂപകാ ജാനന്തി "അമ്ഹേസു അസ്സു ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ അസ്സു അസ്സുഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം അസ്സും വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ വിലീനസിനേഹസങ്ഖാതാ **വസാ** വണ്ണതോ ആചാമേ ആസിത്തതേലവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. ഓകാസതോ ഹത്ഥതലഹത്ഥപിട്ഠിപാദതലപാദപിട്ഠിനാസാപുടനലാടഅംസകൂടേസു ഠിതാതി. ന ചേസാ ഏതേസു ഓകാസേസു സദാ വിലീനാ ഏവ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, കിന്തു യദാ അഗ്ഗിസന്താപസൂരിയസന്താപഉതുവിസഭാഗധാതുവിസഭാഗേഹി തേ പദേസാ ഉസ്മാജാതാ ഹോന്തി, തദാ തത്ഥ വിലീനാവ ഹുത്വാ പസന്നസലിലാസു ഉദകസോണ്ഡികാസു നീഹാരോ വിയ സരതി.

തത്ഥ യഥാ ഉദകസോണ്ഡിയോ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതോ നീഹാരോ ന ജാനാതി "അഹം ഉദകസോണ്ഡിയോ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതോ"തി, നപി ഉദകസോണ്ഡിയോ ജാനന്തി "നീഹാരോ അമ്ഹേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതോ"തി; ഏവമേവ ന വസാ ജാനാതി "അഹം ഹത്ഥതലാദീനി അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാ"തി, നപി ഹത്ഥതലാദീനി ജാനന്തി "വസാ അമ്ഹേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ വസാ വസാഭാഗേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതിസ്സാ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം വസം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ മുഖസ്സബ്ഭന്തരേ **ഖേളോ** വണ്ണതോ സേതോ ഫേണവണ്ണോതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനോതി, സമുദ്ദഫേണസണ്ഠാനോതിപി ഏകേ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതോ. ഓകാസതോ ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ജിവ്ഹായ ഠിതോതി. ന ചേസോ ഏത്ഥ സദാ സന്നിചിതോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, കിന്തു യദാ സത്താ തഥാരൂപം ആഹാരം പസ്സന്തി വാ സരന്തി വാ, ഉണ്ഹതിത്തകടുകലോണമ്ബിലാനം വാ കിഞ്ചി മുഖേ ഠപേന്തി. യദാ ച തേസം ഹദയം ആഗിലായതി, കിസ്മിഞ്ചിദേവ വാ ജിഗുച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ ഖേളോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ജിവ്ഹായ സണ്ഠാതി. അഗ്ഗജിവ്ഹായ ചേസ ഖേളോ തനുകോ ഹോതി, മൂലജിവ്ഹായ ബഹലോ, മുഖേ പക്ഖിത്തഞ്ച പുഥുകം വാ തണ്ഡുലം വാ അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി

ഖാദനീയം നദിപുലിനേ ഖതകൂപസലിലമിവ പരിക്ഖയമഗച്ഛന്തോവ സദാ തേമനസമത്ഥോ ഹോതി.

തത്ഥ യഥാ നദിപുലിനേ ഖതകൂപതലേ സണ്ഠിതം ഉദകം ന ജാനാതി "അഹം കൂപതലേ സണ്ഠിത"ന്തി , നപി കൂപതലം ജാനാതി "മയി ഉദകം ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന ഖേളോ ജാനാതി "അഹം ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ജിവ്ഹാതലേ സണ്ഠിതോ"തി, നപി ജിവ്ഹാതലം ജാനാതി "മയി ഉഭോഹി കപോലപസ്സേഹി ഓരോഹിത്വാ ഖേളോ സണ്ഠിതോ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ഖേളോ ഖേളഭാഗേന പരിച്ഛിന്നോതി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം ഖേളം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം സരീരേ **സിങ്ഘാണികാ** വണ്ണതോ സേതാ തരുണതാലമിഞ്ജവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനാ, സേദേത്വാ സേദേത്വാ നാസാപുടേ നിരന്തരം പക്ഖിത്തവേത്തങ്കുരസണ്ഠാനാതിപി ഏകേ. ദിസതോ ഉപരിമായ ദിസായ ജാതാ. ഓകാസതോ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ ഠിതാതി. ന ചേസാ ഏത്ഥ സദാ സന്നിചിതാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, കിന്തു സേയ്യഥാപി നാമ പുരിസോ പദുമിനിപത്തേ ദധിം ബന്ധിത്വാ ഹേട്ഠാ പദുമിനിപത്തം കണ്ടകേന വിജ്ഝേയ്യ, അഥ തേന ഛിദ്ദേന ദധിപിണ്ഡം ഗളിത്വാ ബഹി പപതേയ്യ; ഏവമേവ യദാ സത്താ രോദന്തി, വിസഭാഗാഹാരഉതുവസേന വാ സഞ്ജാതധാതുക്ഖോഭാ ഹോന്തി, തദാ അന്തോസീസതോ പൂതിസേമ്ഹഭാവം ആപന്നം മത്ഥലുങ്ഗം ഗളിത്വാ താലുമത്ഥകവിവരേന ഓതരിത്വാ നാസാപുടേ പൂരേത്വാ തിട്ഠതി.

തത്ഥ യഥാ സിപ്പികായ പക്ഖിത്തം പൂതിദധി ന ജാനാതി "അഹം സിപ്പികായ ഠിത"ന്തി, നപി സിപ്പികാ ജാനാതി "മയി പൂതികം ദധി ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന സിങ്ഘാണികാ ജാനാതി "അഹം നാസാപുടേസു ഠിതാ"തി, നപി നാസാപുടാ ജാനന്തി "അമ്ഹേസു സിങ്ഘാണികാ ഠിതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ സിങ്ഘാണികാ സിങ്ഘാണികഭാഗേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതിസ്സാ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ ഏവാതി ഏവം സിങ്ഘാണികം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ **ലസികാ**തി സരീരസന്ധീനം അബ്ഭന്തരേ പിച്ഛിലകുണപം. സാ വണ്ണതോ കണികാരനിയ്യാസവണ്ണാതി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഓകാസസണ്ഠാനാ. ദിസതോ ദ്വീസു ദിസാസു ജാതാ. ഓകാസതോ അട്ഠിസന്ധീനം അബ്ഭഞ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ അസീതിസതസന്ധീനം അബ്ഭന്തരേ ഠിതാതി. യസ്സ ചേസാ മന്ദാ ഹോതി, തസ്സ ഉട്ഠഹന്തസ്സ നിസീദന്തസ്സ അഭിക്കമന്തസ്സ പടിക്കമന്തസ്സ സമിഞ്ജന്തസ്സ പസാരേന്തസ്സ അട്ഠികാനി കടകടായന്തി, അച്ഛരികാസദ്ദം കരോന്തോ വിയ വിചരതി , ഏകയോജനദ്വിയോജനമത്തമ്പി അദ്ധാനം ഗതസ്സ വായോധാതു കുപ്പതി, ഗത്താനി ദുക്ഖന്തി യസ്സ പന ചേസാ ബഹുകാ ഹോതി, തസ്സ ഉട്ഠാനനിസജ്ജാദീസു ന അട്ഠീനി കടകടായന്തി, ദീഘമ്പി അദ്ധാനം ഗതസ്സ ന വായോധാതു കുപ്പതി, ന ഗത്താനി ദുക്ഖന്തി.

തത്ഥ യഥാ അബ്ഭഞ്ജനതേലം ന ജാനാതി "അഹം അക്ഖം അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിത"ന്തി, നപി അക്ഖോ ജാനാതി "മം തേലം അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിത"ന്തി; ഏവമേവ ന ലസികാ ജാനാതി "അഹം അസീതിസതസന്ധിയോ അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിതാ"തി, നപി അസീതിസതസന്ധിയോ ജാനന്തി "ലസികാ അമ്ഹേ അബ്ഭഞ്ജിത്വാ ഠിതാ"തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി ഏതേ ധമ്മാ...പേ॰... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ ലസികാ ലസികഭാഗേന പരിച്ഛിന്നാതി വവത്ഥപേതി. അയമേതിസ്സാ

സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ എവാതി എവം ലസികം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തതോ പരം അന്തോസരീരേ **മുത്തം** വണ്ണതോ മാസഖാരോദകവണ്ണന്തി വവത്ഥപേതി. സണ്ഠാനതോ ഉദകം പൂരേത്വാ അധോമുഖഠപിതഉദകകുമ്ഭഅന്തരഗതഉദകസണ്ഠാനം. ദിസതോ ഹേട്ഠിമായ ദിസായ ജാതം. ഓകാസതോ വത്ഥിസ്സബ്ഭന്തരേ ഠിതന്തി. വത്ഥി നാമ വത്ഥിപുടോ വുച്ചതി, യത്ഥ സേയ്യഥാപി നാമ ചന്ദനികായ പക്ഖിത്തേ അമുഖേ പേളാഘടേ ചന്ദനികാരസോ പവിസതി, ന ചസ്സ പവിസനമഗ്ഗോ പഞ്ഞായതി; എവമേവ സരീരതോ മുത്തം പവിസതി, ന ചസ്സ പവിസനമഗ്ഗോ പഞ്ഞായതി നിക്ഖമനമഗ്ഗോ എവ തു പാകടോ ഹോതി, യമ്ഹി ച മുത്തസ്സ ഭരിതേ "പസ്സാവം കരോമാ"തി സത്താനം ആയൂഹനം ഹോതി. തത്ഥ യഥാ ചന്ദനികായ പക്ഖിത്തേ അമുഖേ പേളാഘടേ ഠിതോ ചന്ദനികാരസോ ന ജാനാതി "അഹം അമുഖേ പേളാഘടേ ഠിതോ"തി, നപി പേളാഘടോ ജാനാതി "മയി ചന്ദനികാരസോ ഠിതോ"തി; എവമേവ മുത്തം ന ജാനാതി "അഹം വത്ഥിമ്ഹി ഠിത"ന്തി, നപി വത്ഥി ജാനാതി "മയി മുത്തം ഠിത"ന്തി. ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണവിരഹിതാ ഹി എതേ ധമ്മാ...പേ... ന പുഗ്ഗലോതി. പരിച്ഛേദതോ വത്ഥിഅബ്ഭന്തരേന ചേവ മുത്തഭാഗേന ച പരിച്ഛിന്നന്തി വവത്ഥപേതി. അയമേതസ്സ സഭാഗപരിച്ഛേദോ, വിസഭാഗപരിച്ഛേദോ പന കേസസദിസോ എവാതി എവം മുത്തം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി. എവമയം ഇമം ദ്വത്തിംസാകാരം വണ്ണാദിതോ വവത്ഥപേതി.

തസ്സേവം ഇമം ദ്വത്തിംസാകാരം വണ്ണാദിവസേന വവത്ഥപേന്തസ്സ തം തം ഭാവനാനുയോഗം ആഗമ്മ കേസാദയോ പഗുണാ ഹോന്തി, കോട്ഠാസഭാവേന ഉപട്ഠഹന്തി. തതോ പഭുതി സേയ്യഥാപി നാമ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ദ്വത്തിംസവണ്ണാനം പുപ്ഫാനം എകസുത്തഗന്ഥിതം മാലം ഓലോകേന്തസ്സ സബ്ബപുപ്ഫാനി അപുബ്ബാപരിയമിവ പാകടാനി ഹോന്തി; എവമേവ "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ"തി ഇമം കായം സതിയാ ഓലോകേന്തസ്സ സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അപുബ്ബാപരിയമിവ പാകടാ ഹോന്തി. കേസേസു ആവജ്ജിതേസു അസണ്ഠഹമാനാവ സതി യാവ മുത്തം, താവ പവത്തതി. തതോ പഭുതി തസ്സ ആഹിണ്ഡന്താ മനുസ്സതിരച്ഛാനാദയോ ച സത്താകാരം വിജഹിത്വാ കോട്ഠാസരാസിവസേനേവ ഉപട്ഠഹന്തി, തേഹി ച അജ്ഝോഹരിയമാനം പാനഭോജനാദി കോട്ഠാസരാസിമ്ഹി പക്ഖിപ്പമാനമിവ ഉപട്ഠാതീതി.

എത്ഥാഹ "അഥാനേന തതോ പരം കിം കാതബ്ബ"ന്തി? വുച്ചതേ - തദേവ നിമിത്തം ആസേവിതബ്ബം ഭാവേതബ്ബം ബഹുലീകാതബ്ബം സുവവത്ഥിതം വവത്ഥപേതബ്ബം. കഥം പനായം തം നിമിത്തം ആസേവതി ഭാവേതി ബഹുലീകരോതി സുവവത്ഥിതം വവത്ഥപേതീതി? അയഞ്ഹി തം കേസാദീനം കോട്ഠാസഭാവേന ഉപട്ഠാനനിമിത്തം ആസേവതി, സതിയാ അല്ലിയതി ഭജതി ഉപഗച്ഛതി, സതിഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേതി. തത്ഥ ലദ്ധം വാ സതിം വഡ്ഢേന്തോ തം ഭാവേതീതി വുച്ചതി. ബഹുലീകരോതീതി പുനപ്പുനം സതിസമ്പയുത്തം വിതക്കവിചാരബ്ഭാഹതം കരോതി. സുവവത്ഥിതം വവത്ഥപേതീതി യഥാ സുട്ഠു വവത്ഥിതം ഹോതി, ന പുന അന്തരധാനം ഗച്ഛതി, തഥാ തം സതിയാ വവത്ഥപേതി, ഉപധാരേതി ഉപനിബന്ധതി.

അഥ വാ യം പുബ്ബേ അനുപുബ്ബതോ, നാതിസീഘതോ, നാതിസണികതോ, വിക്ഖേപപ്പഹാനതോ, പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ, അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ, ലക്ഖണതോ, തയോ ച സുത്തന്താതി എവം ദസവിധം മനസികാരകോസല്ലം വുത്തം. തത്ഥ അനുപുബ്ബതോ മനസികരോന്തോ ആസേവതി, നാതിസീഘതോ നാതിസണികതോ ച മനസികരോന്തോ ഭാവേതി, വിക്ഖേപപ്പഹാനതോ മനസികരോന്തോ ബഹുലീ

കരോതി, പണ്ണത്തിസമതിക്കമനാദിതോ മനസികരോന്തോ സുവവത്ഥിതം വവത്ഥപേതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥാഹ "കഥം പനായം അനുപുബ്ബാദിവസേന ഏതേ ധമ്മേ മനസി കരോതീ"തി? വുച്ചതേ - അയഞ്ഹി കേസേ മനസി കരിത്വാ തദനന്തരം ലോമേ മനസി കരോതി, ന നഖേ. തഥാ ലോമേ മനസി കരിത്വാ തദനന്തരം നഖേ മനസി കരോതി, ന ദന്തേ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. കസ്മാ? ഉപ്പടിപാടിയാ ഹി മനസികരോന്തോ സേയ്യഥാപി നാമ അകുസലോ പുരിസോ ദ്വത്തിംസപദം നിസ്സേണിം ഉപ്പടിപാടിയാ ആരോഹന്തോ കിലന്തകായോ തതോ നിസ്സേണിതോ പപതതി, ന ആരോഹനം സമ്പാദേതി; ഏവമേവ ഭാവനാസമ്പത്തിവസേന അധിഗന്തബ്ബസ്സ അസ്സാദസ്സ അനധിഗമനതോ കിലന്തചിത്തോ ദ്വത്തിംസാകാരഭാവനാതോ പപതതി, ന ഭാവനം സമ്പാദേതീതി.

അനുപുബ്ബതോ മനസികരോന്തോപി ച കേസാ ലോമാതി **നാതിസീഘതോ**പി മനസി കരോതി. അതിസീഘതോ ഹി മനസികരോന്തോ സേയ്യഥാപി നാമ അദ്ധാനം ഗച്ഛന്തോ പുരിസോ സമവിസമരുക്ഖഥലനിന്നദേധാപഥാദീനി മഗ്ഗനിമിത്താനി ഉപലക്ഖേതും ന സക്കോതി, തതോ ന മഗ്ഗകുസലോ ഹോതി, അദ്ധാനഞ്ച പരിക്ഖയം നേതി; ഏവമേവ വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി ദ്വത്തിംസാകാരനിമിത്താനി ഉപലക്ഖേതും ന സക്കോതി, തതോ ന ദ്വത്തിംസാകാരേ കുസലോ ഹോതി, കമ്മട്ഠാനഞ്ച പരിക്ഖയം നേതി.

യഥാ ച നാതിസീഘതോ, ഏവം **നാതിസണികതോ**പി മനസി കരോതി. അതിസണികതോ ഹി മനസികരോന്തോ സേയ്യഥാപി നാമ പുരിസോ അദ്ധാനമഗ്ഗം പടിപന്നോ അന്തരാമഗ്ഗേ രുക്ഖപബ്ബതതളാകാദീസു വിലമ്ബമാനോ ഇച്ഛിതപ്പദേസം അപാപുണന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേയേവ സീഹബ്യഗ്ഘാദീഹി അനയബ്യസനം പാപുണാതി; ഏവമേവ ദ്വത്തിംസാകാരഭാവനാസമ്പദം അപാപുണന്തോ ഭാവനാവിച്ഛേദേന അന്തരായേവ കാമവിതക്കാദീഹി അനയബ്യസനം പാപുണാതി.

നാതിസണികതോ മനസികരോന്തോപി ച **വിക്ഖേപപ്പഹാനതോ**പി മനസി കരോതി. വിക്ഖേപപ്പഹാനതോ നാമ യഥാ അഞ്ഞേസു നവകമ്മാദീസു ചിത്തം ന വിക്ഖിപതി, തഥാ മനസി കരോതി. ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപമാനചിത്തോ ഹി കേസാദീസ്വേവ അസമാഹിതചേതോവിതക്കോ ഭാവനാസമ്പദം അപാപുണിത്വാ അന്തരാവ അനയബ്യസനം ആപജ്ജതി തക്കസിലാഗമനേ ബോധിസത്തസ്സ സഹായകാ വിയ. അവിക്ഖിപമാനചിത്തോ പന കേസാദീസ്വേവ സമാഹിതചേതോവിതക്കോ ഭാവനാസമ്പദം പാപുണാതി ബോധിസത്തോ വിയ തക്കസിലരജ്ജസമ്പദന്തി. തസ്സേവം വിക്ഖേപപ്പഹാനതോ മനസികരോതോ അധികാരചരിയാധിമുത്തീനം വസേന തേ ധമ്മാ അസുഭതോ വാ വണ്ണതോ വാ സുഞ്ഞതോ വാ ഉപട്ഠഹന്തി.

അഥ പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ തേ ധമ്മേ മനസി കരോതി. **പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ**തി കേസാ ലോമാതി ഏവമാദിവോഹാരം സമതിക്കമിത്വാ വിസ്സജ്ജേത്വാ യഥൂപട്ഠിതാനം അസുഭാദീനംയേവ വസേന മനസി കരോതി. കഥം ? യഥാ അരഞ്ഞനിവാസൂപഗതാ മനുസ്സാ അപരിചിതഭൂമിഭാഗത്താ ഉദകട്ഠാനസഞ്ജാനനത്ഥം സാഖാഭങ്ഗാദിനിമിത്തം കത്വാ തദനുസാരേന ഗന്ത്വാ ഉദകം പരിഭുഞ്ജന്തി, യദാ പന പരിചിതഭൂമിഭാഗാ ഹോന്തി, അഥ തം നിമിത്തം വിസ്സജ്ജേത്വാ അമനസികത്വാവ ഉദകട്ഠാനം ഉപസങ്കമിത്വാ ഉദകം പരിഭുഞ്ജന്തി, ഏവമേവായം കേസാ ലോമാതിആദിനാ തംതംവോഹാരസ്സ വസേന പഠമം തേ ധമ്മേ മനസാകാസി, തേസു ധമ്മേസു അസുഭാദീനം അഞ്ഞതരവസേന ഉപട്ഠഹന്തേസു തം വോഹാരം സമതിക്കമിത്വാ വിസ്സജ്ജേത്വാ അസുഭാദിതോവ മനസി കരോതി.

ഏത്ഥാഹ "കഥം പനസ്സ ഏതേ ധമ്മാ അസുഭാദിതോ ഉപട്ഠഹന്തി, കഥം വണ്ണതോ, കഥം സുഞ്ഞതോ വാ, കഥഞ്ചായമേതേ അസുഭതോ മനസി കരോതി, കഥം വണ്ണതോ, കഥം സുഞ്ഞതോ വാ"തി? കേസാ താവസ്സ വണ്ണസണ്ഠാനഗന്ധാസയോകാസവസേന പഞ്ചധാ അസുഭതോ ഉപട്ഠഹന്തി, പഞ്ചധാ ഏവ അയമേതേ അസുഭതോ മനസി കരോതി. സേയ്യഥിദം - കേസാ നാമേതേ വണ്ണതോ അസുഭാ പരമപ്പടികൂലജേഗുച്ഛാ . തഥാ ഹി മനുസ്സാ ദിവാ പാനഭോജനേ പതിതം കേസവണ്ണം വാകം വാ സുത്തം വാ ദിസ്വാ കേസസഞ്ഞായ മനോരമമ്പി പാനഭോജനം ഛഡ്ഡേന്തി വാ ജിഗുച്ഛന്തി വാ. സണ്ഠാനതോപി അസുഭാ. തഥാ ഹി രത്തിം പാനഭോജനേ പതിതം കേസസണ്ഠാനം വാകം വാ സുത്തം വാ ഫുസിത്വാ കേസസഞ്ഞായ മനോരമമ്പി പാനഭോജനം ഛഡ്ഡേന്തി വാ ജിഗുച്ഛന്തി വാ. ഗന്ധതോപി അസുഭാ. തഥാ ഹി തേലമക്ഖനപുപ്ഫധൂമാദിസങ്ഖാരേഹി വിരഹിതാനം കേസാനം ഗന്ധോ പരമജേഗുച്ഛോ ഹോതി, അഗ്ഗീസു പക്ഖിത്തസ്സ കേസസ്സ ഗന്ധം ഘായിത്വാ സത്താ നാസികം പിധേന്തി, മുഖമ്പി വികുജ്ജേന്തി. ആസയതോപി അസുഭാ. തഥാ ഹി നാനാവിധേന മനുസ്സാസുചിനിസ്സന്ദേന സങ്കാരട്ഠാനേ തണ്ഡുലേയ്യകാദീനി വിയ പിത്തസേമ്ഹപുബ്ബലോഹിതനിസ്സന്ദേന തേ ആചിതാ വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ഗമിതാതി. ഓകാസതോപി അസുഭാ. തഥാ ഹി സങ്കാരട്ഠാനേ വിയ തണ്ഡുലേയ്യകാദീനി പരമജേഗുച്ഛേ ലോമാദിഏകതിംസകുണപരാസിമത്ഥകേ മനുസ്സാനം സീസപലിവേഠകേ അല്ലചമ്മേ ജാതാതി. ഏസ നയോ ലോമാദീസു. ഏവം താവ അയമേതേ ധമ്മേ അസുഭതോ ഉപട്ഠഹന്തേ അസുഭതോ മനസി കരോതി.

യദി പനസ്സ വണ്ണതോ ഉപട്ഠഹന്തി, അഥ കേസാ നീലകസിണവസേന ഉപട്ഠഹന്തി. തഥാ ലോമാ ദന്താ ഓദാതകസിണവസേനാതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ . തംതംകസിണവസേനേവ അയമേതേ മനസി കരോതി, ഏവം വണ്ണതോ ഉപട്ഠഹന്തേ വണ്ണതോ മനസി കരോതി. യദി പനസ്സ സുഞ്ഞതോ ഉപട്ഠഹന്തി, അഥ കേസാ ഘനവിനിബ്ഭോഗവവത്ഥാനേന ഓജട്ഠമകസമൂഹവസേന ഉപട്ഠഹന്തി. തഥാ ലോമാദയോ, യഥാ ഉപട്ഠഹന്തി. അയമേതേ തഥേവ മനസി കരോതി. ഏവം സുഞ്ഞതോ ഉപട്ഠഹന്തേ സുഞ്ഞതോ മനസി കരോതി.

ഏവം മനസികരോന്തോ അയമേതേ ധമ്മേ അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ മനസി കരോതി. **അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ**തി അസുഭാദീനം അഞ്ഞതരവസേന ഉപട്ഠിതേ കേസേ മുഞ്ചിത്വാ ലോമേ മനസികരോന്തോ സേയ്യഥാപി നാമ ജലൂകാ നങ്ഗുട്ഠേന ഗഹിതപ്പദേസേ സാപേക്ഖാവ ഹുത്വാ തുണ്ഡേന അഞ്ഞം പദേസം ഗണ്ഹാതി, ഗഹിതേ ച തസ്മിം ഇതരം മുഞ്ചതി, ഏവമേവ കേസേസു സാപേക്ഖോവ ഹുത്വാ ലോമേ മനസി കരോതി, ലോമേസു ച പതിട്ഠിതേ മനസികാരേ കേസേ മുഞ്ചതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഏവം ഹിസ്സ അനുപുബ്ബമുഞ്ചനതോ മനസികരോതോ അസുഭാദീസു അഞ്ഞതരവസേന തേ ധമ്മാ ഉപട്ഠഹന്താ അനവസേസതോ ഉപട്ഠഹന്തി, പാകടതരൂപട്ഠാനാ ച ഹോന്തി.

അഥ യസ്സ തേ ധമ്മാ **അസുഭതോ** ഉപട്ഠഹന്തി, പാകടതരൂപട്ഠാനാ ച ഹോന്തി, തസ്സ സേയ്യഥാപി നാമ മക്കടോ ദ്വത്തിംസതാലകേ താലവനേ ബ്യാധേന പരിപാതിയമാനോ ഏകരുക്ഖേപി അസണ്ഠഹന്തോ പരിധാവിത്വാ യദാ നിവത്തോ ഹോതി കിലന്തോ, അഥ ഏകമേവ ഘനതാലപണ്ണപരിവേഠിതം താലസുചിം നിസ്സായ തിട്ഠതി; ഏവമേവ ചിത്തമക്കടോ ദ്വത്തിംസകോട്ഠാസകേ ഇമസ്മിം കായേ തേനേവ യോഗിനാ പരിപാതിയമാനോ ഏകകോട്ഠാസകേപി അസണ്ഠഹന്തോ പരിധാവിത്വാ യദാ അനേകാരമ്മണവിധാവനേ അഭിലാസാഭാവേന നിവത്തോ ഹോതി കിലന്തോ. അഥ യ്വാസ്സ കേസാദീസു ധമ്മോ പഗുണതരോ ചരിതാനുരൂപതരോ വാ, യത്ഥ വാ പുബ്ബേ കതാധികാരോ ഹോതി, തം നിസ്സായ ഉപചാരവസേന തിട്ഠതി. അഥ തമേവ നിമിത്തം പുനപ്പുനം തക്കാഹതം വിതക്കാഹതം കരിത്വാ യഥാക്കമം പഠമം ഝാനം ഉപ്പാദേതി, തത്ഥ പതിട്ഠായ വിപസ്സനമാരഭിത്വാ അരിയഭൂമിം പാപുണാതി.

യസ്സ പന തേ ധമ്മാ **വണ്ണതോ** ഉപട്ഠഹന്തി, തസ്സാപി സേയ്യഥാപി നാമ മക്കടോ... പേ.... അഥ യ്വാസ്സ കേസാദീസു ധമ്മോ പഗുണതരോ ചരിതാനുരൂപതരോ വാ, യത്ഥ വാ പുബ്ബേ കതാധികാരോ ഹോതി, തം നിസ്സായ ഉപചാരവസേന തിട്ഠതി. അഥ തമേവ നിമിത്തം പുനപ്പുനം തക്കാഹതം വിതക്കാഹതം കരിത്വാ യഥാക്കമം നീലകസിണവസേന പീതകസിണവസേന വാ പഞ്ചപി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ഉപ്പാദേതി, തേസഞ്ച യത്ഥ കത്ഥചി പതിട്ഠായ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരിയഭൂമിം പാപുണാതി.

യസ്സ പന തേ ധമ്മാ **സുഞ്ഞതോ** ഉപട്ഠഹന്തി, സോ ലക്ഖണതോ മനസി കരോതി, ലക്ഖണതോ മനസികരോന്തോ തത്ഥ ചതുധാതുവവത്ഥാനവസേന ഉപചാരജ്ഝാനം പാപുണാതി. അഥ മനസികരോന്തോ തേ ധമ്മേ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തസുത്തത്തയവസേന മനസി കരോതി . അയമസ്സ വിപസ്സനാനയോ. സോ ഇമം വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ യഥാക്കമഞ്ച പടിപജ്ജിത്വാ അരിയഭൂമിം പാപുണാതീതി.

എത്താവതാ ച യം വുത്തം - ''കഥം പനായം അനുപുബ്ബാദിവസേന എതേ ധമ്മേ മനസി കരോതീ''തി, തം ബ്യാകതം ഹോതി. യഞ്ചാപി വുത്തം - ''ഭാവനാവസേന പനസ്സ ഏവം വണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ''തി, തസ്സത്ഥോ പകാസിതോ ഹോതീതി.

പകിണ്ണകനയോ

ഇദാനി ഇമസ്മിംയേവ ദ്വത്തിംസാകാരേ വണ്ണനാപരിചയപാടവത്ഥം അയം **പകിണ്ണകനയോ** വേദിതബ്ബോ -

> ''നിമിത്തതോ ലക്ഖണതോ, ധാതുതോ സുഞ്ഞതോപി ച;
> ഖന്ധാദിതോ ച വിഞ്ഞേയ്യോ, ദ്വത്തിംസാകാരനിച്ഛയോ''തി.

തത്ഥ **നിമിത്തതോ**തി ഏവം വുത്തപ്പകാരേ ഇമസ്മിം ദ്വത്തിംസാകാരേ സട്ഠിസതം നിമിത്താനി ഹോന്തി, യേസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം കോട്ഠാസതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. സേയ്യഥിദം - കേസസ്സ വണ്ണനിമിത്തം, സണ്ഠാനനിമിത്തം, ദിസാനിമിത്തം, ഓകാസനിമിത്തം, പരിച്ഛേദനിമിത്തന്തി പഞ്ച നിമിത്താനി ഹോന്തി. ഏവം ലോമാദീസു.

ലക്ഖണതോതി ദ്വത്തിംസാകാരേ അട്ഠവീസതിസതം ലക്ഖണാനി ഹോന്തി, യേസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം ലക്ഖണതോ മനസി കരോതി . സേയ്യഥിദം - കേസസ്സ ഥദ്ധലക്ഖണം, ആബന്ധനലക്ഖണം, ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം, സമുദീരണലക്ഖണന്തി ചത്താരി ലക്ഖണാനി ഹോന്തി. ഏവം ലോമാദീസു.

ധാതുതോതി ദ്വത്തിംസാകാരേ ''ഛധാതുരോ, ഭിക്ഖവേ, അയം പുരിസപുഗ്ഗലോ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൩-൩൪൪) ഏത്ഥ വുത്താസു ധാതൂസു അട്ഠവീസതിസതം ധാതുയോ ഹോന്തി, യാസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം ധാതുതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. സേയ്യഥിദം - യാ കേസേ ഥദ്ധതാ, സാ പഥവീധാതു; യാ ആബന്ധനതാ, സാ ആപോധാതു; യാ പരിപാചനതാ, സാ തേജോധാതു; യാ വിത്ഥമ്ഭനതാ, സാ വായോധാതൂതി ചതസ്സോ ധാതുയോ ഹോന്തി. ഏവം ലോമാദീസു.

സുഞ്ഞതോതി ദ്വത്തിംസാകാരേ അട്ഠവീസതിസതം സുഞ്ഞതാ ഹോന്തി, യാസം വസേന യോഗാവചരോ ദ്വത്തിംസാകാരം സുഞ്ഞതോ വിപസ്സതി. സേയ്യഥിദം - കേസേ താവ പഥവീധാതു ആപോധാത്വാദീഹി സുഞ്ഞാ, തഥാ ആപോധാത്വാദയോ പഥവീധാത്വാദീഹീതി ചതസ്സോ സുഞ്ഞതാ ഹോന്തി. ഏവം ലോമാദീസു.

ഖന്ധാദിതോതി ദ്വത്തിംസാകാരേ കേസാദീസു ഖന്ധാദിവസേന സങ്ഗയ്ഹമാനേസു "കേസാ കതി ഖന്ധാ ഹോന്തി, കതി ആയതനാനി, കതി ധാതുയോ, കതി സച്ചാനി, കതി സതിപട്ഠാനാനീ"തി ഏവമാദിനാ നയേന വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ചസ്സ വിജാനതോ തിണകട്ഠസമൂഹോ വിയ കായോ ഖായതി. യഥാഹ -

"നത്ഥി സത്തോ നരോ പോസോ, പുഗ്ഗലോ നൂപലബ്ഭതി;
സുഞ്ഞഭൂതോ അയം കായോ, തിണകട്ഠസമൂപമോ"തി.

അഥസ്സ യാ സാ -

"സുഞ്ഞാഗാരം പവിട്ഠസ്സ, സന്തചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
അമാനുസീ രതി ഹോതി, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ"തി. -

ഏവം അമാനുസീ രതി വുത്താ, സാ അദൂരതരാ ഹോതി. തതോ യം തം -

"യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪-൩൭൫) -

ഏവം വിപസ്സനാമയം പീതിപാമോജ്ജാമതം വുത്തം. തം അനുഭവന്തോ ന ചിരേനേവ അരിയജനസേവിതം അജരാമരം നിബ്ബാനാമതം സച്ഛികരോതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

ദ്വത്തിംസാകാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. കുമാരപഞ്ഹവണ്ണനാ

അട്ഠുപ്പത്തി

ഇദാനി **ഏകം നാമ കി**ന്തി ഏവമാദീനം കുമാരപഞ്ഹാനം അത്ഥവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ. തേസം അട്ഠുപ്പത്തിം ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനഞ്ച വത്വാ വണ്ണനം കരിസ്സാമ -

അട്ഠുപ്പത്തി താവ നേസം സോപാകോ നാമ ഭഗവതോ മഹാസാവകോ അഹോസി. തേനായസ്മതാ ജാതിയാ സത്തവസ്സേനേവ അഞ്ഞാ ആരാധിതാ, തസ്സ ഭഗവാ പഞ്ഹബ്യാകരണേന ഉപസമ്പദം അനുഞ്ഞാതുകാമോ അത്തനാ അധിപ്പേതത്ഥാനം പഞ്ഹാനം ബ്യാകരണസമത്ഥതം പസ്സന്തോ **"ഏകം നാമ കി"**ന്തി ഏവമാദിനാ പഞ്ഹേ പുച്ഛി. സോ ബ്യാകാസി. തേന ച ബ്യാകരണേന ഭഗവതോ ചിത്തം ആരാധേസി. സാവ തസ്സായസ്മതോ ഉപസമ്പദാ അഹോസി.

അയം തേസം അട്ഠുപ്പത്തി.

നിക്ഖേപപ്പയോജനം

യസ്മാ പന സരണഗമനേഹി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘാനുസ്സതിവസേന ചിത്തഭാവനാ, സിക്ഖാപദേഹി സീലഭാവനാ, ദ്വത്തിംസാകാരേന ച കായഭാവനാ പകാസിതാ, തസ്മാ ഇദാനി നാനപ്പകാരതോ പഞ്ഞാഭാവനാമുഖദസ്സനത്ഥം ഇമേ പഞ്ഹബ്യാകരണാ ഇധ നിക്ഖിത്താ. യസ്മാ വാ സീലപദട്ഠാനോ സമാധി, സമാധിപദട്ഠാനാ ച പഞ്ഞാ; യഥാഹ - "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ, ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨), തസ്മാ സിക്ഖാപദേഹി സീലം ദ്വത്തിംസാകാരേന തംഗോചരം സമാധിഞ്ച ദസ്സേത്വാ സമാഹിതചിത്തസ്സ നാനാധമ്മപരിക്ഖാരായ പഞ്ഞായ പഭേദദസ്സനത്ഥം ഇധ നിക്ഖിത്താതിപി വിഞ്ഞാതബ്ബാ.

ഇദം തേസം ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം.

പഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏകം നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഇദാനി തേസം അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി - **ഏകം നാമ കി**ന്തി ഭഗവാ യസ്മിം ഏകധമ്മസ്മിം ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, യസ്മിം ചായമായസ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തമകാസി, തം ധമ്മം സന്ധായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. **"സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ"**തി ഥേരോ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ വിസ്സജ്ജേതി. "കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൮) ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി ഏവം വിസ്സജ്ജനയുത്തിസമ്ഭവേ സാധകാനി. ഏത്ഥ യേനാഹാരേന സബ്ബേ സത്താ "ആഹാരട്ഠിതികാ"തി വുച്ചന്തി, സോ ആഹാരോ തം വാ നേസം ആഹാരട്ഠിതികത്തം "ഏകം നാമ കി"ന്തി പുട്ഠേന ഥേരേന നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി ഭഗവതാ ഇധ ഏകന്തി അധിപ്പേതം, ന തു സാസനേ ലോകേ വാ അഞ്ഞം ഏകം നാമ നത്ഥീതി ഞാപേതും വുത്തം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ‘‘ഏകധമ്മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ സമ്മാ വിരജ്ജമാനോ സമ്മാ വിമുച്ചമാനോ സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ സമ്മത്തം അഭിസമേച്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമസ്മിം ഏകധമ്മേ? സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. ഇമസ്മിം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഏകധമ്മേ ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. ‘ഏകോ പഞ്ഹോ ഏകോ ഉദ്ദേസോ ഏകം വേയ്യാകരണ’ന്തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത’’ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ആഹാരട്ഠിതികാതി ചേത്ഥ യഥാ ‘‘അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സുഭനിമിത്തം. തത്ഥ അയോനിസോ മനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായാ’’തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) പച്ചയോ ആഹാരോതി വുച്ചതി, ഏവം പച്ചയം ആഹാരസദ്ദേന ഗഹേത്വാ പച്ചയട്ഠിതികാ ‘‘ആഹാരട്ഠിതികാ’’തി വുത്താ. ചത്താരോ പന ആഹാരേ സന്ധായ - ‘‘ആഹാരട്ഠിതികാ’’തി വുച്ചമാനേ ‘‘അസഞ്ഞസത്താ ദേവാ അഹേതുകാ അനാഹാരാ അഫസ്സകാ അവേദനകാ’’തി വചനതോ (വിഭ॰ ൧൦൧൭) ‘‘സബ്ബേ’’തി വചനമയുത്തം ഭവേയ്യ.

തത്ഥ സിയാ - ഏവമ്പി വുച്ചമാനേ ‘‘കതമേ ധമ്മാ സപച്ചയാ? പഞ്ചക്ഖന്ധാ - രൂപക്ഖന്ധോ...പേ... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ’’തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൮൯) വചനതോ ഖന്ധാനംയേവ പച്ചയട്ഠിതികത്തം യുത്തം, സത്താനന്തു അയുത്തമേവേതം വചനം ഭവേയ്യാതി. ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം. കസ്മാ ? സത്തേസു ഖന്ധോപചാരസിദ്ധിതോ. സത്തേസു ഹി ഖന്ധോപചാരോ സിദ്ധോ. കസ്മാ? ഖന്ധേ ഉപാദായ പഞ്ഞാപേതബ്ബതോ. കഥം? ഗേഹേ ഗാമോപചാരോ വിയ. സേയ്യഥാപി ഹി ഗേഹാനി ഉപാദായ പഞ്ഞാപേതബ്ബത്താ ഗാമസ്സ ഏകസ്മിമ്പി ദ്വീസു തീസുപി വാ ഗേഹേസു ദഡ്ഢേസു ‘‘ഗാമോ ദഡ്ഢോ’’തി ഏവം ഗേഹേ ഗാമോപചാരോ സിദ്ധോ, ഏവമേവ ഖന്ധേസു പച്ചയട്ഠേന ആഹാരട്ഠിതികേസു ‘‘സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ’’തി അയം ഉപചാരോ സിദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ. പരമത്ഥതോ ച ഖന്ധേസു ജായമാനേസു ജീയമാനേസു മീയമാനേസു ച ‘‘ഖണേ ഖണേ ത്വം ഭിക്ഖു ജായസേ ച ജീയസേ ച മീയസേ ചാ’’തി വദതാ ഭഗവതാ തേസു സത്തേസു ഖന്ധോപചാരോ സിദ്ധോതി ദസ്സിതോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ. യതോ യേന പച്ചയാവ്യേന ആഹാരേന സബ്ബേ സത്താ തിട്ഠന്തി, സോ ആഹാരോ തം വാ നേസം ആഹാരട്ഠിതികത്തം ഏകന്തി വേദിതബ്ബം. ആഹാരോ ഹി ആഹാരട്ഠിതികത്തം വാ അനിച്ചതാകാരണതോ നിബ്ബിദാട്ഠാനം ഹോതി. അഥ തേസു സബ്ബസത്തസഞ്ഞിതേസു സങ്ഖാരേസു അനിച്ചതാദസ്സനേന നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, പരമത്ഥവിസുദ്ധിം പാപുണാതി. യഥാഹ -

> ‘‘സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാതി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
> അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ’’തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൭);

ഏത്ഥ ച ‘‘ഏകം നാമ കി’’ന്തി ച ‘‘കിഹാ’’തി ച ദുവിധോ പാഠോ, തത്ഥ സീഹളാനം കിഹാതി പാഠോ. തേ ഹി ‘‘കി’’ന്തി വത്തബ്ബേ ‘‘കിഹാ’’തി വദന്തി. കേചി ഭണന്തി ‘‘ഹ-ഇതി നിപാതോ, ഥേരിയാനമ്പി അയമേവ പാഠോ’’തി ഉഭയഥാപി പന ഏകോവ അത്ഥോ. യഥാ രുച്ചതി, തഥാ പഠിതബ്ബം. യഥാ പന ‘‘സുഖേന ഫുട്ഠോ അഥ വാ ദുഖേന (ധ॰ പ॰ ൮൩), ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതീ’’തി ഏവമാദീസു കത്ഥചി ദുഖന്തി ച കത്ഥചി ദുക്ഖന്തി ച

വുച്ചതി, ഏവം കത്ഥചി ഏകന്തി, കത്ഥചി ഏക്കന്തി വുച്ചതി. ഇധ പന ഏകം നാമാതി അയമേവ പാഠോ.

ദ്വേ നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏവം ഇമിനാ പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **ദ്വേ നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ **ദ്വേ**തി പച്ചനുഭാസിത്വാ **"നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ"**തി ധമ്മാധിട്ഠാനായ ദേസനായ വിസ്സജ്ജേതി. തത്ഥ ആരമ്മണാഭിമുഖം നമനതോ, ചിത്തസ്സ ച നതിഹേതുതോ സബ്ബമ്പി അരൂപം "നാമ"ന്തി വുച്ചതി. ഇധ പന നിബ്ബിദാഹേതുത്താ സാസവധമ്മമേവ അധിപ്പേതം രുപ്പനട്ഠേന ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ, സബ്ബഞ്ച തദുപാദായ പവത്തമാനം രൂപം "രൂപ"ന്തി വുച്ചതി, തം സബ്ബമ്പി ഇധാധിപ്പേതം. അധിപ്പായവസേനേവ ചേത്ഥ "ദ്വേ നാമ നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ"തി വുത്തം, ന അഞ്ഞേസം ദ്വിന്നമഭാവതോ. യഥാഹ -

"ദ്വീസു , ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു ദ്വീസു? നാമേ ച രൂപേ ച. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വീസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'ദ്വേ പഞ്ഹാ, ദ്വേ ഉദ്ദേസാ, ദ്വേ വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ഏത്ഥ ച നാമരൂപമത്തദസ്സനേന അത്തദിട്ഠിം പഹായ അനത്താനുപസ്സനാമുഖേനേവ നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, പരമത്ഥവിസുദ്ധിം പാപുണാതീതി വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ -

"സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താതി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൯);

തീണി നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഇദാനി ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **തീണി നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ **തീണീ**തി പച്ചനുഭാസിത്വാ പുന ബ്യാകരിതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ ലിങ്ഗാനുരൂപം സങ്ഖ്യം ദസ്സേന്തോ **"തിസ്സോ വേദനാ"**തി വിസ്സജ്ജേതി. അഥ വാ "യാ ഭഗവതാ 'തിസ്സോ വേദനാ'തി വുത്താ, ഇമാസമത്ഥമഹം തീണീതി പച്ചേമീ"തി ദസ്സേന്തോ ആഹാതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അനേകമുഖാ ഹി ദേസനാ പടിസമ്ഭിദാപഭേദേന ദേസനാവിലാസപ്പത്താനം. കേചി പനാഹു "തീണീതി അധികപദമിദ"ന്തി. പുരിമനയേനേവ ചേത്ഥ "തിസ്സോ വേദനാ"തി വുത്തം, ന അഞ്ഞേസം തിണ്ണമഭാവതോ. യഥാഹ -

"തീസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു തീസു? തീസു വേദനാസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'തയോ പഞ്ഹാ, തയോ ഉദ്ദേസാ, തീണി വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം , ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ഏത്ഥ ച "യംകിഞ്ചി വേദയിതം, സബ്ബം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯) വുത്തസുത്താനുസാരേന വാ. -

> "യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
> അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ"തി. (ഇതിവു॰ ൫൩) -

ഏവം ദുക്ഖദുക്ഖതാവിപരിണാമദുക്ഖതാസങ്ഖാരദുക്ഖതാനുസാരേന വാ തിസ്സന്നം വേദനാനം ദുക്ഖഭാവദസ്സനേന സുഖസഞ്ഞം പഹായ ദുക്ഖാനുപസ്സനാമുഖേന നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, പരമത്ഥവിസുദ്ധിം പാപുണാതീതി വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ -

> "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാതി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
> അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൮);

ചത്താരി നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏവം ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **ചത്താരി നാമ കി**ന്തി? തത്ഥ ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ ബ്യാകരണപക്ഖേ കത്ഥചി പുരിമനയേനേവ ചത്താരോ ആഹാരാ അധിപ്പേതാ. യഥാഹ -

> "ചതൂസു , ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു ചതൂസു? ചതൂസു ആഹാരേസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചതൂസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ... പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'ചത്താരോ പഞ്ഹാ ചത്താരോ ഉദ്ദേസാ ചത്താരി വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

കത്ഥചി യേസു സുഭാവിതചിത്തോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, താനി ചത്താരി സതിപട്ഠാനാനി. യഥാഹ കജങ്ഗലാ ഭിക്ഖുനീ -

> "ചതൂസു, ആവുസോ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ സമ്മത്തം അഭിസമേച്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു ചതൂസു? ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു. ഇമേസു ഖോ, ആവുസോ, ചതൂസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'ചത്താരോ പഞ്ഹാ ചത്താരോ ഉദ്ദേസാ ചത്താരി വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം ഭഗവതാ, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൮).

ഇധ പന യേസം ചതുന്നം അനുബോധപ്പടിവേധതോ ഭവതണ്ഹാച്ഛേദോ ഹോതി, യസ്മാ താനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി അധിപ്പേതാനി. യസ്മാ വാ ഇമിനാ പരിയായേന ബ്യാകതം സുബ്യാകതമേവ ഹോതി, തസ്മാ ഥേരോ **ചത്താരീ**തി പച്ചനുഭാസിത്വാ **"അരിയസച്ചാനീ"**തി വിസ്സജ്ജേതി. തത്ഥ **ചത്താരീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അരിയസച്ചാനീ**തി അരിയാനി സച്ചാനി, അവിതഥാനി അവിസംവാദകാനീതി അത്ഥോ. യഥാഹ -

> "ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി, തസ്മാ അരിയസച്ചാനീതി വുച്ചന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൭).

യസ്മാ വാ സദേവകേന ലോകേന അരണീയതോ അഭിഗമനീയതോതി വുത്തം ഹോതി, വായമിതബ്ബട്ഠാനസഞ്ഞിതേ അയേ വാ ഇരിയനതോ, അനയേ വാ ന ഇരിയനതോ, സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയഅരിയധമ്മസമായോഗതോ വാ അരിയസമ്മതാ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാ ഏതാനി പടിവിജ്ഝന്തി, തസ്മാപി ''അരിയസച്ചാനീ''തി വുച്ചന്തി. യഥാഹ -

> ''ചത്താരിമാനി , ഭിക്ഖവേ, അരിയസച്ചാനി...പേ॰... ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, അരിയാ ഇമാനി പടിവിജ്ഝന്തി, തസ്മാ അരിയസച്ചാനീതി വുച്ചന്തീ''തി.

അപിച അരിയസ്സ ഭഗവതോ സച്ചാനീതിപി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ -

> ''സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അരിയോ, തസ്മാ അരിയസച്ചാനീതി വുച്ചന്തീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൮).

അഥ വാ ഏതേസം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ അരിയഭാവസിദ്ധിതോപി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ -

> ''ഇമേസം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം യഥാഭൂതം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി വുച്ചതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൩).

അയമേതേസം പദത്ഥോ. ഏതേസം പന അരിയസച്ചാനം അനുബോധപ്പടിവേധതോ ഭവതണ്ഹാച്ഛേദോ ഹോതി. യഥാഹ -

> ''തയിദം , ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം...പേ॰... ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം, ഉച്ഛിന്നാ ഭവതണ്ഹാ, ഖീണാ ഭവനേത്തി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൧).

പഞ്ച നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **പഞ്ച നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ **പഞ്ചാ**തി പച്ചനുഭാസിത്വാ **''ഉപാദാനക്ഖന്ധാ''**തി വിസ്സജ്ജേതി. തത്ഥ **പഞ്ചാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. ഉപാദാനജനിതാ ഉപാദാനജനകാ വാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ. യംകിഞ്ചി രൂപം, വേദനാ, സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ, വിഞ്ഞാണഞ്ച സാസവാ ഉപാദാനിയാ, ഏതേസമേതം അധിവചനം. പുബ്ബനയേനേവ ചേത്ഥ ''പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ''തി വുത്തം, ന അഞ്ഞേസം പഞ്ചന്നമഭാവതോ. യഥാഹ -

> ''പഞ്ചസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു പഞ്ചസു? പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ... പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'പഞ്ച പഞ്ഹാ, പഞ്ച ഉദ്ദേസാ , പഞ്ച വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത''ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ഏത്ഥ ച പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഉദയബ്ബയവസേന സമ്മസന്തോ വിപസ്സനാമതം ലദ്ധാ അനുപുബ്ബേന നിബ്ബാനാമതം സച്ഛികരോതി. യഥാഹ -

“യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത”ന്തി. (ധം പം ൩൭൪);

ഛ നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏവം ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ പുരിമനയേനേവ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **“ഛ നാമ കി”**ന്തി? ഥേരോ **ഛ**ഇതി പച്ചനുഭാസിത്വാ **‘അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനീ’**തി വിസ്സജ്ജേതി. തത്ഥ **ഛ**ഇതി ഗണനപരിച്ഛേദോ, അജ്ഝത്തേ നിയുത്താനി, അത്താനം വാ അധികത്വാ പവത്താനി **അജ്ഝത്തികാനി**. ആയതനതോ, ആയസ്സ വാ തനനതോ, ആയതസ്സ വാ സംസാരദുക്ഖസ്സ നയനതോ ആയതനാനി, ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായമനാനമേതം അധിവചനം. പുബ്ബനയേന ചേത്ഥ “ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനീ”തി വുത്തം, ന അഞ്ഞേസം ഛന്നമഭാവതോ. യഥാഹ -

> “ഛസു , ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു ഛസു? ഛസു അജ്ഝത്തികേസു ആയതനേസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. ‘ഛ പഞ്ഹാ ഛ ഉദ്ദേസാ ഛ വേയ്യാകരണാനീ’തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത”ന്തി (അം നിം ൧൦.൨൭).

ഏത്ഥ ച ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി, “സുഞ്ഞോ ഗാമോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛന്നേതം അജ്ഝത്തികാനം ആയതനാനം അധിവചന”ന്തി (സം നിം ൪.൨൩൮) വചനതോ സുഞ്ഞതോ പുബ്ബുളകമരീചികാദീനി വിയ അചിരട്ഠിതികതോ തുച്ഛതോ വഞ്ചനതോ ച സമനുപസ്സം നിബ്ബിന്ദമാനോ അനുപുബ്ബേന ദുക്ഖസ്സന്തം കത്വാ മച്ചുരാജസ്സ അദസ്സനം ഉപേതി. യഥാഹ -

“യഥാ പുബ്ബുളകം പസ്സേ, യഥാ പസ്സേ മരീചികം;
ഏവം ലോകം അവേക്ഖന്തം, മച്ചുരാജാ ന പസ്സതീ”തി. (ധം പം ൧൭൦);

സത്ത നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **സത്ത നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ കിഞ്ചാപി മഹാപഞ്ഹബ്യാകരണേ സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ വുത്താ, അപിച ഖോ പന യേസു ധമ്മേസു സുഭാവിതചിത്തോ ഭിക്ഖു ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ **“സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ”**തി വിസ്സജ്ജേതി. അയമ്പി ചത്ഥോ ഭഗവതാ അനുമതോ ഏവ. യഥാഹ -

> “പണ്ഡിതാ ഗഹപതയോ കജങ്ഗലികാ ഭിക്ഖുനീ, മഹാപഞ്ഞാ ഗഹപതയോ കജങ്ഗലികാ ഭിക്ഖുനീ, മഞ്ചേപി തുമ്ഹേ ഗഹപതയോ ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതമത്ഥം പടിപുച്ഛേയ്യാഥ, അഹമ്പി ചേതം ഏവമേവ ബ്യാകരേയ്യം, യഥാ തം കജങ്ഗലികായ ഭിക്ഖുനിയാ ബ്യാകത”ന്തി (അം നിം ൧൦.൨൮).

തായ ച ഏവം ബ്യാകതം -

“സത്തസു, ആവുസോ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു സത്തസു? സത്തസു ബോജ്ഝങ്ഗേസു. ഇമേസു ഖോ, ആവുസോ, സത്തസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. ‘സത്ത പഞ്ഹാ സത്ത ഉദ്ദേസാ സത്ത വേയ്യാകരണാനീ’തി ഇതി യം തം വുത്തം ഭഗവതാ, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത”ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൮).

ഏവമയമത്ഥോ ഭഗവതാ അനുമതോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **സത്താ**തി ഊനാധികനിവാരണഗണനപരിച്ഛേദോ. **ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി സതിആദീനം ധമ്മാനമേതം അധിവചനം. തത്രായം പദത്ഥോ - ഏതായ ലോകിയലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹനകാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദി- അനേകുപദ്ദവപ്പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപ്പസ്സദ്ധിസമാധുപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ **ബോധി,** കിലേസസന്താനനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ - “സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ”തി. യഥാവുത്തപ്പകാരായ വാ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോപി **ബോധി**. ഇതി തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗഭൂതത്താ **ബോജ്ഝങ്ഗാ** ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാനി വിയ, തസ്സ വാ ബോധീതി ലദ്ധവോഹാരസ്സ അരിയസാവകസ്സ അങ്ഗഭൂതത്താപി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ.

അപിച **“ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി കേനട്ഠേന ബോജ്ഝങ്ഗാ? ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, അനുബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, പടിബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, സമ്ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ”തി (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭) ഇമിനാപി പടിസമ്ഭിദായം വുത്തേന വിധിനാ ബോജ്ഝങ്ഗാനം ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠോ വേദിതബ്ബോ. ഏവമിമേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേന്തോ ബഹുലീകരോന്തോ ന ചിരസ്സേവ ഏകന്തനിബ്ബിദാദിഗുണപടിലാഭീ ഹോതി, തേന ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതീതി വുച്ചതി . വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ -

“സത്തിമേ, ഭിക്ഖവേ, ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ ഉപസമായ അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായ നിബ്ബാനായ സംവത്തന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൦൧).

അട്ഠ നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏവം ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **അട്ഠ നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ കിഞ്ചാപി മഹാപഞ്ഹബ്യാകരണേ അട്ഠ ലോകധമ്മാ വുത്താ, അപിച ഖോ പന യേസു ധമ്മേസു സുഭാവിതചിത്തോ ഭിക്ഖു ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ “അരിയാനി അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനീ”തി അവത്വാ യസ്മാ അട്ഠങ്ഗവിനിമുത്തോ മഗ്ഗോ നാമ നത്ഥി, അട്ഠങ്ഗമത്തമേവ തു മഗ്ഗോ, തസ്മാ തമത്ഥം സാധേന്തോ ദേസനാവിലാസേന **അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ**തി വിസ്സജ്ജേതി. ഭഗവതാപി ചായമത്ഥോ ദേസനാനയോ ച അനുമതോ ഏവ. യഥാഹ -

“പണ്ഡിതാ ഗഹപതയോ കജങ്ഗലികാ ഭിക്ഖുനീ…പേ॰… അഹമ്പി ഏവമേവ ബ്യാകരേയ്യം, യഥാ തം കജങ്ഗലികായ ഭിക്ഖുനിയാ ബ്യാകത”ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൮).

തായ ച ഏവം ബ്യാകതം -

“അട്ഠസു, ആവുസോ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ സുഭാവിതചിത്തോ…പേ॰… ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. ‘അട്ഠ പഞ്ഹാ, അട്ഠ ഉദ്ദേസാ, അട്ഠ വേയ്യാകരണാനീ’തി ഇതി യം തം വുത്തം ഭഗവതാ, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത”ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൮).

ഏവമയം അത്ഥോ ച ദേസനാനയോ ച ഭഗവതാ അനുമതോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **അരിയോ**തി നിബ്ബാനത്ഥികേഹി അഭിഗന്തബ്ബോ, അപിച ആരകാ കിലേസേഹി വത്തനതോ, അരിയഭാവകരണതോ, അരിയഫലപടിലാഭതോ ചാപി അരിയോതി വേദിതബ്ബോ. അട്ഠ അങ്ഗാനി അസ്സാതി **അട്ഠങ്ഗികോ**. സ്വായം ചതുരങ്ഗികാ വിയ സേനാ, പഞ്ചങ്ഗികം വിയ ച തൂരിയം അങ്ഗവിനിബ്ഭോഗേന അനുപലബ്ഭസഭാവതോ അങ്ഗമത്തമേവാതി വേദിതബ്ബോ. മഗ്ഗതി ഇമിനാ നിബ്ബാനം, സയം വാ മഗ്ഗതി, കിലേസേ മാരേന്തോ വാ ഗച്ഛതീതി **മഗ്ഗോ**.

ഏവമട്ഠപ്പഭേദഞ്ചിമം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ ഭിക്ഖു അവിജ്ജം ഭിന്ദതി, വിജ്ജം ഉപ്പാദേതി, നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, തേന ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതീതി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

“സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, സാലിസൂകം വാ യവസൂകം വാ സമ്മാ പണിഹിതം ഹത്ഥേന വാ പാദേന വാ അക്കന്തം ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ഭേച്ഛതി, ലോഹിതം വാ ഉപ്പാദേസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. തം കിസ്സ ഹേതു? സമ്മാ പണിഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, സൂകസ്സ, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ , സോ വത ഭിക്ഖു സമ്മാ പണിഹിതായ ദിട്ഠിയാ സമ്മാ പണിഹിതായ മഗ്ഗഭാവനായ അവിജ്ജം ഭേച്ഛതി, വിജ്ജം ഉപ്പാദേസ്സതി, നിബ്ബാനം സച്ഛികരിസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതീ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൪൨).

നവ നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **നവ നാമ കി**ന്തി? ഥേരോ **നവ**ഇതി പച്ചനുഭാസിത്വാ **“സത്താവാസാ”**തി വിസ്സജ്ജേതി. തത്ഥ **നവാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **സത്താ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയപ്പടിബദ്ധേ ഖന്ധേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്താ പാണിനോ പണ്ണത്തി വാ. **ആവാസാ**തി ആവസന്തി ഏതേസൂതി ആവാസാ, സത്താനം ആവാസാ സത്താവാസാ. ഏസ ദേസനാമഗ്ഗോ, അത്ഥതോ പന നവവിധാനം സത്താനമേതം അധിവചനം. യഥാഹ -

“സന്താവുസോ, സത്താ നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ, സേയ്യഥാപി മനുസ്സാ ഏകച്ചേ ച ദേവാ ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ, അയം പഠമോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ, സേയ്യഥാപി, ദേവാ ബ്രഹ്മകായികാ, പഠമാഭിനിബ്ബത്താ, അയം ദുതിയോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ ഏകത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ,

സേയ്യഥാപി, ദേവാ ആഭസ്സരാ, അയം തതിയോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ ഏകത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ, സേയ്യഥാപി, ദേവാ സുഭകിണ്ഹാ, അയം ചതുത്ഥോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ അസഞ്ഞിനോ അപ്പടിസംവേദിനോ, സേയ്യഥാപി, ദേവാ അസഞ്ഞസത്താ, അയം പഞ്ചമോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം...പേ॰... ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാ , അയം ഛട്ഠോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ...പേ॰... വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനൂപഗാ, അയം സത്തമോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ...പേ॰... ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനൂപഗാ, അയം അട്ഠമോ സത്താവാസോ. സന്താവുസോ, സത്താ...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനൂപഗാ, അയം നവമോ സത്താവാസോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൧).

പുരിമനയേനേവ ചേത്ഥ ''നവ സത്താവാസാ''തി വുത്തം, ന അഞ്ഞേസം നവന്നമഭാവതോ. യഥാഹ -

''നവസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു നവസു? നവസു സത്താവാസേസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, നവസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ... പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'നവ പഞ്ഹാ , നവ ഉദ്ദേസാ, നവ വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത''ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ഏത്ഥ ച ''നവ ധമ്മാ പരിഞ്ഞേയ്യാ. കതമേ നവ? നവ സത്താവാസാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) വചനതോ നവസു സത്താവാസേസു ഞാതപരിഞ്ഞായ ധുവസുഭസുഖത്തഭാവദസ്സനം പഹായ സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജമത്തദസ്സനേന നിബ്ബിന്ദമാനോ തീരണപരിഞ്ഞായ അനിച്ചാനുപസ്സനേന വിരജ്ജമാനോ ദുക്ഖാനുപസ്സനേന വിമുച്ചമാനോ അനത്താനുപസ്സനേന സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ പഹാനപരിഞ്ഞായ സമ്മത്തമഭിസമേച്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. തേനേതം വുത്തം -

''നവസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ॰... ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു നവസു? നവസു സത്താവാസേസൂ''തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ദസ നാമ കിന്തിപഞ്ഹവണ്ണനാ

ഏവം ഇമിനാപി പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരദ്ധചിത്തോ സത്ഥാ ഉത്തരിം പഞ്ഹം പുച്ഛതി **ദസ നാമ കി**ന്തി? തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ ഇതോ അഞ്ഞത്ര വേയ്യാകരണേസു ദസ അകുസലകമ്മപഥാ വുത്താ. യഥാഹ -

''ദസസു, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമേസു ദസസു? ദസസു അകുസലകമ്മപഥേസു. ഇമേസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദസസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ... പേ॰ ... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. 'ദസ പഞ്ഹാ ദസ ഉദ്ദേസാ ദസ വേയ്യാകരണാനീ'തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത''ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭).

ഇധ പന യസ്മാ അയമായസ്മാ അത്താനം അനുപനേത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകാതുകാമോ, യസ്മാ വാ ഇമിനാ പരിയായേന ബ്യാകതം സുബ്യാകതമേവ ഹോതി, തസ്മാ യേഹി ദസഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ അരഹാതി പവുച്ചതി, തേസം അധിഗമം ദീപേന്തോ **ദസഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ അരഹാതി പവുച്ചതീ**തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ വിസ്സജ്ജേതി. യതോ ഏത്ഥ യേഹി ദസഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ അരഹാതി പവുച്ചതി, താനി ദസങ്ഗാനി ''ദസ നാമ കി''ന്തി പുട്ഠേന ഥേരേന നിദ്ദിട്ഠാനീതി വേദിതബ്ബാനി. താനി ച ദസ -

> ''അസേഖോ അസേഖോതി, ഭന്തേ, വുച്ചതി, കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖു അസേഖോ ഹോതീതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അസേഖായ സമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാസങ്കപ്പേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖായ സമ്മാവാചായ സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാകമ്മന്തേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാആജീവേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാവായാമേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖായ സമ്മാസതിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാസമാധിനാ സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖേന സമ്മാഞാണേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, അസേഖായ സമ്മാവിമുത്തിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അസേഖോ ഹോതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൧൨). -

ഏവമാദീസു സുത്തേസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

കുമാരപഞ്ഹവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ

നിക്ഖേപപ്പയോജനം

ഇദാനി കുമാരപഞ്ഹാനന്തരം നിക്ഖിത്തസ്സ മങ്ഗലസുത്തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ, തസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം വത്വാ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമ. സേയ്യഥിദം - ഇദഞ്ഹി സുത്തം ഇമിനാ അനുക്കമേന ഭഗവതാ അവുത്തമ്പി യ്വായം സരണഗമനേഹി സാസനോതാരോ, സിക്ഖാപദദ്വത്തിംസാകാരകുമാരപഞ്ഹേഹി ച സീലസമാധിപഞ്ഞാപ്പഭേദനയോ ദസ്സിതോ, സബ്ബോപേസ പരമമങ്ഗലഭൂതോ, യതോ മങ്ഗലത്ഥികേന ഏത്ഥേവ അഭിയോഗോ കാതബ്ബോ, സോ ചസ്സ മങ്ഗലഭാവോ ഇമിനാ സുത്താനുസാരേന വേദിതബ്ബോതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം.

ഇദമസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം.

പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ

ഏവം നിക്ഖിത്തസ്സ പനസ്സ അത്ഥവണ്ണനത്ഥം അയം മാതികാ -

> ‘‘വുത്തം യേന യദാ യസ്മാ, ചേതം വത്വാ ഇമം വിധിം;
> ഏവമിച്ചാദിപാഠസ്സ, അത്ഥം നാനപ്പകാരതോ.
>
> ‘‘വണ്ണയന്തോ സമുട്ഠാനം, വത്വാ യം യത്ഥ മങ്ഗലം;
> വവത്ഥപേത്വാ തം തസ്സ, മങ്ഗലത്തം വിഭാവയേ’’തി.

തത്ഥ **‘‘വുത്തം യേന യദാ യസ്മാ, ചേതം വത്വാ ഇമം വിധി’’**ന്തി അയം താവ അദ്ധഗാഥാ യദിദം ‘‘ഏവം മേ സുതം ഏകം സമയം ഭഗവാ…പേ॰… ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ’’തി, ഇദം വചനം സന്ധായ വുത്താ. ഇദഞ്ഹി അനുസ്സവവസേന വുത്തം, സോ ച ഭഗവാ സയമ്ഭൂ അനാചരിയകോ, തസ്മാ നേദം തസ്സ ഭഗവതോ വചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. യതോ വത്തബ്ബമേതം ‘‘ഇദം വചനം കേന വുത്തം , കദാ, കസ്മാ ച വുത്ത’’ന്തി. വുച്ചതേ - ആയസ്മതാ ആനന്ദേന വുത്തം, തഞ്ച പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ.

പഠമമഹാസങ്ഗീതി ചേസാ സബ്ബസുത്തനിദാനകോസല്ലത്ഥമാദിതോ പഭുതി ഏവം വേദിതബ്ബാ. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനഞ്ഹി ആദിം കത്വാ യാവ സുഭദ്ദപരിബ്ബാജകവിനയനാ, കതബുദ്ധകിച്ചേ കുസിനാരായം ഉപവത്തനേ മല്ലാനം സാലവനേ യമകസാലാനമന്തരേ വിസാഖപുണ്ണമദിവസേ പച്ചൂസസമയേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതേ, ഭഗവതി ലോകനാഥേ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനേ സന്നിപതിതാനം സത്തന്നം ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം സങ്ഘത്ഥേരോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സത്താഹപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി സുഭദ്ദേന വുഡ്ഢപബ്ബജിതേന ‘‘അലം, ആവുസോ, മാ സോചിത്ഥ, മാ പരിദേവിത്ഥ, സുമുത്താ മയം തേന മഹാസമണേന, ഉപദ്ദുതാ ച ഹോമ ‘ഇദം വോ കപ്പതി ഇദം വോ ന കപ്പതീ’തി, ഇദാനി പന മയം യം ഇച്ഛിസ്സാമ തം കരിസ്സാമ, യം ന ഇച്ഛിസ്സാമ ന തം കരിസ്സാമാ’’തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭; ദീ॰ നി॰ ൨.൨൩൨) വുത്തവചനമനുസ്സരന്തോ ‘‘ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി യം പാപഭിക്ഖൂ ‘അതീതസത്ഥുകം പാവചന’ന്തി മഞ്ഞമാനാ പക്ഖം ലഭിത്വാ ന ചിരസ്സേവ സദ്ധമ്മം അന്തരധാപേയ്യും. യാവ ച ധമ്മവിനയോ തിട്ഠതി, താവ അനതീതസത്ഥുകമേവ പാവചനം ഹോതി. യഥാഹ ഭഗവാ -

> ‘‘യോ വോ, ആനന്ദ, മയാ ധമ്മോ ച വിനയോ ച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൬).

‘‘യംനൂനാഹം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യം, യഥയിദം സാസനം അദ്ധനിയം അസ്സ ചിരട്ഠിതികം’’.

യഞ്ചാഹം ഭഗവതാ -

> ‘‘ധാരേസ്സസി പന മേ ത്വം, കസ്സപ, സാണാനി പംസുകൂലാനി നിബ്ബസനാനീ’’തി വത്വാ ചീവരേ സാധാരണപരിഭോഗേന ചേവ -
>
> ‘‘അഹം, ഭിക്ഖവേ, യാവദേ ആകങ്ഖാമി വിവിച്ചേവ കാമേഹി…പേ॰… പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി, കസ്സപോപി, ഭിക്ഖവേ, യാവദേവ ആകങ്ഖതി വിവിച്ചേവ കാമേഹി…പേ॰… പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ’’തി -

ഏവമാദിനാ നയേന നവാനുപുബ്ബവിഹാരഛളഭിഞ്ഞാപ്പഭേദേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അത്തനാ സമസമട്ഠപനേന ച അനുഗ്ഗഹിതോ, തസ്സ മേ കിമഞ്ഞം ആണണ്യം ഭവിസ്സതി? ‘‘നനു മം ഭഗവാ രാജാ വിയ സകകവചഇസ്സരിയാനുപ്പദാനേന അത്തനോ കുലവംസപ്പതിട്ഠാപകം പുത്തം ‘സദ്ധമ്മവംസപ്പതിട്ഠാപകോ മേ അയം ഭവിസ്സതീ’തി മന്ത്വാ ഇമിനാ അസാധാരണേന അനുഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗഹേസീ’’തി ചിന്തയന്തോ ധമ്മവിനയസങ്ഗായനത്ഥം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹം ജനേസി? യഥാഹ -

> ‘‘അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - ഏകമിദാഹം, ആവുസോ, സമയം പാവായ കുസിനാരം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൩൧; ചൂളവ॰ ൪൩൭) സബ്ബം **സുഭദ്ദകണ്ഡം** വിത്ഥാരേതബ്ബം.

തതോ പരം ആഹ -

> “ഹന്ദ മയം, ആവുസോ, ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമ, പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതി, ധമ്മോ പടിബാഹിയ്യതി, അവിനയോ ദിപ്പതി, വിനയോ പടിബാഹിയ്യതി, പുരേ അധമ്മവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ധമ്മവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, അവിനയവാദിനോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, വിനയവാദിനോ ദുബ്ബലാ ഹോന്തീ”തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

> ഭിക്ഖൂ ആഹംസു “തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ഉച്ചിനതൂ”തി. ഥേരോ സകലനവങ്ഗസത്ഥുസാസനപരിയത്തിധരേ പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിസുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവഭിക്ഖൂ അനേകസതേ അനേകസഹസ്സേ ച വജ്ജേത്വാ തിപിടകസബ്ബപരിയത്തിപ്പഭേദധരേ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തേ മഹാനുഭാവേ യേഭുയ്യേന ഭഗവതാ ഏതദഗ്ഗം ആരോപിതേ തേവിജ്ജാദിഭേദേ ഖീണാസവഭിക്ഖൂയേവ ഏകൂനപഞ്ചസതേ പരിഗ്ഗഹേസി. യേ സന്ധായ ഇദം വുത്തം “അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഏകേനൂനപഞ്ചഅരഹന്തസതാനി ഉച്ചിനീ”തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

കിസ്സ പന ഥേരോ ഏകേനൂനമകാസീതി? ആയസ്മതോ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ഓകാസകരണത്ഥം. തേന ഹായസ്മതാ സഹാപി വിനാപി ന സക്കാ ധമ്മസങ്ഗീതി കാതും. സോ ഹായസ്മാ സേഖോ സകരണീയോ, തസ്മാ സഹ ന സക്കാ, യസ്മാ പനസ്സ കിഞ്ചി ദസബലദേസിതം സുത്തഗേയ്യാദികം ഭഗവതോ അസമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ വിനാപി ന സക്കാ. യദി ഏവം സേഖോപി സമാനോ ധമ്മസങ്ഗീതിയാ ബഹൂകാരത്താ ഥേരേന ഉച്ചിനിതബ്ബോ അസ്സ, അഥ കസ്മാ ന ഉച്ചിനിതോതി? പരൂപവാദവിവജ്ജനതോ . ഥേരോ ഹി ആയസ്മന്തേ ആനന്ദേ അതിവിയ വിസ്സത്ഥോ അഹോസി. തഥാ ഹി നം സിരസ്മിം പലിതേസു ജാതേസുപി “ന വായം കുമാരകോ മത്തമഞ്ഞാസീ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) കുമാരകവാദേന ഓവദതി. സക്യകുലപ്പസുതോ ചായം ആയസ്മാ തഥാഗതസ്സ ഭാതാ ചൂളപിതു പുത്തോ, തത്ര ഭിക്ഖൂ ഛന്ദാഗമനം വിയ മഞ്ഞമാനാ “ബഹൂ അസേഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തേ ഭിക്ഖൂ ഠപേത്വാ ആനന്ദം സേഖപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തം ഥേരോ ഉച്ചിനീ”തി ഉപവദേയ്യും. തം പരൂപവാദം പരിവിവജ്ജേന്തോ “ആനന്ദം വിനാ സങ്ഗീതി ന സക്കാ കാതും, ഭിക്ഖൂനംയേവ അനുമതിയാ ഗഹേസ്സാമീ”തി ന ഉച്ചിനി.

അഥ സയമേവ ഭിക്ഖൂ ആനന്ദസ്സത്ഥായ ഥേരം യാചിംസു. യഥാഹ -

> “ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം മഹാകസ്സപം ഏതദവോചും - ‘അയം, ഭന്തേ, ആയസ്മാ ആനന്ദോ കിഞ്ചാപി സേഖോ, അഭബ്ബോ ഛന്ദാ ദോസാ മോഹാ ഭയാ അഗതിം ഗന്തും, ബഹു ചാനേന ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മോ ച വിനയോ ച പരിയത്തോ, തേന ഹി, ഭന്തേ, ഥേരോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനതൂ’തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തമ്പി ആനന്ദം ഉച്ചിനീ”തി (ചൂളവ॰ ൪൩൭).

ഏവം ഭിക്ഖൂനം അനുമതിയാ ഉച്ചിനിതേന തേനായസ്മതാ സദ്ധിം പഞ്ചഥേരസതാനി അഹേസും.

അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - “കത്ഥ നു ഖോ മയം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമാ”തി. അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി “രാജഗഹം ഖോ മഹാഗോചരം പഹൂതസേനാസനം, യംനൂന മയം രാജഗഹേ വസ്സം വസന്താ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യാമ, നഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ രാജഗഹേ വസ്സം ഉപഗച്ഛേയ്യു”ന്തി. കസ്മാ പന നേസം ഏതദഹോസി? ഇദം അമ്ഹാകം ഥാവരകമ്മം, കോചി വിസഭാഗപുഗ്ഗലോ സങ്ഘമജ്ഝം പവിസിത്വാ ഉക്കോടേയ്യാതി. അഥായസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന സാവേസി. തം **സങ്ഗീതിക്ഖന്ധകേ** (ചൂളവ॰ ൪൩൭) വുത്തനയേനേവ ഞാതബ്ബം.

അഥ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനതോ സത്തസു സാധുകീളനദിവസേസു സത്തസു ച ധാതുപൂജാദിവസേസു വീതിവത്തേസു “അഡ്ഢമാസോ അതിക്കന്തോ, ഇദാനി ഗിമ്ഹാനം ദിയഡ്ഢോ മാസോ സേസോ, ഉപകട്ഠാ വസ്സൂപനായികാ”തി മന്ത്വാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ “രാജഗഹം, ആവുസോ, ഗച്ഛാമാ”തി ഉപഡ്ഢം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗഹേത്വാ ഏകം മഗ്ഗം ഗതോ. അനുരുദ്ധത്ഥേരോപി ഉപഡ്ഢം ഗഹേത്വാ ഏകം മഗ്ഗം ഗതോ, ആനന്ദത്ഥേരോ പന ഭഗവതോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ രാജഗഹം ഗന്തുകാമോ യേന സാവത്ഥി, തേന ചാരികം പക്കാമി. ആനന്ദത്ഥേരേന ഗതഗതട്ഠാനേ മഹാപരിദേവോ അഹോസി, “ഭന്തേ ആനന്ദ, കുഹിം സത്ഥാരം ഠപേത്വാ ആഗതോസീ”തി? അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം അനുപ്പത്തേ ഥേരേ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനസമയേ വിയ മഹാപരിദേവോ അഹോസി.

തത്ര സുദം ആയസ്മാ ആനന്ദോ അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തായ ധമ്മിയാ കഥായ തം മഹാജനം സഞ്ഞാപേത്വാ ജേതവനം പവിസിത്വാ ദസബലേന വസിതഗന്ധകുടിയാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ മഞ്ചപീഠം നീഹരിത്വാ പപ്ഫോടേത്വാ ഗന്ധകുടിം സമ്മജ്ജിത്വാ മിലാതമാലാകചവരം ഛഡ്ഡേത്വാ മഞ്ചപീഠം അതിഹരിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ ഭഗവതോ ഠിതകാലേ കരണീയം വത്തം സബ്ബമകാസി. അഥ ഥേരോ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനതോ പഭുതി ഠാനനിസജ്ജബഹുലത്താ ഉസ്സന്നധാതുകം കായം സമസ്സാസേതും ദുതിയദിവസേ ഖീരവിരേചനം പിവിത്വാ വിഹാരേയേവ നിസീദി, യം സന്ധായ സുഭേന മാണവേന പഹിതം മാണവകം ഏതദവോച -

> “അകാലോ ഖോ, മാണവക, അത്ഥി മേ അജ്ജ ഭേസജ്ജമത്താ പീതാ, അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭).

ദുതിയദിവസേ ചേതകത്ഥേരേന പച്ഛാസമണേന ഗന്ത്വാ സുഭേന മാണവേന പുട്ഠോ ദീഘനികായേ **സുഭസുത്തം** നാമ ദസമം സുത്തമഭാസി.

അഥ ഖോ ഥേരോ ജേതവനേ വിഹാരേ ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കാരാപേത്വാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ രാജഗഹം ഗതോ. തഥാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ അനുരുദ്ധത്ഥേരോ ച സബ്ബം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗഹേത്വാ രാജഗഹമേവ ഗതാ.

തേന ഖോ പന സമയേന രാജഗഹേ അട്ഠാരസ മഹാവിഹാരാ ഹോന്തി. തേ സബ്ബേപി ഛഡ്ഡിതപതിതഉക്ലാപാ അഹേസും. ഭഗവതോ ഹി പരിനിബ്ബാനേ സബ്ബേ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിഹാരേ ച പരിവേണേ ച ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമംസു. തത്ഥ ഥേരാ ഭഗവതോ വചനപൂജനത്ഥം തിത്ഥിയവാദപരിമോചനത്ഥഞ്ച "പഠമം മാസം ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കരോമാ"തി ചിന്തേസും. തിത്ഥിയാ ഹി വദേയ്യും "സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകാ സത്ഥരി ഠിതേയേവ വിഹാരേ പടിജഗ്ഗിംസു, പരിനിബ്ബുതേ ഛഡ്ഡേസു"ന്തി. തേസം വാദപരിമോചനത്ഥഞ്ച ചിന്തേസുന്തി വുത്തം ഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "അഥ ഖോ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഏതദഹോസി - ഭഗവതാ ഖോ, ആവുസോ, ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം വണ്ണിതം, ഹന്ദ മയം, ആവുസോ, പഠമം മാസം ഖണ്ഡഫുല്ലപ്പടിസങ്ഖരണം കരോമ, മജ്ഝിമം മാസം സന്നിപതിത്വാ ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായിസ്സാമാ"തി (ചൂളവ॰ ൪൩൮).

തേ ദുതിയദിവസേ ഗന്ത്വാ രാജദ്വാരേ അട്ഠംസു. അജാതസത്തു രാജാ ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, കിം കരോമി, കേനത്ഥോ"തി പവാരേസി. ഥേരാ അട്ഠാരസമഹാവിഹാരപ്പടിസങ്ഖരണത്ഥായ ഹത്ഥകമ്മം പടിവേദേസും. "സാധു, ഭന്തേ"തി രാജാ ഹത്ഥകമ്മകാരകേ മനുസ്സേ അദാസി. ഥേരാ പഠമം മാസം സബ്ബവിഹാരേ പടിസങ്ഖരാപേസും.

അഥ രഞ്ഞോ ആരോചേസും - "നിട്ഠിതം, മഹാരാജ, വിഹാരപ്പടിസങ്ഖരണം , ഇദാനി ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കരോമാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ, വിസ്സത്ഥാ കരോഥ, മയ്ഹം ആണാചക്കം, തുമ്ഹാകം ധമ്മചക്കം ഹോതു. ആണാപേഥ, ഭന്തേ, കിം കരോമീ"തി? "ധമ്മസങ്ഗഹം കരോന്താനം ഭിക്ഖൂനം സന്നിസജ്ജട്ഠാനം മഹാരാജാ"തി. "കത്ഥ കരോമി, ഭന്തേ"തി? "വേഭാരപബ്ബതപസ്സേ സത്തപണ്ണിഗുഹാദ്വാരേ കാതും യുത്തം മഹാരാജാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ"തി ഖോ, രാജാ അജാതസത്തു, വിസ്സകമ്മുനാ നിമ്മിതസദിസം സുവിഭത്തഭിത്തിഥമ്ഭസോപാനം നാനാവിധമാലാകമ്മലതാകമ്മവിചിത്രം മഹാമണ്ഡപം കാരാപേത്വാ വിവിധകുസുമദാമഓലമ്ബകവിനിഗ്ഗലന്തചാരുവിതാനം രതനവിചിത്രമണികോട്ടിമതലമിവ ച നം നാനാപുപ്ഫൂപഹാരവിചിത്രം സുപരിനിട്ഠിതഭൂമികമ്മം ബ്രഹ്മവിമാനസദിസം അലങ്കരിത്വാ തസ്മിം മഹാമണ്ഡപേ പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം അനഗ്ഘാനി പഞ്ചകപ്പിയപച്ചത്ഥരണസതാനി പഞ്ഞാപേത്വാ ദക്ഖിണഭാഗം നിസ്സായ ഉത്തരാഭിമുഖം ഥേരാസനം, മണ്ഡപമജ്ഝേ പുരത്ഥാഭിമുഖം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആസനാരഹം ധമ്മാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ ദന്തഖചിതം ചിത്തബീജനിഞ്ചേത്ഥ ഠപേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരോചാപേസി "നിട്ഠിതം, ഭന്തേ, കിച്ച"ന്തി.

ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആഹംസു "സ്വേ, ആവുസോ ആനന്ദ, സങ്ഘസന്നിപാതോ, ത്വഞ്ച സേഖോ സകരണീയോ, തേന തേ ന യുത്തം സന്നിപാതം ഗന്തും, അപ്പമത്തോ ഹോഹീ"തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ "സ്വേ സന്നിപാതോ, ന ഖോ പന മേതം പതിരൂപം, യ്വാഹം സേഖോ സമാനോ സന്നിപാതം ഗച്ഛേയ്യ"ന്തി ബഹുദേവ രത്തിം കായഗതായ സതിയാ വീതിനാമേത്വാ രത്തിയാ പച്ചൂസസമയേ ചങ്കമാ ഓരോഹിത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ "നിപജ്ജിസ്സാമീ"തി കായം ആവജ്ജേസി. ദ്വേ പാദാ ഭൂമിതോ മുത്താ, അപ്പത്തഞ്ച സീസം ബിമ്ബോഹനം, ഏതസ്മിം അന്തരേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചി. അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ചങ്കമേന ബഹി വീതിനാമേത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ ചിന്തേസി "നനു മം ഭഗവാ ഏതദവോച - 'കതപുഞ്ഞോസി ത്വം, ആനന്ദ, പധാനമനുയുഞ്ജ, ഖിപ്പം ഹോഹിസി അനാസവോ'തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൭). ബുദ്ധാനഞ്ച കഥാദോസോ നാമ നത്ഥി, മമ പന അച്ചാരദ്ധം വീരിയം, തേന മേ ചിത്തം ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തതി, ഹന്ദാഹം വീരിയസമതം യോജേമീ"തി ചങ്കമാ ഓരോഹിത്വാ പാദധോവനട്ഠാനേ ഠത്വാ പാദേ ധോവിത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ മഞ്ചകേ നിസീദിത്വാ "ഥോകം വിസ്സമിസ്സാമീ"തി കായം മഞ്ചകേ ഉപനാമേസി. ദ്വേ പാദാ ഭൂമിതോ മുത്താ, സീസഞ്ച ബിമ്ബോഹനമസമ്പത്തം, ഏതസ്മിം അന്തരേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചി. ചതുഇരിയാപഥവിരഹിതം ഥേരസ്സ അരഹത്തം. തേന "ഇമസ്മിം സാസനേ അനിസിന്നോ അനിപന്നോ അട്ഠിതോ അചങ്കമന്തോ കോ ഭിക്ഖു അരഹത്തം പത്തോ"തി വുത്തേ "ആനന്ദത്ഥേരോ"തി വത്തും വട്ടതി.

അഥ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ ദുതിയദിവസേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ ധമ്മസഭായം സന്നിപതിതാ. ആനന്ദത്ഥേരോ പന അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം ഞാപേതുകാമോ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ന ഗതോ. ഭിക്ഖൂ യഥാവുഡ്ഢം അത്തനോ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദന്താ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ആസനം ഠപേത്വാ നിസിന്നാ. തത്ഥ കേഹിചി "ഏതമാസനം കസ്സാ"തി വുത്തേ ആനന്ദസ്സാതി. "ആനന്ദോ പന കുഹിം ഗതോ"തി. തസ്മിം സമയേ ഥേരോ ചിന്തേസി "ഇദാനി മയ്ഹം ഗമനകാലോ"തി. തതോ അത്തനോ ആനുഭാവം ദസ്സേന്തോ പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ അത്തനോ ആസനേയേവ അത്താനം ദസ്സേസി. ആകാസേനാഗന്ത്വാ നിസീദീതിപി ഏകേ.

ഏവം നിസിന്നേ തസ്മിം ആയസ്മന്തേ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി, "ആവുസോ, കിം പഠമം സങ്ഗായാമ ധമ്മം വാ വിനയം വാ"തി? ഭിക്ഖൂ ആഹംസു, "ഭന്തേ മഹാകസ്സപ,

വിനയോനാമബുദ്ധസാസനസ്സ ആയു, വിനയേ ഠിതേ സാസനം ഠിതം ഹോതി, തസ്മാ പഠമം വിനയം സങ്ഗായാമാ"തി. "കം ധുരം കത്വാ വിനയോ സങ്ഗായിതബ്ബോ"തി? "ആയസ്മന്തം ഉപാലി"ന്തി . "കിം ആനന്ദോ നപ്പഹോതീ"തി? "നോ നപ്പഹോതി, അപിച ഖോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ധരമാനോയേവ വിനയപരിയത്തിം നിസ്സായ ആയസ്മന്തം ഉപാലിം ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - 'ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം വിനയധരാനം യദിദം ഉപാലീ"'തി (അം᳚ നി᳚ ൧.൨൨൮). തസ്മാ ഉപാലിത്ഥേരം പുച്ഛിത്വാ വിനയം സങ്ഗായാമാതി. തതോ ഥേരോ വിനയം പുച്ഛനത്ഥായ അത്തനാവ അത്താനം സമ്മന്നി. ഉപാലിത്ഥേരോപി വിസ്സജ്ജനത്ഥായ സമ്മന്നി. തത്രായം പാളി -

അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, അഹം ഉപാലിം വിനയം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി.

ആയസ്മാപി ഉപാലി സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ഭന്തേ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, അഹം ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന വിനയം പുട്ഠോ വിസ്സജ്ജേയ്യ"ന്തി.

ഏവം അത്തനാവ അത്താനം സമ്മന്നിത്വാ ആയസ്മാ, ഉപാലി, ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ ധമ്മാസനേ നിസീദി ദന്തഖചിതം ബീജനിം ഗഹേത്വാ. തതോ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഉപാലിത്ഥേരം പഠമപാരാജികം ആദിം കത്വാ സബ്ബം വിനയം പുച്ഛി, ഉപാലിത്ഥേരോ വിസ്സജ്ജേസി. സബ്ബേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ പഠമപാരാജികസിക്ഖാപദം സനിദാനം കത്വാ ഏകതോ ഗണസജ്ഝായമകംസു. ഏവം സേസാനിപീതി സബ്ബം വിനയട്ഠകഥായ ഗഹേതബ്ബം. ഏതേന നയേന സഉഭതോവിഭങ്ഗം സഖന്ധകപരിവാരം സകലം വിനയപിടകം സങ്ഗായിത്വാ ഉപാലിത്ഥേരോ ദന്തഖചിതം ബീജനിം നിക്ഖിപിത്വാ ധമ്മാസനാ ഓരോഹിത്വാ വുഡ്ഢേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദി.

വിനയം സങ്ഗായിത്വാ ധമ്മം സങ്ഗായിതുകാമോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി - "ധമ്മം സങ്ഗായന്തേഹി കം പുഗ്ഗലം ധുരം കത്വാ ധമ്മോ സങ്ഗായിതബ്ബോ"തി? ഭിക്ഖൂ "ആനന്ദത്ഥേരം ധുരം കത്വാ"തി ആഹംസു.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, അഹം ആനന്ദം ധമ്മം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ സങ്ഘം ഞാപേസി -

> "സുണാതു മേ, ഭന്തേ, സങ്ഘോ, യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, അഹം ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന ധമ്മം പുട്ഠോ വിസ്സജ്ജേയ്യ"ന്തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ വന്ദിത്വാ ധമ്മാസനേ നിസീദി ദന്തഖചിതം ബീജനിം ഗഹേത്വാ. അഥ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ആനന്ദത്ഥേരം ധമ്മം പുച്ഛി - "ബ്രഹ്മജാലം, ആവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തി? "അന്തരാ ച, ഭന്തേ, രാജഗഹം അന്തരാ ച നാളന്ദം രാജാഗാരകേ അമ്ബലട്ഠികായ"ന്തി. "കം ആരബ്ഭാ"തി ? "സുപ്പിയഞ്ച പരിബ്ബാജകം ബ്രഹ്മദത്തഞ്ച മാണവക"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ബ്രഹ്മജാലസ്സ നിദാനമ്പി പുച്ഛി, പുഗ്ഗലമ്പി പുച്ഛി. "സാമഞ്ഞഫലം; പനാവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തി? "രാജഗഹേ, ഭന്തേ, ജീവകമ്ബവനേ"തി. "കേന സദ്ധി"ന്തി? "അജാതസത്തുനാ വേദേഹിപുത്തേന സദ്ധി"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം സാമഞ്ഞഫലസ്സ നിദാനമ്പി പുച്ഛി, പുഗ്ഗലമ്പി പുച്ഛി. ഏതേനേവ ഉപായേന പഞ്ചപി നികായേ പുച്ഛി, പുട്ഠോ പുട്ഠോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ വിസ്സജ്ജേസി. അയം **പഠമമഹാസങ്ഗീതി** പഞ്ചഹി ഥേരസതേഹി കതാ -

> "സതേഹി പഞ്ചഹി കതാ, തേന പഞ്ചസതാതി ച;
> ഥേരേഹേവ കതത്താ ച, ഥേരികാതി പവുച്ചതീ"തി.

ഇമിസ്സാ പഠമമഹാസങ്ഗീതിയാ വത്തമാനായ സബ്ബം ദീഘനികായം മജ്ഝിമനികായാദിഞ്ച പുച്ഛിത്വാ അനുപുബ്ബേന ഖുദ്ദകനികായം പുച്ഛന്തേന ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപേന "മങ്ഗലസുത്തം, ആവുസോ ആനന്ദ, കത്ഥ ഭാസിത"ന്തി ഏവമാദിവചനാവസാനേ "നിദാനമ്പി പുച്ഛി, പുഗ്ഗലമ്പി പുച്ഛീ"തി ഏത്ഥ നിദാനേ പുച്ഛിതേ തം നിദാനം വിത്ഥാരേത്വാ യഥാ ച ഭാസിതം, യേന ച സുതം, യദാ ച സുതം, യേന ച ഭാസിതം, യത്ഥ ച ഭാസിതം, യസ്സ ച ഭാസിതം, തം സബ്ബം കഥേതുകാമേന "ഏവം ഭാസിതം മയാ സുതം, ഏകം സമയം സുതം, ഭഗവതാ ഭാസിതം, സാവത്ഥിയം ഭാസിതം, ദേവതായ ഭാസിത"ന്തി ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തേന ആയസ്മതാ ആനന്ദേന വുത്തം "ഏവം മേ സുതം - ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ...പേ᳚... ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ"തി. ഏവമിദം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന വുത്തം, തഞ്ച പന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി ‘‘കസ്മാ വുത്ത’’ന്തി ഏത്ഥ വുച്ചതേ - യസ്മാ അയമായസ്മാ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന നിദാനം പുട്ഠോ, തസ്മാനേന തം നിദാനം ആദിതോ പഭുതി വിത്ഥാരേതും വുത്തം. യസ്മാ വാ ആനന്ദം ധമ്മാസനേ നിസിന്നം വസീഗണപരിവുതം ദിസ്വാ ഏകച്ചാനം ദേവതാനം ചിത്തമുപ്പന്നം ‘‘അയമായസ്മാ വേദേഹമുനി പകതിയാപി സക്യകുലമന്വയോ ഭഗവതോ ദായാദോ, ഭഗവതാപി പഞ്ചക്ഖത്തും ഏതദഗ്ഗേ നിദ്ദിട്ഠോ, ചതൂഹി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ, ചതുന്നം പരിസാനം പിയോ മനാപോ, ഇദാനി മഞ്ഞേ ഭഗവതോ ധമ്മരജ്ജദായജ്ജം പത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോ’’തി. തസ്മാ ആയസ്മാ ആനന്ദോ താസം ദേവതാനം ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ തം അഭൂതഗുണസമ്ഭാവനം അനധിവാസേന്തോ അത്തനോ സാവകഭാവമേവ ദീപേതും ആഹ ‘‘ഏവം മേ സുതം ഏകം സമയം ഭഗവാ ...പേ॰... അജ്ഝഭാസീ’’തി. ഏത്ഥന്തരേ പഞ്ച അരഹന്തസതാനി അനേകാനി ച ദേവതാസഹസ്സാനി ‘‘സാധു സാധൂ’’തി ആയസ്മന്തം ആനന്ദം അഭിനന്ദിംസു, മഹാഭൂമിചാലോ അഹോസി, നാനാവിധകുസുമവസ്സം അന്തലിക്ഖതോ പപതി, അഞ്ഞാനി ച ബഹൂനി അച്ഛരിയാനി പാതുരഹേസും, ബഹൂനഞ്ച ദേവതാനം സംവേഗോ ഉപ്പജ്ജി ‘‘യം അമ്ഹേഹി ഭഗവതോ സമ്മുഖാ സുതം, ഇദാനേവ തം പരോക്ഖാ ജാത’’ന്തി. ഏവമിദം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വദന്തേനാപി ഇമിനാ കാരണേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഏത്താവതാ ച **‘‘വുത്തം യേന യദാ യസ്മാ, ചേതം വത്വാ ഇമം വിധി’’**ന്തി ഇമിസ്സാ അഡ്ഢഗാഥായ അത്ഥോ പകാസിതോ ഹോതി.

ഏവമിച്ചാദിപാഠവണ്ണനാ

൧. ഇദാനി **‘‘ഏവമിച്ചാദിപാഠസ്സ, അത്ഥം നാനപ്പകാരതോ’’**തി ഏവമാദിമാതികായ സങ്ഗഹിതത്ഥപ്പകാസനത്ഥം വുച്ചതേ - **ഏവന്തി** അയം സദ്ദോ ഉപമൂപദേസസമ്പഹംസനഗരഹണവചനസമ്പടിഗ്ഗഹാകാരനിദസ്സനാവധാരണാദീസു അത്ഥേസു ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹേസ ‘‘ഏവം ജാതേന മച്ചേന, കത്തബ്ബം കുസലം ബഹു’’ന്തി ഏവമാദീസു (ധ॰ പ॰ ൫൩) ഉപമായം ദിസ്സതി. ‘‘ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബ’’ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൨൨) ഉപദേസേ. ‘‘ഏവമേതം ഭഗവാ, ഏവമേതം സുഗതാ’’തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൬൬) സമ്പഹംസനേ. ‘‘ഏവമേവം പനായം വസലീ യസ്മിം വാ തസ്മിം വാ തസ്സ മുണ്ഡകസ്സ സമണകസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ’’തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൭) ഗരഹണേ. ‘‘ഏവം, ഭന്തേതി ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസു’’ന്തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧) വചനസമ്പടിഗ്ഗഹേ. ‘‘ഏവം ബ്യാ ഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ’’തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൮) ആകാരേ. ‘‘ഏഹി ത്വം, മാണവക, യേന സമണോ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമ, ഉപസങ്കമിത്വാ മമ വചനേന സമണം ആനന്ദം അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛ. ‘സുഭോ മാണവോ തോദേയ്യപുത്തോ ഭവന്തം ആനന്ദം അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛതീ’തി, ഏവഞ്ച വദേഹി സാധു കിര ഭവം ആനന്ദോ യേന സുഭസ്സ മാണവസ്സ തോദേയ്യപുത്തസ്സ നിവേസനം, തേനുപസങ്കമതു അനുകമ്പം ഉപാദായാ’’തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൫) നിദസ്സനേ. ‘‘തം കിം മഞ്ഞഥ കാലാമാ, ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ വാ അകുസലാ വാതി? അകുസലാ, ഭന്തേ. സാവജ്ജാ വാ അനവജ്ജാ വാതി? സാവജ്ജാ, ഭന്തേ. വിഞ്ഞുഗരഹിതാ വാ വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാ വാതി? വിഞ്ഞുഗരഹിതാ, ഭന്തേ. സമത്താ സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി നോ വാ, കഥം വോ ഏത്ഥ ഹോതീതി? സമത്താ, ഭന്തേ, സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി, ഏവം നോ ഏത്ഥ ഹോതീ’’തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൬൬) അവധാരണേ. ഇധ പന ആകാരനിദസ്സനാവധാരണേസു ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ ആകാരത്ഥേന **ഏവം**-സദ്ദേന ഏതമത്ഥം ദീപേതി - നാനാനയനിപുണമനേകജ്ഝാസയസമുട്ഠാനം അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം വിവിധപാടിഹാരിയം ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധഗമ്ഭീരം സബ്ബസത്താനം സകസകഭാസാനുരൂപതോ സോതപഥമാഗച്ഛന്തം തസ്സ ഭഗവതോ വചനം സബ്ബപ്പകാരേന കോ സമത്ഥോ വിഞ്ഞാതും, സബ്ബഥാമേന പന സോതുകാമതം ജനേത്വാപി ഏവം മേ സുതം, മയാപി ഏകേനാകാരേന സുതന്തി.

നിദസ്സനത്ഥേന ‘‘നാഹം സയമ്ഭൂ, ന മയാ ഇദം സച്ഛികത’’ന്തി അത്താനം പരിമോചേന്തോ ‘‘ഏവം മേ സുതം, മയാപി ഏവം സുത’’ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സകലസുത്തം നിദസ്സേതി.

അവധാരണത്ഥേന ‘‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാനം യദിദം ആനന്ദോ, ഗതിമന്താനം, സതിമന്താനം, ധിതിമന്താനം, ഉപട്ഠാകാനം യദിദം ആനന്ദോ’’തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൧൯-൨൨൩) ഏവം ഭഗവതാ പസത്ഥഭാവാനുരൂപം അത്തനോ ധാരണബലം ദസ്സേന്തോ സത്താനം സോതുകമ്യതം ജനേതി ‘‘ഏവം മേ സുതം, തഞ്ച ഖോ അത്ഥതോ വാ ബ്യഞ്ജനതോ വാ അനൂനമനധികം, ഏവമേവ, ന അഞ്ഞഥാ ദട്ഠബ്ബ’’ന്തി.

മേ-സദ്ദോ തീസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹിസ്സ ‘‘ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യ’’ന്തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൮൧) മയാതി അത്ഥോ. ‘‘സാധു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ’’തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൮൮) മയ്ഹന്തി അത്ഥോ. ‘‘ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥാ’’തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൯) മമാതി അത്ഥോ. ഇധ പന ‘‘മയാ സുത’’ന്തി ച ‘‘മമ സുത’’ന്തി ച അത്ഥദ്വയേ യുജ്ജതി.

സുതന്തി അയം സുതസദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ അനുപസഗ്ഗോ ച ഗമനഖ്യാതരാഗാഭിഭൂതൂപചിതാനുയോഗസോതവിഞ്ഞേയ്യസോതദ്വാരവിഞ്ഞാതാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാ ഹിസ്സ ‘‘സേനായ പസുതോ’’തി ഏവമാദീസു ഗച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. ‘‘സുതധമ്മസ്സ പസ്സതോ’’തി ഏവമാദീസു ഖ്യാതധമ്മസ്സാതി അത്ഥോ. ‘‘അവസ്സുതാ അവസ്സുതസ്സാ’’തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൬൫൭) രാഗാഭിഭൂതാ രാഗാഭിഭൂതസ്സാതി അത്ഥോ. ‘‘തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക’’ന്തി ഏവമാദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൭.൧൨)

ഉപചിതന്തി അത്ഥോ. “യേ ഝാനപ്പസുതാ ധീരാ”തി ഏവമാദീസു (ധം പം ൧൮൧) ഝാനാനുയുത്താതി അത്ഥോ. “ദിട്ഠം സുതം മുത”ന്തി ഏവമാദീസു (മം നിം ൧.൨൪൧) സോതവിഞ്ഞേയ്യന്തി അത്ഥോ. “സുതധരോ സുതസന്നിചയോ”തി ഏവമാദീസു (മം നിം ൧.൩൩൯) സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാതധരോതി അത്ഥോ. ഇധ പന **സുത**ന്തി സോതവിഞ്ഞാണപുബ്ബങ്ഗമായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഉപധാരിതന്തി വാ ഉപധാരണന്തി വാതി അത്ഥോ. തത്ഥ യദാ മേ-സദ്ദസ്സ മയാതി അത്ഥോ, തദാ “ഏവം മയാ സുതം, സോതവിഞ്ഞാണപുബ്ബങ്ഗമായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഉപധാരിത”ന്തി യുജ്ജതി. യദാ മേ-സദ്ദസ്സ മമാതി അത്ഥോ, തദാ “ഏവം മമ സുതം സോതവിഞ്ഞാണപുബ്ബങ്ഗമായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഉപധാരണ”ന്തി യുജ്ജതി.

ഏവമേതേസു തീസു പദേസു **ഏവ**ന്തി സോതവിഞ്ഞാണകിച്ചനിദസ്സനം. **മേ**തി വുത്തവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിപുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **സുത**ന്തി അസ്സവനഭാവപ്പടിക്ഖേപതോ അനൂനാനധികാവിപരീതഗ്ഗഹണനിദസ്സനം. തഥാ **ഏവ**ന്തി സവനാദീചിത്താനം നാനപ്പകാരേന ആരമ്മണേ പവത്തഭാവനിദസ്സനം. **മേ**തി അത്തനിദസ്സനം. **സുത**ന്തി ധമ്മനിദസ്സനം.

തഥാ **ഏവ**ന്തി നിദ്ദിസിതബ്ബധമ്മനിദസ്സനം. **മേ**തി പുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **സുത**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചനിദസ്സനം.

തഥാ **ഏവ**ന്തി വീഥിചിത്താനം ആകാരപഞ്ഞത്തിവസേന നാനപ്പകാരനിദ്ദേസോ. **മേ**തി കത്താരനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി വിസയനിദ്ദേസോ.

തഥാ **ഏവ**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി വിഞ്ഞാണകിച്ചനിദ്ദേസോ. **മേ**തി ഉഭയകിച്ചയുത്തപുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ.

തഥാ **ഏവ**ന്തി ഭാവനിദ്ദേസോ. **മേ**തി പുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി തസ്സ കിച്ചനിദ്ദേസോ.

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ച **മേ**തി ച സച്ഛികട്ഠപരമത്ഥവസേന അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. **സുത**ന്തി വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. തഥാ **ഏവ**ന്തി ച **മേ**തി ച തം തം ഉപാദായ വത്തബ്ബതോ ഉപാദാപഞ്ഞത്തി. **സുത**ന്തി ദിട്ഠാദീനി ഉപനിധായ വത്തബ്ബതോ ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി .

ഏത്ഥ ച **ഏവ**ന്തി വചനേന അസമ്മോഹം ദീപേതി, **സുത**ന്തി വചനേന സുതസ്സ അസമ്മോസം. തഥാ **ഏവ**ന്തി വചനേന യോനിസോമനസികാരം ദീപേതി അയോനിസോ മനസികരോതോ നാനപ്പകാരപ്പടിവേധാഭാവതോ. **സുത**ന്തി വചനേന അവിക്ഖേപം ദീപേതി വിക്ഖിത്തചിത്തസ്സ സവനാഭാവതോ. തഥാ ഹി വിക്ഖിത്തചിത്തോ പുഗ്ഗലോ സബ്ബസമ്പത്തിയാ വുച്ചമാനോപി “ന മയാ സുതം, പുന ഭണഥാ”തി ഭണതി. യോനിസോമനസികാരേന ചേത്ഥ അത്തസമ്മാപണിധിം പുബ്ബേ കതപുഞ്ഞതഞ്ച സാധേതി, അവിക്ഖേപേന സദ്ധമ്മസ്സവനം സപ്പുരിസൂപനിസ്സയഞ്ച. **ഏവ**ന്തി ച ഇമിനാ ഭദ്ദകേന ആകാരേന പച്ഛിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം അത്തനോ ദീപേതി, **സുത**ന്തി സവനയോഗേന പുരിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം. തഥാ ആസയസുദ്ധിം പയോഗസുദ്ധിഞ്ച, തായ ച ആസയസുദ്ധിയാ അധിഗമബ്യത്തിം, പയോഗസുദ്ധിയാ ആഗമബ്യത്തിം.

ഏവന്തി ച ഇമിനാ നാനപ്പകാരപടിവേധദീപകേന വചനേന അത്തനോ അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാസമ്പദം ദീപേതി. **സുത**ന്തി ഇമിനാ സോതബ്ബഭേദപടിവേധദീപകേന ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാസമ്പദം ദീപേതി. **ഏവ**ന്തി ച ഇദം യോനിസോമനസികാരദീപകം വചനം ഭണന്തോ “ഏതേ മയാ ധമ്മാ മനസാനുപേക്ഖിതാ ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ”തി ഞാപേതി. **സുത**ന്തി ഇദം സവനയോഗദീപകവചനം ഭണന്തോ “ബഹൂ മയാ ധമ്മാ സുതാ ധാതാ വചസാ പരിചിതാ”തി ഞാപേതി. തദുഭയേനപി അത്ഥബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിം ദീപേന്തോ സവനേ ആദരം ജനേതി.

ഏവം മേ സുതന്തി ഇമിനാ പന സകലേനപി വചനേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ തഥാഗതപ്പവേദിതം ധമ്മം അത്തനോ അദഹന്തോ അസപ്പുരിസഭൂമിം, അതിക്കമതി, സാവകത്തം പടിജാനന്തോ സപ്പുരിസഭൂമിം ഓക്കമതി. തഥാ അസദ്ധമ്മാ ചിത്തം വുട്ഠാപേതി, സദ്ധമ്മേ ചിത്തം പതിട്ഠാപേതി. “കേവലം സുതമേവേതം മയാ, തസ്സേവ തു ഭഗവതോ വചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ”തി ച ദീപേന്തോ അത്താനം പരിമോചേതി, സത്ഥാരം അപദിസതി, ജിനവചനം അപ്പേതി, ധമ്മനേത്തിം പതിട്ഠാപേതി.

അപിച “ഏവം മേ സുത”ന്തി അത്തനാ ഉപ്പാദിതഭാവം അപ്പടിജാനന്തോ പുരിമസ്സവനം വിവരന്തോ “സമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതമിദം മയാ തസ്സ ഭഗവതോ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദസ്സ ദസബലധരസ്സ ആസഭട്ഠാനട്ഠായിനോ സീഹനാദനാദിനോ സബ്ബസത്തുത്തമസ്സ ധമ്മിസ്സരസ്സ ധമ്മരാജസ്സ ധമ്മാധിപതിനോ ധമ്മദീപസ്സ ധമ്മപ്പടിസരണസ്സ സദ്ധമ്മവരചക്കവത്തിനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. ന ഏത്ഥ അത്ഥേ വാ ധമ്മേ വാ പദേ വാ ബ്യഞ്ജനേ വാ കങ്ഖാ വാ വിമതി വാ കാതബ്ബാ”തി സബ്ബദേവമനുസ്സാനം ഇമസ്മിം ധമ്മേ അസ്സദ്ധിയം വിനാസേതി, സദ്ധാസമ്പദം ഉപ്പാദേതീതി വേദിതബ്ബോ. ഹോതി ചേത്ഥ -

> “വിനാസയതി അസ്സദ്ധം, സദ്ധം വഡ്ഢേതി സാസനേ;
> ഏവം മേ സുതമിച്ചേവം, വദം ഗോതമസാവകോ”തി.

ഏകന്തി ഗണനപരിച്ഛേദനിദ്ദേസോ. **സമയ**ന്തി പരിച്ഛിന്നനിദ്ദേസോ. **ഏകം സമയ**ന്തി അനിയമിതപരിദീപനം. തത്ഥ **സമയ**സദ്ദോ -

> സമവായേ ഖണേ കാലേ, സമൂഹേ ഹേതുദിട്ഠിസു;

പടിലാഭേ പഹാനേ ച, പടിവേധേ ച ദിസ്സതി.

തഥാ ഹിസ്സ "അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമ കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭) സമവായോ അത്ഥോ. "ഏകോവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഖണോ ച സമയോ ച ബ്രഹ്മചരിയവാസായാ"തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൨൯) ഖണോ. "ഉണ്ഹസമയോ പരിളാഹസമയോ"തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൩൫൮) കാലോ. "മഹാസമയോ പവനസ്മി"ന്തി ഏവമാദീസു സമൂഹോ. "സമയോപി ഖോ തേ, ഭദ്ദാലി, അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസി, ഭഗവാ ഖോ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, സോപി മം ജാനിസ്സതി, 'ഭദ്ദാലി, നാമ ഭിക്ഖു സത്ഥുസാസനേ സിക്ഖായ അപരിപൂരകാരീ'തി, അയമ്പി ഖോ തേ ഭദ്ദാലി സമയോ അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസീ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൩൫) ഹേതു. "തേന ഖോ പന സമയേന ഉഗ്ഗാഹമാനോ പരിബ്ബാജകോ സമണമുണ്ഡികാപുത്തോ സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ പടിവസതീ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൦) ദിട്ഠി.

> "ദിട്ഠേ ധമ്മേ ച യോ അത്ഥോ, യോ ചത്ഥോ സമ്പരായികോ;
> അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯) -

ഏവമാദീസു പടിലാഭോ. "സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൮) പഹാനം. "ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ സങ്ഖതട്ഠോ സന്താപട്ഠോ വിപരിണാമട്ഠോ അഭിസമയട്ഠോ"തി ഏവമാദീസു (പടി॰ മ॰ ൨.൮) പടിവേധോ. ഇധ പനസ്സ കാലോ അത്ഥോ. തേന ഏകം സമയന്തി സംവച്ഛരഉതുമാസഅഡ്ഢമാസരത്തിദിവപുബ്ബണ്ഹമജ്ഝന്ഹികസായന്ഹപഠമമജ്ഝിമ-പച്ഛിമയാമമുഹുത്താദീസു കാലഭേദേസു സമയേസു ഏകം സമയന്തി ദീപേതി.

യേ വാ ഇമേ ഗബ്ഭോക്കന്തിസമയോ ജാതിസമയോ സംവേഗസമയോ അഭിനിക്ഖമനസമയോ ദുക്കരകാരികസമയോ മാരവിജയസമയോ അഭിസമ്ബോധിസമയോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസമയോ ദേസനാസമയോ പരിനിബ്ബാനസമയോതി ഏവമാദയോ ഭഗവതോ ദേവമനുസ്സേസു അതിവിയ പകാസാ അനേകകാലഖ്യാ ഏവ സമയാ. തേസു സമയേസു ദേസനാസമയസങ്ഖാതം ഏകം സമയന്തി വുത്തം ഹോതി. യോ ചായം ഞാണകരുണാകിച്ചസമയേസു കരുണാകിച്ചസമയോ, അത്തഹിതപരഹിതപ്പടിപത്തിസമയേസു പരഹിതപ്പടിപത്തിസമയോ, സന്നിപതിതാനം കരണീയദ്വയസമയേസു ധമ്മികഥാസമയോ, ദേസനാപടിപത്തിസമയേസു ദേസനാസമയോ, തേസുപി സമയേസു യം കിഞ്ചി സന്ധായ "ഏകം സമയ"ന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഏത്ഥാഹ - അഥ കസ്മാ യഥാ അഭിധമ്മേ "യസ്മിം സമയേ കാമാവചര"ന്തി ച ഇതോ അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു "യസ്മിം സമയേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തി ച ഭുമ്മവചനേന നിദ്ദേസോ കതോ, വിനയേ ച "തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി കരണവചനേന, തഥാ അകത്വാ ഇധ "ഏകം സമയ"ന്തി ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി. തത്ഥ തഥാ, ഇധ ച അഞ്ഞഥാ അത്ഥസമ്ഭവതോ. തത്ഥ ഹി അഭിധമ്മേ ഇതോ അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു ച അധികരണത്ഥോ ഭാവേനഭാവലക്ഖണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. അധികരണഞ്ഹി കാലത്ഥോ സമൂഹത്ഥോ ച സമയോ, തത്ഥ വുത്താനം ഫസ്സാദിധമ്മാനം ഖണസമവായഹേതുസങ്ഖാതസ്സ ച സമയസ്സ ഭാവേന തേസം ഭാവോ ലക്ഖീയതി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ ഭുമ്മവചനനിദ്ദേസോ കതോ.

വിനയേ ച ഹേതുഅത്ഥോ കരണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. യോ ഹി സോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിസമയോ സാരിപുത്താദീഹിപി ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യോ, തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേന ച സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞപേന്തോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ ഭഗവാ തത്ഥ തത്ഥ വിഹാസി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ കരണവചനനിദ്ദേസോ കതോ.

ഇധ പന അഞ്ഞസ്മിഞ്ച ഏവംജാതികേ സുത്തന്തപാഠേ അച്ചന്തസംയോഗത്ഥോ സമ്ഭവതി. യഞ്ഹി സമയം ഭഗവാ ഇമം അഞ്ഞം വാ സുത്തന്തം ദേസേസി, അച്ചന്തമേവ തം സമയം കരുണാവിഹാരേന വിഹാസി. തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം ഇധ ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി വിഞ്ഞേയ്യോ. ഹോതി ചേത്ഥ -

> "തം തം അത്ഥമപേക്ഖിത്വാ, ഭുമ്മേന കരണേന ച;
> അഞ്ഞത്ര സമയോ വുത്തോ, ഉപയോഗേന സോ ഇധാ"തി.

ഭഗവാതി ഗുണവിസിട്ഠസത്തുത്തമഗരുഗാരവാധിവചനമേതം. യഥാഹ -

> "ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമം;
> ഗരു ഗാരവയുത്തോ സോ, ഭഗവാ തേന വുച്ചതീ"തി.

ചതുബ്ബിധഞ്ഹി നാമം ആവത്ഥികം, ലിങ്ഗികം, നേമിത്തകം, അധിച്ചസമുപ്പന്നന്തി. അധിച്ചസമുപ്പന്നം നാമ "യദിച്ഛക"ന്തി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ വച്ഛോ ദമ്മോ ബലിബദ്ധോതി ഏവമാദി ആവത്ഥികം, ദണ്ഡീ ഛത്തീ സിഖീ കരീതി ഏവമാദി ലിങ്ഗികം, തേവിജ്ജോ ഛളഭിഞ്ഞോതി ഏവമാദി നേമിത്തകം, സിരിവഡ്ഢകോ ധനവഡ്ഢകോതി ഏവമാദി വചനത്ഥമനപേക്ഖിത്വാ പവത്തം അധിച്ചസമുപ്പന്നം. ഇദം പന ഭഗവാതി നാമം ഗുണനേമിത്തകം, ന മഹാമായായ, ന സുദ്ധോദനമഹാരാജേന, ന അസീതിയാ ഞാതിസഹസ്സേഹി കതം, ന

സക്കസന്തുസിതാദീഹി ദേവതാവിസേസേഹി കതം. യഥാഹ ആയസ്മാ സാരിപുത്തത്ഥേരോ “ഭഗവാതി നേതം നാമം മാതരാ കതം...പേ॰... സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ഭഗവാ”തി (മഹാനി॰ ൮൪).

യം ഗുണനേമിത്തകഞ്ചേതം നാമം, തേസം ഗുണാനം പകാസനത്ഥം ഇമം ഗാഥം വദന്തി -

“ഭഗീ ഭജീ ഭാഗീ വിഭത്തവാ ഇതി,
അകാസി ഭഗ്ഗന്തി ഗരൂതി ഭാഗ്യവാ;
ബഹൂഹി ഞായേഹി സുഭാവിതത്തനോ,
ഭവന്തഗോ സോ ഭഗവാതി വുച്ചതീ”തി.

നിദ്ദേസാദീസു (മഹാനി॰ ൮൪; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨) വുത്തനയേനേവ ചസ്സ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അയം പന അപരോ പരിയായോ -

“ഭാഗ്യവാ ഭഗ്ഗവാ യുത്തോ, ഭഗേഹി ച വിഭത്തവാ;
ഭത്തവാ വന്തഗമനോ, ഭവേസു ഭഗവാ തതോ”തി.

തത്ഥ “വണ്ണാഗമോ വണ്ണവിപരിയായോ”തി ഏവം നിരുത്തിലക്ഖണം ഗഹേത്വാ സദ്ദനയേന വാ പിസോദരാദിപക്ഖേപലക്ഖണം ഗഹേത്വാ യസ്മാ ലോകിയലോകുത്തരസുഖാഭിനിബ്ബത്തകം ദാനസീലാദിപാരപ്പത്തം ഭാഗ്യമസ്സ അത്ഥി, തസ്മാ ഭാഗ്യവാതി വത്തബ്ബേ ഭഗവാതി വുച്ചതീതി ഞാതബ്ബം. യസ്മാ പന ലോഭദോസമോഹവിപരീതമനസികാരഅഹിരികാനോത്തപ്പകോധൂപനാഹമക്ഖപലാ- ഇസ്സാമച്ഛരിയമായാസാഠേയ്യഥമ്ഭസാരമ്ഭമാനാതിമാനമദപമാദതണ്ഹാവിജ്ജാതിവിധാകുസലമൂലദുച്ചരിത- സംകിലേസമലവിസമസഞ്ഞാവിതക്കപപഞ്ചചതുബ്ബിധവിപരിയേസആസവഗന്ഥഓഘയോഗഅഗതിതണ്ഹുപാദാന- പഞ്ചചേതോഖിലവിനിബന്ധനീവരണാഭിനന്ദനഛവിവാദമൂലതണ്ഹാകായസത്താനുസയ- അട്ഠമിച്ഛത്തനവതണ്ഹാമൂലകദസാകുസലകമ്മപഥദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗത- അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദസബ്ബദരഥപരിളാഹകിലേസസതസഹസ്സാനി , സങ്ഖേപതോ വാ പഞ്ച കിലേസക്ഖന്ധഅഭിസങ്ഖാരമച്ചുദേവപുത്തമാരേ അഭഞ്ജി, തസ്മാ **ഭഗ്ഗത്താ ഏതേസം പരിസ്സയാനം ഭഗ്ഗവാതി** വത്തബ്ബേ **ഭഗവാതി** വുച്ചതി. ആഹ ചേത്ഥ -

“ഭഗ്ഗരാഗോ ഭഗ്ഗദോസോ, ഭഗ്ഗമോഹോ അനാസവോ;
ഭഗ്ഗാസ്സ പാപകാ ധമ്മാ, ഭഗവാ തേന വുച്ചതീ”തി.

ഭാഗ്യവതായ ചസ്സ സതപുഞ്ഞലക്ഖണധരസ്സ രൂപകായസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതി, ഭഗ്ഗദോസതായ ധമ്മകായസമ്പത്തി. തഥാ ലോകിയസരിക്ഖകാനം ബഹുമാനഭാവോ, ഗഹട്ഠപബ്ബജിതേഹി അഭിഗമനീയതാ. തഥാ അഭിഗതാനഞ്ച നേസം കായചിത്തദുക്ഖാപനയനേ പടിബലഭാവോ, ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി ഉപകാരിതാ. ലോകിയലോകുത്തരസുഖേഹി ച സംയോജനസമത്ഥതാ ദീപിതാ ഹോതി.

യസ്മാ ച ലോകേ ഇസ്സരിയധമ്മയസസിരികാമപയത്തേസു ഛസു ധമ്മേസു ഭഗസദ്ദോ വത്തതി, പരമഞ്ചസ്സ സകചിത്തേ ഇസ്സരിയം, അണിമാലഘിമാദികം വാ ലോകിയസമ്മതം സബ്ബാകാരപരിപൂരം അത്ഥി, തഥാ ലോകുത്തരോ ധമ്മോ, ലോകത്തയബ്യാപകോ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ യസോ, രൂപകായദസ്സനബ്യാവടജനനയനമനപ്പസാദജനനസമത്ഥാ സബ്ബാകാരപരിപൂരാ സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗസിരീ, യം യം അനേന ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം അത്തഹിതം പരഹിതം വാ, തസ്സ തസ്സ തഥേവ അഭിനിപ്ഫന്നത്താ ഇച്ഛിതത്ഥനിപ്ഫത്തിസഞ്ഞിതോ കാമോ, സബ്ബലോകഗരുഭാവപ്പത്തിഹേതുഭൂതോ സമ്മാവായാമസങ്ഖാതോ പയത്തോ ച അത്ഥി, തസ്മാ ഇമേഹി ഭഗേഹി യുത്തത്താപി **ഭഗാ അസ്സ സന്തീ**തി ഇമിനാ അത്ഥേന “ഭഗവാ”തി വുച്ചതി.

യസ്മാ പന കുസലാദിഭേദേഹി സബ്ബധമ്മേ, ഖന്ധായതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപടിച്ചസമുപ്പാദാദീഹി വാ കുസലാദിധമ്മേ, പീളനസങ്ഖതസന്താപവിപരിണാമട്ഠേന വാ ദുക്ഖമരിയസച്ചം, ആയൂഹനനിദാനസംയോഗപലിബോധട്ഠേന സമുദയം, നിസ്സരണവിവേകാസങ്ഖതഅമതട്ഠേന നിരോധം, നിയ്യാനികഹേതുദസ്സനാധിപതേയ്യട്ഠേന മഗ്ഗം വിഭത്തവാ, വിഭജിത്വാ വിവരിത്വാ ദേസിതവാതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ **വിഭത്തവാ**തി വത്തബ്ബേ “ഭഗവാ”തി വുച്ചതി.

യസ്മാ ച ഏസ ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേ കായചിത്തഉപധിവിവേകേ സുഞ്ഞതാപ്പണിഹിതാനിമിത്തവിമോക്ഖേ അഞ്ഞേ ച ലോകിയലോകുത്തരേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ ഭജി സേവി ബഹുലമകാസി, തസ്മാ **ഭത്തവാ**തി വത്തബ്ബേ “ഭഗവാ”തി വുച്ചതി.

യസ്മാ പന തീസു ഭവേസു തണ്ഹാസങ്ഖാതം ഗമനം അനേന വന്തം, തസ്മാ **ഭവേസു വന്തഗമനോ**തി വത്തബ്ബേ ഭവസദ്ദതോ ഭകാരം ഗമനസദ്ദതോ ഗകാരം വന്തസദ്ദതോ വകാരഞ്ച ദീഘം കത്വാ ആദായ “ഭഗവാ”തി വുച്ചതി, യഥാ ലോകേ “മേഹനസ്സ ഖസ്സ മാലാ”തി വത്തബ്ബേ “മേഖലാ”തി.

ഏത്താവതാ ചേത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തി വചനേന യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം ദേസേന്തോ പച്ചക്ഖം കത്വാ ഭഗവതോ ധമ്മസരീരം പകാസേതി, തേന “നയിദം അതീതസത്ഥുകം പാവചനം, അയം വോ സത്ഥാ”തി ഭഗവതോ അദസ്സനേന ഉക്കണ്ഠിതജനം സമസ്സാസേതി.

ഏകം സമയം ഭഗവാതി വചനേന തസ്മിം സമയേ ഭഗവതോ അവിജ്ജമാനഭാവം ദസ്സേന്തോ രൂപകായപരിനിബ്ബാനം ദസ്സേതി. തേന "ഏവംവിധസ്സ ഇമസ്സ അരിയധമ്മസ്സ ദേസേതാ ദസബലധരോ വജിരസങ്ഘാതകായോ സോപി ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, തത്ഥ കേനഞ്ഞേന ജീവിതേ ആസാ ജനേതബ്ബാ"തി ജീവിതമദമത്തം ജനം സംവേജേതി, സദ്ധമ്മേ ചസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേതി.

ഏവന്തി ച ഭണന്തോ ദേസനാസമ്പത്തിം നിദ്ദിസതി, **മേ സുത**ന്തി സാവകസമ്പത്തിം, **ഏകം സമയ**ന്തി കാലസമ്പത്തിം, **ഭഗവാ**തി ദേസകസമ്പത്തിം.

സാവത്ഥിയം വിഹരതീതി ഏത്ഥ **സാവത്ഥീ**തി സവത്ഥസ്സ ഇസിനോ നിവാസട്ഠാനഭൂതം നഗരം, യഥാ കാകന്ദീ മാകന്ദീതി, ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന സാവത്ഥീതി വുച്ചതി, ഏവം അക്ഖരചിന്തകാ. അട്ഠകഥാചരിയാ പന ഭണന്തി "യംകിഞ്ചി മനുസ്സാനം ഉപഭോഗപരിഭോഗം സബ്ബമേത്ഥ അത്ഥീ"തി സാവത്ഥീ. സത്ഥസമായോഗേ ച "കിം ഭണ്ഡമത്ഥീ"തി പുച്ഛിതേ "സബ്ബമത്ഥീ"തി വചനമുപാദായ സാവത്ഥീ.

"സബ്ബദാ സബ്ബൂപകരണം, സാവത്ഥിയം സമോഹിതം;
തസ്മാ സബ്ബമുപാദായ, സാവത്ഥീതി പവുച്ചതി.

"കോസലാനം പുരം രമ്മം, ദസ്സനേയ്യം മനോരമം;
ദസഹി സദ്ദേഹി അവിവിത്തം, അന്നപാനസമായുതം.

"വുഡ്ഢിം വേപുല്ലതം പത്തം, ഇദ്ധം ഫീതം മനോരമം;
ആളകമന്ദാവ ദേവാനം, സാവത്ഥിപുരമുത്തമ"ന്തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪);

തസ്സം **സാവത്ഥിയം**. സമീപത്ഥേ ഭുമ്മവചനം.

വിഹരതീതി അവിസേസേന ഇരിയാപഥദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേസു അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗിപരിദീപനമേതം. ഇധ പന ഠാനഗമനാസനസയനപ്പഭേദേസു ഇരിയാപഥേസു അഞ്ഞതരഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനം, തേന ഠിതോപി ഗച്ഛന്തോപി നിസിന്നോപി സയാനോപി ഭഗവാ വിഹരതിച്ചേവ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അപരേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം അത്തഭാവം ഹരതി പവത്തേതി. തസ്മാ വിഹരതീതി വുച്ചതി.

ജേതവനേതി ഏത്ഥ അത്തനോ പച്ചത്ഥികജനം ജിനാതീതി ജേതോ, രഞ്ഞാ വാ അത്തനോ പച്ചത്ഥികജനേ ജിതേ ജാതോതി ജേതോ, മങ്ഗലകമ്യതായ വാ തസ്സ ഏവം നാമമേവ കതന്തിപി ജേതോ. വനയതീതി വനം, അത്തസമ്പദായ സത്താനം ഭത്തിം കാരേതി, അത്തനി സിനേഹം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. വനുതേ ഇതി വാ വനം, നാനാവിധകുസുമഗന്ധസമ്മോദമത്തകോകിലാദിവിഹങ്ഗവിരുതേഹി മന്ദമാലുതചലിതരുക്ഖസാഖാവിടപപുപ്ഫഫലപല്ലവപലാസേഹി ച "ഏഥ മം പരിഭുഞ്ജഥാ"തി പാണിനോ യാചതി വിയാതി അത്ഥോ. ജേതസ്സ വനം ജേതവനം. തഞ്ഹി ജേതേന രാജകുമാരേന രോപിതം സംവഡ്ഢിതം പരിപാലിതം, സോ ച തസ്സ സാമീ അഹോസി, തസ്മാ ജേതവനന്തി വുച്ചതി. തസ്മിം **ജേതവനേ**.

അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേതി ഏത്ഥ സുദത്തോ നാമ സോ ഗഹപതി മാതാപിതൂഹി കതനാമവസേന, സബ്ബകാമസമിദ്ധിതായ തു വിഗതമലമച്ഛേരതായ കരുണാദിഗുണസമങ്ഗിതായ ച നിച്ചകാലം അനാഥാനം പിണ്ഡം അദാസി, തേന അനാഥപിണ്ഡികോതി സങ്ഖ്യം ഗതോ. ആരമന്തി ഏത്ഥ പാണിനോ, വിസേസേന വാ പബ്ബജിതാതി ആരാമോ, തസ്സ പുപ്ഫഫലപല്ലവാദിസോഭനതായ നാതിദൂരനാച്ചാസന്നതാദിപഞ്ചവിധസേനാസനങ്ഗസമ്പത്തിയാ ച തതോ തതോ ആഗമ്മ രമന്തി അഭിരമന്തി അനുക്കണ്ഠിതാ ഹുത്വാ നിവസന്തീതി അത്ഥോ. വുത്തപ്പകാരായ വാ സമ്പത്തിയാ തത്ഥ തത്ഥ ഗതേപി അത്തനോ അബ്ഭന്തരംയേവ ആനേത്വാ രമേതീതി ആരാമോ. സോ ഹി അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ജേതസ്സ രാജകുമാരസ്സ ഹത്ഥതോ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടിസന്ഥാരേന കിണിത്വാ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടീഹി സേനാസനം കാരാപേത്വാ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടീഹി വിഹാരമഹം നിട്ഠാപേത്വാ ഏവം ചതുപഞ്ഞാസായ ഹിരഞ്ഞകോടിപരിച്ചാഗേന ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിയ്യാതിതോ, തസ്മാ "അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമോ"തി വുച്ചതി. തസ്മിം **അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ**.

ഏത്ഥ ച "ജേതവനേ"തി വചനം പുരിമസാമിപരികിത്തനം, "അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ"തി പച്ഛിമസാമിപരികിത്തനം. കിമേതേസം പരികിത്തനേ പയോജനന്തി? വുച്ചതേ - അധികാരതോ താവ "കത്ഥ ഭാസിത"ന്തി പുച്ഛാനിയാമകരണം അഞ്ഞേസം പുഞ്ഞകാമാനം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേ നിയോജനഞ്ച. തത്ഥ ഹി ദ്വാരകോട്ഠകപാസാദമാപനേ ഭൂമിവിക്കയലദ്ധാ അട്ഠാരസ ഹിരഞ്ഞകോടിയോ അനേകകോടിഅഗ്ഘനകാ രുക്ഖാ ച ജേതസ്സ പരിച്ചാഗോ, ചതുപഞ്ഞാസ കോടിയോ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ. യതോ തേസം പരികിത്തനേന "ഏവം പുഞ്ഞകാമാ പുഞ്ഞാനി കരോന്തീ"തി ദസ്സേന്തോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അഞ്ഞേപി പുഞ്ഞകാമേ തേസം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേ നിയോജേതി. ഏവമേത്ഥ പുഞ്ഞകാമാനം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേ നിയോജനം പയോജനന്തി വേദിതബ്ബം.

ഏത്ഥാഹ - "യദി താവ ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, 'ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ'തി ന വത്തബ്ബം. അഥ തത്ഥ വിഹരതി, 'സാവത്ഥിയ'ന്തി ന വത്തബ്ബം. ന ഹി സക്കാ ഉഭയത്ഥ ഏകം സമയം വിഹരിതു"ന്തി. വുച്ചതേ - നനു വുത്തമേതം "സമീപത്ഥേ ഭുമ്മവചന"ന്തി, യതോ യഥാ ഗങ്ഗായമുനാദീനം സമീപേ ഗോയൂഥാനി ചരന്താനി "ഗങ്ഗായ ചരന്തി, യമുനായ ചരന്തീ"തി വുച്ചന്തി, ഏവമിധാപി യദിദം

സാവത്ഥിയാ സമീപേ ജേതവനം അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമോ, തത്ഥ വിഹരന്തോ വുച്ചതി ‘‘സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ’’തി വേദിതബ്ബോ. ഗോചരഗാമനിദസ്സനത്ഥം ഹിസ്സ സാവത്ഥിവചനം, പബ്ബജിതാനുരൂപനിവാസട്ഠാനനിദസ്സനത്ഥം സേസവചനം.

തത്ഥ സാവത്ഥികിത്തനേന ഭഗവതോ ഗഹട്ഠാനുഗ്ഗഹകരണം ദസ്സേതി, ജേതവനാദികിത്തനേന പബ്ബജിതാനുഗ്ഗഹകരണം. തഥാ പുരിമേന പച്ചയഗ്ഗഹണതോ അത്തകിലമഥാനുയോഗവിവജ്ജനം, പച്ഛിമേന വത്ഥുകാമപ്പഹാനതോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗവജ്ജനൂപായദസ്സനം. പുരിമേന ച ധമ്മദേസനാഭിയോഗം, പച്ഛിമേന വിവേകാധിമുത്തിം. പുരിമേന കരുണായ ഉപഗമനം, പച്ഛിമേന ച പഞ്ഞായ അപഗമനം. പുരിമേന സത്താനം ഹിതസുഖനിപ്ഫാദനാധിമുത്തിതം, പച്ഛിമേന പരഹിതസുഖകരണേ നിരുപലേപതം. പുരിമേന ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗനിമിത്തം ഫാസുവിഹാരം, പച്ഛിമേന ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനുയോഗനിമിത്തം. പുരിമേന മനുസ്സാനം ഉപകാരബഹുലതം, പച്ഛിമേന ദേവാനം. പുരിമേന ലോകേ ജാതസ്സ ലോകേ സംവഡ്ഢഭാവം, പച്ഛിമേന ലോകേന അനുപലിത്തതന്തി ഏവമാദി.

അഥാതി അവിച്ഛേദത്ഥേ, **ഖോ**തി അധികാരന്തരനിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ. തേന അവിച്ഛിന്നേയേവ തത്ഥ ഭഗവതോ വിഹാരേ ഇദമധികാരന്തരം ഉദപാദീതി ദസ്സേതി. കിം തന്തി? **അഞ്ഞതരാ ദേവതാ**തിആദി. തത്ഥ **അഞ്ഞതരാ**തി അനിയമിതനിദ്ദേസോ. സാ ഹി നാമഗോത്തതോ അപാകടാ, തസ്മാ ‘‘അഞ്ഞതരാ’’തി വുത്താ. ദേവോ ഏവ ദേവതാ, ഇത്ഥിപുരിസസാധാരണമേതം. ഇധ പന പുരിസോ ഏവ, സോ ദേവപുത്തോ കിന്തു, സാധാരണനാമവസേന ദേവതാതി വുത്തോ.

അഭിക്കന്തായ രത്തിയാതി ഏത്ഥ അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ ‘‘അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ഉദ്ദിസതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ’’ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ· ൩൮൩; അം· നി· ൮.൨൦) ഖയേ ദിസ്സതി. ‘‘അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ’’തി ഏവമാദീസു (അം· നി· ൪.൧൦൦) സുന്ദരേ.

> ‘‘കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
> അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ’’തി. (വി· വ· ൮൫൭); -

ഏവമാദീസു അഭിരൂപേ. ‘‘അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ’’തി ഏവമാദീസു (അം· നി· ൨.൧൬; പാരാ· ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധ പന ഖയേ. തേന **അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ**തി പരിക്ഖീണായ രത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി.

അഭിക്കന്തവണ്ണാതി ഏത്ഥ അഭിക്കന്തസദ്ദോ അഭിരൂപേ, വണ്ണസദ്ദോ പന ഛവിഥുതികുലവഗ്ഗകാരണസണ്ഠാനപമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ ‘‘സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ’’തി ഏവമാദീസു (മ· നി· ൨.൩൯൯; സു· നി· ൫൫൩) ഛവിയം. ‘‘കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ ഗഹപതി ഇമേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ’’തി ഏവമാദീസു (മ· നി· ൨.൭൭) ഥുതിയം. ‘‘ചത്താരോമേ, ഭോ ഗോതമ, വണ്ണാ’’തി ഏവമാദീസു (ദീ· നി· ൩.൧൧൫) കുലവഗ്ഗേ. ‘‘അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധഥേനോതി വുച്ചതീ’’തി ഏവമാദീസു (സം· നി· ൧.൨൩൪) കാരണേ. ‘‘മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ’’തി ഏവമാദീസു (സം· നി· ൧.൧൩൮) സണ്ഠാനേ. ‘‘തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ’’തി ഏവമാദീസു പമാണേ. ‘‘വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ’’തി ഏവമാദീസു രൂപായതനേ. സോ ഇധ ഛവിയം ദട്ഠബ്ബോ. തേന **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി അഭിരൂപച്ഛവീതി വുത്തം ഹോതി.

കേവലകപ്പന്തി ഏത്ഥ **കേവല**സദ്ദോ അനവസേസയേഭുയ്യഅബ്യാമിസ്സാനതിരേകദള്ഹത്ഥവിസംയോഗാദിഅനേകത്ഥോ . തഥാ ഹിസ്സ ‘‘കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയ’’ന്തി ഏവമാദീസു (പാരാ· ൧) അനവസേസതാ അത്ഥോ. ‘‘കേവലകപ്പാ ച അങ്ഗമാഗധാ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ആദായ ഉപസങ്കമിസ്സന്തീ’’തി ഏവമാദീസു (മഹാവ· ൪൩) യേഭുയ്യതാ. ‘‘കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ’’തി ഏവമാദീസു (വിഭ· ൨൨൬) അബ്യാമിസ്സതാ. ‘‘കേവലം സദ്ധാമത്തകം നൂന അയമായസ്മാ’’തി ഏവമാദീസു (മഹാവ· ൨൪൪) അനതിരേകതാ. ‘‘ആയസ്മതോ, ഭന്തേ, അനുരുദ്ധസ്സ ബാഹിയോ നാമ സദ്ധിവിഹാരികോ കേവലകപ്പം സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ’’തി ഏവമാദീസു (അം· നി· ൪.൨൪൩) ദള്ഹത്ഥതാ. ‘‘കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോതി വുച്ചതീ’’തി ഏവമാദീസു (സം· നി· ൩.൫൭) വിസംയോഗോ. ഇധ പനസ്സ അനവസേസത്തമത്ഥോ അധിപ്പേതോ.

കപ്പസദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പലേസസമന്തഭാവാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ ‘‘ഓകപ്പനീയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ, യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ’’തി ഏവമാദീസു (മ· നി· ൧.൩൮൭) അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. ‘‘അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു’’ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ· ൨൫൦) വോഹാരോ. ‘‘യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ’’തി ഏവമാദീസു (മ· നി· ൧.൩൮൭) കാലോ. ‘‘ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ’’തി ഏവമാദീസു (സു· നി· ൧൦൯൨; ചൂളനി· കപ്പമാണവപുച്ഛാ ൧൧൭, കപ്പമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬൧) പഞ്ഞത്തി. ‘‘അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ’’തി ഏവമാദീസു (ജാ· ൨.൨൨.൧൩൬൮) ഛേദനം. ‘‘കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ’’തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ· ൪൪൬) വികപ്പോ. ‘‘അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു’’ന്തി ഏവമാദീസു (അം· നി· ൮.൮൦) ലേസോ. ‘‘കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ’’തി ഏവമാദീസു (സം· നി· ൧.൯൪) സമന്തഭാവോ. ഇധ പനസ്സ സമന്തഭാവോ അത്ഥോ

അധിപ്പേതോ. യതോ **കേവലകപ്പം ജേതവനന്തി** ഏത്ഥ അനവസേസം സമന്തതോ ജേതവനന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഓഭാസേത്വാതി ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം. യതോ യത്ഥ ഭഗവാ, തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യേന വാ കാരണേന ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേഹി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേനേവ കാരണേന ഉപസങ്കമീതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേന ച കാരണേന ഭഗവാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ? നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമാധിപ്പായേന, സാദുരസഫലൂപഭോഗാധിപ്പായേന ദിജഗണേഹി നിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖോ വിയ. **ഉപസങ്കമീ**തി ച ഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപനം . അഥ വാ ഏവം ഗതാ തതോ ആസന്നതരം ഠാനം ഭഗവതോ സമീപസങ്ഖാതം ഗന്ത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ**തി ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പണമിത്വാ നമസ്സിത്വാ.

ഏകമന്തന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ ഏകോകാസം ഏകപസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഉപയോഗവചനം. **അട്ഠാസീ**തി നിസജ്ജാദിപടിക്ഖേപോ, ഠാനം കപ്പേസി, ഠിതാ അഹോസീതി അത്ഥോ.

കഥം ഠിതാ പന സാ ഏകമന്തം ഠിതാ അഹൂതി?

"ന പച്ഛതോ ന പുരതോ, നാപി ആസന്നദൂരതോ;
ന കച്ഛേ നോപി പടിവാതേ, ന ചാപി ഓണതുണ്ണതേ;
ഇമേ ദോസേ വിവജ്ജേത്വാ, ഏകമന്തം ഠിതാ അഹൂ"തി.

കസ്മാ പനായം അട്ഠാസി ഏവ, ന നിസീദീതി? ലഹും നിവത്തിതുകാമതായ. ദേവതായോ ഹി കഞ്ചിദേവ അത്ഥവസം പടിച്ച സുചിപുരിസോ വിയ വച്ചട്ഠാനം മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛന്തി. പകതിയാ പന താസം യോജനസതതോ പഭുതി മനുസ്സലോകോ ദുഗ്ഗന്ധതായ പടികൂലോ ഹോതി, ന ഏത്ഥ അഭിരമന്തി, തേന സാ ആഗതകിച്ചം കത്വാ ലഹും നിവത്തിതുകാമതായ ന നിസീദി. യസ്സ ച ഗമനാദിഇരിയാപഥപരിസ്സമസ്സ വിനോദനത്ഥം നിസീദന്തി, സോ ദേവാനം പരിസ്സമോ നത്ഥി, തസ്മാപി ന നിസീദി. യേ ച മഹാസാവകാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ, തേ പതിമാനേതി, തസ്മാപി ന നിസീദി. അപിച ഭഗവതി ഗാരവേനേവ ന നിസീദി. ദേവതാനഞ്ഹി നിസീദിതുകാമാനം ആസനം നിബ്ബത്തതി, തം അനിച്ഛമാനാ നിസജ്ജായ ചിത്തമ്പി അകത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി.

ഏകമന്തം ഠിതാ ഖോ സാ ദേവതാതി ഏവം ഇമേഹി കാരണേഹി ഏകമന്തം ഠിതാ ഖോ സാ ദേവതാ. **ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ**തി ഭഗവന്തം അക്ഖരപദനിയമിതഗന്ഥിതേന വചനേന അഭാസീതി അത്ഥോ. കഥം? **ബഹൂ ദേവാ മനുസ്സാ ച...പേ॰... ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ**ന്തി.

മങ്ഗലപഞ്ഹസമുട്ഠാനകഥാ

തത്ഥ യസ്മാ **"ഏവമിച്ചാദിപാഠസ്സ, അത്ഥം നാനപ്പകാരതോ. വണ്ണയന്തോ സമുട്ഠാനം, വത്വാ"**തി മാതികാ ഠപിതാ, തസ്സ ച സമുട്ഠാനസ്സ അയം വത്തബ്ബതായ ഓകാസോ, തസ്മാ മങ്ഗലപഞ്ഹസമുട്ഠാനം താവ വത്വാ പച്ഛാ ഇമേസം ഗാഥാപദാനമത്ഥം വണ്ണയിസ്സാമി. കിഞ്ച മങ്ഗലപഞ്ഹസമുട്ഠാനം? ജമ്ബുദീപേ കിര തത്ഥ തത്ഥ നഗരദ്വാരസന്ഥാഗാരസഭാദീസു മഹാജനോ സന്നിപതിത്വാ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം ദത്വാ നാനപ്പകാരം സീതാഹരണാദികഥം കഥാപേതി, ഏകേകാ കഥാ ചതുമാസച്ചയേന നിട്ഠാതി. തത്ഥ ഏകദിവസം മങ്ഗലകഥാ സമുട്ഠാസി "കിം നു ഖോ മങ്ഗലം, കിം ദിട്ഠം മങ്ഗലം, സുതം മങ്ഗലം, മുതം മങ്ഗലം, കോ മങ്ഗലം ജാനാതീ"തി.

അഥ ദിട്ഠമങ്ഗലികോ നാമേകോ പുരിസോ ആഹ "അഹം മങ്ഗലം ജാനാമി, ദിട്ഠം ലോകേ മങ്ഗലം ദിട്ഠം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതം രൂപം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ചാതകസകുണം വാ പസ്സതി, ബേലുവലട്ഠിം വാ ഗബ്ഭിനിം വാ കുമാരകേ വാ അലങ്കതപടിയത്തേ പുണ്ണഘടേ വാ അല്ലരോഹിതമച്ഛം വാ ആജഞ്ഞം വാ ആജഞ്ഞരഥം വാ ഉസഭം വാ ഗാവിം വാ കപിലം വാ, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി ഏവരൂപം അഭിമങ്ഗലസമ്മതം രൂപം പസ്സതി, ഇദം വുച്ചതി ദിട്ഠമങ്ഗല"ന്തി. തസ്സ വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ ന അഗ്ഗഹേസും. യേ ന അഗ്ഗഹേസും, തേ തേന സഹ വിവദിംസു.

അഥ സുതമങ്ഗലികോ നാമ ഏകോ പുരിസോ ആഹ - "ചക്ഖുനാമേതം, ഭോ, സുചിമ്പി പസ്സതി അസുചിമ്പി, തഥാ സുന്ദരമ്പി, അസുന്ദരമ്പി, മനാപമ്പി, അമനാപമ്പി. യദി തേന ദിട്ഠം മങ്ഗലം സിയാ, സബ്ബമ്പി മങ്ഗലം സിയാ. തസ്മാ ന ദിട്ഠം മങ്ഗലം, അപിച ഖോ പന സുതം മങ്ഗലം. സുതം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതോ സദ്ദോ. സേയ്യഥിദം? ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ വഡ്ഢാതി വാ വഡ്ഢമാനാതി വാ പുണ്ണാതി വാ ഫുസ്സാതി വാ സുമനാതി വാ സിരീതി വാ സിരിവഡ്ഢാതി വാ അജ്ജ സുനക്ഖത്തം സുമുഹുത്തം സുദിവസം സുമങ്ഗലന്തി ഏവരൂപം വാ യംകിഞ്ചി അഭിമങ്ഗലസമ്മതം സദ്ദം സുണാതി, ഇദം വുച്ചതി സുതമങ്ഗല"ന്തി. തസ്സാപി വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ ന അഗ്ഗഹേസും. യേ ന അഗ്ഗഹേസും, തേ തേന സഹ വിവദിംസു.

അഥ മുതമങ്ഗലികോ നാമേകോ പുരിസോ ആഹ “സോതമ്പി ഹി നാമേതം, ഭോ, സാധുമ്പി അസാധുമ്പി മനാപമ്പി അമനാപമ്പി സദ്ദം സുണാതി. യദി തേന സുതം മങ്ഗലം സിയാ, സബ്ബമ്പി മങ്ഗലം സിയാ. തസ്മാ ന സുതം മങ്ഗലം, അപിച ഖോ പന മുതം മങ്ഗലം. മുതം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതം ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ പദുമഗന്ധാദിപുപ്ഫഗന്ധം വാ ഘായതി, ഫുസ്സദന്തകട്ഠം വാ ഖാദതി, പഥവിം വാ ആമസതി, ഹരിതസസ്സം വാ അല്ലഗോമയം വാ കച്ഛപം വാ തിലം വാ പുപ്ഫം വാ ഫലം വാ ആമസതി, ഫുസ്സമത്തികായ വാ സമ്മാ ലിമ്പതി, ഫുസ്സസാടകം വാ നിവാസേതി, ഫുസ്സവേഠനം വാ ധാരേതി. യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി ഏവരൂപം അഭിമങ്ഗലസമ്മതം ഗന്ധം വാ ഘായതി, രസം വാ സായതി, ഫോട്ഠബ്ബം വാ ഫുസതി, ഇദം വുച്ചതി മുതമങ്ഗല”ന്തി. തസ്സാപി വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ ന അഗ്ഗഹേസും.

തത്ഥ ന ദിട്ഠമങ്ഗലികോ സുതമുതമങ്ഗലികേ അസക്ഖി ഞാപേതും, ന തേസം അഞ്ഞതരോ ഇതരേ ദ്വേ. തേസു ച മനുസ്സേസു യേ ദിട്ഠമങ്ഗലികസ്സ വചനം ഗണ്ഹിംസു, തേ “ദിട്ഠംയേവ മങ്ഗല”ന്തി ഗതാ. യേ സുതമുതമങ്ഗലികാനം, തേ “സുതംയേവ മുതംയേവ മങ്ഗല”ന്തി ഗതാ. ഏവമയം മങ്ഗലകഥാ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടാ ജാതാ.

അഥ സകലജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാ ഗുമ്ബഗുമ്ബാ ഹുത്വാ “കിം നു ഖോ മങ്ഗല”ന്തി മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. തേസം മനുസ്സാനം ആരക്ഖദേവതാ തം കഥം സുത്വാ തഥേവ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. താസം ദേവതാനം ഭുമ്മദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, അഥ തതോ സുത്വാ ഭുമ്മദേവതാപി തഥേവ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു, താസം ദേവതാനം ആകാസട്ഠദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, ആകാസട്ഠദേവതാനം ചതുമഹാരാജികാ ദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, ഏതേനുപായേന യാവ സുദസ്സീദേവതാനം അകനിട്ഠദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, അഥ തതോ സുത്വാ അകനിട്ഠദേവതാപി തഥേവ ഗുമ്ബഗുമ്ബാ ഹുത്വാ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. ഏവം യാവ ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു സബ്ബത്ഥ മങ്ഗലചിന്താ ഉദപാദി. ഉപ്പന്നാ ച “ഇദം മങ്ഗലം ഇദം മങ്ഗല”ന്തി വിനിച്ഛയമാനാപി അപ്പത്താ ഏവ വിനിച്ഛയം ദ്വാദസ വസ്സാനി അട്ഠാസി. സബ്ബേ മനുസ്സാ ച ദേവാ ച ബ്രഹ്മാനോ ച ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ ദിട്ഠസുതമുതവസേന തിധാ ഭിന്നാ. ഏകോപി “ഇദമേവ മങ്ഗല”ന്തി യഥാഭുച്ചതോ നിട്ഠങ്ഗതോ നാഹോസി, മങ്ഗലകോലാഹലം ലോകേ ഉപ്പജ്ജി.

കോലാഹലം നാമ പഞ്ചവിധം കപ്പകോലാഹലം, ചക്കവത്തികോലാഹലം, ബുദ്ധകോലാഹലം, മങ്ഗലകോലാഹലം, മോനേയ്യകോലാഹലന്തി. തത്ഥ കാമാവചരദേവാ മുത്തസിരാ വികിണ്ണകേസാ രുദമ്മുഖാ അസ്സൂനി ഹത്ഥേഹി പുഞ്ഛമാനാ രത്തവത്ഥനിവത്ഥാ അതിവിയ വിരൂപവേസധാരിനോ ഹുത്വാ “വസ്സസതസഹസ്സച്ചയേന കപ്പുട്ഠാനം ഹോഹിതി, അയം ലോകോ വിനസ്സിസ്സതി, മഹാസമുദ്ദോ സുസ്സിസ്സതി, അയഞ്ച മഹാപഥവീ സിനേരു ച പബ്ബതരാജാ ഉഡ്ഢയ്ഹിസ്സതി വിനസ്സിസ്സതി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ലോകവിനാസോ ഭവിസ്സതി, മേത്തം മാരിസാ ഭാവേഥ, കരുണം മുദിതം ഉപേക്ഖം മാരിസാ ഭാവേഥ, മാതരം ഉപട്ഠഹഥ, പിതരം ഉപട്ഠഹഥ, കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ ഹോഥ, ജാഗരഥ മാ പമാദത്ഥാ”തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **കപ്പകോലാഹലം** നാമ.

കാമാവചരദേവായേവ “വസ്സസതസ്സച്ചയേന ചക്കവത്തിരാജാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ”തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **ചക്കവത്തികോലാഹലം** നാമ. സുദ്ധാവാസാ പന ദേവാ ബ്രഹ്മാഭരണേന അലങ്കരിത്വാ ബ്രഹ്മവേഠനം സീസേ കത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതാ ബുദ്ധഗുണവാദിനോ “വസ്സസഹസ്സച്ചയേന ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ”തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **ബുദ്ധകോലാഹലം** നാമ. സുദ്ധാവാസാ ഏവ ദേവാ ദേവമനുസ്സാനം ചിത്തം ഞത്വാ “ദ്വാദസന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മങ്ഗലം കഥേസ്സതീ”തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **മങ്ഗലകോലാഹലം** നാമ. സുദ്ധാവാസാ ഏവ ദേവാ “സത്തന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവതാ സദ്ധിം സമാഗമ്മ മോനേയ്യപ്പടിപദം പുച്ഛിസ്സതീ”തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **മോനേയ്യകോലാഹലം** നാമ. ഇമേസു പഞ്ചസു കോലാഹലേസു ദേവമനുസ്സാനം ഇദം മങ്ഗലകോലാഹലം ലോകേ ഉപ്പജ്ജി.

അഥ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ മങ്ഗലാനി അലഭമാനേസു ദ്വാദസന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന താവതിംസകായികാ ദേവതാ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ഏവം സമചിന്തേസും “സേയ്യഥാപി നാമ ഘരസാമികോ അന്തോഘരജനാനം, ഗാമസാമികോ ഗാമവാസീനം , രാജാ സബ്ബമനുസ്സാനം, ഏവമേവ അയം സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അമ്ഹാകം അഗ്ഗോ ച സേട്ഠോ ച യദിദം പുഞ്ഞേന തേജേന ഇസ്സരിയേന പഞ്ഞായ ദ്വിന്നം ദേവലോകാനം അധിപതി, യംനൂന മയം സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഏതമത്ഥം പുച്ഛേയ്യാമാ”തി. താ സക്കസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ സക്കം ദേവാനമിന്ദം തങ്ഖണാനുരൂപനിവാസനാഭരണസസ്സിരികസരീരം അഡ്ഢതേയ്യകോടിഅച്ഛരാഗണപരിവുതം പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലവരാസനേ നിസിന്നം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠത്വാ ഏതദവോചും “യഗ്ഘേ, മാരിസ, ജാനേയ്യാസി, ഏതരഹി മങ്ഗലപഞ്ഹാ സമുട്ഠിതാ, ഏകേ ‘ദിട്ഠം മങ്ഗല’ന്തി വദന്തി, ഏകേ ‘സുതം മങ്ഗല’ന്തി, ഏകേ ‘മുതം മങ്ഗല’ന്തി, തത്ഥ മയഞ്ച അഞ്ഞേ ച അനിട്ഠങ്ഗതാ, സാധു വത നോ ത്വം യാഥാവതോ ബ്യാകരോഹീ”തി. ദേവരാജാ പകതിയാപി പഞ്ഞവാ “അയം മങ്ഗലകഥാ കത്ഥ പഠമം സമുട്ഠിതാ”തി ആഹ. “മയം, ദേവ, ചാതുമഹാരാജികാനം അസ്സുമ്ഹാ”തി ആഹംസു. തതോ ചാതുമഹാരാജികാ ആകാസട്ഠദേവതാനം, ആകാസട്ഠദേവതാ ഭുമ്മദേവതാനം, ഭുമ്മദേവതാ മനുസ്സാരക്ഖദേവതാനം, മനുസ്സാരക്ഖദേവതാ “മനുസ്സലോകേ സമുട്ഠിതാ”തി ആഹംസു.

അഥ ദേവാനമിന്ദോ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കത്ഥ വസതീ”തി പുച്ഛി. “മനുസ്സലോകേ ദേവാ”തി ആഹംസു. തം ഭഗവന്തം കോചി പുച്ഛീതി, ന കോചി ദേവാതി . കിന്നു നാമ തുമ്ഹേ മാരിസാ അഗ്ഗിം ഛഡ്ഡേത്വാ

ഖജ്ജോപനകം ഉജ്ജാലേഥ, യേന തുമ്ഹേ അനവസേസമങ്ഗലദേസകം തം ഭഗവന്തം അതിക്കമിത്വാ മം പുച്ഛിതബ്ബം മഞ്ഞഥ, ആഗച്ഛഥ മാരിസാ, തം ഭഗവന്തം പുച്ഛാമ, അദ്ധാ സസ്സിരികം പഞ്ഹവേയ്യാകരണം ലഭിസ്സാമാതി ഏകം ദേവപുത്തം ആണാപേസി "തം ഭഗവന്തം പുച്ഛാ"തി. സോ ദേവപുത്തോ തങ്ഖണാനുരൂപേന അലങ്കാരേന അത്താനം അലങ്കരിത്വാ വിജ്ജുരിവ വിജ്ജോതമാനോ ദേവഗണപരിവുതോ ജേതവനമഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠത്വാ മങ്ഗലപഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി **"ബഹൂ ദേവാ മനുസ്സാ ചാ"**തി.

ഇദം മങ്ഗലപഞ്ഹസമുട്ഠാനം.

ബഹൂദേവാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൨. ഇദാനി ഗാഥാപദാനം അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി. **ബഹൂ**തി അനിയമിതസങ്ഖ്യാനിദ്ദേസോ, തേന അനേകസതാ അനേകസഹസ്സാ അനേകസതസഹസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. ദിബ്ബന്തീതി **ദേവാ,** പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി കീളന്തി, അത്തനോ വാ സിരിയാ ജോതേന്തീതി അത്ഥോ. അപിച **ദേവാ**തി തിവിധാ ദേവാ സമ്മുതിഉപപത്തിവിസുദ്ധിവസേന. യഥാഹ -

> "ദേവാതി തയോ ദേവാ - സമ്മുതിദേവാ, ഉപപത്തിദേവാ, വിസുദ്ധിദേവാ. തത്ഥ സമ്മുതിദേവാ നാമ രാജാനോ ദേവിയോ രാജകുമാരാ. ഉപപത്തിദേവാ നാമ ചാതുമഹാരാജികേ ദേവേ ഉപാദായ തദുത്തരിദേവാ. വിസുദ്ധിദേവാ നാമ അരഹന്തോ വുച്ചന്തീ"തി (ചൂളനി॰ ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩൨, പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൧൮).

തേസു ഇധ ഉപപത്തിദേവാ അധിപ്പേതാ. മനുനോ അപച്ചാതി **മനുസ്സാ**. പോരാണാ പന ഭണന്തി - മനസോ ഉസ്സന്നതായ മനുസ്സാ. തേ ജമ്ബുദീപകാ, അപരഗോയാനകാ, ഉത്തരകുരുകാ, പുബ്ബവിദേഹകാതി ചതുബ്ബിധാ, ഇധ ജമ്ബുദീപകാ അധിപ്പേതാ. മങ്ഗലന്തി മഹന്തി ഇമേഹി സത്താതി **മങ്ഗലാനി,** ഇദ്ധിം വുദ്ധിഞ്ച പാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **അചിന്തയു**ന്തി ചിന്തേസും **ആകങ്ഖമാനാ**തി ഇച്ഛമാനാ പത്ഥയമാനാ പിഹയമാനാ. **സോത്ഥാനന്**തി സോത്ഥിഭാവം, സബ്ബേസം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം സോഭനാനം സുന്ദരാനം കല്യാണാനം ധമ്മാനമത്ഥിതന്തി വുത്തം ഹോതി. **ബ്രൂഹീ**തി ദേസേഹി പകാസേഹി, ആചിക്ഖ വിവര വിഭജ ഉത്താനീകരോഹി. **മങ്ഗല**ന്തി ഇദ്ധികാരണം വുദ്ധികാരണം സബ്ബസമ്പത്തികാരണം. **ഉത്തമ**ന്തി വിസിട്ഠം പവരം സബ്ബലോകഹിതസുഖാവഹന്തി അയം ഗാഥായ **അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ**.

അയം പന **പിണ്ഡത്ഥോ** - സോ ദേവപുത്തോ ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതാ മങ്ഗലപഞ്ഹം സോതുകാമതായ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ ഏകവാലഗ്ഗകോടിഓകാസമത്തേ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സട്ഠിപി സത്തതിപി അസീതിപി സുഖുമത്തഭാവേ നിമ്മിനിത്വാ സബ്ബദേവമാരബ്രഹ്മാനോ സിരിയാ ച തേജസാ ച അധിഗ്ഗയ്ഹ വിരോചമാനം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നം ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ദിസ്വാ തസ്മിഞ്ച സമയേ അനാഗതാനമ്പി സകലജമ്ബുദീപകാനം മനുസ്സാനം ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ സബ്ബദേവമനുസ്സാനം വിചികിച്ഛാസല്ലസമുദ്ധരണത്ഥം ആഹ -

> "ബഹൂ ദേവാ മനുസ്സാ ച, മങ്ഗലാനി അചിന്തയും;
> ആകങ്ഖമാനാ സോത്ഥാനം, ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി.

താസം ദേവതാനം അനുമതിയാ മനുസ്സാനഞ്ച അനുഗ്ഗഹേന മയാ പുട്ഠോ സമാനോ യം സബ്ബേസമേവ അമ്ഹാകം ഏകന്തഹിതസുഖാവഹതോ ഉത്തമം മങ്ഗലം, തം നോ അനുകമ്പം ഉപാദായ ബ്രൂഹി ഭഗവാതി.

അസേവനാചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൩. ഏവമേതം ദേവപുത്തസ്സ വചനം സുത്വാ ഭഗവാ **"അസേവനാ ച ബാലാന"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അസേവനാ**തി അഭജനാ അപയിരുപാസനാ. **ബാലാന**ന്തി ബലന്തി അസ്സസന്തീതി ബാലാ, അസ്സസിതപസ്സസിതമത്തേന ജീവന്തി, ന പഞ്ഞാജീവിതേനാതി അധിപ്പായോ. തേസം **ബാലാനം. പണ്ഡിതാന**ന്തി പണ്ഡന്തീതി പണ്ഡിതാ, സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികേസു അത്ഥേസു ഞാണഗതിയാ ഗച്ഛന്തീതി അധിപ്പായോ. തേസം **പണ്ഡിതാനം. സേവനാ**തി ഭജനാ പയിരുപാസനാ തംസഹായതാ തംസമ്പവങ്കതാ തംസമങ്ഗിതാ **പൂജാ**തി സക്കാരഗരുകാരമാനനവന്ദനാ. **പൂജനേയ്യാന**ന്തി പൂജാരഹാനം. **ഏതം മങ്ഗലമുത്തമ**ന്തി യാ ച ബാലാനം അസേവനാ, യാ ച പണ്ഡിതാനം സേവനാ, യാ ച പൂജനേയ്യാനം പൂജാ, തം സബ്ബം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ആഹ "ഏതം മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി. യം തയാ പുട്ഠം "ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി, ഏത്ഥ താവ ഏതം മങ്ഗലമുത്തമന്തി ഗണ്ഹാഹീതി വുത്തം ഹോതി. അയമേതിസ്സാ ഗാഥായ **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പനസ്സാ ഏവം വേദിതബ്ബാ - ഏവമേതം ദേവപുത്തസ്സ വചനം സുത്വാ ഭഗവാ "അസേവനാ ച ബാലാന"ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ചതുബ്ബിധാ ഗാഥാ പുച്ഛിതഗാഥാ, അപുച്ഛിതഗാഥാ, സാനുസന്ധികഗാഥാ, അനനുസന്ധികഗാഥാതി. തത്ഥ "പുച്ഛാമി തം, ഗോതമ, ഭൂരിപഞ്ഞ, കഥങ്കരോ സാവകോ സാധു ഹോതീ"തി (സു॰ നി॰ ൩൭൮) ച "കഥം നു ത്വം, മാരിസ, ഓഘമതരീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧) ച ഏവമാദീസു പുച്ഛിതേന കഥിതാ പുച്ഛിതഗാഥാ. "യം പരേ സുഖതോ ആഹു, തദരിയാ ആഹു ദുക്ഖതോ"തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൭൬൭) അപുച്ഛിതേന അത്തജ്ഝാസയവസേന കഥിതാ അപുച്ഛിതഗാഥാ. സബ്ബാപി ബുദ്ധാനം ഗാഥാ "സനിദാനാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; കഥാ॰ ൮൦൬) വചനതോ സാനുസന്ധികഗാഥാ. അനനുസന്ധികഗാഥാ ഇമസ്മിം സാസനേ നത്ഥി. ഏവമേതാസു ഗാഥാസു അയം ദേവപുത്തേന പുച്ഛിതേന ഭഗവതാ കഥിതത്താ പുച്ഛിതഗാഥാ. അയഞ്ച യഥാ ഛേകോ പുരിസോ

കുസലോ മഗ്ഗസ്സ കുസലോ അമഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗം പുട്ഠോ പഠമം വിജഹിതബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ പച്ഛാ ഗഹേതബ്ബം ആചിക്ഖതി ‘‘അസുകസ്മിം നാമ ഠാനേ ദ്വേധാപഥോ ഹോതി, തത്ഥ വാമം മുഞ്ചിത്വാ ദക്ഖിണം ഗണ്ഹഥാ’’തി, ഏവം സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബേസു അസേവിതബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ സേവിതബ്ബം ആചിക്ഖതി . ഭഗവാ ച മഗ്ഗകുസലപുരിസസദിസോ. യഥാഹ -

‘‘പുരിസോ മഗ്ഗകുസലോതി ഖോ, തിസ്സ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. സോ ഹി കുസലോ ഇമസ്സ ലോകസ്സ, കുസലോ പരസ്സ ലോകസ്സ, കുസലോ മച്ചുധേയ്യസ്സ, കുസലോ അമച്ചുധേയ്യസ്സ, കുസലോ മാരധേയ്യസ്സ, കുസലോ അമാരധേയ്യസ്സാ’’തി.

തസ്മാ പഠമം അസേവിതബ്ബം ആചിക്ഖന്തോ ആഹ - ‘‘അസേവനാ ച ബാലാനം, പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ’’തി. വിജഹിതബ്ബമഗ്ഗോ വിയ ഹി പഠമം ബാലാ ന സേവിതബ്ബാ ന പയിരുപാസിതബ്ബാ, തതോ ഗഹേതബ്ബമഗ്ഗോ വിയ പണ്ഡിതാ സേവിതബ്ബാ പയിരുപാസിതബ്ബാതി. കസ്മാ പന ഭഗവതാ മങ്ഗലം കഥേന്തേന പഠമം ബാലാനമസേവനാ പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ കഥിതാതി? വുച്ചതേ - യസ്മാ ഇമം ദിട്ഠാദീസു മങ്ഗലദിട്ഠിം ബാലസേവനായ ദേവമനുസ്സാ ഗണ്ഹിംസു, സാ ച അമങ്ഗലം, തസ്മാ തേസം തം ഇധലോകപരലോകത്ഥഭഞ്ജകം അകല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗം ഗരഹന്തേന ഉഭയലോകത്ഥസാധകഞ്ച കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗം പസംസന്തേന ഭഗവതാ പഠമം ബാലാനമസേവനാ പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ കഥിതാതി.

തത്ഥ **ബാലാ** നാമ യേ കേചി പാണാതിപാതാദിഅകുസലകമ്മപഥസമന്നാഗതാ സത്താ, തേ തീഹാകാരേഹി ജാനിതബ്ബാ. യഥാഹ ‘‘തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ ബാലലക്ഖണാനീ’’തി സുത്തം (അം॰ നി॰ ൩.൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬). അപിച പൂരണകസ്സപാദയോ ഛ സത്ഥാരോ, ദേവദത്തകോകാലികകടമോദകതിസ്സഖണ്ഡദേവിയാപുത്തസമുദ്ദദത്തചിഞ്ചമാണവികാദയോ അതീതകാലേ ച ദീഘവിദസ്സ ഭാതാതി ഇമേ അഞ്ഞേ ച ഏവരൂപാ സത്താ ബാലാതി വേദിതബ്ബാ.

തേ അഗ്ഗിപദിത്തമിവ അഗാരം അത്തനാ ദുഗ്ഗഹിതേന അത്താനഞ്ചേവ അത്തനോ വചനകാരകേ ച വിനാസേന്തി. യഥാ ദീഘവിദസ്സ ഭാതാ ചതുബുദ്ധന്തരം സട്ഠിയോജനമത്തേന അത്തഭാവേന ഉത്താനോ പതിതോ മഹാനിരയേ പച്ചതി, യഥാ ച തസ്സ ദിട്ഠിം അഭിരുചനകാനി പഞ്ച കുലസതാനി തസ്സേവ സഹബ്യതം ഉപപന്നാനി മഹാനിരയേ പച്ചന്തി. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ -

‘‘സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, നളാഗാരാ വാ തിണാഗാരാ വാ അഗ്ഗി മുത്തോ കൂടാഗാരാനിപി ഡഹതി ഉല്ലിത്താവലിത്താനി നിവാതാനി ഫുസിതഗ്ഗളാനി പിഹിതവാതപാനാനി, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സബ്ബാനി താനി ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, നോ പണ്ഡിതതോ. യേ കേചി ഉപദ്ദവാ ഉപ്പജ്ജന്തി…പേ॰… യേ കേചി ഉപസഗ്ഗാ…പേ॰… നോ പണ്ഡിതതോ. ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സപ്പടിഭയോ ബാലോ, അപ്പടിഭയോ പണ്ഡിതോ. സഉപദ്ദവോ ബാലോ, അനുപദ്ദവോ പണ്ഡിതോ, സഉപസഗ്ഗോ ബാലോ, അനുപസഗ്ഗോ പണ്ഡിതോ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൧).

അപിച പൂതിമച്ഛസദിസോ ബാലോ, പൂതിമച്ഛബന്ധപത്തപുടസദിസോ ഹോതി തദുപസേവീ, ഛഡ്ഡനീയതം ജിഗുച്ഛനീയതഞ്ച പാപുണാതി വിഞ്ഞൂനം. വുത്തഞ്ചേതം -

‘‘പൂതിമച്ഛം കുസഗ്ഗേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
കുസാപി പൂതീ വായന്തി, ഏവം ബാലൂപസേവനാ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧൬.൧൫൩; ൨.൨൨.൧൨൬൭);

അകിത്തിപണ്ഡിതോ ചാപി സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന വരേ ദിയ്യമാനേ ഏവമാഹ -

‘‘ബാലം ന പസ്സേ ന സുണേ, ന ച ബാലേന സംവസേ;
ബാലേനല്ലാപസല്ലാപം, ന കരേ ന ച രോചയേ.

‘‘കിന്നു തേ അകരം ബാലോ, വദ കസ്സപ കാരണം;
കേന കസ്സപ ബാലസ്സ, ദസ്സനം നാഭികങ്ഖസി.

‘‘അനയം നയതി ദുമ്മേധോ, അധുരായം നിയുഞ്ജതി;
ദുന്നയോ സേയ്യസോ ഹോതി, സമ്മാ വുത്തോ പകുപ്പതി;
വിനയം സോ ന ജാനാതി, സാധു തസ്സ അദസ്സന’’ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧൩.൯൦-൯൨);

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാകാരേന ബാലൂപസേവനം ഗരഹന്തോ ‘‘ബാലാനമസേവനാ മങ്ഗല’’ന്തി വത്വാ ഇദാനി പണ്ഡിതസേവനം പസംസന്തോ **‘‘പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ മങ്ഗല’’**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **പണ്ഡിതാ നാമ** യേ കേചി പാണാതിപാതാവേരമണിആദിദസകുസലകമ്മപഥസമന്നാഗതാ സത്താ, തേ തീഹാകാരേഹി ജാനിതബ്ബാ. യഥാഹ ‘‘തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതസ്സ പണ്ഡിതലക്ഖണാനീ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൩) സുത്തം. അപിച ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഅസീതിമഹാസാവകാ അഞ്ഞേ ച തഥാഗതസ്സ സാവകാ സുനേത്തമഹാഗോവിന്ദവിധുരസരഭങ്ഗമഹോസധസുതസോമനിമിരാജ-അയോഘരകുമാരഅകിത്തിപണ്ഡിതാദയോ ച പണ്ഡിതാതി വേദിതബ്ബാ.

തേ ഭയേ വിയ രക്ഖാ അന്ധകാരേ വിയ പദീപോ ഖുപ്പിപാസാദിദുക്ഖാഭിഭവേ വിയ അന്നപാനാദിപ്പടിലാഭോ അത്തനോ വചനകരാനം സബ്ബഭയുപദ്ദവൂപസഗ്ഗവിദ്ധംസനസമത്ഥാ ഹോന്തി. തഥാ ഹി തഥാഗതം ആഗമ്മ അസങ്ഖ്യേയ്യാ അപരിമാണാ ദേവമനുസ്സാ ആസവക്ഖയം പത്താ, ബ്രഹ്മലോകേ

പതിട്ഠിതാ, ദേവലോകേ പതിട്ഠിതാ, സുഗതിലോകേ ഉപ്പന്നാ, സാരിപുത്തത്ഥേരേ ചിത്തം പസാദേത്വാ ചതൂഹി ച പച്ചയേഹി ഥേരം ഉപട്ഠഹിത്വാ അസീതി കുലസഹസ്സാനി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനി. തഥാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപപ്പഭുതീസു സബ്ബമഹാസാവകേസു, സുനേത്തസ്സ സത്ഥുനോ സാവകാ അപ്പേകച്ചേ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജിംസു, അപ്പേകച്ചേ പരനിമ്മിതവസവത്തീനം ദേവാനം സഹബ്യതം...പേ... അപ്പേകച്ചേ ഗഹപതിമഹാസാലാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജിംസു. വുത്തമ്പി ചേതം -

"നത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതതോ ഭയം, നത്ഥി പണ്ഡിതതോ ഉപദ്ദവോ, നത്ഥി പണ്ഡിതതോ ഉപസഗ്ഗോ"തി (അം നി ൧.൨).

അപിച തഗരമാലാദിഗന്ധസദിസോ പണ്ഡിതോ, തഗരമാലാദിഗന്ധബന്ധപലിവേഠനപത്തസദിസോ ഹോതി തദുപസേവീ, ഭാവനീയതം മനുഞ്ഞതഞ്ച ആപജ്ജതി വിഞ്ഞൂനം. വുത്തമ്പി ചേതം -

"തഗരഞ്ച പലാസേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
പത്താപി സുരഭീ വായന്തി, ഏവം ധീരൂപസേവനാ"തി. (ഇതിവു ൭൬; ജാ ൨.൧൫.൧൮൪;
൨.൨൨.൧൨൫൭);

അകിത്തിപണ്ഡിതോ ചാപി സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന വരേ ദിയ്യമാനേ ഏവമാഹ -

"ധീരം പസ്സേ സുണേ ധീരം, ധീരേന സഹ സംവസേ;
ധീരേനല്ലാപസല്ലാപം, തം കരേ തഞ്ച രോചയേ.

"കിന്നു തേ അകരം ധീരോ, വദ കസ്സപ കാരണം;
കേന കസ്സപ ധീരസ്സ, ദസ്സനം അഭികങ്ഖസി.

"നയം നയതി മേധാവീ, അധുരായം ന യുഞ്ജതി;
സുനയോ സേയ്യസോ ഹോതി, സമ്മാ വുത്തോ ന കുപ്പതി;
വിനയം സോ പജാനാതി, സാധു തേന സമാഗമോ"തി. (ജാ ൧.൧൩.൯൪-൯൬);

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാകാരേന പണ്ഡിതസേവനം പസംസന്തോ "പണ്ഡിതാനം സേവനാ മങ്ഗല"ന്തി വത്വാ ഇദാനി തായ ബാലാനം അസേവനായ പണ്ഡിതാനം സേവനായ ച അനുപുബ്ബേന പൂജനേയ്യഭാവം ഉപഗതാനം പൂജം പസംസന്തോ **"പൂജാ ച പൂജനേയ്യാനം മങ്ഗല"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **പൂജനേയ്യാ** നാമ സബ്ബദോസവിരഹിതത്താ സബ്ബഗുണസമന്നാഗതത്താ ച ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, തതോ പച്ഛാ പച്ചേകബുദ്ധാ, അരിയസാവകാ ച. തേസഞ്ഹി പൂജാ അപ്പകാപി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതി, സുമനമാലാകാരമല്ലികാദയോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

തത്ഥേകം നിദസ്സനമത്തം ഭണാമ - ഭഗവാ ഹി ഏകദിവസം പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥ ഖോ സുമനമാലാകാരോ രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ സേനിയസ്സ ബിമ്ബിസാരസ്സ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തോ അദ്ദസ ഭഗവന്തം നഗരദ്വാരമനുപ്പത്തം പാസാദികം പസാദനീയം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാസീതാനുബ്യഞ്ജനപ്പടിമണ്ഡിതം ബുദ്ധസിരിയാ ജലന്തം, ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി "രാജാ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ സതം വാ സഹസ്സം വാ ദദേയ്യ , തഞ്ച ഇധലോകമത്തമേവ സുഖം ഭവേയ്യ, ഭഗവതോ പന പൂജാ അപ്പമേയ്യഅസങ്ഖ്യേയ്യഫലാ ദീഘരത്തം ഹിതസുഖാവഹാ ഹോതി, ഹന്ദാഹം ഇമേഹി പുപ്ഫേഹി ഭഗവന്തം പൂജേമീ"തി പസന്നചിത്തോ ഏകം പുപ്ഫമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ പടിമുഖം ഖിപി, പുപ്ഫാനി ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ഉപരി മാലാവിതാനം ഹുത്വാ അട്ഠംസു. മാലാകാരോ തമാനുഭാവം ദിസ്വാ പസന്നതരചിത്തോ പുന ഏകം പുപ്ഫമുട്ഠിം ഖിപി, താനിപി ഗന്ത്വാ മാലാകഞ്ചുകോ ഹുത്വാ അട്ഠംസു. ഏവം അട്ഠ പുപ്ഫമുട്ഠിയോ ഖിപി, താനി ഗന്ത്വാ പുപ്ഫകൂടാഗാരം ഹുത്വാ അട്ഠംസു.

ഭഗവാ അന്തോകൂടാഗാരേ അഹോസി, മഹാജനകായോ സന്നിപതി. ഭഗവാ മാലാകാരം പസ്സന്തോ സിതം പാത്വാകാസി. ആനന്ദത്ഥേരോ "ന ബുദ്ധാ അഹേതൂ അപച്ചയാ സിതം പാതുകരോന്തീ"തി സിതകാരണം പുച്ഛി. ഭഗവാ ആഹ "ഏസോ, ആനന്ദ, മാലാകാരോ ഇമിസ്സാ പൂജായ ആനുഭാവേന സതസഹസ്സകപ്പേ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ പരിയോസാനേ സുമനിസ്സരോ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി. വചനപരിയോസാനേ ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"തഞ്ച കമ്മം കതം സാധു, യം കത്വാ നാനുതപ്പതി;
യസ്സ പതീതോ സുമനോ, വിപാകം പടിസേവതീ"തി. (ധ പ ൬൮);

ഗാഥാവസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ഏവം അപ്പകാപി തേസം പൂജാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. സാ ച ആമിസപൂജാവ, കോ പന വാദോ പടിപത്തിപൂജായ? യതോ യേ കുലപുത്താ സരണഗമനസിക്ഖാപദപ്പടിഗ്ഗഹണേന ഉപോസഥങ്ഗസമാദാനേന ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദീഹി ച അത്തനോ ഗുണേഹി ഭഗവന്തം പൂജേന്തി, കോ തേസം പൂജാഫലം വണ്ണയിസ്സതി? തേ ഹി തഥാഗതം പരമായ പൂജായ പൂജേന്തീതി വുത്താ. യഥാഹ -

"യോ ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ വിഹരതി സാമീചിപ്പടിപന്നോ അനുധമ്മചാരീ, സോ തഥാഗതം സക്കരോതി

ഗരും കരോതി മാനേതി പൂജേതി അപചിയതി പരമായ പൂജായാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൯).

ഏതേനാനുസാരേന പച്ചേകബുദ്ധഅരിയസാവകാനമ്പി പൂജായ ഹിതസുഖാവഹതാ വേദിതബ്ബാ.

അപിച ഗഹട്ഠാനം കനിട്ഠസ്സ ജേട്ഠോ ഭാതാപി ഭഗിനീപി പൂജനേയ്യാ, പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ, കുലവധൂനം സാമികസസ്സുസസുരാതി ഏവമേത്ഥ പൂജനേയ്യാ വേദിതബ്ബാ. ഏതേസമ്പി ഹി പൂജാ കുസലധമ്മസങ്ഖാതത്താ ആയുആദിവുഡ്ഢിഹേതുത്താ ച മങ്ഗലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> “തേ മത്തേയ്യാ ഭവിസ്സന്തി പേത്തേയ്യാ സാമഞ്ഞാ ബ്രഹ്മഞ്ഞാ കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ, ഇദം കുസലം ധമ്മം സമാദായ വത്തിസ്സന്തി, തേ തേസം കുസലാനം ധമ്മാനം സമാദാനഹേതു ആയുനാപി വഡ്ഢിസ്സന്തി, വണ്ണേനപി വഡ്ഢിസ്സന്തീ”തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൦൯).

ഇദാനി **യസ്മാ “യം യത്ഥ മങ്ഗലം. വവത്ഥപേത്വാ തം തസ്സ, മങ്ഗലത്തം വിഭാവയേ”**തി ഇതി മാതികാ നിക്ഖിത്താ, തസ്മാ ഇദം വുച്ചതി - ഏവമേതിസ്സാ ഗാഥായ ബാലാനം അസേവനാ, പണ്ഡിതാനം സേവനാ, പൂജനേയ്യാനഞ്ച പൂജാതി തീണി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. തത്ഥ ബാലാനം അസേവനാ ബാലസേവനപച്ചയഭയാദിപരിത്താണേന ഉഭയലോകത്ഥഹേതുത്താ, പണ്ഡിതാനം സേവനാ പൂജനേയ്യാനം പൂജാ ച താസം ഫലവിഭൂതിവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ നിബ്ബാനസുഗതിഹേതുത്താ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം തു മാതികം അദസ്സേത്വാ ഏവ യം യത്ഥ മങ്ഗലം, തം വവത്ഥപേത്വാ തസ്സ മങ്ഗലത്തം വിഭാവയിസ്സാമാതി.

നിട്ഠിതാ അസേവനാ ച ബാലാനന്തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

പതിരൂപദേസവാസോചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൪. ഏവം ഭഗവാ “ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ”ന്തി ഏകം അജ്ഝേസിതോപി അപ്പം യാചിതോ ബഹുദായകോ ഉളാരപുരിസോ വിയ ഏകായ ഗാഥായ തീണി മങ്ഗലാനി വത്വാ തതോ ഉത്തരിപി ദേവതാനം സോതുകാമതായ മങ്ഗലാനമത്ഥിതായ യേസം യേസം യം യം അനുകൂലം, തേ തേ സത്തേ തത്ഥ തത്ഥ മങ്ഗലേ നിയോജേതുകാമതായ ച **“പതിരൂപദേസവാസോ ചാ”**തിആദീഹി ഗാഥാഹി പുനപി അനേകാനി മങ്ഗലാനി വത്തുമാരദ്ധോ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **പതിരൂപോ**തി അനുച്ഛവികോ. **ദേസോ**തി ഗാമോപി നിഗമോപി നഗരമ്പി ജനപദോപി യോ കോചി സത്താനം നിവാസോ ഓകാസോ. **വാസോ**തി തത്ഥ നിവാസോ. **പുബ്ബേ**തി പുരാ അതീതാസു ജാതീസു. **കതപുഞ്ഞതാ**തി ഉപചിതകുസലതാ. **അത്താ**തി ചിത്തം വുച്ചതി സകലോ വാ അത്തഭാവോ, **സമ്മാപണിധീ**തി തസ്സ അത്തനോ സമ്മാ പണിധാനം നിയുഞ്ജനം, ഠപനന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി. അയമേത്ഥ **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **പതിരൂപദേസവാസോ** നാമ യത്ഥ ചതസ്സോ പരിസാ വിചരന്തി, ദാനാദീനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി വത്തന്തി, നവങ്ഗം സത്ഥു സാസനം ദിബ്ബതി, തത്ഥ നിവാസോ സത്താനം പുഞ്ഞകിരിയായ പച്ചയത്താ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. സീഹളദീപപവിട്ഠകേവട്ടാദയോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

അപരോ നയോ - പതിരൂപദേസവാസോ നാമ ഭഗവതോ ബോധിമണ്ഡപ്പദേസോ ധമ്മചക്കവത്തിതപ്പദേസോ ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ മജ്ഝേ സബ്ബതിത്ഥിയമതം ഭിന്ദിത്വാ യമകപാടിഹാരിയദസ്സിതകണ്ഡമ്ബ രുക്ഖമൂലപ്പദേസോ ദേവോരോഹണപ്പദേസോ, യോ വാ പനഞ്ഞോപി സാവത്ഥിരാജഗഹാദി ബുദ്ധാധിവാസപ്പദേസോ, തത്ഥ നിവാസോ സത്താനം ഛഅനുത്തരിയപ്പടിലാഭപച്ചയതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

അപരോ നയോ (മഹാവ॰ ൨൫൯) - പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഗജങ്ഗലം നാമ നിഗമോ, തസ്സ പരേന മഹാസാലാ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ദക്ഖിണപുരത്ഥിമായ ദിസായ സല്ലവതീ നാമ നദീ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ദക്ഖിണായ ദിസായ സേതകണ്ണികം നാമ നിഗമോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. പച്ഛിമായ ദിസായ **ഥൂണം** നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ഉത്തരായ ദിസായ ഉസീരദ്ധജോ നാമ പബ്ബതോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. അയം മജ്ഝിമദേസോ ആയാമേന തീണി യോജനസതാനി, വിത്ഥാരേന അഡ്ഢതേയ്യാനി, പരിക്ഖേപേന നവ യോജനസതാനി ഹോന്തി. ഏസോ പതിരൂപദേസോ നാമ.

ഏത്ഥ ചതുന്നം മഹാദീപാനം ദ്വിസഹസ്സാനം പരിത്തദീപാനഞ്ച ഇസ്സരിയാധിപച്ചകാരകാ ചക്കവത്തീ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ മഹാസാവകാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാ, ചത്താരി അട്ഠ സോളസ വാ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ സത്താ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ഓവാദം ഗഹേത്വാ പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠായ സഗ്ഗപരായണാ ഹോന്തി. തഥാ പച്ചേകബുദ്ധാനം ഓവാദേ പതിട്ഠായ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം പന ബുദ്ധസാവകാനം ഓവാദേ പതിട്ഠായ സഗ്ഗപരായണാ നിബ്ബാനപരായണാ ച ഹോന്തി. തസ്മാ തത്ഥ വാസോ ഇമാസം സമ്പത്തീനം പച്ചയതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

പുബ്ബേ കതപുഞ്ഞതാ നാമ അതീതജാതിയം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവേ ആരബ്ഭ ഉപചിതകുസലതാ, സാപി മങ്ഗലം. കസ്മാ? ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസമ്മുഖതോ ദസ്സേത്വാ ബുദ്ധാനം ബുദ്ധസാവകാനം വാ സമ്മുഖാ

സുതായ ചതുപ്പദികായപി ഗാഥായ പരിയോസാനേ അരഹത്തം പാപേതീതി കത്വാ. യോ ച മനുസ്സോ പുബ്ബേ കതാധികാരോ ഉസ്സന്നകുസലമൂലോ ഹോതി, സോ തേനേവ കുസലമൂലേന വിപസ്സനം ഉപ്പാദേത്വാ ആസവക്ഖയം പാപുണാതി യഥാ രാജാ മഹാകപ്പിനോ അഗ്ഗമഹേസീ ച. തേന വുത്തം "പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ മങ്ഗല"ന്തി.

അത്തസമ്മാപണിധി നാമ ഇധേകച്ചോ അത്താനം ദുസ്സീലം സീലേ പതിട്ഠാപേതി, അസ്സദ്ധം സദ്ധാസമ്പദായ പതിട്ഠാപേതി, മച്ഛരിം ചാഗസമ്പദായ പതിട്ഠാപേതി. അയം വുച്ചതി "അത്തസമ്മാപണിധീ"തി , ഏസോ ച മങ്ഗലം. കസ്മാ? ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികവേരപ്പഹാനവിവിധാനിസംസാധിഗമഹേതുതോതി.

ഏവം ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ പതിരൂപദേസവാസോ ച, പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ, അത്തസമ്മാപണിധീ ചാതി തീണിയേവ മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ പതിരൂപദേസവാസോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ബാഹുസച്ചഞ്ചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൭. ഇദാനി **ബാഹുസച്ചഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ **ബാഹുസച്ച**ന്തി ബഹുസ്സുതഭാവോ. **സിപ്പ**ന്തി യം കിഞ്ചി ഹത്ഥകോസല്ലം. **വിനയോ**തി കായവാചാചിത്തവിനയനം. **സുസിക്ഖിതോ**തി സുട്ഠു സിക്ഖിതോ. **സുഭാസിതാ**തി സുട്ഠു ഭാസിതാ. **യാ**തി അനിയതനിദ്ദേസോ. **വാചാ**തി ഗിരാ ബ്യപ്പഥോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി. അയമേത്ഥ **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ബാഹുസച്ചം** നാമ യം തം "സുതധരോ ഹോതി സുതസന്നിചയോ"തി (മ॰ നി॰ ౧.൩൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൨൨) ച "ഇധേകച്ചസ്സ ബഹുകം സുതം ഹോതി, സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണ"ന്തി ച (അ॰ നി॰ ൪.൬) ഏവമാദിനാ നയേന സത്ഥുസാസനധരത്തം വണ്ണിതം, തം അകുസലപ്പഹാനകുസലാധിഗമഹേതുതോ അനുപുബ്ബേന പരമത്ഥസച്ചസച്ഛികിരിയാഹേതുതോ ച മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "സുതവാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതീ"തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭).

അപരമ്പി വുത്തം -

> "ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥമുപപരിക്ഖതി, അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതോ ധമ്മാ നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ സതി ഛന്ദോ ജായതി, ഛന്ദജാതോ ഉസ്സഹതി, ഉസ്സഹന്തോ തുലയതി , തുലയന്തോ പദഹതി പദഹന്തോ കായേന ചേവ പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൩൨).

അപിച അഗാരികബാഹുസച്ചമ്പി യം അനവജ്ജം, തം ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം.

സിപ്പം നാമ അഗാരികസിപ്പഞ്ച അനഗാരികസിപ്പഞ്ച. തത്ഥ അഗാരികസിപ്പം നാമ യം പരൂപരോധവിരഹിതം അകുസലവിവജ്ജിതം മണികാരസുവണ്ണകാരകമ്മാദികം, തം ഇധലോകത്ഥാവഹനതോ മങ്ഗലം. അനഗാരികസിപ്പം നാമ ചീവരവിചാരണസിബ്ബനാദിസമണപരിക്ഖാരാഭിസങ്ഖരണം, യം തം "ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യാനി താനി സബ്രഹ്മചാരീനം ഉച്ചാവചാനി കിം കരണീയാനി, തത്ഥ ദക്ഖോ ഹോതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൫; ൩൬൦; അ॰ നി॰ ൧൦.൧൭) നയേന തത്ഥ തത്ഥ സംവണ്ണിതം, യം "നാഥകരോ ധമ്മോ"തി ച വുത്തം, തം അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം.

വിനയോ നാമ അഗാരികവിനയോ ച അനഗാരികവിനയോ ച. തത്ഥ അഗാരികവിനയോ നാമ ദസഅകുസലകമ്മപഥവിരമണം, സോ തത്ഥ സുസിക്ഖിതോ അസംകിലേസാപജ്ജനേന ആചാരഗുണവവത്ഥാനേന ച ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ മങ്ഗലം. അനഗാരികവിനയോ നാമ സത്താപത്തിക്ഖന്ധഅനാപജ്ജനം, സോപി വുത്തനയേനേവ സുസിക്ഖിതോ, ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം വാ അനഗാരികവിനയോ, സോ യഥാ തത്ഥ പതിട്ഠായ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഏവം സിക്ഖനേന സുസിക്ഖിതോ ലോകിയലോകുത്തരസുഖാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബോ.

സുഭാസിതാ വാചാ നാമ മുസാവാദാദിദോസവിരഹിതാ. യഥാഹ "ചതൂഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ വാചാ സുഭാസിതാ ഹോതീ"തി (സു॰ നി॰ സുഭാസിതസുത്തം). അസമ്ഫപ്പലാപാ വാചാ ഏവ വാ സുഭാസിതാ. യഥാഹ -

> "സുഭാസിതം ഉത്തമമാഹു സന്തോ,
> ധമ്മം ഭണേ നാധമ്മം തം ദുതിയം;
> പിയം ഭണേ നാപ്പിയം തം തതിയം,
> സച്ചം ഭണേ നാലികം തം ചതുത്ഥ"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൪൫൨);

അയമ്പി ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ ച അയം വിനയപരിയാപന്നാ ഏവ, തസ്മാ വിനയഗ്ഗഹണേന ഏതം അസങ്ഗണ്ഹിത്വാ വിനയോ സങ്ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ കിം ഇമിനാ പരിസ്സമേന പരേസം ധമ്മദേസനാദിവാചാ ഇധ സുഭാസിതാ വാചാതി വേദിതബ്ബാ. സാ ഹി യഥാ പതിരൂപദേസവാസോ, ഏവം സത്താനം ഉഭയലോകഹിതസുഖനിബ്ബാനാധിഗമപച്ചയതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. ആഹ ച -

> "യം ബുദ്ധോ ഭാസതി വാചം, ഖേമം നിബ്ബാനപത്തിയാ;
> ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ, സാ വേ വാചാനമുത്തമാ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൫൫);

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ബാഹുസച്ചം, സിപ്പം, വിനയോ സുസിക്ഖിതോ, സുഭാസിതാ വാചാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ബാഹുസച്ചഞ്ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

മാതാപിതുഉപട്ഠാനന്തിഗാഥാവണ്ണനാ

൬. ഇദാനി **മാതാപിതുഉപട്ഠാന**ന്തി ഏത്ഥ മാതു ച പിതു ചാതി **മാതാപിതു. ഉപട്ഠാന**ന്തി ഉപട്ഠഹനം. പുത്താനഞ്ച ദാരാനഞ്ചാതി **പുത്തദാരസ്സ** സങ്ഗണ്ഹനം **സങ്ഗഹോ**. ന ആകുലാ **അനാകുലാ**. കമ്മാനി ഏവ **കമ്മന്താ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **മാതാ** നാമ ജനികാ വുച്ചതി, തഥാ **പിതാ. ഉപട്ഠാനം** നാമ പാദധോവനസമ്ബാഹനുച്ഛാദനന്ഹാപനേഹി ചതുപച്ചയസമ്പദാനേന ച ഉപകാരകരണം. തത്ഥ യസ്മാ മാതാപിതരോ ബഹൂപകാരാ പുത്താനം അത്ഥകാമാ അനുകമ്പകാ, യേ പുത്തകേ ബഹി കീളിത്വാ പംസുമക്ഖിതസരീരകേ ആഗതേ ദിസ്വാ പംസും പുഞ്ഛിത്വാ മത്ഥകം ഉപസിങ്ഘായന്താ പരിചുമ്ബന്താ ച സിനേഹം ഉപ്പാദേന്തി, വസ്സസതമ്പി മാതാപിതരോ സീസേന പരിഹരന്താ പുത്താ തേസം പതികാരം കാതും അസമത്ഥാ. യസ്മാ ച തേ ആപാദകാ പോസകാ ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ, ബ്രഹ്മസമ്മതാ പുബ്ബാചരിയസമ്മതാ, തസ്മാ തേസം ഉപട്ഠാനം ഇധ പസംസം, പേച്ച സഗ്ഗസുഖഞ്ച ആവഹതി. തേന മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ, പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ;
> ആഹുനേയ്യാ ച പുത്താനം, പജായ അനുകമ്പകാ.
>
> "തസ്മാ ഹി നേ നമസ്സേയ്യ, സക്കരേയ്യ ച പണ്ഡിതോ;
> അന്നേന അഥ പാനേന, വത്ഥേന സയനേന ച;
> ഉച്ഛാദനേന ന്ഹാപനേന, പാദാനം ധോവനേന ച.
>
> "തായ നം പാരിചരിയായ, മാതാപിതൂസു പണ്ഡിതാ;
> ഇധേവ നം പസംസന്തി, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദതീ"തി. (ഇതിവു॰ ൱൬; ജാ॰ ൨.൨൦.൱൮൧-൱൮൩);

അപരോ നയോ - **ഉപട്ഠാനം** നാമ ഭരണകിച്ചകരണകുലവംസട്ഠപനാദിപഞ്ചവിധം, തം പാപനിവാരണാദിപഞ്ചവിധദിട്ഠധമ്മികഹിതസുഖഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "'പഞ്ചഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി പുത്തേന പുരത്ഥിമാ ദിസാ മാതാപിതരോ പച്ചുപട്ഠാതബ്ബാ ഭതോ നേ ഭരിസ്സാമി, കിച്ചം നേസം കരിസ്സാമി , കുലവംസം ഠപേസ്സാമി, ദായജ്ജം പടിപജ്ജിസ്സാമി, അഥ വാ പന പേതാനം കാലകതാനം ദക്ഖിണം അനുപ്പദസ്സാമീ'തി. ഇമേഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, പഞ്ചഹി ഠാനേഹി പുത്തേന പുരത്ഥിമാ ദിസാ മാതാപിതരോ പച്ചുപട്ഠിതാ പഞ്ചഹി ഠാനേഹി പുത്തം അനുകമ്പന്തി, പാപാ നിവാരേന്തി, കല്യാണേ നിവേസേന്തി, സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തി, പതിരൂപേന ദാരേന സംയോജേന്തി, സമയേ ദായജ്ജം നിയ്യാദേന്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൭).

അപിച യോ മാതാപിതരോ തീസു വത്ഥൂസു പസാദുപ്പാദനേന, സീലസമാദാപനേന, പബ്ബജ്ജായ വാ ഉപട്ഠഹതി, അയം മാതാപിതുഉപട്ഠാകാനം അഗ്ഗോ. തസ്സ തം മാതാപിതുഉപട്ഠാനം മാതാപിതൂഹി കതസ്സ ഉപകാരസ്സ പച്ചുപകാരഭൂതം അനേകേസം ദിട്ഠധമ്മികാനം സമ്പരായികാനഞ്ച അത്ഥാനം പദട്ഠാനതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

പുത്തദാരസ്സാതി ഏത്ഥ അത്തതോ ജാതാ പുത്താപി ധീതരോപി **പുത്താ**ഇച്ചേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. **ദാരാ**തി വീസതിയാ ഭരിയാനം യാ കാചി ഭരിയാ. പുത്താ ച ദാരാ ച പുത്തദാരം, തസ്സ പുത്തദാരസ്സ. **സങ്ഗഹോ**തി സമ്മാനനാദീഹി ഉപകാരകരണം. തം സുസംവിഹിതകമ്മന്തതാദിദിട്ഠധമ്മികഹിതസുഖഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "പച്ഛിമാ ദിസാ പുത്തദാരാ വേദിതബ്ബാ"തി ഏത്ഥ ഉദ്ദിട്ഠം പുത്തദാരം ഭരിയാസദ്ദേന സങ്ഗണ്ഹിത്വാ "പഞ്ചഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി സാമികേന പച്ഛിമാ ദിസാ ഭരിയാ പച്ചുപട്ഠാതബ്ബാ സമ്മാനനായ, അനവമാനനായ, അനതി ചരിയായ, ഇസ്സരിയവോസ്സഗ്ഗേന, അലങ്കാരാനുപ്പദാനേന. ഇമേഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, പഞ്ചഹി ഠാനേഹി സാമികേന പച്ഛിമാ ദിസാ ഭരിയാ പച്ചുപട്ഠിതാ പഞ്ചഹി ഠാനേഹി

സാമികം അനുകമ്പതി, സുസംവിഹിതകമ്മന്താ ച ഹോതി, സങ്ഗഹിതപരിജനാ ച, അനതിചാരിനീ ച, സമ്ഭതഞ്ച അനുരക്ഖതി ദക്ഖാ ച ഹോതി അനലസാ സബ്ബകിച്ചേസൂ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൯).

അയം വാ അപരോ നയോ - **സങ്ഗഹോ**തി ധമ്മികാഹി ദാനപിയവാചാത്ഥചരിയാഹി സങ്ഗണ്ഹനം. സേയ്യഥിദം - ഉപോസഥദിവസേസു പരിബ്ബയദാനം, നക്ഖത്തദിവസേസു നക്ഖത്തദസ്സാപനം, മങ്ഗലദിവസേസു മങ്ഗലകരണം, ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികേസു അത്ഥേസു ഓവാദാനുസാസനന്തി. തം വുത്തനയേനേവ ദിട്ഠധമ്മികഹിതഹേതുതോ സമ്പരായികഹിതഹേതുതോ ദേവതാഹിപി നമസ്സനീയഭാവഹേതുതോ ച മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ -

''യേ ഗഹട്ഠാ പുഞ്ഞകരാ, സീലവന്തോ ഉപാസകാ;
ധമ്മേന ദാരം പോസേന്തി, തേ നമസ്സാമി മാതലീ''തി. (സം॰നി॰ ൧.൧.൨൬൪);

അനാകുലാ കമ്മന്താ നാമ കാലഞ്ഞുതായ പതിരൂപകാരിതായ അനലസതായ ഉട്ഠാനവീരിയസമ്പദായ, അബ്യസനീയതായ ച കാലാതിക്കമനഅപ്പതിരൂപകരണസിഥിലകരണാദിആകുലഭാവവിരഹിതാ കസിഗോരക്ഖവാണിജ്ജാദയോ കമ്മന്താ. ഏതേ അത്തനോ വാ പുത്തദാരസ്സ വാ ദാസകമ്മകരാനം വാ ബ്യത്തതായ ഏവം പയോജിതാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ധനധഞ്ഞവുദ്ധിപടിലാഭഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

''പതിരൂപകാരീ ധുരവാ, ഉട്ഠാതാ വിന്ദതേ ധന''ന്തി ച (സു॰ നി॰ ൧൮൭; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬).

''ന ദിവാ സോപ്പസീലേന, രത്തിമുട്ഠാനദേസ്സിനാ;
നിച്ചം മത്തേന സോണ്ഡേന, സക്കാ ആവസിതും ഘരം.

''അതിസീതം അതിഉണ്ഹം, അതിസായമിദം അഹു;
ഇതി വിസ്സട്ഠകമ്മന്തേ, അത്ഥാ അച്ചേന്തി മാണവേ.

''യോധ സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച, തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതി;
കരം പുരിസകിച്ചാനി, സോ സുഖം ന വിഹായതീ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൩);

''ഭോഗേ സംഹരമാനസ്സ, ഭമരസ്സേവ ഇരീയതോ;
ഭോഗാ സന്നിചയം യന്തി, വമ്മികോവൂപചീയതീ''തി. ച ഏവമാദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫);

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ മാതുഉപട്ഠാനം, പിതുഉപട്ഠാനം, പുത്തദാരസ്സ സങ്ഗഹോ, അനാകുലാ ച കമ്മന്താതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, പുത്തദാരസ്സ സങ്ഗഹം വാ ദ്വിധാ കത്വാ പഞ്ച, മാതാപിതുഉപട്ഠാനം വാ ഏകമേവ കത്വാ തീണി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ മാതാപിതുഉപട്ഠാനന്തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ദാനഞ്ചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൭. ഇദാനി **ദാനഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ ദീയതേ ഇമിനാതി ദാനം, അത്തനോ സന്തകം പരസ്സ പടിപാദീയതീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മസ്സ ചരിയാ, ധമ്മാ വാ അനപേതാ ചരിയാ **ധമ്മചരിയാ**. ഞായന്തേ ''അമ്ഹാകം ഇമേ''തി **ഞാതകാ**. ന അവജ്ജാനി **അനവജ്ജാനി,** അനിന്ദിതാനി അഗരഹിതാനീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ദാനം** നാമ പരം ഉദ്ദിസ്സ സുബുദ്ധിപുബ്ബികാ അന്നാദിദസദാനവത്ഥുപരിച്ചാഗചേതനാ, തംസമ്പയുത്തോ വാ അലോഭോ. അലോഭേന ഹി തം വത്ഥും പരസ്സ പടിപാദേതി, തേന വുത്തം ''ദീയതേ ഇമിനാതി ദാന''ന്തി. തം ബഹുജനപിയമനാപതാദീനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം ഫലവിസേസാനം അധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. ''ദായകോ, സീഹ ദാനപതി, ബഹുനോ ജനസ്സ പിയോ ഹോതി മനാപോ''തി ഏവമാദീനി (അം॰ നി॰ ൫.൩൪) ചേത്ഥ സുത്താനി അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

അപരോ നയോ - ദാനം നാമ ദുവിധം ആമിസദാനം, ധമ്മദാനഞ്ച, തത്ഥ **ആമിസദാനം** വുത്തപ്പകാരമേവ. ഇധലോകപരലോകദുക്ഖക്ഖയസുഖാവഹസ്സ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതസ്സ ധമ്മസ്സ പരേസം ഹിതകാമതായ ദേസനാ **ധമ്മദാനം** , ഇമേസഞ്ച ദ്വിന്നം ദാനാനം ഏതദേവ അഗ്ഗം. യഥാഹ -

''സബ്ബദാനം ധമ്മദാനം ജിനാതി,
സബ്ബരസം ധമ്മരസോ ജിനാതി;
സബ്ബരതിം ധമ്മരതി ജിനാതി,
തണ്ഹക്ഖയോ സബ്ബദുക്ഖം ജിനാതീ''തി. (ധ॰ പ॰ ൩൫൪);

തത്ഥ ആമിസദാനസ്സ മങ്ഗലത്തം വുത്തമേവ. ധമ്മദാനം പന യസ്മാ അത്ഥപടിസംവേദിതാദീനം ഗുണാനം പദട്ഠാനം, തസ്മാ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

"യഥാ യഥാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം വിത്ഥാരേന പരേസം ദേസേതി, തഥാ തഥാ സോ തസ്മിം ധമ്മേ അത്ഥപടിസംവേദീ ച ഹോതി ധമ്മപടിസംവേദീ ചാ"തി ഏവമാദി (അം॰ നി॰ ๑.๕๓).

ധമ്മചരിയാ നാമ ദസകുസലകമ്മപഥചരിയാ. യഥാഹ - "തിവിധാ ഖോ ഗഹപതയോ കായേന ധമ്മചരിയാ സമചരിയാ ഹോതീ"തി ഏവമാദി. സാ പനേസാ ധമ്മചരിയാ സഗ്ഗലോകൂപപത്തിഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "ധമ്മചരിയാസമചരിയാഹേതു ഖോ ഗഹപതയോ ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ๑.๔๓๙).

ഞാതകാ നാമ മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ സമ്ബന്ധാ. തേസം ഭോഗപാരിജുഞ്ഞേന വാ ബ്യാധിപാരിജുഞ്ഞേന വാ അഭിഹതാനം അത്തനോ സമീപം ആഗതാനം യഥാബലം ഘാസച്ഛാദനധനധഞ്ഞാദീഹി സങ്ഗഹോ പസംസാദീനം ദിട്ഠധമ്മികാനം സുഗതിഗമനാദീനഞ്ച സമ്പരായികാനം വിസേസാധിഗമാനം ഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

അനവജ്ജാനി കമ്മാനി നാമ ഉപോസഥങ്ഗസമാദാനവേയ്യാവച്ചകരണആരാമവനരോപനസേതുകരണാദീനി കായവചീമനോസുചരിതകമ്മാനി. താനി ഹി നാനപ്പകാരഹിതസുഖാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചന്തി. "ഠാനം ഖോ പനേതം, വിസാഖേ, വിജ്ജതി യം ഇധേകച്ചോ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥം ഉപവസിത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യാ"തി ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി (അം॰ നി॰ ൮.๔๒) അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ദാനഞ്ച, ധമ്മചരിയാ ച, ഞാതകാനഞ്ച സങ്ഗഹോ, അനവജ്ജാനി കമ്മാനീതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ദാനഞ്ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ആരതീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൮. ഇദാനി **ആരതീ വിരതീ**തി ഏത്ഥ **ആരതീ**തി ആരമണം, **വിരതീ**തി വിരമണം, വിരമന്തി വാ ഏതായ സത്താതി വിരതി. **പാപാ**തി അകുസലാ. മദനീയട്ഠേന മജ്ജം, മജ്ജസ്സ പാനം മജ്ജപാനം, തതോ **മജ്ജപാനാ**. സംയമനം **സംയമോ** അപ്പമജ്ജനം **അപ്പമാദോ. ധമ്മേസൂ**തി കുസലേസു. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ആരതി** നാമ പാപേ ആദീനവദസ്സാവിനോ മനസാ ഏവ അനഭിരതി. **വിരതി** നാമ കമ്മദ്വാരവസേന കായവാചാഹി വിരമണം, സാ ചേസാ വിരതി നാമ സമ്പത്തവിരതി, സമാദാനവിരതി, സമുച്ഛേദവിരതീതി തിവിധാ ഹോതി, തത്ഥ യാ കുലപുത്തസ്സ അത്തനോ ജാതിം വാ കുലം വാ ഗോത്തം വാ പടിച്ച "ന മേ ഏതം പതിരൂപം, യ്വാഹം ഇമം പാണം ഹനേയ്യം, അദിന്നം ആദിയേയ്യ"ന്തിആദിനാ നയേന സമ്പത്തവത്ഥുതോ വിരതി, അയം **സമ്പത്തവിരതി** നാമ. സിക്ഖാപദസമാദാനവസേന പവത്താ **സമാദാനവിരതി** നാമ, യസ്സാ പവത്തിതോ പഭുതി കുലപുത്തോ പാണാതിപാതാദീനി ന കരോതി. അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്താ **സമുച്ഛേദവിരതി** നാമ, യസ്സാ പവത്തിതോ പഭുതി അരിയസാവകസ്സ പഞ്ച ഭയാനി വേരാനി വൂപസന്താനി ഹോന്തി. **പാപം** നാമ യം തം "പാണാതിപാതോ ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, കമ്മകിലേസോ, അദിന്നാദാനം...പേ॰... കാമേസുമിച്ഛാചാരോ...പേ॰... മുസാവാദോ"തി ഏവം വിത്ഥാരേത്വാ -

> "പാണാതിപാതോ അദിന്നാദാനം, മുസാവാദോ ച വുച്ചതി;
> പരദാരഗമനഞ്ചേവ, നപ്പസംസന്തി പണ്ഡിതാ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.๒๔๕) -

ഏവം ഗാഥായ സങ്ഗഹിതം കമ്മകിലേസസങ്ഖാതം ചതുബ്ബിധം അകുസലം, തതോ പാപാ. സബ്ബാപേസാ ആരതി ച വിരതി ച ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഭയവേരപ്പഹാനാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. "പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, അരിയസാവകോ"തിആദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

മജ്ജപാനാ സംയമോ നാമ പുബ്ബേ വുത്തസുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാ വേരമണിയാ ഏവേതം അധിവചനം. യസ്മാ പന മജ്ജപായീ അത്ഥം ന ജാനാതി, ധമ്മം ന ജാനാതി, മാതു അന്തരായം കരോതി, പിതു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധതഥാഗതസാവകാനമ്പി അന്തരായം കരോതി, ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗരഹം സമ്പരായേ ദുഗ്ഗതിം അപരാപരിയേ ഉമ്മാദഞ്ച പാപുണാതി. മജ്ജപാനാ പന സംയമോ തേസം ദോസാനം വൂപസമം തബ്ബിപരീതഗുണസമ്പദഞ്ച പാപുണാതി. തസ്മാ അയം മജ്ജപാനാ സംയമോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബോ.

കുസലേസു ധമ്മേസു **അപ്പമാദോ** നാമ "കുസലാനം വാ ധമ്മാനം ഭാവനായ അസക്കച്ചകിരിയതാ, അസാതച്ചകിരിയതാ, അനട്ഠിതകിരിയതാ, ഓലീനവുത്തിതാ, നിക്ഖിത്തഛന്ദതാ, നിക്ഖിത്തധുരതാ, അനാസേവനാ, അഭാവനാ, അബഹുലീകമ്മം, അനധിട്ഠാനം, അനനുയോഗോ, പമാദോ. യോ ഏവരൂപോ പമാദോ പമജ്ജനാ പമജ്ജിതത്തം, അയം വുച്ചതി പമാദോ"തി (വിഭ॰ ൮൪๓). ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പമാദസ്സ പടിപക്ഖവസേന അത്ഥതോ കുസലേസു ധമ്മേസു സതിയാ അവിപ്പവാസോ വേദിതബ്ബോ. സോ നാനപ്പകാരകുസലാധിഗമഹേതുതോ അമതാധിഗമഹേതുതോ ച മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി . തത്ഥ "അപ്പമത്തസ്സ

ആതാപിനോ"തി ച (മ॰ നി॰ ൨.൫൮; അ॰ നി॰ ൪.൨൧), "അപ്പമാദോ അമതം പദ"ന്തി ച, ഏവമാദി (ധ॰ പ॰ ൨൧) സത്ഥു സാസനം അനുസ്സരിതബ്ബം.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ പാപാ വിരതി, മജ്ജപാനാ സംയമോ, കുസലേസു ധമ്മേസു അപ്പമാദോതി തീണി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ആരതീതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഗാരവോചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൯. ഇദാനി **ഗാരവോ ചാ**തി ഏത്ഥ **ഗാരവോ**തി ഗരുഭാവോ. **നിവാതോ**തി നീചവുത്തിതാ. **സന്തുട്ഠീ**തി സന്തോസോ . കതസ്സ ജാനനതാ **കതഞ്ഞുതാ. കാലേനാ**തി ഖണേന സമയേന. ധമ്മസ്സ സവനം **ധമ്മസ്സവനം**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ഗാരവോ** നാമ ഗരുകാരപ്പയോഗാരഹേസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധതഥാഗതസാവകആചരിയുപജ്ഝായമാതാപിതുജേട്ഠകഭാതികഭഗിനീആദീസു യഥാനുരൂപം ഗരുകാരോ ഗരുകരണം സഗാരവതാ. സ ചായം ഗാരവോ യസ്മാ സുഗതിഗമനാദീനം ഹേതു. യഥാഹ -

> "ഗരുകാതബ്ബം ഗരും കരോതി, മാനേതബ്ബം മാനേതി, പൂജേതബ്ബം പൂജേതി. സോ തേന കമ്മേന ഏവം സമത്തേന ഏവം സമാദിന്നേന കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതി. നോ ചേ കായസ്സ...പേ॰... ഉപപജ്ജതി, സചേ മനുസ്സത്തം ആഗച്ഛതി, യത്ഥ യത്ഥ പച്ചാജായതി, ഉച്ചാകുലീനോ ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൯൪).

യഥാ ചാഹ - "സത്തിമേ, ഭിക്ഖവേ, അപരിഹാനിയാ ധമ്മാ. കതമേ സത്ത? സത്ഥുഗാരവതാ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൭.൩൩), തസ്മാ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

നിവാതോ നാമ നീചമനതാ നിവാതവുത്തിതാ, യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ നിഹതമാനോ നിഹതദപ്പോ പാദപുഞ്ഛനകചോളസദിസോ ഛിന്നവിസാണഉസഭസമോ ഉദ്ധടദാഠസപ്പസമോ ച ഹുത്വാ സണ്ഹോ സഖിലോ സുഖസമ്ഭാസോ ഹോതി, അയം നിവാതോ. സ്വായം യസാദിഗുണപ്പടിലാഭഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. ആഹ ച "നിവാതവുത്തി അത്ഥദ്ധോ, താദിസോ ലഭതേ യസ"ന്തി ഏവമാദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൩).

സന്തുട്ഠി നാമ ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസോ, സോ ദ്വാദസവിധോ ഹോതി. സേയ്യഥിദം - ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി തിവിധോ. ഏവം പിണ്ഡപാതാദീസു.

തസ്സായം പഭേദവണ്ണനാ - ഇധ ഭിക്ഖു ചീവരം ലഭതി സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ. സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ഭിക്ഖു ആബാധികോ ഹോതി, ഗരും ചീവരം പാരുപന്തോ ഓണമതി വാ കിലമതി വാ, സോ സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം തം പരിവത്തേത്വാ ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു പണീതപച്ചയലാഭീ ഹോതി, സോ പട്ടചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം മഹഗ്ഘം ചീവരം ലഭിത്വാ "ഇദം ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം ബഹുസ്സുതാനഞ്ച അനുരൂപ"ന്തി തേസം ദത്വാ അത്തനാ സങ്കാരകൂടാ വാ അഞ്ഞതോ വാ കുതോചി നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ സങ്ഘാടിം കരിത്വാ ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു പിണ്ഡപാതം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ഭിക്ഖു ആബാധികോ ഹോതി, ലൂഖം പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ ഗാള്ഹം രോഗാതങ്കം പാപുണാതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ സപ്പിമധുഖീരാദീനി ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു പണീതം പിണ്ഡപാതം ലഭതി, സോ "അയം പിണ്ഡപാതോ ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം അഞ്ഞേസഞ്ച പണീതപിണ്ഡപാതം വിനാ അയാപേന്താനം സബ്രഹ്മചാരീനം അനുരൂപോ"തി തേസം ദത്വാ അത്തനാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ മിസ്സകാഹാരം ഭുഞ്ജന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖുനോ സേനാസനം പാപുണാതി. സോ തേനേവ സന്തുസ്സതി, പുന അഞ്ഞം സുന്ദരതരമ്പി പാപുണന്തം ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ഭിക്ഖു ആബാധികോ ഹോതി, നിവാതസേനാസനേ വസന്തോ അതിവിയ പിത്തരോഗാദീഹി ആതുരീയതി. സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ പാപുണനേ സവാതേ സീതലസേനാസനേ വസിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു സുന്ദരം സേനാസനം പത്തമ്പി ന സമ്പടിച്ഛതി "സുന്ദരസേനാസനം പമാദട്ഠാനം, തത്ര നിസിന്നസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ ച പുന പടിബുജ്ഝതോ കാമവിതക്കോ സമുദാചരതീ"തി. സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ അജ്ഝോകാസരുക്ഖമൂലപണ്ണകുടീസു യത്ഥ കത്ഥചി നിവസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു ഭേസജ്ജം ലഭതി ഹരീതകം വാ ആമലകം വാ. സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞേഹി ലദ്ധസപ്പിമധുഫാണിതാദിമ്പി ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ

യഥാലാഭസന്തോസോ. അഥ പന ഭിക്ഖു ആബാധികോ ഹോതി, തേലേനത്ഥികോ ഫാണിതം ലഭതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ തേലേന ഭേസജ്ജം കത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു ഏകസ്മിം ഭാജനേ പൂതിമുത്തഹരീതകം ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ചതുമധുരം "ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ, യദിച്ഛസീ"തി വുച്ചമാനോ സചസ്സ തേസം ദ്വിന്നമഞ്ഞതരേനപി ബ്യാധി വൂപസമ്മതി, അഥ "പൂതിമുത്തഹരീതകം നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിത"ന്തി ച "പൂതിമുത്തഭേസജ്ജം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാ, തത്ഥ തേ യാവജീവം ഉസ്സാഹോ കരണീയോതി വുത്ത"ന്തി (മഹാവ॰ ൧൨൮) ച ചിന്തേന്തോ ചതുമധുരഭേസജ്ജം പടിക്ഖിപിത്വാ പൂതിമുത്തഹരീതകേന ഭേസജ്ജം കരോന്തോപി പരമസന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഏവംപഭേദോ സബ്ബോപേസോ സന്തോസോ സന്തുട്ഠീതി വുച്ചതി. സാ അത്രിച്ഛതാമഹിച്ഛതാപാപിച്ഛതാദീനം പാപധമ്മാനം പഹാനാധിഗമഹേതുതോ, സുഗതിഹേതുതോ, അരിയമഗ്ഗസമ്ഭാരഭാവതോ, ചാതുദ്ദിസാദിഭാവഹേതുതോ ച മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ. ആഹ ച -

"ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി,
സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേനാ"തി. ഏവമാദി (സു॰ നി॰ ൪൨);

കതഞ്ഞുതാ നാമ അപ്പസ്സ വാ ബഹുസ്സ വാ യേന കേനചി കതസ്സ ഉപകാരസ്സ പുനപ്പുനം അനുസ്സരണഭാവേന ജാനനതാ. അപിച നേരയികാദിദുക്ഖപരിത്താണതോ പുഞ്ഞാനി ഏവ പാണീനം ബഹൂപകാരാനി, തതോ തേസമ്പി ഉപകാരാനുസ്സരണതാ കതഞ്ഞുതാതി വേദിതബ്ബാ. സാ സപ്പുരിസേഹി പസംസനീയാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി. ആഹ ച "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ ദുല്ലഭാ ലോകസ്മിം. കതമേ ദ്വേ? യോ ച പുബ്ബകാരീ യോ ച കതഞ്ഞൂ കതവേദീ"തി (അ॰ നി॰ ൨.൧൨൦).

കാലേന ധമ്മസ്സവനം നാമ യസ്മിം കാലേ ഉദ്ധച്ചസഹഗതം ചിത്തം ഹോതി, കാമവിതക്കാദീനം വാ അഞ്ഞതരേന അഭിഭൂതം, തസ്മിം കാലേ തേസം വിനോദനത്ഥം ധമ്മസ്സവനം. അപരേ ആഹു "പഞ്ചമേ പഞ്ചമേ ദിവസേ ധമ്മസ്സവനം കാലേന ധമ്മസ്സവനം നാമ. യഥാഹ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ 'പഞ്ചാഹികം ഖോ പന മയം, ഭന്തേ, സബ്ബരത്തിം ധമ്മിയാ കഥായ സന്നിസീദാമാ'"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൭; മഹാവ॰ ൪൬൬).

അപിച യസ്മിം കാലേ കല്യാണമിത്തേ ഉപസങ്കമിത്വാ സക്കാ ഹോതി അത്തനോ കങ്ഖാവിനോദകം ധമ്മം സോതും, തസ്മിം കാലേപി ധമ്മസ്സവനം കാലേന ധമ്മസ്സവനന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ "തേ കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ പരിപുച്ഛതി പരിപഞ്ഹതീ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൭). തദേതം കാലേന ധമ്മസ്സവനം നീവരണപ്പഹാനചതുരാനിസംസആസവക്ഖയാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം -

"യസ്മിം , ഭിക്ഖവേ, സമയേ അരിയസാവകോ അട്ഠിം കത്വാ മനസി കത്വാ സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, പഞ്ചസ്സ നീവരണാ തസ്മിം സമയേ ന ഹോന്തീ"തി ച (സം॰ നി॰ ൫.൨൧൯).

"സോതാനുഗതാനം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാനം...പേ॰... സുപ്പടിവിദ്ധാനം ചത്താരോ ആനിസംസാ പാടികങ്ഖാ"തി ച (അ॰ നി॰ ൪.൧൯൧).

"ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ കാലേന കാലം സമ്മാ ഭാവിയമാനാ സമ്മാ അനുപരിവത്തിയമാനാ അനുപുബ്ബേന ആസവാനം ഖയം പാപേന്തി. കതമേ ചത്താരോ? കാലേന ധമ്മസ്സവന"ന്തി ച ഏവമാദി (അ॰ നി॰ ൪.൧൪൭).

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ഗാരവോ, നിവാതോ, സന്തുട്ഠി, കതഞ്ഞുതാ, കാലേന ധമ്മസ്സവനന്തി പഞ്ച മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഗാരവോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഖന്തീചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൯. ഇദാനി **ഖന്തീ ചാ**തി ഏത്ഥ ഖമനം **ഖന്തി**. പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിതായ സുഖം വചോ അസ്മിന്തി സുവചോ, സുവചസ്സ കമ്മം സോവചസ്സം, സോവചസ്സസ്സ ഭാവോ **സോവചസ്സതാ**. കിലേസാനം സമിതത്താ **സമണാ. ദസ്സന**ന്തി പേക്ഖനം. ധമ്മസ്സ സാകച്ഛാ **ധമ്മസാകച്ഛാ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി. അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ഖന്തി** നാമ അധിവാസനക്ഖന്തി, തായ സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തേ വധബന്ധാദീഹി വാ വിഹേസന്തേ പുഗ്ഗലേ അസുണന്തോ വിയ അപസ്സന്തോ വിയ ച നിബ്ബികാരോ ഹോതി ഖന്തിവാദീ വിയ. യഥാഹ -

"അഹു അതീതമദ്ധാനം, സമണോ ഖന്തിദീപനോ;
തം ഖന്തിയായേവ ഠിതം, കാസിരാജാ അഛേദയീ"തി. (ജാ॰ ൧.൪.൪൯);

ഭദ്ദകതോ വാ മനസി കരോതി തതോ ഉത്തരി അപരാധാഭാവേന ആയസ്മാ പുണ്ണത്ഥേരോ വിയ. യഥാഹ സോ -

“സചേ മം, ഭന്തേ, സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ അക്കോസിസ്സന്തി പരിഭാസിസ്സന്തി, തത്ഥ മേ ഏവം ഭവിസ്സതി ‘ഭദ്ദകാ വതിമേ സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ, സുഭദ്ദകാ വതിമേ സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ, യം മേ നയിമേ പാണിനാ പഹാരം ദേന്തീ’”തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൫; സം॰ നി॰ ൪.൮൮).

യായ ച സമന്നാഗതോ ഇസീനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ സരഭങ്ഗോ ഇസി -

“കോധം വധിത്വാ ന കദാചി സോചതി,
മക്ഖപ്പഹാനം ഇസയോ വണ്ണയന്തി;
സബ്ബേസം വുത്തം ഫരുസം ഖമേഥ,
ഏതം ഖന്തിം ഉത്തമമാഹു സന്തോ”തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൬);

ദേവതാനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ -

“യോ ഹവേ ബലവാ സന്തോ, ദുബ്ബലസ്സ തിതിക്ഖതി;
തമാഹു പരമം ഖന്തിം, നിച്ചം ഖമതി ദുബ്ബലോ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൫൦-൨൫൧);

ബുദ്ധാനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ ഭഗവാ -

“അക്കോസം വധബന്ധഞ്ച, അദുട്ഠോ യോ തിതിക്ഖതി;
ഖന്തീബലം ബലാണീകം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൯൯);

സാ പനേസാ ഖന്തി ഏതേസഞ്ച ഇധ വണ്ണിതാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഗുണാനം അധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ.

സോവചസ്സതാ നാമ സഹധമ്മികം വുച്ചമാനേ വിക്ഖേപം വാ തുണ്ഹീഭാവം വാ ഗുണദോസചിന്തനം വാ അനാപജ്ജിത്വാ അതിവിയ ആദരഞ്ച ഗാരവഞ്ച നീചമനതഞ്ച പുരക്ഖത്വാ സാധൂതി വചനകരണതാ. സാ സബ്രഹ്മചാരീനം സന്തികാ ഓവാദാനുസാസനിപ്പടിലാഭഹേതുതോ ദോസപ്പഹാനഗുണാധിഗമഹേതുതോ ച മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

സമണാനം ദസ്സനം നാമ ഉപസമിതകിലേസാനം ഭാവിതകായവചീചിത്തപഞ്ഞാനം ഉത്തമദമഥസമഥസമന്നാഗതാനം പബ്ബജിതാനം ഉപസങ്കമനുപട്ഠാനാനുസ്സരണസ്സവനദസ്സനം, സബ്ബമ്പി ഓമകദേസനായ ദസ്സനന്തി വുത്തം, തം മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം. കസ്മാ? ബഹൂപകാരത്താ. ആഹ ച “ദസ്സനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമീ”തിആദി (ഇതിവു॰ ൱൪). യതോ ഹിതകാമേന കുലപുത്തേന സീലവന്തേ ഭിക്ഖൂ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ ദിസ്വാ യദി ദേയ്യധമ്മോ അത്ഥി, യഥാബലം ദേയ്യധമ്മേന പതിമാനേതബ്ബാ. യദി നത്ഥി, പഞ്ചപതിട്ഠിതം കത്വാ വന്ദിതബ്ബാ. തസ്മിമ്പി അസമ്പജ്ജമാനേ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ നമസ്സിതബ്ബാ, തസ്മിമ്പി അസമ്പജ്ജമാനേ പസന്നചിത്തേന പിയചക്ഖൂഹി സമ്പസ്സിതബ്ബാ. ഏവം ദസ്സനമൂലകേനപി ഹി പുഞ്ഞേന അനേകാനി ജാതിസഹസ്സാനി ചക്ഖുമ്ഹി രോഗോ വാ ദാഹോ വാ ഉസ്സദാ വാ പിളകാ വാ ന ഹോന്തി, വിപ്പസന്നപഞ്ചവണ്ണസസ്സിരികാനി ഹോന്തി ചക്ഖൂനി രതനവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതമണികവാടസദിസാനി, സതസഹസ്സകപ്പമത്തം ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സമ്പത്തീനം ലാഭീ ഹോതി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം മനുസ്സഭൂതോ സപ്പഞ്ഞജാതികോ സമ്മാ പവത്തിതേന സമണദസ്സനമയേന പുഞ്ഞേന ഏവരൂപം വിപാകസമ്പത്തിം അനുഭവേയ്യ, യത്ഥ തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി കേവലം സദ്ധാമത്തകേന കതസ്സ സമണദസ്സനസ്സ ഏവം വിപാകസമ്പത്തിം വണ്ണയന്തി.

“ഉലൂകോ മണ്ഡലക്ഖികോ, വേദിയകേ ചിരദീഘവാസികോ;
സുഖിതോ വത കോസിയോ അയം, കാലുട്ഠിതം പസ്സതി ബുദ്ധവരം.

“മയി ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അനുത്തരേ;
കപ്പാനം സതസഹസ്സാനി, ദുഗ്ഗതേസോ ന ഗച്ഛതി.

“സ ദേവലോകാ ചവിത്വാ, കുസലകമ്മേന ചോദിതോ;
ഭവിസ്സതി അനന്തഞാണോ, സോമനസ്സോതി വിസ്സുതോ”തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൪);

കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ നാമ പദോസേ വാ പച്ചൂസേ വാ ദ്വേ സുത്തന്തികാ ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം സുത്തന്തം സാകച്ഛന്തി, വിനയധരാ വിനയം, ആഭിധമ്മികാ അഭിധമ്മം, ജാതകഭാണകാ ജാതകം, അട്ഠകഥികാ അട്ഠകഥം, ലീനുദ്ധതവിചികിച്ഛാപരേതചിത്തവിസോധനത്ഥം വാ തമ്ഹി തമ്ഹി കാലേ സാകച്ഛന്തി, അയം കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ. സാ ആഗമബ്യത്തിആദീനം ഗുണാനം ഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതീതി.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ഖന്തി, സോവചസ്സതാ, സമണദസ്സനം, കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഖന്തീ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

തപോചാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൧. ഇദാനി **തപോ ചാതി** ഏത്ഥ പാപകേ ധമ്മേ തപതീതി **തപോ.** ബ്രഹ്മം ചരിയം, ബ്രഹ്മാനം വാ ചരിയം **ബ്രഹ്മചരിയം,** സേട്ഠചരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. അരിയസച്ചാനം ദസ്സനം **അരിയസച്ചാനദസ്സനം,** അരിയസച്ചാനി ദസ്സനന്തിപി ഏകേ, തം ന സുന്ദരം. നിക്ഖന്തം വാനതോതി നിബ്ബാനം, സച്ഛികരണം സച്ഛികിരിയാ, നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയാ **നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **തപോ** നാമ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാദീനം തപനതോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ , കോസജ്ജസ്സ വാ തപനതോ വീരിയം, തേഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ആതാപീതി വുച്ചതി. സ്വായം അഭിജ്ഝാദിപ്പഹാനഝാനാദിപ്പടിലാഭഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബോ.

ബ്രഹ്മചരിയം നാമ മേഥുനവിരതിസമണധമ്മസാസനമഗ്ഗാനമധിവചനം. തഥാ ഹി "അബ്രഹ്മചരിയം പഹായ ബ്രഹ്മചാരീ ഹോതീ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൮൩; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൨) മേഥുനവിരതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുച്ചതി. "ഭഗവതി നോ, ആവുസോ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീതി? ഏവമാവുസോ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൭) സമണധമ്മോ. "ന താവാഹം, പാപിമ, പരിനിബ്ബായിസ്സാമി, യാവ മേ ഇദം ബ്രഹ്മചരിയം ന ഇദ്ധഞ്ചേവ ഭവിസ്സതി ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞ"ന്തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮; സം॰ നി॰ ൫.൮൨൨; ഉദാ॰ ൫൧) സാസനം. "അയമേവ ഖോ, ഭിക്ഖു, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയം. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠീ"തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൬) മഗ്ഗോ. ഇധ പന അരിയസച്ചദസ്സനേന പരതോ മഗ്ഗസ്സ സങ്ഗഹിതത്താ അവസേസം സബ്ബമ്പി വട്ടതി. തഞ്ചേതം ഉപരൂപരി നാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം.

അരിയസച്ചാന ദസ്സനം നാമ കുമാരപഞ്ഹേ വുത്താനം ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം അഭിസമയവസേന മഗ്ഗദസ്സനം, തം സംസാരദുക്ഖവീതിക്കമഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വുച്ചതി.

നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ നാമ ഇധ അരഹത്തഫലം നിബ്ബാനന്തി അധിപ്പേതം. തമ്പി ഹി പഞ്ചഗതിവാനനേന വാനസഞ്ഞിതായ തണ്ഹായ നിക്ഖന്തത്താ നിബ്ബാനന്തി വുച്ചതി. തസ്സ പത്തി വാ പച്ചവേക്ഖണാ വാ സച്ഛികിരിയാതി വുച്ചതി. ഇതരസ്സ പന നിബ്ബാനസ്സ അരിയസച്ചാനം ദസ്സനേനേവ സച്ഛികിരിയാ സിദ്ധാ, തേനേതം ഇധ നാധിപ്പേതം. ഏവമേസാ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ ദിട്ഠധമ്മികസുഖവിഹാരാദിഹേതുതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ തപോ ബ്രഹ്മചരിയം, അരിയസച്ചാനം ദസ്സനം, നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ തപോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഫുട്ഠസ്സലോകധമ്മേഹീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൨. ഇദാനി **ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹീ**തി ഏത്ഥ **ഫുട്ഠസ്സാ**തി ഫുസിതസ്സ ഛുപിതസ്സ സമ്പത്തസ്സ. ലോകേ ധമ്മാ **ലോകധമ്മാ,** യാവ ലോകപ്പവത്തി, താവ അനിവത്തകാ ധമ്മാതി വുത്തം ഹോതി. **ചിത്ത**ന്തി മനോ മാനസം. **യസ്സാ**തി നവസ്സ വാ മജ്ഝിമസ്സ വാ ഥേരസ്സ വാ. **ന കമ്പതീ**തി ന ചലതി ന വേധതി. **അസോക**ന്തി നിസ്സോകം അബ്ബൂള്ഹസോകസല്ലം. **വിരജ**ന്തി വിഗതരജം വിദ്ധംസിതരജം. **ഖേമ**ന്തി അഭയം നിരുപദ്ദവം. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം **പദവണ്ണനാ**.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹി ചിത്തം യസ്സ ന കമ്പതി** നാമ യസ്സ ലാഭാലാഭാദീഹി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി ഫുട്ഠസ്സ അജ്ഝോത്ഥടസ്സ ചിത്തം ന കമ്പതി ന ചലതി ന വേധതി, തസ്സ തം ചിത്തം കേനചി അകമ്പനീയലോകുത്തമഭാവാവഹനതോ മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം.

കസ്സ ച ഏതേഹി ഫുട്ഠസ്സ ചിത്തം ന കമ്പതീതി? അരഹതോ ഖീണാസവസ്സ, ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "സേലോ യഥാ ഏകഗ്ഘനോ, വാതേന ന സമീരതി;
> ഏവം രൂപാ രസാ സദ്ദാ, ഗന്ധാ ഫസ്സാ ച കേവലാ.
>
> "ഇട്ഠാ ധമ്മാ അനിട്ഠാ ച, ന പവേധേന്തി താദിനോ;
> ഠിതം ചിത്തം വിപ്പമുത്തം, വയഞ്ചസ്സാനുപസ്സതീ"തി. (മഹാവ॰ ൨൪൪);

അസോകം നാമ ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്തം. തഞ്ഹി യ്വായം "സോകോ സോചനാ സോചിതത്തം അന്തോസോകോ അന്തോപരിസോകോ ചേതസോ പരിനിജ്ഝായിതത്ത"ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൩൭) നയേന വുച്ചതി സോകോ, തസ്സ അഭാവതോ അസോകം. കേചി നിബ്ബാനം വദന്തി, തം പുരിമപദേന നാനുസന്ധിയതി. യഥാ ച അസോകം, ഏവം വിരജം ഖേമന്തിപി ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്തം. തഞ്ഹി രാഗദോസമോഹരജാനം വിഗതത്താ **വിരജം,** ചതൂഹി ച യോഗേഹി ഖേമത്താ **ഖേമം,** യതോ ഏതം തേന തേനാകാരേന തമ്ഹി

തമ്ഹി പവത്തിക്ഖണേ ഗഹേത്വാ നിട്ടിട്ഠവസേന തിവിധമ്പി അപ്പവത്തക്ഖന്ധതാദിലോകുത്തമഭാവാവഹനതോ ആഹുനേയ്യാദിഭാവാവഹനതോ ച മങ്ഗലന്തി വേദിതബ്ബം.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അട്ഠലോകധമ്മേഹി അകമ്പിതചിത്തം, അസോകചിത്തം, വിരജചിത്തം, ഖേമചിത്തന്തി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹീതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഏതാദിസാനീതിഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം. ഏവം ഭഗവാ അസേവനാ ച ബാലാനന്തിആദീഹി ദസഹി ഗാഥാഹി അട്ഠതിംസ മഹാമങ്ഗലാനി കഥേത്വാ ഇദാനി ഏതാനേവ അത്തനാ വുത്തമങ്ഗലാനി ഥുനന്തോ **"ഏതാദിസാനി കത്വാനാ"**തി അവസാനഗാഥമഭാസി.

തസ്സായമ**ത്ഥവണ്ണനാ - ഏതാദിസാനീ**തി ഏതാനി ഈദിസാനി മയാ വുത്തപ്പകാരാനി ബാലാനം അസേവനാദീനി. **കത്വാനാ**തി കത്വാ. കത്വാന കത്വാ കരിത്വാതി ഹി അത്ഥതോ അനഞ്ഞം. **സബ്ബത്ഥമപരാജിതാ**തി സബ്ബത്ഥ ഖന്ധകിലേസാഭിസങ്ഖാരദേവപുത്തമാരപ്പഭേദേസു ചതൂസു പച്ചത്ഥികേസു ഏകേനാപി അപരാജിതാ ഹുത്വാ, സയമേവ തേ ചത്താരോ മാരേ പരാജേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. മകാരോ ചേത്ഥ പദസന്ധികരമത്തോതി വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തീതി ഏതാദിസാനി മങ്ഗലാനി കത്വാ ചതൂഹി മാരേഹി അപരാജിതാ ഹുത്വാ സബ്ബത്ഥ ഇധലോകപരലോകേസു ഠാനചങ്കമനാദീസു ച സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, ബാലസേവനാദീഹി യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും ആസവാ വിഘാതപരിളാഹാ, തേസം അഭാവാ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, അനുപദ്ദുതാ അനുപസട്ഠാ ഖേമിനോ അപ്പടിഭയാ ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം ഹോതി. അനുനാസികോ ചേത്ഥ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

തം തേസം മങ്ഗലമുത്തമന്തി ഇമിനാ ഗാഥാപദേന ഭഗവാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. കഥം? ഏവം, ദേവപുത്ത, യേ ഏതാദിസാനി കരോന്തി, തേ യസ്മാ സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തം ബാലാനം അസേവനാദിഅട്ഠതിംസവിധമ്പി തേസം ഏതാദിസകാരകാനം മങ്ഗലമുത്തമം സേട്ഠം പവരന്തി ഗണ്ഹാഹീതി.

ഏവഞ്ച ഭഗവതാ നിട്ഠാപിതായ ദേസനായ പരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതായോ അരഹത്തം പാപുണിംസു, സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലസമ്പത്താനം ഗണനാ അസങ്ഖ്യേയ്യാ അഹോസി. അഥ ഭഗവാ ദുതിയദിവസേ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - "ഇമം പന, ആനന്ദ, രത്തിം അഞ്ഞതരാ ദേവതാ മം ഉപസങ്കമിത്വാ മങ്ഗലപഞ്ഹം പുച്ഛി, അഥസ്സാഹം അട്ഠതിംസ മങ്ഗലാനി അഭാസിം, ഉഗ്ഗണ്ഹാഹി, ആനന്ദ, ഇമം മങ്ഗലപരിയായം, ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ വാചേഹീ"തി. ഥേരോ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ വാചേസി. തയിദം ആചരിയപരമ്പരായ ആഭതം യാവജ്ജതനാ പവത്തതി, "ഏവമിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത"ന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി ഏതേസ്വേവ മങ്ഗലേസു ഞാണപരിചയപാടവത്ഥം അയമാദിതോ പഭുതി യോജനാ - ഏവമിമേ ഇധലോകപരലോകലോകുത്തരസുഖകാമാ സത്താ ബാലജനസേവനം പഹായ, പണ്ഡിതേ നിസ്സായ, പൂജനേയ്യേ പൂജേത്വാ, പതിരൂപദേസവാസേന പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതായ കുസലപ്പവത്തിയം ചോദിയമാനാ അത്താനം സമ്മാ പണിധായ, ബാഹുസച്ചസിപ്പവിനയേഹി അലങ്കതത്തഭാവാ, വിനയാനുരൂപം സുഭാസിതം ഭാസമാനാ, യാവ ഗിഹിഭാവം ന വിജഹന്തി, താവ മാതാപിതൂപട്ഠാനേന പോരാണം ഇണമൂലം വിസോധയമാനാ, പുത്തദാരസങ്ഗഹേന നവം ഇണമൂലം പയോജയമാനാ, അനാകുലകമ്മന്തതായ ധനധഞ്ഞാദിസമിദ്ധിം പാപുണന്താ, ദാനേന ഭോഗസാരം ധമ്മചരിയായ ജീവിതസാരഞ്ച ഗഹേത്വാ, ഞാതിസങ്ഗഹേന സകജനഹിതം അനവജ്ജകമ്മന്തതായ പരജനഹിതഞ്ച കരോന്താ, പാപവിരതിയാ പരൂപഘാതം മജ്ജപാനസംയമേന അത്തൂപഘാതഞ്ച വിവജ്ജേത്വാ, ധമ്മേസു അപ്പമാദേന കുസലപക്ഖം വഡ്ഢേത്വാ, വഡ്ഢിതകുസലതായ ഗിഹിബ്യഞ്ജനം ഓഹായ പബ്ബജിതഭാവേ ഠിതാപി ബുദ്ധബുദ്ധസാവകൂപജ്ഝായാചരിയാദീസു ഗാരവേന നിവാതേന ച വത്തസമ്പദം ആരാധേത്വാ, സന്തുട്ഠിയാ പച്ചയഗേധം പഹായ, കതഞ്ഞുതായ സപ്പുരിസഭൂമിയം ഠത്വാ, ധമ്മസ്സവനേന ചിത്തലീനതം പഹായ, ഖന്തിയാ സബ്ബപരിസ്സയേ അഭിഭവിത്വാ, സോവചസ്സതായ സനാഥം അത്താനം കത്വാ, സമണദസ്സനേന പടിപത്തിപയോഗം പസ്സന്താ, ധമ്മസാകച്ഛായ കങ്ഖാട്ഠാനിയേസു ധമ്മേസു കങ്ഖം വിനോദേത്വാ, ഇന്ദ്രിയസംവരതപേന സീലവിസുദ്ധിം സമണധമ്മബ്രഹ്മചരിയേന ചിത്തവിസുദ്ധിം തതോ പരാ ച ചതസ്സോ വിസുദ്ധിയോ സമ്പാദേന്താ , ഇമായ പടിപദായ അരിയസച്ചദസ്സനപരിയായം ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിം പത്വാ അരഹത്തഫലസങ്ഖ്യം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, യം സച്ഛികരിത്വാ സിനേരുപബ്ബതോ വിയ വാതവുട്ഠീഹി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി അവികമ്പമാനചിത്താ അസോകാ വിരജാ ഖേമിനോ ഹോന്തി. യേ ച ഖേമിനോ ഹോന്തി, തേ സബ്ബത്ഥ ഏകേനപി അപരാജിതാ ഹോന്തി, സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "ഏതാദിസാനി കത്വാന, സബ്ബത്ഥമപരാജിതാ;
> സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, തം തേസം മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. രതനസുത്തവണ്ണനാ

നിക്ഖേപപ്പയോജനം

ഇദാനി **യാനീധ ഭൂതാനീ**തിഏവമാദിനാ മങ്ഗലസുത്താനന്തരം നിക്ഖിത്തസ്സ രതനസുത്തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ. തസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം വത്വാ തതോ പരം സുപരിസുദ്ധേന തിത്ഥേന നദിതളാകാദീസു സലിലജ്ഝോഗാഹണമിവ സുപരിസുദ്ധേന നിദാനേന ഇമസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥജ്ഝോഗാഹണം ദസ്സേതും -

> ''യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേതം ഇമം നയം;
> പകാസേത്വാന ഏതസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം''.

തത്ഥ യസ്മാ മങ്ഗലസുത്തേന അത്തരക്ഖാ അകല്യാണകരണകല്യാണാകരണപച്ചയാനഞ്ച ആസവാനം പടിഘാതോ ദസ്സിതോ, ഇമഞ്ച സുത്തം പരാരക്ഖം അമനുസ്സാദിപച്ചയാനഞ്ച ആസവാനം പടിഘാതം സാധേതി, തസ്മാ തദനന്തരം നിക്ഖിത്തം സിയാതി.

ഇദം താവസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം.

വേസാലിവത്ഥു

ഇദാനി **''യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേത''**ന്തി ഏത്ഥാഹ ''കേന പനേതം സുത്തം വുത്തം, കദാ കത്ഥ, കസ്മാ ച വുത്ത''ന്തി. വുച്ചതേ - ഇദഞ്ഹി ഭഗവതാ ഏവ വുത്തം, ന സാവകാദീഹി. തഞ്ച യദാ ദുബ്ഭിക്ഖാദീഹി ഉപദ്ദവേഹി ഉപദ്ദുതായ വേസാലിയാ ലിച്ഛവീഹി രാജഗഹതോ യാചിത്വാ ഭഗവാ വേസാലിം ആനീതോ, തദാ വേസാലിയം തേസം ഉപദ്ദവാനം പടിഘാതത്ഥായ വുത്തന്തി. അയം തേസം പഞ്ഹാനം സങ്ഖേപവിസ്സജ്ജനാ. വിത്ഥാരതോ പന വേസാലിവത്ഥുതോ പഭുതി പോരാണേഹി വണ്ണിയതി.

തത്രായം **വണ്ണനാ** - ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ഗബ്ഭോ സണ്ഠാസി, സാ തം ഞത്വാ രഞ്ഞോ നിവേദേസി, രാജാ ഗബ്ഭപരിഹാരം അദാസി. സാ സമ്മാ പരിഹരിയമാനഗബ്ഭാ ഗബ്ഭപരിപാകകാലേ വിജായനഘരം പാവിസി. പുഞ്ഞവതീനം പച്ചൂസസമയേ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം ഹോതി. സാ ച താസം അഞ്ഞതരാ, തേന പച്ചൂസസമയേ അലത്തകപടലബന്ധുജീവകപുപ്ഫസദിസം മംസപേസിം വിജായി. തതോ ''അഞ്ഞാ ദേവിയോ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസേ പുത്തേ വിജായന്തി, അഗ്ഗമഹേസീ മംസപേസിന്തി രഞ്ഞോ പുരതോ മമ അവണ്ണോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ''തി ചിന്തേത്വാ തേന അവണ്ണഭയേന തം മംസപേസിം ഏകസ്മിം ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞതരേന പടികുജ്ജിത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിത്വാ ഗങ്ഗായ സോതേ പക്ഖിപാപേസി. മനുസ്സേഹി ഛഡ്ഡിതമത്തേ ദേവതാ ആരക്ഖം സംവിദഹിംസു. സുവണ്ണപട്ടകഞ്ചേത്ഥ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന ''ബാരാണസിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ പജാ''തി ലിഖിത്വാ ബന്ധിംസു. തതോ തം ഭാജനം ഊമിഭയാദീഹി അനുപദ്ദുതം ഗങ്ഗാസോതേന പായാസി.

തേന ച സമയേന അഞ്ഞതരോ താപസോ ഗോപാലകുലം നിസ്സായ ഗങ്ഗാതീരേ വിഹരതി. സോ പാതോവ ഗങ്ഗം ഓതരന്തോ ഭാജനം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പംസുകൂലസഞ്ഞായ അഗ്ഗഹേസി. തതോ തത്ഥ തം അക്ഖരപട്ടകം രാജമുദ്ദികാലഞ്ഛനഞ്ച ദിസ്വാ മുഞ്ചിത്വാ തം മംസപേസിം അദ്ദസ , ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി ''സിയാ ഗബ്ഭോ, തഥാ ഹിസ്സ ദുഗ്ഗന്ധപൂതിഭാവോ നത്ഥീ''തി. തം അസ്സമം നേത്വാ സുദ്ധേ ഓകാസേ ഠപേസി. അഥ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ദ്വേ മംസപേസിയോ അഹേസും. താപസോ ദിസ്വാ സാധുതരം ഠപേസി, തതോ പുന അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകമേകിസ്സാ പേസിയാ ഹത്ഥപാദസീസാനമത്ഥായ പഞ്ച പഞ്ച പിളകാ ഉട്ഠഹിംസു. താപസോ ദിസ്വാ പുന സാധുതരം ഠപേസി. അഥ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകാ മംസപേസി

സുവണ്ണബിമ്ബസദിസോ ദാരകോ, ഏകാ ദാരികാ അഹോസി. തേസു താപസസ്സ പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി. അങ്ഗുട്ഠകതോ ചസ്സ ഖീരം നിബ്ബത്തി. തതോ പഭുതി ച ഖീരഭത്തം ലഭതി, സോ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ ഖീരം ദാരകാനം മുഖേ ആസിഞ്ചതി. തേസം യം യം ഉദരം പവിട്ഠം, തം സബ്ബം മണിഭാജനഗതം വിയ ദിസ്സതി. ഏവം ലിച്ഛവീ അഹേസും. അപരേ പനാഹു "സിബ്ബേത്വാ ഠപിതാ വിയ നേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ലീനാ ഛവി അഹോസീ"തി. ഏവം തേ നിച്ഛവിതായ വാ ലീനച്ഛവിതായ വാ **ലിച്ഛവീ**തി പഞ്ഞായിംസു.

താപസോ ദാരകേ പോസേന്തോ ഉസ്സൂരേ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, അതിദിവാ പടിക്കമതി. തസ്സ തം ബ്യാപാരം ഞത്വാ ഗോപാലകാ ആഹംസു, "ഭന്തേ, പബ്ബജിതാനം ദാരകപോസനം പലിബോധോ, അമ്ഹാകം ദാരകേ ദേഥ, മയം പോസേസ്സാമ, തുമ്ഹേ അത്തനോ കമ്മം കരോഥാ"തി. താപസോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണി. ഗോപാലകാ ദുതിയദിവസേ മഗ്ഗം സമം കത്വാ പുപ്ഫേഹി ഓകിരിത്വാ ധജപടാകം ഉസ്സാപേത്വാ തൂരിയേഹി വജ്ജമാനേഹി അസ്സമം ആഗതാ. താപസോ "മഹാപുഞ്ഞാ ദാരകാ, അപ്പമാദേന വഡ്ഢേഥ, വഡ്ഢേത്വാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ആവാഹവിവാഹം കരോഥ, പഞ്ചഗോരസേന രാജാനം തോസേത്വാ ഭൂമിഭാഗം ഗഹേത്വാ നഗരം മാപേഥ, തത്ഥ കുമാരം അഭിസിഞ്ചഥാ"തി വത്വാ ദാരകേ അദാസി. തേ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ ദാരകേ നേത്വാ പോസേസും.

ദാരകാ വുഡ്ഢിമന്വായ കീളന്താ വിവാദട്ഠാനേസു അഞ്ഞേ ഗോപാലദാരകേ ഹത്ഥേനപി പാദേനപി പഹരന്തി, തേ രോദന്തി. "കിസ്സ രോദഥാ"തി ച മാതാപിതൂഹി വുത്താ "ഇമേ നിമ്മാതാപിതികാ താപസപോസിതാ അമ്ഹേ അതീവ പഹരന്തീ"തി വദന്തി. തതോ തേസം മാതാപിതരോ "ഇമേ ദാരകാ അഞ്ഞേ ദാരകേ വിഹേഠേന്തി ദുക്ഖാപേന്തി, ന ഇമേ സങ്ഗഹേതബ്ബാ, വജ്ജിതബ്ബാ ഇമേ"തി ആഹംസു. തതോ പഭുതി കിര സോ പദേസോ "വജ്ജീ"തി വുച്ചതി, തിയോജനസതം പരിമാണേന. അഥ തം പദേസം ഗോപാലകാ രാജാനം തോസേത്വാ അഗ്ഗഹേസും. തത്ഥേവ നഗരം മാപേത്വാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികം കുമാരം അഭിസിഞ്ചിത്വാ രാജാനം അകംസു. തായ ചസ്സ ദാരികായ സദ്ധിം വാരേയ്യം കത്വാ കതികം അകംസു "ന ബാഹിരതോ ദാരികാ ആനേതബ്ബാ, ഇതോ ദാരികാ ന കസ്സചി ദാതബ്ബാ"തി. തേസം പഠമസംവാസേന ദ്വേ ദാരകാ ജാതാ ധീതാ ച പുത്തോ ച, ഏവം സോളസക്ഖത്തും ദ്വേ ദ്വേ ജാതാ. തതോ തേസം ദാരകാനം യഥാക്കമം വഡ്ഢന്താനം ആരാമുയ്യാനനിവാസട്ഠാനപരിവാരസമ്പത്തിം ഗഹേതും അപ്പഹോന്തം തം നഗരം തിക്ഖത്തും ഗാവുതന്തരേന ഗാവുതന്തരേന പാകാരേന പരിക്ഖിപിംസു, തസ്സ പുനപ്പുനം വിസാലീകതത്താ **വേസാലീ**ത്വേവ നാമം ജാതം. ഇദം **വേസാലിവത്ഥു**.

ഭഗവതോ നിമന്തനം

അയം പന വേസാലീ ഭഗവതോ ഉപ്പന്നകാലേ ഇദ്ധാ വേപുല്ലപ്പത്താ അഹോസി. തത്ഥ ഹി രാജൂനംയേവ സത്ത സഹസ്സാനി സത്ത സതാനി സത്ത ച രാജാനോ അഹേസും. തഥാ യുവരാജസേനാപതിഭണ്ഡാഗാരികപ്പഭുതീനം . യഥാഹ -

> "തേന ഖോ പന സമയേന വേസാലീ ഇദ്ധാ ചേവ ഹോതി ഫീതാ ച ബഹുജനാ ആകിണ്ണമനുസ്സാ സുഭിക്ഖാ ച, സത്ത ച പാസാദസഹസ്സാനി സത്ത ച പാസാദസതാനി സത്ത ച പാസാദാ, സത്ത ച കൂടാഗാരസഹസ്സാനി സത്ത ച കൂടാഗാരസതാനി സത്ത ച കൂടാഗാരാനി, സത്ത ച ആരാമസഹസ്സാനി സത്ത ച ആരാമസതാനി സത്ത ച ആരാമാ, സത്ത ച പോക്ഖരണിസഹസ്സാനി സത്ത ച പോക്ഖരണിസതാനി സത്ത ച പോക്ഖരണിയോ"തി (മഹാവ॰ ൩൨൬).

സാ അപരേന സമയേന ദുബ്ഭിക്ഖാ അഹോസി ദുബ്ബുട്ഠികാ ദുസ്സസ്സാ. പഠമം ദുഗ്ഗതമനുസ്സാ മരന്തി , തേ ബഹിദ്ധാ ഛഡ്ഡേന്തി. മതമനുസ്സാനം കുണപഗന്ധേന അമനുസ്സാ നഗരം പവിസിംസു, തതോ ബഹുതരാ മരന്തി. തായ പടികൂലതായ സത്താനം അഹിവാതരോഗോ ഉപ്പജ്ജി. ഇതി തീഹി ദുബ്ഭിക്ഖഅമനുസ്സരോഗഭയേഹി ഉപദ്ദുതാ

വേസാലിനഗരവാസിനോ ഉപസങ്കമിത്വാ രാജാനം ആഹംസു, “മഹാരാജ, ഇമസ്മിം നഗരേ തിവിധം ഭയമുപ്പന്നം, ഇതോ പുബ്ബേ യാവ സത്തമാ രാജകുലപരിവട്ടാ ഏവരൂപം അനുപ്പന്നപുബ്ബം, തുമ്ഹാകം മഞ്ഞേ അധമ്മികത്തേന തം ഏതരഹി ഉപ്പന്ന”ന്തി. രാജാ സബ്ബേ സന്ഥാഗാരേ സന്നിപാതാപേത്വാ “മയ്ഹം അധമ്മികഭാവം വിചിനഥാ”തി ആഹ. തേ സബ്ബം പവേണിം വിചിനന്താ ന കിഞ്ചി അദ്ദസംസു.

തതോ രഞ്ഞോ ദോസമദിസ്വാ “ഇദം ഭയം അമ്ഹാകം കഥം വൂപസമേയ്യാ”തി ചിന്തേസും. തത്ഥ ഏകച്ചേ ഛ സത്ഥാരേ അപദിസിംസു “ഏതേഹി ഓക്കന്തമത്തേ വൂപസമേസ്സതീ”തി. ഏകച്ചേ ആഹംസു - “ബുദ്ധോ കിര ലോകേ ഉപ്പന്നോ, സോ ഭഗവാ സബ്ബസത്തഹിതായ ധമ്മം ദേസേതി മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ, തേന ഓക്കന്തമത്തേ സബ്ബഭയാനി വൂപസമേയ്യു”ന്തി. തേന തേ അത്തമനാ ഹുത്വാ “കഹം പന സോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതി, അമ്ഹേഹി പേസിതോ ന ആഗച്ഛേയ്യാ”തി ആഹംസു. അഥാപരേ ആഹംസു - “ബുദ്ധാ നാമ അനുകമ്പകാ, കിസ്സ നാഗച്ഛേയ്യും, സോ പന ഭഗവാ ഏതരഹി രാജഗഹേ വിഹരതി, രാജാ ബിമ്ബിസാരോ തം ഉപട്ഠഹതി, സോ ആഗന്തും ന ദദേയ്യാ”തി. “തേന ഹി രാജാനം സഞ്ഞാപേത്വാ ആനേയ്യാമാ”തി ദ്വേ ലിച്ഛവിരാജാനോ മഹതാ ബലകായേന പഹൂതം പണ്ണാകാരം ദത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികം പേസിംസു “ബിമ്ബിസാരം സഞ്ഞാപേത്വാ ഭഗവന്തം ആനേഥാ”തി. തേ ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പണ്ണാകാരം ദത്വാ തം പവത്തിം നിവേദേത്വാ, “മഹാരാജ, ഭഗവന്തം അമ്ഹാകം നഗരം പേസേഹീ”തി ആഹംസു. രാജാ ന സമ്പടിച്ഛി, “തുമ്ഹേയേവ ജാനാഥാ”തി ആഹ. തേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏവമാഹംസു - “ഭന്തേ, അമ്ഹാകം നഗരേ തീണി ഭയാനി ഉപ്പന്നാനി, സചേ ഭഗവാ ആഗച്ഛേയ്യ, സോത്ഥി നോ ഭവേയ്യാ”തി. ഭഗവാ ആവജ്ജേത്വാ “വേസാലിയം രതനസുത്തേ വുത്തേ സാ രക്ഖാ കോടിസതസഹസ്സം ചക്കവാളാനം ഫരിസ്സതി, സുത്തപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ”തി അധിവാസേസി. അഥ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ ഭഗവതോ അധിവാസനം സുത്വാ “ഭഗവതാ വേസാലിഗമനം അധിവാസിത”ന്തി നഗരേ ഘോസനം കാരാപേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - “കിം, ഭന്തേ, സമ്പടിച്ഛഥ വേസാലിഗമന”ന്തി? ആമ, മഹാരാജാതി. തേന ഹി, ഭന്തേ, താവ ആഗമേഥ, യാവ മഗ്ഗം പടിയാദേമീതി.

അഥ ഖോ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ രാജഗഹസ്സ ച ഗങ്ഗായ ച അന്തരാ പഞ്ചയോജനഭൂമിം സമം കത്വാ യോജനേ യോജനേ വിഹാരം മാപേത്വാ ഭഗവതോ ഗമനകാലം പടിവേദേസി. ഭഗവാ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി പരിവുതോ പായാസി. രാജാ പഞ്ചയോജനം മഗ്ഗം പഞ്ചവണ്ണേഹി പുപ്ഫേഹി ജാണുമത്തം ഓകിരാപേത്വാ ധജപടാകപുണ്ണഘടകദലിആദീനി ഉസ്സാപേത്വാ ഭഗവതോ ദ്വേ സേതച്ഛത്താനി ഏകമേകസ്സ ച ഭിക്ഖുസ്സ ഏകമേകം ഉക്ഖിപാപേത്വാ സദ്ധിം അത്തനോ പരിവാരേന പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി പൂജം കരോന്തോ ഏകേകസ്മിം വിഹാരേ ഭഗവന്തം വസാപേത്വാ മഹാദാനാനി ദത്വാ പഞ്ചഹി ദിവസേഹി ഗങ്ഗാതീരം നേസി. തത്ഥ സബ്ബാലങ്കാരേഹി നാവം അലങ്കരോന്തോ വേസാലികാനം സാസനം പേസേസി “ആഗതോ ഭഗവാ, മഗ്ഗം പടിയാദേത്വാ സബ്ബേ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോഥാ”തി. തേ “ദിഗുണം പൂജം കരിസ്സാമാ”തി വേസാലിയാ ച ഗങ്ഗായ ച അന്തരാ തിയോജനഭൂമിം സമം കത്വാ ഭഗവതോ ചത്താരി ഏകമേകസ്സ ച ഭിക്ഖുസ്സ ദ്വേ ദ്വേ സേതച്ഛത്താനി സജ്ജേത്വാ പൂജം കുരുമാനാ ഗങ്ഗാതീരം ആഗന്ത്വാ അട്ഠംസു.

അഥ ബിമ്ബിസാരോ ദ്വേ നാവായോ സങ്ഘടേത്വാ മണ്ഡപം കത്വാ പുപ്ഫദാമാദീഹി അലങ്കരിത്വാ തത്ഥ സബ്ബരതനമയം ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞപേസി, ഭഗവാ തത്ഥ നിസീദി. പഞ്ച സതാ ഭിക്ഖൂപി നാവം ആരുഹിത്വാ യഥാനുരൂപം നിസീദിംസു. രാജാ ഭഗവന്തം അനുഗച്ഛന്തോ ഗലപ്പമാണം ഉദകം ഓഗാഹേത്വാ “യാവ, ഭന്തേ, ഭഗവാ ആഗച്ഛതി, താവാഹം ഇധേവ ഗങ്ഗാതീരേ വസിസ്സാമീ”തി വത്വാ നിവത്തോ. ഉപരി ദേവതാ യാവ അകനിട്ഠഭവനാ പൂജം അകംസു. ഹേട്ഠാഗങ്ഗാനിവാസിനോ കമ്ബലസ്സതരാദയോ നാഗരാജാനോ പൂജം അകംസു. ഏവം മഹതിയാ പൂജായ ഭഗവാ യോജനമത്തം അദ്ധാനം ഗങ്ഗായ ഗന്ത്വാ വേസാലികാനം സീമന്തരം പവിട്ഠോ.

തതോ ലിച്ഛവിരാജാനോ ബിമ്ബിസാരേന കതപൂജായ ദിഗുണം കരോന്താ ഗലപ്പമാണേ ഉദകേ ഭഗവന്തം പച്ചുഗ്ഗച്ഛിംസു. തേനേവ ഖണേന തേന മുഹുത്തേന വിജ്ജുപ്പഭാവിനദ്ധന്ധകാരവിസടകൂടോ ഗളഗളായന്തോ ചതൂസു ദിസാസു മഹാമേഘോ വുട്ഠാസി. അഥ ഭഗവതാ പഠമപാദേ ഗങ്ഗാതീരേ നിക്ഖിത്തമത്തേ പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി. യേ തേമേതുകാമാ, തേ ഏവ തേമേന്തി, അതേമേതുകാമാ ന തേമേന്തി. സബ്ബത്ഥ ജാണുമത്തം ഊരുമത്തം കടിമത്തം ഗലപ്പമാണം ഉദകം വഹതി, സബ്ബകുണപാനി ഉദകേന ഗങ്ഗം പവേസിതാനി, പരിസുദ്ധോ ഭൂമിഭാഗോ അഹോസി.

ലിച്ഛവിരാജാനോ ഭഗവന്തം അന്തരാ യോജനേ യോജനേ വാസാപേത്വാ മഹാദാനാനി ദത്വാ തീഹി ദിവസേഹി ദിഗുണം പൂജം കരോന്താ വേസാലിം നയിംസു . വേസാലിം സമ്പത്തേ ഭഗവതി സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ ആഗച്ഛി. മഹേസക്ഖാനം ദേവതാനം സന്നിപാതേന അമനുസ്സാ യേഭുയ്യേന പലായിംസു. ഭഗവാ നഗരദ്വാരേ ഠത്വാ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - ''ഇമം, ആനന്ദ, രതനസുത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ബലികമ്മൂപകരണാനി ഗഹേത്വാ ലിച്ഛവിരാജകുമാരേഹി സദ്ധിം വേസാലിയാ തിപാകാരന്തരേ വിചരന്തോ പരിത്തം കരോഹീ''തി രതനസുത്തം അഭാസി. ''ഏവം കേന പനേതം സുത്തം വുത്തം , കദാ, കത്ഥ, കസ്മാ ച വുത്ത''ന്തി ഏതേസം പഞ്ഹാനം വിസ്സജ്ജനാ വിത്ഥാരേന വേസാലിവത്ഥുതോ പഭുതി പോരാണേഹി വണ്ണീയതി.

ഏവം ഭഗവതോ വേസാലിം അനുപ്പത്തദിവസേയേവ വേസാലിനഗരദ്വാരേ തേസം ഉപദ്ദവാനം പടിഘാതത്ഥായ വുത്തമിദം രതനസുത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആയസ്മാ ആനന്ദോ പരിത്തത്ഥായ ഭാസമാനോ ഭഗവതോ പത്തേന ഉദകമാദായ സബ്ബനഗരം അബ്ഭുക്കിരന്തോ അനുവിചരി. യം **കിഞ്ചീ**തി വുത്തമത്തേ ഏവ ഥേരേന യേ പുബ്ബേ അപലാതാ സങ്കാരകൂടഭിത്തിപ്പദേസാദിനിസ്സിതാ അമനുസ്സാ, തേ ചതൂഹി ദ്വാരേഹി പലായിംസു, ദ്വാരാനി അനോകാസാനി അഹേസും. തതോ ഏകച്ചേ ദ്വാരേസു ഓകാസം അലഭമാനാ പാകാരം ഭിന്ദിത്വാ പലാതാ. അമനുസ്സേസു ഗതമത്തേസു മനുസ്സാനം ഗത്തേസു രോഗോ വൂപസന്തോ. തേ നിക്ഖമിത്വാ സബ്ബപുപ്ഫഗന്ധാദീഹി ഥേരം പൂജേസും. മഹാജനോ നഗരമജ്ഝേ സന്ഥാഗാരം സബ്ബഗന്ധേഹി ലിമ്പിത്വാ വിതാനം കത്വാ സബ്ബാലങ്കാരേഹി അലങ്കരിത്വാ തത്ഥ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞപേത്വാ ഭഗവന്തം ആനേസി.

ഭഗവാ സന്ഥാഗാരം പവിസിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി ഖോ രാജാനോ മനുസ്സാ ച പതിരൂപേ പതിരൂപേ ആസനേ നിസീദിംസു. സക്കോപി ദേവാനമിന്ദോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവപരിസായ സദ്ധിം ഉപനിസീദി അഞ്ഞേ ച ദേവാ, ആനന്ദത്ഥേരോപി സബ്ബം വേസാലിം അനുവിചരന്തോ രക്ഖം കത്വാ വേസാലിനഗരവാസീഹി സദ്ധിം ആഗന്ത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. തത്ഥ ഭഗവാ സബ്ബേസം തദേവ രതനസുത്തം അഭാസീതി.

ഏത്താവതാ ച യാ **''യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേതം ഇമം നയം. പകാസേത്വാനാ''**തി മാതികാ നിക്ഖിത്താ, സാ സബ്ബപ്പകാരേന വിത്ഥാരിതാ ഹോതി.

യാനീധാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧. ഇദാനി ''ഏതസ്സ കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന''ന്തി വുത്തത്താ **അത്ഥവണ്ണനാ** ആരബ്ഭതേ. അപരേ പന വദന്തി ''ആദിതോ പഞ്ചേവ ഗാഥാ ഭഗവതാ വുത്താ, സേസാ പരിത്തകരണസമയേ ആനന്ദത്ഥേരേനാ''തി. യഥാ വാ തഥാ വാ ഹോതു, കിം നോ ഇമായ പരിക്ഖായ, സബ്ബഥാപി ഏതസ്സ രതനസുത്തസ്സ കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം.

യാനീധ ഭൂതാനീതി പഠമഗാഥാ. തത്ഥ **യാനീ**തി യാദിസാനി അപ്പേസക്ഖാനി വാ മഹേസക്ഖാനി വാ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം പദേസേ, തസ്മിം ഖണേ സന്നിപാതട്ഠാനം സന്ധായാഹ. **ഭൂതാനീ**തി കിഞ്ചാപി ഭൂതസദ്ദോ ''ഭൂതസ്മിം പാചിത്തിയ''ന്തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൬൯) വിജ്ജമാനേ. ''ഭൂതമിദന്തി, ഭിക്ഖവേ , സമനുപസ്സഥാ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧) ഖന്ധപഞ്ചകേ. ''ചത്താരോ ഖോ, ഭിക്ഖു, മഹാഭൂതാ ഹേതൂ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) ചതുബ്ബിധേ പഥവീധാത്വാദിരൂപേ. ''യോ ച കാലഘസോ

ഭൂതോ''തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦) ഖീണാസവേ. ''സബ്ബേവ നിക്ഖിപിസ്സന്തി, ഭൂതാ ലോകേ സമുസ്സയ''ന്തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൦) സബ്ബസത്തേ. ''ഭൂതഗാമപാതബ്യതായാ''തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൯൦) രുക്ഖാദികേ. ''ഭൂതം ഭൂതതോ സഞ്ജാനാതീ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨) ചാതുമഹാരാജികാനം ഹേട്ഠാ സത്തനികായം ഉപാദായ വത്തതി. ഇധ പന അവിസേസതോ അമനുസ്സേസു ദട്ഠബ്ബോ.

സമാഗതാനീതി സന്നിപതിതാനി. **ഭുമ്മാനീ**തി ഭൂമിയം നിബ്ബത്താനി. **വാ**-ഇതി വികപ്പനേ. തേന യാനീധ ഭുമ്മാനി വാ ഭൂതാനി സമാഗതാനീതി ഇമമേകം വികപ്പം കത്വാ പുന ദുതിയവികപ്പം കാതും **''യാനി വ അന്തലിക്ഖേ''**തി ആഹ. അന്തലിക്ഖേ വാ യാനി ഭൂതാനി നിബ്ബത്താനി, താനി സബ്ബാനി ഇധ സമാഗതാനീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച യാമതോ യാവ അകനിട്ഠം, താവ നിബ്ബത്താനി ഭൂതാനി ആകാസേ പാതുഭൂതവിമാനേസു നിബ്ബത്തത്താ ''അന്തലിക്ഖേ ഭൂതാനീ''തി വേദിതബ്ബാനി. തതോ ഹേട്ഠാ സിനേരുതോ പഭുതി യാവ ഭൂമിയം രുക്ഖലതാദീസു അധിവത്ഥാനി പഥവിയഞ്ച നിബ്ബത്താനി ഭൂതാനി, താനി സബ്ബാനി ഭൂമിയം ഭൂമിപടിബദ്ധേസു ച രുക്ഖലതാപബ്ബതാദീസു നിബ്ബത്തത്താ ''ഭുമ്മാനി ഭൂതാനീ''തി വേദിതബ്ബാനി.

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാനേവ അമനുസ്സഭൂതാനി ''ഭുമ്മാനി വാ യാനി വ അന്തലിക്ഖേ''തി ദ്വീഹി പദേഹി വികപ്പേത്വാ പുന ഏകേന പദേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും **''സബ്ബേവ ഭൂതാ സുമനാ ഭവന്തൂ''**തി ആഹ. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ. **ഏവാ**തി അവധാരണേ, ഏകമ്പി അനപനേത്വാതി അധിപ്പായോ. **ഭൂതാ**തി അമനുസ്സാ. **സുമനാ ഭവന്തൂ**തി സുഖിതമനാ പീതിസോമനസ്സജാതാ ഭവന്തു. **അഥോപീ**തി കിച്ചന്തരസന്നിയോജനത്ഥം വാക്യോപാദാനേ നിപാതദ്വയം. **സക്കച്ച സുണന്തു ഭാസിത**ന്തി അട്ഠിം കത്വാ മനസികത്വാ സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ ദിബ്ബസമ്പത്തിലോകുത്തരസുഖാവഹം മമ ദേസനം സുണന്തു.

ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ ''യാനീധ ഭൂതാനി സമാഗതാനീ''തി അനിയമിതവചനേന ഭൂതാനി പരിഗ്ഗഹേത്വാ പുന ''ഭുമ്മാനി വാ യാനി വ അന്തലിക്ഖേ''തി ദ്വിധാ വികപ്പേത്വാ തതോ ''സബ്ബേവ ഭൂതാ''തി പുന ഏകജ്ഝം കത്വാ ''സുമനാ ഭവന്തൂ''തി ഇമിനാ വചനേന ആസയസമ്പത്തിയം നിയോജേന്തോ ''സക്കച്ച സുണന്തു ഭാസിത''ന്തി പയോഗസമ്പത്തിയം, തഥാ യോനിസോമനസികാരസമ്പത്തിയം പരതോഘോസസമ്പത്തിയഞ്ച, തഥാ അത്തസമ്മാപണിധിസപ്പുരിസൂപനിസ്സയസമ്പത്തീസു സമാധിപഞ്ഞാഹേതുസമ്പത്തീസു ച നിയോജേന്തോ ഗാഥം സമാപേസി.

തസ്മാ ഹീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൨. തസ്മാ ഹി ഭൂതാതി ദുതിയഗാഥാ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി കാരണവചനം. **ഭൂതാ**തി ആമന്തനവചനം. **നിസാമേഥാ**തി സുണാഥ. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മാ തുമ്ഹേ ദിബ്ബട്ഠാനാനി തത്ഥ ഉപഭോഗപരിഭോഗസമ്പദഞ്ച പഹായ ധമ്മസ്സവനത്ഥം ഇധ സമാഗതാ, ന നടനച്ചനാദിദസ്സനത്ഥം, തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേതി. അഥ വാ ''സുമനാ ഭവന്തു, സക്കച്ച സുണന്തൂ''തി വചനേന തേസം സുമനഭാവം സക്കച്ചം സോതുകമ്യതഞ്ച ദിസ്വാ ആഹ ''യസ്മാ തുമ്ഹേ സുമനഭാവേന അത്തസമ്മാപണിധിയോനിസോമനസികാരാസയസുദ്ധീഹി സക്കച്ചം സോതുകമ്യതായ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയപരതോഘോസപദട്ഠാനതോ പയോഗസുദ്ധീഹി ച യുത്താ, തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേ''തി. അഥ വാ യം പുരിമഗാഥായ അന്തേ ''ഭാസിത''ന്തി വുത്തം, തം കാരണഭാവേന അപദിസന്തോ ആഹ ''യസ്മാ മമ ഭാസിതം നാമ അതിദുല്ലഭം അട്ഠക്ഖണപരിവജ്ജിതസ്സ ഖണസ്സ ദുല്ലഭത്താ, അനേകാനിസംസഞ്ച പഞ്ഞാകരുണാഗുണേന പവത്തത്താ, തഞ്ചാഹം വത്തുകാമോ 'സുണന്തു ഭാസിത'ന്തി അവോചം, തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേ''തി. ഇദം ഇമിനാ ഗാഥാപദേന വുത്തം ഹോതി.

ഏവമേതം കാരണം നിരോപേന്തോ അത്തനോ ഭാസിതനിസാമനേ നിയോജേത്വാ നിസാമേതബ്ബം വത്തുമാരദ്ധോ **''മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ പജായാ''**തി. തസ്സത്ഥോ -

യായം തീഹി ഉപദ്ദവേഹി ഉപദ്ദുതാ മാനുസീ പജാ, തസ്സാ മാനുസിയാ പജായ മേത്തം മിത്തഭാവം ഹിതജ്ഝാസയതം പച്ചുപട്ഠപേഥാതി. കേചി പന "മാനുസികം പജ"ന്തി പഠന്തി, തം ഭുമ്മത്ഥാസമ്ഭവാ ന യുജ്ജതി. യമ്പി അഞ്ഞേ അത്ഥം വണ്ണയന്തി, സോപി ന യുജ്ജതി. അധിപ്പായോ പനേത്ഥ - നാഹം ബുദ്ധോതി ഇസ്സരിയബലേന വദാമി, അപി തു യം തുമ്ഹാകഞ്ച ഇമിസ്സാ ച മാനുസിയാ പജായ ഹിതത്ഥം വദാമി "മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ പജായാ"തി. ഏത്ഥ ച -

"യേ സത്തസണ്ഡം പഥവിം വിജേത്വാ,
രാജിസയോ യജമാനാനുപരിയഗാ;
അസ്സമേധം പുരിസമേധം,
സമ്മാപാസം വാജപേയ്യം നിരഗ്ഗളം.

"മേത്തസ്സ ചിത്തസ്സ സുഭാവിതസ്സ,
കലമ്പി തേ നാനുഭവന്തി സോളസിം;
ഏകമ്പി ചേ പാണമദുട്ഠചിത്തോ,
മേത്തായതി കുസലോ തേന ഹോതി.

"സബ്ബേ ച പാണേ മനസാനുകമ്പീ, പഹൂതമരിയോ പകരോതി പുഞ്ഞ"ന്തി.
(ഇതിവു॰ ൨൭; അ॰ നി॰ വ്യ.ഫ) -

ഏവമാദീനം സുത്താനം ഏകാദസാനിസംസാനഞ്ച വസേന യേ മേത്തം കരോന്തി, ഏതേസം മേത്താ ഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

"ദേവതാനുകമ്പിതോ പോസോ, സദാ ഭദ്രാനി പസ്സതീ"തി. (ഉദാ॰ ൭൬; മഹാവ॰ ൨൮൬) -

ഏവമാദീനം സുത്താനം വസേന യേസു കയിരതി, തേസമ്പി ഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം ഉഭയേസമ്പി ഹിതഭാവം ദസ്സേന്തോ "മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ"തി വത്വാ ഇദാനി ഉപകാരമ്പി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദിവാ ച രത്തോ ച ഹരന്തി യേ ബലിം, തസ്മാ ഹി നേ രക്ഖഥ അപ്പമത്താ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യേ മനുസ്സാ ചിത്തകമ്മകട്ഠകമ്മാദീഹിപി ദേവതാ കത്വാ ചേതിയരുക്ഖാദീനി ച ഉപസങ്കമിത്വാ ദേവതാ ഉദ്ദിസ്സ ദിവാ ബലിം കരോന്തി, കാലപക്ഖാദീസു ച രത്തിം ബലിം കരോന്തി, സലാകഭത്താദീനി വാ ദത്വാ ആരക്ഖദേവതാ ഉപാദായ യാവ ബ്രഹ്മദേവതാനം പത്തിദാനനിയ്യാതനേന ദിവാ ബലിം കരോന്തി, ഛത്താരോപനദീപമാലായ സബ്ബരത്തികധമ്മസ്സവനാദീനി കാരാപേത്വാ പത്തിദാനനിയ്യാതനേന ച രത്തിം ബലിം കരോന്തി, തേ കഥം ന രക്ഖിതബ്ബാ? യതോ ഏവം ദിവാ ച രത്തോ ച തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കരോന്തി യേ ബലിം, **തസ്മാ ഹി നേ രക്ഖഥ;** തസ്മാ ബലികമ്മകരണാപി തേ മനുസ്സേ രക്ഖഥ ഗോപയഥ, അഹിതം നേസം അപനേഥ, ഹിതം ഉപനേഥ അപ്പമത്താ ഹുത്വാ തം കതഞ്ഞുഭാവം ഹദയേ കത്വാ നിച്ചമനുസ്സരന്താതി.

യംകിഞ്ചീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൩. ഏവം ദേവതാസു മനുസ്സാനം ഉപകാരകഭാവം ദസ്സേത്വാ തേസം ഉപദ്ദവവൂപസമനത്ഥം ബുദ്ധാദിഗുണപ്പകാസനേന ച ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മസ്സവനത്ഥം **"യംകിഞ്ചി വിത്ത"**ന്തിആദിനാ നയേന സച്ചവചനം പയുഞ്ജിതുമാരദ്ധോ. തത്ഥ **യംകിഞ്ചീ**തി അനിയമിതവസേന അനവസേസം പരിയാദിയതി യംകിഞ്ചി തത്ഥ തത്ഥ വോഹാരൂപഗം. **വിത്ത**ന്തി ധനം. തഞ്ഹി വിത്തിം ജനേതീതി വിത്തം. **ഇധ വാ**തി മനുസ്സലോകം നിദ്ദിസതി. **ഹുരം വാ**തി തതോ പരം അവസേസലോകം, തേന ച ഠപേത്വാ മനുസ്സേ സബ്ബലോകഗ്ഗഹണേ പത്തേ "സഗ്ഗേസു വാ"തി പരതോ വുത്തത്താ ഠപേത്വാ മനുസ്സേ ച സഗ്ഗേ ച അവസേസാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

ഏവം ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി യം മനുസ്സാനം വോഹാരൂപഗം അലങ്കാരപരിഭോഗൂപഗഞ്ച ജാതരൂപരജതമുത്താമണിവേളുരിയപവാളലോഹിതങ്കമസാരഗല്ലാദികം, യഞ്ച മുത്താമണിവാലുകത്ഥതായ ഭൂമിയാ രതനമയവിമാനേസു അനേകയോജനസതവിത്ഥതേസു ഭവനേസു ഉപ്പന്നാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം വിത്തം, തം നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി. **സഗ്ഗേസു വാ**തി കാമാവചരരൂപാവചരദേവലോകേസു. തേ ഹി സോഭനേന കമ്മേന അജീയന്തീതി സഗ്ഗാ. സുട്ഠു അഗ്ഗാതിപി സഗ്ഗാ. **യ**ന്തി യം സസാമികം വാ അസാമികം വാ. **രതന**ന്തി രതിം നയതി വഹതി ജനയതി വഡ്ഢേതീതി രതനം. യംകിഞ്ചി ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘം അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം അനോമസത്തപരിഭോഗഞ്ച, തസ്സേതം അധിവചനം. യഥാഹ -

"ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ"തി.

പണീതന്തി ഉത്തമം സേട്ഠം അതപ്പകം. ഏവം ഇമിനാ ഗാഥാപദേന യം സഗ്ഗേസു അനേകയോജനസതപ്പമാണസബ്ബരതനമയവിമാനസുധമ്മവേജയന്തപ്പഭുതീസു സസാമികം, യഞ്ച ബുദ്ധുപ്പാദവിരഹേന അപായമേവ പരിപൂരേന്തേസു സത്തേസു സുഞ്ഞവിമാനപ്പടിബദ്ധം അസാമികം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി പഥവിമഹാസമുദ്ദഹിമവന്താദിനിസ്സിതമസാമികം രതനം, തം നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി.

ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേനാതി **ന**-ഇതി പടിസേധേ. **നോ**-ഇതി അവധാരണേ. **സമ**ന്തി തുല്യം. **അത്ഥീ**തി വിജ്ജതി. **തഥാഗതേനാ**തി ബുദ്ധേന. കിം വുത്തം ഹോതി? യം ഏതം വിത്തഞ്ച രതനഞ്ച പകാസിതം, ഏത്ഥ ഏകമ്പി ബുദ്ധരതനേന സദിസം രതനം നേവത്ഥി. യമ്പി ഹി തം **ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം,** സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനം മണിരതനഞ്ച, യമ്ഹി ഉപ്പന്നേ മഹാജനോ ന അഞ്ഞത്ഥ ചിത്തീകാരം കരോതി, ന കോചി പുപ്ഫഗന്ധാദീനി ഗഹേത്വാ യക്ഖട്ഠാനം വാ ഭൂതട്ഠാനം വാ ഗച്ഛതി, സബ്ബോപി ജനോ ചക്കരതനമണിരതനമേവ ചിത്തീകാരം കരോതി പൂജേതി, തം തം വരം പത്ഥേതി, പത്ഥിതപത്ഥിതഞ്ചസ്സ ഏകച്ചം സമിജ്ഝതി, തമ്പി രതനം ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതേ ഹി ഉപ്പന്നേ യേ കേചി മഹേസക്ഖാ ദേവമനുസ്സാ ന തേ അഞ്ഞത്ര ചിത്തീകാരം കരോന്തി, ന കഞ്ചി അഞ്ഞം പൂജേന്തി. തഥാ ഹി ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി സിനേരുമത്തേന രതനദാമേന തഥാഗതം പൂജേസി, യഥാബലഞ്ച അഞ്ഞേ ദേവാ മനുസ്സാ ച ബിമ്ബിസാരകോസലരാജഅനാഥപിണ്ഡികാദയോ. പരിനിബ്ബുതമ്പി ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ഛന്നവുതികോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അസോകമഹാരാജാ സകലജമ്ബുദീപേ ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി പതിട്ഠാപേസി, കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസം ചിത്തീകാരാനം. അപിച കസ്സഞ്ഞസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സാപി ജാതിബോധിധമ്മചക്കപ്പവത്തനപരിനിബ്ബാനട്ഠാനാനി പടിമാചേതിയാദീനി വാ ഉദ്ദിസ്സ ഏവം ചിത്തീകാരഗരുകാരോ പവത്തതി യഥാ ഭഗവതോ. ഏവംചിത്തീകതട്ഠേനോപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **മഹഗ്ഘട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - കാസികം വത്ഥം. യഥാഹ - "ജിണ്ണമ്പി, ഭിക്ഖവേ, കാസികം വത്ഥം വണ്ണവന്തഞ്ചേവ ഹോതി സുഖസമ്ഫസ്സഞ്ച മഹഗ്ഘഞ്ചാ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൦൦), തമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി മഹഗ്ഘട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി യേസം പംസുകമ്പി പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം സേയ്യഥാപി അസോകരഞ്ഞോ, ഇദമസ്സ മഹഗ്ഘതായ. ഏവം മഹഗ്ഘതാവചനേന ചേത്ഥ ദോസാഭാവസാധകം ഇദം സുത്തപദം വേദിതബ്ബം -

"യേസം ഖോ പന സോ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം. ഇദമസ്സ മഹഗ്ഘതായ വദാമി. സേയ്യഥാപി

തം, ഭിക്ഖവേ, കാസികം വത്ഥം മഹഗ്ഘം, തഥൂപമാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഇമം പുഗ്ഗലം വദാമീ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൦).

ഏവം മഹഗ്ഘട്ഠേനപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **അതുലട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ **ചക്കരതനം** ഉപ്പജ്ജതി ഇന്ദനീലമണിമയനാഭി സത്തരതനമയസഹസ്സാരം പവാളമയനേമി രത്തസുവണ്ണമയസന്ധി, യസ്സ ദസന്നം ദസന്നം അരാനമുപരി ഏകം മുണ്ഡാരം ഹോതി വാതം ഗഹേത്വാ സദ്ദകരണത്ഥം, യേന കതോ സദ്ദോ സുകുസലപ്പതാളിതപഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസദ്ദോ വിയ ഹോതി, യസ്സ നാഭിയാ ഉഭോസു പസ്സേസു ദ്വേ സീഹമുഖാനി ഹോന്തി, അബ്ഭന്തരം സകടചക്കസ്സേവ സുസിരം. തസ്സ കത്താ വാ കാരേതാ വാ നത്ഥി, കമ്മപച്ചയേന ഉതുതോ സമുട്ഠാതി. യം രാജാ ദസവിധം ചക്കവത്തിവത്തം പൂരേത്വാ തദഹുപോസഥേ പുണ്ണമദിവസേ സീസംന്ഹാതോ ഉപോസഥികോ ഉപരിപാസാദവരഗതോ സീലാനി സോധേന്തോ നിസിന്നോ പുണ്ണചന്ദം വിയ സൂരിയം വിയ ച ഉട്ഠേന്തം പസ്സതി, യസ്സ ദ്വാദസയോജനതോ സദ്ദോ സുയ്യതി, യോജനതോ വണ്ണോ ദിസ്സതി, യം മഹാജനേന "ദുതിയോ മഞ്ഞേ ചന്ദോ സൂരിയോ വാ ഉട്ഠിതോ"തി അതിവിയ കോതൂഹലജാതേന ദിസ്സമാനം നഗരസ്സ ഉപരി ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ അന്തേപുരസ്സ പാചീനപസ്സേ നാതിഉച്ചം നാതിനീചം ഹുത്വാ മഹാജനസ്സ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജേതും, യുത്തട്ഠാനേ അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി.

തദേവ അനുബന്ധമാനം **ഹത്ഥിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബസേതോ രത്തപാദോ സത്തപ്പതിട്ഠോ ഇദ്ധിമാ വേഹാസങ്ഗമോ ഉപോസഥകുലാ വാ ഛദ്ദന്തകുലാ വാ ആഗച്ഛതി, ഉപോസഥകുലാ ച ആഗച്ഛന്തോ സബ്ബജേട്ഠോ ആഗച്ഛതി, ഛദ്ദന്തകുലാ സബ്ബകനിട്ഠോ സിക്ഖിതസിക്ഖോ ദമഥൂപേതോ, സോ ദ്വാദസയോജനം പരിസം ഗഹേത്വാ സകലജമ്ബുദീപം അനുസംയായിത്വാ പുരേപാതരാസമേവ സകം രാജധാനിം ആഗച്ഛതി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **അസ്സരതനം** ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബസേതോ രത്തപാദോ കാളസീസോ മുഞ്ജകേസോ വലാഹകസ്സരാജകുലാ ആഗച്ഛതി. സേസമേത്ഥ ഹത്ഥിരതനസദിസമേവ.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **മണിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി. സോ ഹോതി മണി വേളുരിയോ സുഭോ ജാതിമാ അട്ഠംസോ സുപരികമ്മകതോ ആയാമതോ ചക്കനാഭിസദിസോ, വേപുല്ലപബ്ബതാ ആഗച്ഛതി. സോ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേപി അന്ധകാരേ രഞ്ഞോ ധജഗ്ഗം ഗതോ യോജനം ഓഭാസേതി, യസ്സോഭാസേന മനുസ്സാ "ദിവാ"തി മഞ്ഞമാനാ കമ്മന്തേ പയോജേന്തി, അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികം ഉപാദായ പസ്സന്തി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **ഇത്ഥിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി, പകതിഅഗ്ഗമഹേസീ വാ ഹോതി, ഉത്തരകുരുതോ വാ ആഗച്ഛതി മദ്ദരാജകുലതോ വാ, അതിദീഘതാദിഛദോസവിവജ്ജിതാ അതിക്കന്താ മാനുസവണ്ണം അപ്പത്താ ദിബ്ബവണ്ണം, യസ്സാ രഞ്ഞോ സീതകാലേ ഉണ്ഹാനി ഗത്താനി ഹോന്തി, ഉണ്ഹകാലേ സീതാനി, സതധാ ഫോടിത തൂലപിചുനോ വിയ സമ്ഫസ്സോ ഹോതി, കായതോ ചന്ദനഗന്ധോ വായതി, മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ, പുബ്ബുട്ഠായിനിതാദിഅനേകഗുണസമന്നാഗതാ ച ഹോതി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **ഗഹപതിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി രഞ്ഞോ പകതികമ്മകാരോ സേട്ഠി, യസ്സ ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നമത്തേ ദിബ്ബം ചക്ഖു പാതുഭവതി, യേന സമന്തതോ യോജനമത്തേ നിധിം പസ്സതി അസാമികമ്പി സസാമികമ്പി, സോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ പവാരേതി "അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം, ദേവ, ഹോഹി, അഹം തേ ധനേന ധനകരണീയം കരിസ്സാമീ"തി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **പരിണായകരതനം** ഉപ്പജ്ജതി രഞ്ഞോ പകതിജേട്ഠപുത്തോ. ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നമത്തേ അതിരേകപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ ചേതസാ ചിത്തം പരിജാനിത്വാ നിഗ്ഗഹപഗ്ഗഹസമത്ഥോ

ഹോതി, സോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ പവാരേതി "അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം, ദേവ, ഹോഹി, അഹം തേ രജ്ജം അനുസാസിസ്സാമീ"തി. യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം അതുലട്ഠേന രതനം, യസ്സ ന സക്കാ തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ അഗ്ഘോ കാതും "സതം വാ സഹസ്സം വാ അഗ്ഘതി കോടിം വാ"തി. തത്ഥ ഏകരതനമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി അതുലട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി ന സക്കാ സീലതോ വാ സമാധിതോ വാ പഞ്ഞാദീനം വാ അഞ്ഞതരതോ കേനചി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ "ഏത്തകഗുണോ വാ ഇമിനാ സമോ വാ സപ്പടിഭാഗോ വാ"തി പരിച്ഛിന്ദിതും. ഏവം അതുലട്ഠേനപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേന രതനം,** സേയ്യഥിദം ദുല്ലഭപാതുഭാവോ രാജാ ചക്കവത്തി, ചക്കാദീനി ച തസ്സ രതനാനി, തമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം, കുതോ ചക്കവത്തിആദീനം രതനത്തം. താനി ഹി ഏകസ്മിംയേവ കപ്പേ അനേകാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. യസ്മാ പന അസങ്ഖ്യേയ്യേപി കപ്പേ തഥാഗതസുഞ്ഞോ ലോകോ ഹോതി, തസ്മാ തഥാഗതോവ കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജനതോ ദുല്ലഭദസ്സനോ. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ പരിനിബ്ബാനസമയേ -

> "ദേവതാ, ആനന്ദ, ഉജ്ഝായന്തി 'ദൂരാ ച വതമ്ഹ ആഗതാ തഥാഗതം ദസ്സനായ, കദാചി കരഹചി തഥാഗതാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തി അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, അജ്ജേവ രത്തിയാ പച്ഛിമേ യാമേ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനം ഭവിസ്സതി, അയഞ്ച മഹേസക്ഖോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ പുരതോ ഠിതോ ഓവാരേന്തോ, ന മയം ലഭാമ പച്ഛിമേ കാലേ തഥാഗതം ദസ്സനായാ'"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൦).

ഏവം ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനാദി തഞ്ഹി കോടിസതസഹസ്സധനാനമ്പി സത്തഭൂമികപാസാദവരതലേ വസന്താനമ്പി ചണ്ഡാലവേനനേസാദരഥകാരപുക്കുസാദീനം നീചകുലികാനം ഓമകപുരിസാനം സുപിനന്തേപി പരിഭോഗത്ഥായ ന നിബ്ബത്തതി. ഉഭതോ സുജാതസ്സ പന രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സേവ പരിപൂരിതദസവിധചക്കവത്തിവത്തസ്സ പരിഭോഗത്ഥായ നിബ്ബത്തനതോ അനോമസത്തപരിഭോഗംയേവ ഹോതി, തമ്പി ബുദ്ധരതനസമം നത്ഥി. യദി ഹി അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി ലോകേ ഓമകസത്തസമ്മതാനം അനുപനിസ്സയസമ്പന്നാനം വിപരീതദസ്സനാനം പൂരണകസ്സപാദീനം ഛന്നം സത്ഥാരാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഏവരൂപാനം സുപിനന്തേപി അപരിഭോഗോ. ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാനം പന ചതുപ്പദായപി ഗാഥായ പരിയോസാനേ അരഹത്തമധിഗന്തും സമത്ഥാനം നിബ്ബേധികഞാണദസ്സനാനം ബാഹിയദാരുചീരിയപ്പഭുതീനം അഞ്ഞേസഞ്ച മഹാകുലപ്പസുതാനം മഹാസാവകാനം പരിഭോഗോ, തേ ഹി തം ദസ്സനാനുത്തരിയസവനാനുത്തരിയപാരിചരിയാനുത്തരിയാദീനി സാധേന്താ തഥാഗതം പരിഭുഞ്ജന്തി. ഏവം അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

യമ്പി തം അവിസേസതോ **രതിജനനട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനം. തഞ്ഹി ദിസ്വാവ രാജാ ചക്കവത്തി അത്തമനോ ഹോതി, ഏവമ്പി തം രഞ്ഞോ രതിം ജനേതി. പുന ചപരം രാജാ ചക്കവത്തി വാമേന ഹത്ഥേന സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ചക്കരതനം അബ്ഭുക്കിരതി "പവത്തതു ഭവം ചക്കരതനം, അഭിവിജിനാതു ഭവം ചക്കരതന"ന്തി. തതോ ചക്കരതനം പഞ്ചങ്ഗികം വിയ തൂരിയം മധുരസ്സരം നിച്ഛരന്തം ആകാസേന പുരത്ഥിമം ദിസം ഗച്ഛതി , അന്വദേവ രാജാ, ചക്കവത്തി ചക്കാനുഭാവേന ദ്വാദസയോജനവിത്ഥിണ്ണായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ നാതിഉച്ചം നാതിനീചം ഉച്ചരുക്ഖാനം ഹേട്ഠാഭാഗേന, നീചരുക്ഖാനം ഉപരിഭാഗേന, രുക്ഖേസു പുപ്ഫഫലപല്ലവാദിപണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ആഗതാനം ഹത്ഥതോ പണ്ണാകാരഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ "ഏഹി ഖോ, മഹാരാജാ"തി ഏവമാദിനാ പരമനിപച്ചകാരേന ആഗതേ പടിരാജാനോ "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദിനാ നയേന അനുസാസന്തോ ഗച്ഛതി. യത്ഥ പന രാജാ ഭുഞ്ജിതുകാമോ വാ ദിവാസേയ്യം വാ കപ്പേതുകാമോ ഹോതി, തത്ഥ

ചക്കരതനം ആകാസാ ഓരോഹിത്വാ ഉദകാദിസമ്പ്ബകിച്ചക്ഖമേ സമേ ഭൂമിഭാഗേ അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി. പുന രഞ്ഞോ ഗമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ പുരിമനയേനേവ സദ്ദം കരോന്തം ഗച്ഛതി, തം സുത്വാ ദ്വാദസയോജനികാപി പരിസാ ആകാസേന ഗച്ഛതി . ചക്കരതനം അനുപുബ്ബേന പുരത്ഥിമം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹതി, തസ്മിം അജ്ഝോഗാഹന്തേ ഉദകം യോജനപ്പമാണം അപഗന്ത്വാ ഭിത്തികതം വിയ തിട്ഠതി. മഹാജനോ യഥാകാമം സത്ത രതനാനി ഗണ്ഹാതി. പുന രാജാ സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ "ഇതോ പട്ഠായ മമ രജ്ജ"ന്തി ഉദകേന അബ്ഭുക്കിരിത്വാ നിവത്തതി. സേനാ പുരതോ ഹോതി, ചക്കരതനം പച്ഛതോ, രാജാ മജ്ഝേ. ചക്കരതനേന ഓസക്കിതോസക്കിതട്ഠാനം ഉദകം പരിപൂരതി. ഏതേനേവ ഉപായേന ദക്ഖിണപച്ഛിമുത്തരേപി സമുദ്ദേ ഗച്ഛതി.

ഏവം ചതുദ്ദിസം അനുസംയായിത്വാ ചക്കരതനം തിയോജനപ്പമാണം ആകാസം ആരോഹതി. തത്ഥ ഠിതോ രാജാ ചക്കരതനാനുഭാവേന വിജിതവിജയോ പഞ്ചസതപരിത്തദീപപടിമണ്ഡിതം സത്തയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം പുബ്ബവിദേഹം, തഥാ അട്ഠയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം ഉത്തരകുരും, സത്തയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലംയേവ അപരഗോയാനം, ദസയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം ജമ്ബുദീപഞ്ചാതി ഏവം ചതുമഹാദീപദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപടിമണ്ഡിതം ഏകം ചക്കവാളം സുഫുല്ലപുണ്ഡരീകവനം വിയ ഓലോകേതി. ഏവം ഓലോകയതോ ചസ്സ അനപ്പകാ രതി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമ്പി തം ചക്കരതനം രഞ്ഞോ രതിം ജനേതി, തമ്പി ബുദ്ധരതനസമം നത്ഥി. യദി ഹി രതിജനനട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം, കിം കരിസ്സതി ഏതം ചക്കരതനം? തഥാഗതോ ഹി യസ്സാ ദിബ്ബായ രതിയാ ചക്കരതനാദീഹി സമ്ബേഹിപി ജനിതാ ചക്കവത്തിരതി സങ്ഖമ്പി കലമ്പി കലഭാഗമ്പി ന ഉപേതി, തതോപി രതിതോ ഉത്തരിതരഞ്ച പണീതതരഞ്ച അത്തനോ ഓവാദപ്പടികരാനം അസങ്ഖ്യേയ്യാനമ്പി ദേവമനുസ്സാനം പഠമജ്ഝാനരതിം ദുതിയതതിയചതുത്ഥപഞ്ചമജ്ഝാനരതിം, ആകാസാനഞ്ചായതനരതിം,
വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനരതിം,
സോതാപത്തിമഗ്ഗരതിം, സോതാപത്തിഫലരതിം,
സകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹത്തമഗ്ഗഫലരതിഞ്ച ജനേതി. ഏവം രതിജനനട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥീതി.

അപിച രതനം നാമേതം ദുവിധം ഹോതി സവിഞ്ഞാണകമവിഞ്ഞാണകഞ്ച. തത്ഥ അവിഞ്ഞാണകം ചക്കരതനം മണിരതനഞ്ച, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി അനിന്ദ്രിയബദ്ധസുവണ്ണരജതാദി, സവിഞ്ഞാണകം ഹത്ഥിരതനാദിപരിണായകരതനപരിയോസാനം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം ഇന്ദ്രിയബദ്ധം. ഏവം ദുവിധേ ചേത്ഥ സവിഞ്ഞാണകരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി . കസ്മാ? യസ്മാ അവിഞ്ഞാണകം സുവണ്ണരജതമണിമുത്താദിരതനം സവിഞ്ഞാണകാനം ഹത്ഥിരതനാദീനം അലങ്കാരത്ഥായ ഉപനീയതി.

സവിഞ്ഞാണകരതനമ്പി ദുവിധം തിരച്ഛാനഗതരതനം, മനുസ്സരതനഞ്ച. തത്ഥ മനുസ്സരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ തിരച്ഛാനഗതരതനം മനുസ്സരതനസ്സ ഓപവയ്ഹം ഹോതി. മനുസ്സരതനമ്പി ദുവിധം ഇത്ഥിരതനം, പുരിസരതനഞ്ച. തത്ഥ പുരിസരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ ഇത്ഥിരതനം പുരിസരതനസ്സ പരിചാരികത്തം ആപജ്ജതി. പുരിസരതനമ്പി ദുവിധം അഗാരികരതനം, അനഗാരികരതനഞ്ച. തത്ഥ അനഗാരികരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ അഗാരികരതനേസു അഗ്ഗോ ചക്കവത്തിപി സീലാദിഗുണയുത്തം അനഗാരികരതനം പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ ഉപട്ഠഹിത്വാ പയിരുപാസിത്വാ ദിബ്ബമാനുസികാ സമ്പത്തിയോ പാപുണിത്വാ അന്തേ നിബ്ബാനസമ്പത്തിം പാപുണാതി.

ഏവം അനഗാരികരതനമ്പി ദുവിധം അരിയപുഥുജ്ജനവസേന. അരിയരതനമ്പി ദുവിധം സേഖാസേഖവസേന. അസേഖരതനമ്പി ദുവിധം സുക്ഖവിപസ്സകസമഥയാനികവസേന. സമഥയാനികരതനമ്പി ദുവിധം

സാവകപാരമിപ്പത്തമപ്പത്തഞ്ച. തഥ സാവകപാരമിപ്പത്തം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സാവകപാരമിപ്പത്തരതനതോപി പച്ചേകബുദ്ധരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനസദിസാപി ഹി അനേകസതാ സാവകാ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഗുണാനം സതഭാഗമ്പി ന ഉപേന്തി. പച്ചേകബുദ്ധരതനതോപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സകലമ്പി ഹി ജമ്ബുദീപം പൂരേത്വാ പല്ലങ്കേന പല്ലങ്കം ഘടേന്തോ നിസിന്നാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഏകസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഗുണാനം നേവ സങ്ഖം ന കലം ന കലഭാഗം ഉപേന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦). ഏവം കേനചി പരിയായേന തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി. തേനാഹ ഭഗവാ - **"ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേനാ"**തി.

ഏവം ഭഗവാ ബുദ്ധരതനസ്സ അഞ്ഞേഹി രതനേഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി തേസം സത്താനം ഉപ്പന്നഉപദ്ദവവൂപസമത്ഥം നേവ ജാതിം ന ഗോത്തം ന കോലപുത്തിയം ന വണ്ണപോക്ഖരതാദിം നിസ്സായ, അപിച ഖോ അവീചിമുപാദായ ഭവഗ്ഗപരിയന്തേ ലോകേ സീലസമാധിക്ഖന്ധാദീഹി ഗുണേഹി ബുദ്ധരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതനം പണീതം, ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - ഇദമ്പി ഇധ വാ ഹുരം വാ സഗ്ഗേസു വാ യംകിഞ്ചി അത്ഥി വിത്തം വാ രതനം വാ, തേന സദ്ധിം തേഹി തേഹി ഗുണേഹി അസമത്താ ബുദ്ധേ രതനം പണീതം. യദി ഹി ഏതം സച്ചം, അഥ ഏതേന സച്ചേന ഇമേസം പാണീനം സുവത്ഥി ഹോതു, സോഭനാനം അത്ഥിതാ ഹോതു അരോഗതാ നിരുപദ്ദവതാതി. ഏത്ഥ ച യഥാ "ചക്ഖു ഖോ, ആനന്ദ, സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ"തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൮൫) അത്തഭാവേന വാ അത്തനിയഭാവേന വാതി അത്ഥോ. ഇതരഥാ ഹി ചക്ഖു അത്താ വാ അത്തനിയം വാതി അപ്പടിസിദ്ധമേവ സിയാ. ഏവം **രതനം പണീത**ന്തി രതനത്തം പണീതം, രതനഭാവോ പണീതോതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി ബുദ്ധോ നേവ രതനന്തി സിജ്ഝേയ്യ. ന ഹി യത്ഥ രതനം അത്ഥി, തം രതനന്തി ന സിജ്ഝതി. യഥ പന ചിത്തീകതാദിഅത്ഥസങ്ഖാതം യേന വാ തേന വാ വിധിനാ സമ്ബന്ധഗതം രതനം അത്ഥി, യസ്മാ തം രതനത്തമുപാദായ രതനന്തി പഞ്ഞാപീയതി, തസ്മാ തസ്സ രതനസ്സ അത്ഥിതായ രതനന്തി സിജ്ഝതി. അഥ വാ **ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതന**ന്തി ഇമിനാപി പകാരേന ബുദ്ധോവ രതനന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തമത്തായ ച ഭഗവതാ ഇമായ ഗാഥായ രാജകുലസ്സ സോത്ഥി ജാതാ, ഭയം വൂപസന്തം. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

ഖയം വിരാഗന്തിഗാഥാവണ്ണനാ

൪. ഏവം ബുദ്ധഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി നിബ്ബാനധമ്മഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"ഖയം വിരാഗ"**ന്തി. തത്ഥ യസ്മാ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ രാഗാദയോ ഖീണാ ഹോന്തി പരിക്ഖീണാ, യസ്മാ വാ തം തേസം അനുപ്പാദനിരോധക്ഖയമത്തം, യസ്മാ ച തം രാഗാദിവിപ്പയുത്തം സമ്പയോഗതോ ച ആരമ്മണതോ ച, യസ്മാ വാ തമ്ഹി സച്ഛികതേ രാഗാദയോ അച്ചന്തം വിരത്താ ഹോന്തി വിഗതാ വിദ്ധസ്താ, തസ്മാ ഖയന്തി ച വിരാഗന്തി ച വുച്ചതി. യസ്മാ പനസ്സ ന ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി, ന വയോ, ന ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം തസ്മാ തം ന ജായതി ന ജീയതി ന മീയതീതി കത്വാ **അമത**ന്തി വുച്ചതി. ഉത്തമത്ഥേന പന അതപ്പകട്ഠേന ച **പണീത**ന്തി. **യദജ്ഝഗാ**തി യം അജ്ഝഗാ വിന്ദി പടിലഭി, അത്തനോ ഞാണബലേന സച്ഛാകാസി. **സക്യമുനീ**തി സക്യകുലപ്പസുതത്താ സക്യോ, മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗതത്താ മുനി, സക്യോ ഏവ മുനി സക്യമുനി. **സമാഹിതോ**തി അരിയമഗ്ഗസമാധിനാ സമാഹിതചിത്തോ. **ന തേന ധമ്മേന സമത്ഥി കിഞ്ചീ**തി തേന ഖയാദിനാമകേന സക്യമുനിനാ അധിഗതേന ധമ്മേന സമം കിഞ്ചി ധമ്മജാതം നത്ഥി. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ നിബ്ബാനധമ്മസ്സ അഞ്ഞേഹി ധമ്മേഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി തേസം സത്താനം ഉപ്പന്നഉപദ്ദവവൂപസമത്ഥം ഖയവിരാഗാമതപണീതതാഗുണേഹി നിബ്ബാനധമ്മരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ധമ്മേ രതനം പണീതം, ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുരിമഗാഥായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

യം ബുദ്ധസേട്ഠോതിഗാഥാവണ്ണനാ

൫. ഏവം നിബ്ബാനധമ്മഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി മഗ്ഗധമ്മഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യം ബുദ്ധസേട്ഠോ"**തി. തത്ഥ "ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീ"തിആദിനാ നയേന ബുദ്ധോ , ഉത്തമോ പസംസനീയോ ചാതി സേട്ഠോ, ബുദ്ധോ ച സോ സേട്ഠോ ചാതി ബുദ്ധസേട്ഠോ, അനുബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസുതബുദ്ധസങ്ഖ്യേസു വാ ബുദ്ധേസു സേട്ഠോതി ബുദ്ധസേട്ഠോ. സോ ബുദ്ധസേട്ഠോ യം പരിവണ്ണയീ "അട്ഠങ്ഗികോവ മഗ്ഗാനം, ഖേമം നിബ്ബാനപത്തിയാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൫) ച "അരിയം വോ, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസമാധിം ദേസിസ്സാമി സഉപനിസം സപരിക്ഖാര"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൬) ച ഏവമാദിനാ നയേന തത്ഥ തത്ഥ പസംസി പകാസയി. **സുചി**ന്തി കിലേസമലസമുച്ഛേദകരണതോ അച്ചന്തവോദാനം. **സമാധിമാനന്തരികഞ്ഞമാഹൂ**തി യഞ്ച അത്തനോ പവത്തിസമനന്തരം നിയമേനേവ ഫലപദാനതോ "ആനന്തരികസമാധീ"തി ആഹു. ന ഹി മഗ്ഗസമാധിമ്ഹി ഉപ്പന്നേ തസ്സ ഫലുപ്പത്തിനിസേധകോ കോചി അന്തരായോ അത്ഥി. യഥാഹ -

> "അയഞ്ച പുഗ്ഗലോ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ അസ്സ, കപ്പസ്സ ച ഉഡ്ഡയ്ഹനവേലാ അസ്സ, നേവ താവ കപ്പോ ഉഡ്ഡയ്ഹേയ്യ, യാവായം പുഗ്ഗലോ ന സോതാപത്തിഫലം സച്ഛികരോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ഠിതകപ്പീ. സബ്ബേപി മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലാ ഠിതകപ്പിനോ"തി (പു॰ പ॰ ൧൭).

സമാധിനാ തേന സമോ ന വിജ്ജതീതി തേന ബുദ്ധസേട്ഠപരിവണ്ണിതേന സുചിനാ ആനന്തരികസമാധിനാ സമോ രൂപാവചരസമാധി വാ അരൂപാവചരസമാധി വാ കോചി ന വിജ്ജതി. കസ്മാ? തേസം ഭാവിതത്താ തത്ഥ തത്ഥ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപപന്നസ്സാപി പുന നിരയാദീസുപി ഉപപത്തിസമ്ഭവതോ, ഇമസ്സ ച അരഹത്തസമാധിസ്സ ഭാവിതത്താ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബൂപപത്തിസമുഗ്ഘാതസമ്ഭവതോ. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ...പേ॰... അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ ആനന്തരികസമാധിസ്സ അഞ്ഞേഹി സമാധീഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി പുരിമനയേനേവ മഗ്ഗധമ്മരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ധമ്മേ...പേ॰... ഹോതൂ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

യേ പുഗ്ഗലാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൬. ഏവം മഗ്ഗധമ്മഗുണേനാപി സച്ചം വത്വാ ഇദാനി സങ്ഘഗുണേനാപി വത്തുമാരദ്ധോ **"യേ പുഗ്ഗലാ"**തി. തത്ഥ **യേ**തി അനിയമേത്വാ ഉദ്ദേസോ. **പുഗ്ഗലാ**തി സത്താ. **അട്ഠാ**തി തേസം ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേ ഹി ചത്താരോ ച പടിപന്നാ ചത്താരോ ച ഫലേ ഠിതാതി അട്ഠ ഹോന്തി. **സതം പസത്ഥാ**തി സപ്പുരിസേഹി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകേഹി അഞ്ഞേഹി ച ദേവമനുസ്സേഹി പസത്ഥാ. കസ്മാ? സഹജാതസീലാദിഗുണയോഗാ. തേസഞ്ഹി ചമ്പകവകുലകുസുമാദീനം സഹജാതവണ്ണഗന്ധാദയോ വിയ സഹജാതാ സീലസമാധിആദയോ ഗുണാ, തേന തേ വണ്ണഗന്ധാദിസമ്പന്നാനി വിയ പുപ്ഫാനി ദേവമനുസ്സാനം സതം പിയാ മനാപാ പസംസനീയാ ച ഹോന്തി. തേന വുത്തം **"യേ പുഗ്ഗലാ അട്ഠസതം** പസത്ഥാ"തി.

അഥ വാ **യേ**തി അനിയമേത്വാ ഉദ്ദേസോ. **പുഗ്ഗലാ**തി സത്താ. **അട്ഠസത**ന്തി തേസം ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേ ഹി ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി തയോ സോതാപന്നാ. കാമരൂപാരൂപഭവേസു അധിഗതഫലാ തയോ സകദാഗാമിനോ. തേ സബ്ബേപി ചതുന്നം പടിപദാനം വസേന ചതുവീസതി. അന്തരാപരിനിബ്ബായീ, ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ഉദ്ധംസോതോ, അകനിട്ഠഗാമീതി അവിഹേസു പഞ്ച. തഥാ അതപ്പസുദസ്സസുദസ്സീസു . അകനിട്ഠേസു പന ഉദ്ധംസോതവജ്ജാ ചത്താരോതി ചതുവീസതി അനാഗാമിനോ. സുക്ഖവിപസ്സകോ സമഥയാനികോതി ദ്വേ അരഹന്തോ. ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാതി ചതുപഞ്ഞാസ. തേ സബ്ബേപി സദ്ധാധുരപഞ്ഞാധുരാനം വസേന ദിഗുണാ ഹുത്വാ അട്ഠസതം ഹോന്തി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ചത്താരി ഏതാനി യുഗാനി ഹോന്തീതി തേ സബ്ബേപി അട്ഠ വാ അട്ഠസതം വാതി വിത്ഥാരവസേന ഉദ്ദിട്ഠപുഗ്ഗലാ സങ്ഖേപവസേന സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠോ ഫലട്ഠോതി ഏകം യുഗം, ഏവം യാവ അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠോ ഫലട്ഠോതി ഏകം യുഗന്തി ചത്താരി യുഗാനി ഹോന്തി. **തേ ദക്ഖിണേയ്യാ**തി ഏത്ഥ **തേ**തി പുബ്ബേ അനിയമേത്വാ ഉദ്ദിട്ഠാനം നിയമേത്വാ നിദ്ദേസോ. യേ പുഗ്ഗലാ വിത്ഥാരവസേന അട്ഠ വാ, അട്ഠസതം വാ, സങ്ഖേപവസേന ചത്താരി യുഗാനി ഹോന്തീതി വുത്താ, സബ്ബേപി തേ ദക്ഖിണം അരഹന്തീതി ദക്ഖിണേയ്യാ. ദക്ഖിണാ നാമ കമ്മഞ്ച കമ്മവിപാകഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ "ഏസ മേ ഇദം വേജ്ജകമ്മം വാ ജങ്ഘപേസനികം വാ കരിസ്സതീ"തി ഏവമാദീനി അനപേക്ഖിത്വാ ദിയ്യമാനോ ദേയ്യധമ്മോ, തം അരഹന്തി നാമ സീലാദിഗുണയുത്താ പുഗ്ഗലാ, ഇമേ ച താദിസാ, തേന വുച്ചന്തി "തേ ദക്ഖിണേയ്യാ"തി.

സുഗതസ്സ സാവകാതി ഭഗവാ സോഭനേന ഗമനേന യുത്തത്താ, സോഭനഞ്ച ഠാനം ഗതത്താ, സുട്ഠു ച ഗതത്താ, സുട്ഠു ഏവ ച ഗദത്താ സുഗതോ, തസ്സ സുഗതസ്സ. സബ്ബേപി തേ വചനം സുണന്തീതി സാവകാ. കാമഞ്ച അഞ്ഞേപി സുണന്തി, ന പന സുത്വാ കത്തബ്ബകിച്ചം കരോന്തി, ഇമേ പന സുത്വാ കത്തബ്ബം ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തിം കത്വാ മഗ്ഗഫലാനി പത്താ, തസ്മാ "സാവകാ"തി വുച്ചന്തി. **ഏതേസു ദിന്നാനി മഹപ്ഫലാനീ**തി ഏതേസു സുഗതസാവകേസു അപ്പകാനിപി ദാനാനി ദിന്നാനി പടിഗ്ഗാഹകതോ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിഭാവം ഉപഗതത്താ മഹപ്ഫലാനി ഹോന്തി. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം -

> "യാവതാ , ഭിക്ഖവേ , സങ്ഘാ വാ ഗണാ വാ തഥാഗതസാവകസങ്ഘോ, തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, യദിദം ചത്താരി പുരിസയുഗാനി അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ, ഏസ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ...പേ॰... അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബേസമ്പി മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠാനം വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

യേ സുപ്പയുത്താതിഗാഥാവണ്ണനാ

൭. ഏവം മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠാനം വസേന സങ്ഘഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി തതോ ഏകച്ചാനം ഫലസമാപത്തിസുഖമനുഭവന്താനം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനംയേവ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യേ സുപ്പയുത്താ"**തി. തത്ഥ **യേ**തി അനിയമിതുദ്ദേസവചനം. **സുപ്പയുത്താ**തി സുട്ഠു പയുത്താ, അനേകവിഹിതം അനേസനം പഹായ സുദ്ധാജീവിതം നിസ്സായ വിപസ്സനായ അത്താനം പയുഞ്ജിതുമാരദ്ധാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **സുപ്പയുത്താ**തി സുവിസുദ്ധകായവചീപയോഗസമന്നാഗതാ, തേന തേസം സീലക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **മനസാ ദള്ഹേനാ**തി ദള്ഹേന മനസാ, ഥിരസമാധിയുത്തേന ചേതസാതി അത്ഥോ. തേന തേസം സമാധിക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **നിക്കാമിനോ**തി കായേ ച ജീവിതേ ച

അനപേക്ഖാ ഹുത്വാ പഞ്ഞാധുരേന വീരിയേന സബ്ബകിലേസേഹി കതനിക്കമനാ. തേന തേസം വീരിയസമ്പന്നം പഞ്ഞക്ഖന്ധം ദസ്സേതി.

ഗോതമസാസനമ്ഹീതി ഗോത്തതോ ഗോതമസ്സ തഥാഗതസ്സേവ സാസനമ്ഹി. തേന ഇതോ ബഹിദ്ധാ നാനപ്പകാരമ്പി അമരതപം കരോന്താനം സുപ്പയോഗാദിഗുണാഭാവതോ കിലേസേഹി നിക്കമനാഭാവം ദസ്സേതി. **തേ**തി പുബ്ബേ ഉദ്ദിട്ഠാനം നിദ്ദേസവചനം. **പത്തിപത്താ**തി ഏത്ഥ പത്തബ്ബാതി പത്തി, പത്തബ്ബാ നാമ പത്തും അരഹാ, യം പത്വാ അച്ചന്തയോഗക്ഖേമിനോ ഹോന്തി, അരഹത്തഫലസ്സേതം അധിവചനം, തം പത്തിം പത്താതി പത്തിപത്താ. **അമത**ന്തി നിബ്ബാനം. **വിഗയ്ഹാ**തി ആരമ്മണവസേന വിഗാഹിത്വാ. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **മുധാ**തി അബ്യയേന കാകണികമത്തമ്പി ബ്യയം അകത്വാ. **നിബ്ബുതി**ന്തി പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസദരഥം ഫലസമാപത്തിം. **ഭുഞ്ജമാനാ**തി അനുഭവമാനാ. കിം വുത്തം ഹോതി? യേ ഇമസ്മിം ഗോതമസാസനമ്ഹി സീലസമ്പന്നത്താ സുപ്പയുത്താ, സമാധിസമ്പന്നത്താ മനസാ ദള്ഹേന, പഞ്ഞാസമ്പന്നത്താ നിക്കാമിനോ , തേ ഇമായ സമ്മാപടിപദായ അമതം വിഗയ്ഹ മുധാ ലദ്ധാ ഫലസമാപത്തിസഞ്ഞിതം നിബ്ബുതിം ഭുഞ്ജമാനാ പത്തിപത്താ നാമ ഹോന്തീതി.

ഏവം ഭഗവാ ഫലസമാപത്തിസുഖമനുഭവന്താനം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനമേവ വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

യഥിന്ദഖീലോതിഗാഥാവണ്ണനാ

വ്വ. ഏവം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനം ഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി ബഹുജനപച്ചക്ഖേന സോതാപന്നസ്സേവ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യഥിന്ദഖീലോ"**തി. തത്ഥ **യഥാ**തി ഉപമാവചനം. **ഇന്ദഖീലോ**തി നഗരദ്വാരവിനിവാരണത്ഥം ഉമ്മാരബ്ഭന്തരേ അട്ഠ വാ ദസ വാ ഹത്ഥേ പഥവിം ഖണിത്വാ ആകോടിതസ്സ സാരദാരുമയഥമ്ഭസ്സേതം അധിവചനം. **പഥവി**ന്തി ഭൂമിം. **സിതോ**തി അന്തോ പവിസിത്വാ നിസ്സിതോ. **സിയാ**തി ഭവേയ്യ. **ചതുബ്ഭി വാതേഹീ**തി ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗതേഹി വാതേഹി. **അസമ്പകമ്പിയോ**തി കമ്പേതും വാ ചാലേതും വാ അസക്കുണേയ്യോ. **തഥൂപമ**ന്തി തഥാവിധം. **സപ്പുരിസ**ന്തി ഉത്തമപുരിസം. **വദാമീ**തി ഭണാമി. **യോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതീ**തി യോ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പഞ്ഞായ അജ്ഝോഗാഹേത്വാ പസ്സതി. തത്ഥ അരിയസച്ചാനി കുമാരപഞ്ഹേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

അയം പനേത്ഥ **സങ്ഖേപത്ഥോ** - യഥാ ഹി ഇന്ദഖീലോ ഗമ്ഭീരനേമതായ പഥവിസ്സിതോ ചതുബ്ഭി വാതേഹി അസമ്പകമ്പിയോ സിയാ, ഇമമ്പി സപ്പുരിസം തഥൂപമമേവ വദാമി, യോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതി. കസ്മാ? യസ്മാ സോപി ഇന്ദഖീലോ വിയ ചതൂഹി വാതേഹി സബ്ബതിത്ഥിയവാദവാതേഹി അസമ്പകമ്പിയോ ഹോതി, തമ്ഹാ ദസ്സനാ കേനചി കമ്പേതും വാ ചാലേതും വാ അസക്കുണേയ്യോ. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം -

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അയോഖീലോ വാ ഇന്ദഖീലോ വാ ഗമ്ഭീരനേമോ സുനിഖാതോ അചലോ അസമ്പകമ്പീ, പുരത്ഥിമായ ചേപി ദിസായ ആഗച്ഛേയ്യ ഭുസാ വാതവുട്ഠി, നേവ നം സങ്കമ്പേയ്യ ന സമ്പകമ്പേയ്യ ന സമ്പചാലേയ്യ. പച്ഛിമായ...പേ॰... ദക്ഖിണായ, ഉത്തരായപി ചേ...പേ॰... ന സമ്പചാലേയ്യ. തം കിസ്സ ഹേതു? ഗമ്ഭീരത്താ, ഭിക്ഖവേ, നേമസ്സ , സുനിഖാതത്താ ഇന്ദഖീലസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യേ ച ഖോ കേചി സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ 'ഇദം ദുക്ഖന്തി...പേ॰... പടിപദാ'തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി, തേ ന അഞ്ഞസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ മുഖം ഓലോകേന്തി 'അയം നൂന ഭവം ജാനം ജാനാതി, പസ്സം പസ്സതീ'തി. തം കിസ്സ ഹേതു? സുദിട്ഠത്താ, ഭിക്ഖവേ, ചതുന്നം അരിയസച്ചാന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൦൯).

ഏവം ഭഗവാ ബഹുജനപച്ചക്ഖസ്സ സോതാപന്നസ്സേവ വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

യേ അരിയസച്ചാനീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൯. ഏവം അവിസേസതോ സോതാപന്നസ്സ ഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യേ തേ തയോ സോതാപന്നാ ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി. യഥാഹ -

> "ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി...പേ॰... സോ ഏകംയേവ ഭവം നിബ്ബത്തിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം ഏകബീജീ. തഥാ ദ്വേ വാ തീണി വാ കുലാനി സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം കോലംകോലോ. തഥാ സത്തക്ഖത്തും ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം സത്തക്ഖത്തുപരമോ"തി (പു॰ പ॰ ൩൧-൩൩).

തേസം സബ്ബകനിട്ഠസ്സ സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യേ അരിയസച്ചാനീ"**തി. തത്ഥ **യേ അരിയസച്ചാനീ**തി ഏതം വുത്തനയമേവ. **വിഭാവയന്തീ**തി പഞ്ഞാഓഭാസേന സച്ചപ്പടിച്ഛാദകം കിലേസന്ധകാരം വിധമിത്വാ അത്തനോ പകാസാനി പാകടാനി കരോന്തി. **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞേനാ**തി അപ്പമേയ്യപഞ്ഞതായ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഞാണേന അലബ്ഭനേയ്യപ്പതിട്ഠപഞ്ഞേന, സബ്ബഞ്ഞുനാതി വുത്തം ഹോതി. **സുദേസിതാനീ**തി സമാസബ്യാസസാകല്യവേകല്യാദീഹി തേഹി തേഹി നയേഹി സുട്ഠു ദേസിതാനി. **കിഞ്ചാപി തേ ഹോന്തി ഭുസം പമത്താ**തി തേ വിഭാവിതഅരിയസച്ചാ പുഗ്ഗലാ കിഞ്ചാപി ദേവരജ്ജചക്കവത്തിരജ്ജാദിപ്പമാദട്ഠാനം ആഗമ്മ ഭുസം പമത്താ ഹോന്തി, തഥാപി സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന ഠപേത്വാ സത്ത ഭവേ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, തേസം നിരുദ്ധത്താ അത്ഥങ്ഗതത്താ ന അട്ഠമം ഭവം ആദിയന്തി, സത്തമഭവേ ഏവ പന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തം പാപുണന്തി.

ഏവം ഭഗവാ സത്തക്ഖത്തുപരമവസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

സഹാവസ്സാതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൦. ഏവം സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ അട്ഠമം ഭവം അനാദിയനഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠേന ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"സഹാവസ്സാ"**തി . തത്ഥ **സഹാവാ**തി സദ്ധിംയേവ. **അസ്സാ**തി "ന തേ ഭവം അട്ഠമമാദിയന്തീ"തി വുത്തേസു അഞ്ഞതരസ്സ. **ദസ്സനസമ്പദായാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പത്തിയാ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഹി നിബ്ബാനം ദിസ്വാ കത്തബ്ബകിച്ചസമ്പദായ സബ്ബപഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ "ദസ്സന"ന്തി വുച്ചതി, തസ്സ അത്തനി പാതുഭാവോ ദസ്സനസമ്പദാ, തായ ദസ്സനസമ്പദായ സഹ ഏവ. **തയസ്സു ധമ്മാ ജഹിതാ ഭവന്തീ**തി ഏത്ഥ **അസ്സു**-ഇതി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ "ഇദം സു മേ, സാരിപുത്ത, മഹാവികടഭോജനസ്മിം ഹോതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) വിയ. യതോ സഹാവസ്സ ദസ്സനസമ്പദായ തയോ ധമ്മാ ജഹിതാ ഭവന്തി പഹീനാ ഹോന്തീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

ഇദാനി ജഹിതധമ്മദസ്സനത്ഥമാഹ **"സക്കായദിട്ഠീ വിചികിച്ഛിതഞ്ച, സീലബ്ബതം വാപി യദത്ഥി കിഞ്ചീ"**തി. തത്ഥ സതി കായേ വിജ്ജമാനേ ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകാഖ്യേ കായേ

വീസതിവത്ഥുകാ ദിട്ഠി സക്കായദിട്ഠി, സതീ വാ തത്ഥ കായേ ദിട്ഠീതിപി സക്കായദിട്ഠി, യഥാവുത്തപ്പകാരേ കായേ വിജ്ജമാനാ ദിട്ഠീതി അത്ഥോ. സതിയേവ വാ കായേ ദിട്ഠീതിപി സക്കായദിട്ഠി, യഥാവുത്തപ്പകാരേ കായേ വിജ്ജമാനേ രൂപാദിസങ്ഖാതോ അത്താതി ഏവം പവത്താ ദിട്ഠീതി അത്ഥോ. തസ്സാ ച പഹീനത്താ സബ്ബദിട്ഠിഗതാനി പഹീനാനേവ ഹോന്തി. സാ ഹി നേസം മൂലം. സബ്ബകിലേസബ്യാധിവൂപസമനതോ പഞ്ഞാ"ചികിച്ഛിത"ന്തി വുച്ചതി, തം പഞ്ഞാചികിച്ഛിതം ഇതോ വിഗതം, തതോ വാ പഞ്ഞാചികിച്ഛിതാ ഇദം വിഗതന്തി വിചികിച്ഛിതം. "സത്ഥരി കങ്ഖതീ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൦൦൪; വിഭ॰ ൯൧൫) നയേന വുത്തായ അട്ഠവത്ഥുകായ വിമതിയാ ഏതം അധിവചനം. തസ്സാ പഹീനത്താ സബ്ബാനിപി വിചികിച്ഛിതാനി പഹീനാനി ഹോന്തി. തഞ്ഹി നേസം മൂലം. "ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധീ"തി ഏവമാദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൨; വിഭ॰ ൯൩൮) ആഗതം ഗോസീലകുക്കുരസീലാദികം സീലം ഗോവതകുക്കുരവതാദികഞ്ച വതം സീലബ്ബതന്തി വുച്ചതി, തസ്സ പഹീനത്താ സബ്ബമ്പി നഗ്ഗിയമുണ്ഡികാദിഅമരതപം പഹീനം ഹോതി. തഞ്ഹി തസ്സ മൂലം, തേനേവ സബ്ബാവസാനേ വുത്തം **"യദത്ഥി കിഞ്ചീ"**തി. ദുക്ഖദസ്സനസമ്പദായ ചേത്ഥ സക്കായദിട്ഠി സമുദയദസ്സനസമ്പദായ വിചികിച്ഛിതം, മഗ്ഗദസ്സനനിബ്ബാനദസ്സനസമ്പദായ സീലബ്ബതം പഹീയതീതി വിഞ്ഞാതബ്ബം.

ചതൂഹപായേഹീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൧. ഏവമസ്സ കിലേസവട്ടപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്മിം കിലേസവട്ടേ സതി യേന വിപാകവട്ടേന ഭവിതബ്ബം, തപ്പഹാനാ തസ്സാപി പഹാനം ദീപേന്തോ ആഹ **"ചതൂഹപായേഹി ച വിപ്പമുത്തോ"**തി. തത്ഥ ചത്താരോ അപായാ നാമ നിരയതിരച്ഛാനപേത്തിവിസയഅസുരകായാ. തേഹി ഏസ സത്ത ഭവേ ആദിയന്തോപി വിപ്പമുത്തോതി അത്ഥോ.

ഏവമസ്സ വിപാകവട്ടപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യമസ്സ വിപാകവട്ടസ്സ മൂലഭൂതം കമ്മവട്ടം, തസ്സാപി പഹാനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഛച്ചാഭിഠാനാനി അഭബ്ബ കാതു"**ന്തി. തത്ഥ **അഭിഠാനാനീ**തി ഓളാരികട്ഠാനാനി, താനി ഏസ ഛ അഭബ്ബോ കാതും. താനി ച "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാ"തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൧.൨൭൧; മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; വിഭ॰ ൮൦൯) നയേന ഏകകനിപാതേ വുത്താനി മാതുഘാതപിതുഘാതഅരഹന്തഘാതലോഹിതുപ്പാദസങ്ഘഭേദഅഞ്ഞസത്ഥാരുദ്ദേസകമ്മാനീതി വേദിതബ്ബാനി. താനി ഹി കിഞ്ചാപി ദിട്ഠിസമ്പന്നോ അരിയസാവകോ കുന്ഥകിപില്ലികമ്പി ജീവിതാ ന വോരോപേതി, അപിച ഖോ പന പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ വിഗരഹണത്ഥം വുത്താനി. പുഥുജ്ജനോ ഹി അദിട്ഠിസമ്പന്നത്താ ഏവംമഹാസാവജ്ജാനി അഭിഠാനാനിപി കരോതി, ദസ്സനസമ്പന്നോ പന അഭബ്ബോ താനി കാതുന്തി. അഭബ്ബഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഭവന്തരേപി അകരണദസ്സനത്ഥം. ഭവന്തരേപി ഹി ഏസ അത്തനോ അരിയസാവകഭാവം അജാനന്തോപി ധമ്മതായ ഏവ ഏതാനി വാ ഛ പകതിപാണാതിപാതാദീനി വാ പഞ്ച വേരാനി അഞ്ഞസത്ഥാരുദ്ദേസേന സഹ ഛ ഠാനാനി ന കരോതി, യാനി സന്ധായ ഏകച്ചേ "ഛ ഛാഭിഠാനാനീ"തിപി പഠന്തി. മതമച്ഛഗ്ഗാഹാദയോ ചേത്ഥ അരിയസാവകഗാമദാരകാനം നിദസ്സനം.

ഏവം ഭഗവാ സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അരിയസാവകസ്സ അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠഗുണവസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

കിഞ്ചാപി സോതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൨. ഏവം സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി ന കേവലം

ദസ്സനസമ്പന്നോ ഛ അഭിഠാനാനി അഭബ്ബോ കാതും, കിന്തു അപ്പമത്തകമ്പി പാപകമ്മം കത്വാ തസ്സ പടിച്ഛാദനായപി അഭബ്ബോതി പമാദവിഹാരിനോപി ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ കതപ്പടിച്ഛാദനാഭാവഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"കിഞ്ചാപി സോ കമ്മ കരോതി പാപക"**ന്തി.

തസ്സത്ഥോ - സോ ദസ്സനസമ്പന്നോ കിഞ്ചാപി സതിസമ്മോസേന പമാദവിഹാരം ആഗമ്മ യം തം ഭഗവതാ ലോകവജ്ജം സഞ്ചിച്ചാതിക്കമനം സന്ധായ വുത്തം "യം മയാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ"തി (ചൂളവ॰ ൩൮൫; ഉദാ॰ ൪൫) തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം കുടികാരസഹസേയ്യാദിം പണ്ണത്തിവജ്ജവീതിക്കമസങ്ഖാതം ബുദ്ധപ്പതികുട്ഠം **കായേന** പാപകമ്മം കരോതി, പദസോധമ്മഉത്തരിഛപ്പഞ്ചവാചാധമ്മദേസനസമ്ഫപ്പലാപഫരുസവചനാദിം വാ **വാചായ , ഉദ ചേതസാ വാ** കത്ഥചി ലോഭദോസുപ്പാദനം ജാതരൂപാദിസാദിയനം ചീവരാദിപരിഭോഗേസു അപച്ചവേക്ഖണാദിം വാ പാപകമ്മം കരോതി. **അഭബ്ബോ സോ തസ്സ പടിച്ഛദായ** ന സോ തം "ഇദം അകപ്പിയമകരണീയ"ന്തി ജാനിത്വാ മുഹുത്തമ്പി പടിച്ഛാദേതി, തംഖണം ഏവ പന സത്ഥരി വാ വിഞ്ഞൂസു വാ സബ്രഹ്മചാരീസു ആവി കത്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, "ന പുന കരിസ്സാമീ"തി ഏവം സംവരിതബ്ബം വാ സംവരതി. കസ്മാ? യസ്മാ **അഭബ്ബതാ ദിട്ഠപദസ്സ വുത്താ,** ഏവരൂപമ്പി പാപകമ്മം കത്വാ തസ്സ പടിച്ഛാദായ ദിട്ഠനിബ്ബാനപദസ്സ ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അഭബ്ബതാ വുത്താതി അത്ഥോ.

കഥം?

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദഹരോ കുമാരോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ ഹത്ഥേന വാ പാദേന വാ അങ്ഗാരം അക്കമിത്വാ ഖിപ്പമേവ പടിസംഹരതി, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മതാ ഏസാ ദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, കിഞ്ചാപി തഥാരൂപിം ആപത്തിം ആപജ്ജതി, യഥാരൂപായ ആപത്തിയാ വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതി. അഥ ഖോ നം ഖിപ്പമേവ സത്ഥരി വാ വിഞ്ഞൂസു വാ സബ്രഹ്മചാരീസു ദേസേതി വിവരതി ഉത്താനീകരോതി, ദേസേത്വാ വിവരിത്വാ ഉത്താനീകത്വാ ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൯൬).

ഏവം ഭഗവാ പമാദവിഹാരിനോപി ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ കതപ്പടിച്ഛാദനാഭാവഗുണേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

വനപ്പഗുമ്ബേതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൩. ഏവം സങ്ഘപരിയാപന്നാനം പുഗ്ഗലാനം തേന തേന ഗുണപ്പകാരേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യ്വായം ഭഗവതാ രതനത്തയഗുണം ദീപേന്തേന ഇധ സങ്ഖേപേന അഞ്ഞത്ര ച വിത്ഥാരേന പരിയത്തിധമ്മോ ദേസിതോ, തമ്പി നിസ്സായ പുന ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്തുമാരദ്ധോ **"വനപ്പഗുമ്ബേ യഥാ ഫുസ്സിതഗ്ഗേ"**തി. തത്ഥ ആസന്നസന്നിവേസവവത്ഥിതാനം രുക്ഖാനം സമൂഹോ വനം, മൂലസാരഫേഗ്ഗുതചസാഖാപലാസേഹി പവുദ്ധോ ഗുമ്ബോ പഗുമ്ബോ, വനസ്സ, വനേ വാ പഗുമ്ബോ **വനപ്പഗുമ്ബോ**. സ്വായം "വനപ്പഗുമ്ബേ"തി വുത്തോ, ഏവമ്പി ഹി വത്തും ലബ്ഭതി "അത്ഥി സവിതക്കസവിചാരേ , അത്ഥി അവിതക്കവിചാരമത്തേ, സുഖേ ദുക്ഖേ ജീവേ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൪; മ॰ നി॰ ൨.൨൨൨) വിയ. **യഥാ**തി ഉപമാവചനം. ഫുസ്സിതാനി അഗ്ഗാനി അസ്സാതി **ഫുസ്സിതഗ്ഗോ,** സബ്ബസാഖാപസാഖാസു സഞ്ജാതപുപ്ഫോതി അത്ഥോ. സോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ "ഫുസ്സിതഗ്ഗേ"തി വുത്തോ. **ഗിമ്ഹാനമാസേ പഠമസ്മിം ഗിമ്ഹേ**തി യേ ചത്താരോ ഗിമ്ഹാനം മാസാ, തേസം ചതുന്നം ഗിമ്ഹമാസാനം ഏകസ്മിം മാസേ. കതരസ്മിം മാസേ ഇതി ചേ? **പഠമസ്മിം ഗിമ്ഹേ,** ചിത്രമാസേതി അത്ഥോ. സോ ഹി "പഠമഗിമ്ഹോ"തി ച "ബാലവസന്തോ"തി ച വുച്ചതി. തതോ പരം പദത്ഥതോ പാകടമേവ.

അയം പനേത്ഥ **പിണ്ഡത്ഥോ** - യഥാ പഠമഗിമ്ഹനാമകേ ബാലവസന്തേ നാനാവിധരുക്ഖഗഹനേ വനേ സുപുപ്ഫിതഗ്ഗസാഖോ തരുണരുക്ഖഗച്ഛപരിയായനാമോ പഗുമ്ബോ അതിവിയ സസ്സിരികോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖന്ധായതനാദീഹി സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനാദീഹി സീലസമാധിക്ഖന്ധാദീഹി വാ നാനപ്പകാരേഹി അത്ഥപ്പഭേദപുപ്ഫേഹി അതിവിയ സസ്സിരികത്താ തഥൂപമം നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗദീപനതോ നിബ്ബാനഗാമിം പരിയത്തിധമ്മവരം നേവ ലാഭഹേതു ന സക്കാരാദിഹേതു, കേവലന്തു മഹാകരുണായ അബ്ഭുസ്സാഹിതഹദയോ സത്താനം പരമഹിതായ അദേസയീതി. **പരമം ഹിതായാ**തി ഏത്ഥ ച ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം അനുനാസികോ. അയം പനത്ഥോ - പരമഹിതായ നിബ്ബാനായ അദേസയീതി.

ഏവം ഭഗവാ ഇമം സുപുപ്ഫിതഗ്ഗവനപ്പഗുമ്ബസദിസം പരിയത്തിധമ്മം വത്വാ ഇദാനി തമേവ നിസ്സായ ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ബുദ്ധേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. കേവലം പന ഇദമ്പി യഥാവുത്തപകാരപരിയത്തിധമ്മസങ്ഖാതം ബുദ്ധേ രതനം പണീതന്തി ഏവം യോജേതബ്ബം . ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

വരോ വരഞ്ഞൂതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൪. ഏവം ഭഗവാ പരിയത്തിധമ്മേന ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി ലോകുത്തരധമ്മേന വത്തുമാരദ്ധോ **"വരോ വരഞ്ഞൂ"**തി. തത്ഥ **വരോ**തി പണീതാധിമുത്തികേഹി ഇച്ഛിതോ "അഹോ വത മയമ്പി ഏവരൂപാ അസ്സാമാ"തി, വരഗുണയോഗതോ വാ വരോ ഉത്തമോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ. **വരഞ്ഞൂ**തി നിബ്ബാനഞ്ഞൂ. നിബ്ബാനഞ്ഹി സബ്ബധമ്മാനം ഉത്തമട്ഠേന വരം, തഞ്ചേസ ബോധിമൂലേ സയം പടിവിജ്ഝിത്വാ അഞ്ഞാസി. **വരദോ**തി പഞ്ചവഗ്ഗിയഭദ്ദവഗ്ഗിയജടിലാദീനം അഞ്ഞേസഞ്ച ദേവമനുസ്സാനം നിബ്ബേധഭാഗിയവാസനാഭാഗിയവരധമ്മദായീതി അത്ഥോ. **വരാഹരോ**തി വരസ്സ മഗ്ഗസ്സ ആഹടത്താ വരാഹരോതി വുച്ചതി. സോ ഹി ഭഗവാ ദീപങ്കരതോ പഭുതി സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേന്തോ പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാതം പുരാണമഗ്ഗവരമാഹരി, തേന "വരാഹരോ"തി വുച്ചതി.

അപിച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിലാഭേന വരോ, നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ വരഞ്ഞൂ, സത്താനം വിമുത്തിസുഖദാനേന വരദോ, ഉത്തമപടിപദാഹരണേന വരാഹരോ. ഏതേഹി ലോകുത്തരഗുണേഹി അധികസ്സ കസ്സചി ഗുണസ്സ അഭാവതോ അനുത്തരോ.

അപരോ നയോ - വരോ ഉപസമാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരഞ്ഞൂ പഞ്ഞാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരദോ ചാഗാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരാഹരോ സച്ചാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരം മഗ്ഗസച്ചമാഹരീതി. തഥാ വരോ പുഞ്ഞുസ്സയേന, വരഞ്ഞൂ പഞ്ഞുസ്സയേന, വരദോ ബുദ്ധഭാവത്ഥികാനം തദുപായസമ്പദാനേന, വരാഹരോ പച്ചേകബുദ്ധഭാവത്ഥികാനം തദുപായാഹരണേന, അനുത്തരോ തത്ഥ തത്ഥ അസദിസതായ, അത്തനാ വാ അനാചരിയകോ ഹുത്വാ പരേസം ആചരിയഭാവേന, ധമ്മവരം അദേസയി സാവകഭാവത്ഥികാനം തദത്ഥായ സ്വാക്ഖാതതാദിഗുണയുത്തസ്സ ധമ്മവരസ്സ ദേസനതോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഏവം ഭഗവാ നവവിധേന ലോകുത്തരധമ്മേന അത്തനോ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ബുദ്ധേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. കേവലം പന യം വരം ലോകുത്തരധമ്മം ഏസ അഞ്ഞാസി, യഞ്ച അദാസി, യഞ്ച ആഹരി, യഞ്ച ദേസേസി, ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതനം പണീതന്തി ഏവം യോജേതബ്ബം. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

ഖീണന്തിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൨. ഏവം ഭഗവാ പരിയത്തിധമ്മഞ്ച നവലോകുത്തരധമ്മഞ്ച നിസ്സായ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യേ തം പരിയത്തിധമ്മം അസ്സോസും, സുത്വാനുസാരേന ച പടിപജ്ജിത്വാ നവപ്പകാരമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗമിംസു, തേസം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപത്തിഗുണം നിസ്സായ പുന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്തുമാരദ്ധോ **"ഖീണം പുരാണ"**ന്തി. തത്ഥ **ഖീണ**ന്തി സമുച്ഛിന്നം. **പുരാണ**ന്തി പുരാതനം. **നവ**ന്തി സമ്പതി വത്തമാനം. **നത്ഥി സമ്ഭവ**ന്തി അവിജ്ജമാനപാതുഭാവം. **വിരത്തചിത്താ**തി വീതരാഗചിത്താ. **ആയതികേ ഭവസ്മി**ന്തി അനാഗതമദ്ധാനം പുനബ്ഭവേ. **തേ**തി യേസം ഖീണം പുരാണം നവം നത്ഥി സമ്ഭവം, യേ ച ആയതികേ ഭവസ്മിം വിരത്തചിത്താ, തേ ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ. **ഖീണബീജാ**തി ഉച്ഛിന്നബീജാ. **അവിരൂള്ഹിഛന്ദാ**തി വിരൂള്ഹിഛന്ദവിരഹിതാ. **നിബ്ബന്തീ**തി വിജ്ഝായന്തി. **ധീരാ**തി ധിതിസമ്പന്നാ. **യഥായം പദീപോ**തി അയം പദീപോ വിയ.

കിം വുത്തം ഹോതി? യം തം സത്താനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധമ്പി പുരാണം അതീതകാലികം കമ്മം തണ്ഹാസിനേഹസ്സ അപ്പഹീനത്താ പടിസന്ധിആഹരണസമത്ഥതായ അഖീണംയേവ ഹോതി, തം പുരാണം കമ്മം യേസം അരഹത്തമഗ്ഗേന തണ്ഹാസിനേഹസ്സ സോസിതത്താ അഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢബീജമിവ ആയതിം വിപാകദാനാസമത്ഥതായ ഖീണം. യഞ്ച നേസം ബുദ്ധപൂജാദിവസേന ഇദാനി പവത്തമാനം കമ്മം നവന്തി വുച്ചതി, തഞ്ച തണ്ഹാപഹാനേനേവ ഛിന്നമൂലപാദപപുപ്ഫമിവ ആയതിം ഫലദാനാസമത്ഥതായ യേസം നത്ഥി സമ്ഭവം, യേ ച തണ്ഹാപഹാനേനേവ ആയതികേ ഭവസ്മിം വിരത്തചിത്താ, തേ ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ "കമ്മം ഖേത്തം വിഞ്ഞാണം ബീജ"ന്തി (അം॰ നി॰ ൩.൭൭) ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ കമ്മക്ഖയേനേവ ഖീണത്താ ഖീണബീജാ. യോപി പുബ്ബേ പുനബ്ഭവസങ്ഖാതായ വിരൂള്ഹിയാ ഛന്ദോ അഹോസി. തസ്സപി സമുദയപ്പഹാനേനേവ പഹീനത്താ പുബ്ബേ വിയ ചുതികാലേ അസമ്ഭവേന അവിരൂള്ഹിഛന്ദാ ധിതിസമ്പന്നത്താ ധീരാ ചരിമവിഞ്ഞാണനിരോധേന യഥായം പദീപോ നിബ്ബുതോ, ഏവം നിബ്ബന്തി, പുന "രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ"തി ഏവമാദിം പഞ്ഞത്തിപഥം അച്ചേന്തീതി. തസ്മിം കിര സമയേ നഗരദേവതാനം പൂജനത്ഥായ ജാലിതേസു പദീപേസു ഏകോ പദീപോ വിജ്ഝായി, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ "യഥായം പദീപോ"തി.

ഏവം ഭഗവാ യേ തം പുരിമാഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി വുത്തം പരിയത്തിധമ്മം അസ്സോസും, സുത്വാനുസാരേന ച പടിപജ്ജിത്വാ നവപ്പകാരമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗമിംസു, തേസം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപത്തിഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജന്തോ ദേസനം സമാപേസി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. കേവലം പന ഇദമ്പി യഥാവുത്തേന പകാരേന ഖീണാസവഭിക്ഖൂനം നിബ്ബാനസങ്ഖാതം സങ്ഘേ രതനം പണീതന്തി ഏവം യോജേതബ്ബം. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

ദേസനാപരിയോസാനേ രാജകുലസ്സ സോത്ഥി അഹോസി, സബ്ബൂപദ്ദവാ വൂപസമിംസു, ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

യാനീധാതിഗാഥാത്തയവണ്ണനാ

൧൫. അഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ "ഭഗവതാ രതനത്തയഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജമാനേന നാഗരസ്സ സോത്ഥി കതാ, മയാപി നാഗരസ്സ സോത്ഥിത്ഥം രതനത്തയഗുണം നിസ്സായ കിഞ്ചി വത്തബ്ബ"ന്തി ചിന്തേത്വാ അവസാനേ ഗാഥാത്തയം അഭാസി **"യാനീധ ഭൂതാനീ"**തി തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധോ യഥാ ലോകഹിതത്ഥായ ഉസ്സുക്കം ആപന്നേഹി ആഗന്തബ്ബം , തഥാ ആഗതതോ യഥാ ച തേഹി ഗന്തബ്ബം, തഥാ ഗതതോ യഥാ ച തേഹി ആജാനിതബ്ബം, തഥാ ആജാനനതോ, യഥാ ച ജാനിതബ്ബം, തഥാ ജാനനതോ, യഞ്ച തഥേവ ഹോതി, തസ്സ ഗദനതോ ച "തഥാഗതോ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ ച സോ ദേവമനുസ്സേഹി പുപ്ഫഗന്ധാദിനാ ബഹി നിബ്ബത്തേന ഉപകാരകേന,

ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്താദിനാ ച അത്തനി നിബ്ബത്തേന അതിവിയ പൂജിതോ, തസ്മാ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സബ്ബം ദേവപരിസം അത്തനാ സദ്ധിം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ആഹ **“തഥാഗതം ദേവമനുസ്സപൂജിതം, ബുദ്ധം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതൂ”**തി.

൧൭. യസ്മാ പന ധമ്മേ മഗ്ഗധമ്മോ യഥാ യുഗനദ്ധസമഥവിപസ്സനാബലേന ഗന്തബ്ബം കിലേസപക്ഖം സമുച്ഛിന്ദന്തേന, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ. നിബ്ബാനധമ്മോപി യഥാ ഗതോ പഞ്ഞായ പടിവിദ്ധോ സബ്ബദുക്ഖപ്പടിവിഘാതായ സമ്പജ്ജതി, ബുദ്ധാദീഹി തഥാ അവഗതോ, തസ്മാ “തഥാഗതോ”ത്വേവ വുച്ചതി. യസ്മാ ച സങ്ഘോപി യഥാ അത്തഹിതായ പടിപന്നേഹി ഗന്തബ്ബം തേന തേന മഗ്ഗേന, തഥാ ഗതോതി “തഥാഗതോ”ത്വേവ വുച്ചതി. തസ്മാ അവസേസഗാഥാദ്വയേപി **തഥാഗതം ധമ്മം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതു, തഥാഗതം സങ്ഘം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതൂ**തി വുത്തം. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഏവം സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഇമം ഗാഥാത്തയം ഭാസിത്വാ ഭഗവന്തം പദക്ഖിണം കത്വാ ദേവപുരമേവ ഗതോ സദ്ധിം ദേവപരിസായ. ഭഗവാ പന തദേവ രതനസുത്തം ദുതിയദിവസേപി ദേസേസി, പുന ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, ഏവം യാവ സത്തമദിവസം ദേസേസി, ദിവസേ ദിവസേ തഥേവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ഭഗവാ അഡ്ഢമാസമേവ വേസാലിയം വിഹരിത്വാ രാജൂനം “ഗച്ഛാമാ”തി പടിവേദേസി. തതോ രാജാനോ ദിഗുണേന സക്കാരേന പുന തീഹി ദിവസേഹി ഭഗവന്തം ഗങ്ഗാതീരം നയിംസു. ഗങ്ഗായ നിബ്ബത്താ നാഗരാജാനോ ചിന്തേസും “മനുസ്സാ തഥാഗതസ്സ സക്കാരം കരോന്തി, മയം കിം ന കരിസ്സാമാ”തി സുവണ്ണരജതമണിമയാ നാവായോ മാപേത്വാ സുവണ്ണരജതമണിമയേ ഏവ പല്ലങ്കേ പഞ്ഞപേത്വാ പഞ്ചവണ്ണപദുമസഞ്ഛന്നം ഉദകം കരിത്വാ “അമ്ഹാകം അനുഗ്ഗഹം കരോഥാ”തി ഭഗവന്തം യാചിംസു. ഭഗവാ അധിവാസേത്വാ രതനനാവമാരൂള്ഹോ, പഞ്ച ച ഭിക്ഖുസതാനി പഞ്ചസതം നാവായോ അഭിരൂള്ഹാ. നാഗരാജാനോ ഭഗവന്തം സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നാഗഭവനം പവേസേസും. തത്ര സുദം ഭഗവാ സബ്ബരത്തിം നാഗപരിസായ ധമ്മം ദേസേസി. ദുതിയദിവസേ ദിബ്ബേഹി ഖാദനീയഭോജനീയേഹി മഹാദാനം അകംസു, ഭഗവാ അനുമോദിത്വാ നാഗഭവനാ നിക്ഖമി.

ഭൂമട്ഠാ ദേവാ “മനുസ്സാ ച നാഗാ ച തഥാഗതസ്സ സക്കാരം കരോന്തി, മയം കിം ന കരിസ്സാമാ”തി ചിന്തേത്വാ വനപ്പഗുമ്ബരുക്ഖപബ്ബതാദീസു ഛത്താതിഛത്താനി ഉക്ഖിപിംസു. ഏതേനേവ ഉപായേന യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മഭവനം, താവ മഹാസക്കാരവിസേസോ നിബ്ബത്തി. ബിമ്ബിസാരോപി ലിച്ഛവീഹി ആഗതകാലേ കതസക്കാരതോ ദിഗുണമകാസി. പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പഞ്ചഹി ദിവസേഹി ഭഗവന്തം രാജഗഹം ആനേസി.

രാജഗഹമനുപ്പത്തേ ഭഗവതി പച്ഛാഭത്തം മണ്ഡലമാളേ സന്നിപതിതാനം ഭിക്ഖൂനം അയമന്തരകഥാ ഉദപാദി “അഹോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആനുഭാവോ, യം ഉദ്ദിസ്സ ഗങ്ഗായ ഓരതോ ച പാരതോ ച അട്ഠയോജനോ ഭൂമിഭാഗോ നിന്നഞ്ച ഥലഞ്ച സമം കത്വാ വാലുകായ ഓകിരിത്വാ പുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നോ, യോജനപ്പമാണം ഗങ്ഗായ ഉദകം നാനാവണ്ണേഹി പദുമേഹി സഞ്ഛന്നം, യാവ അകനിട്ഠഭവനം, താവ ഛത്താതിഛത്താനി ഉസ്സിതാനീ”തി. ഭഗവാ തം പവത്തിം ഞത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ഗന്ത്വാ മണ്ഡലമാളേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. നിസജ്ജ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - “കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ”തി. ഭിക്ഖൂ സബ്ബം ആരോചേസും ഭഗവാ ഏതദവോച - “ന, ഭിക്ഖവേ, അയം പൂജാവിസേസോ മയ്ഹം ബുദ്ധാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ, ന നാഗദേവബ്രഹ്മാനുഭാവേന, അപിച ഖോ പുബ്ബേ അപ്പമത്തകപരിച്ചാഗാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ”തി. ഭിക്ഖൂ ആഹംസു “ന മയം, ഭന്തേ, തം അപ്പമത്തകം പരിച്ചാഗം ജാനാമ, സാധു നോ ഭഗവാ തഥാ കഥേതു, യഥാ മയം തം ജാനേയ്യാമാ”തി.

ഭഗവാ ആഹ - ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, തക്കസിലായം സങ്ഖോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി. തസ്സ പുത്തോ സുസീമോ നാമ മാണവോ സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ വയേന. സോ ഏകദിവസം പിതരം ഉപസങ്കമിത്വാ അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. അഥ തം പിതാ ആഹ "കിം, താത, സുസീമാ"തി? സോ ആഹ "ഇച്ഛാമഹം, താത, ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേതു"ന്തി. "തേന ഹി , താത, സുസീമ, അസുകോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ മമ സഹായകോ, തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാഹീ"തി കഹാപണസഹസ്സം അദാസി. സോ തം ഗഹേത്വാ മാതാപിതരോ അഭിവാദേത്വാ അനുപുബ്ബേന ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ ഉപചാരയുത്തേന വിധിനാ ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ അഭിവാദേത്വാ അത്താനം നിവേദേസി. ആചരിയോ "മമ സഹായകസ്സ പുത്തോ"തി മാണവം സമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പാഹുനേയ്യവത്തമകാസി. സോ അദ്ധാനകിലമഥം വിനോദേത്വാ തം കഹാപണസഹസ്സം ആചരിയസ്സ പാദമൂലേ ഠപേത്വാ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേതും ഓകാസം യാചി. ആചരിയോ ഓകാസം കത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി.

സോ ലഹുഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ, ബഹുഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ, ഗഹിതഗഹിതഞ്ച സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തതേലമിവ അവിനസ്സമാനം ധാരേന്തോ, ദ്വാദസവസ്സികം സിപ്പം കതിപയമാസേനേവ പരിയോസാപേസി. സോ സജ്ഝായം കരോന്തോ ആദിമജ്ഝംയേവ പസ്സതി, നോ പരിയോസാനം. അഥ ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ "ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ ആദിമജ്ഝമേവ പസ്സാമി, നോ പരിയോസാന"ന്തി. ആചരിയോ ആഹ "അഹമ്പി, താത, ഏവമേവാ"തി. അഥ കോ, ആചരിയ, ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ പരിയോസാനം ജാനാതീതി? ഇസിപതനേ, താത, ഇസയോ അത്ഥി, തേ ജാനേയ്യുന്തി. തേ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛാമി, ആചരിയാതി? പുച്ഛ, താത, യഥാസുഖന്തി. സോ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ പച്ചേകബുദ്ധേ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി "അപി, ഭന്തേ, പരിയോസാനം ജാനാഥാ"തി? ആമ, ആവുസോ, ജാനാമാതി. തം മമ്പി സിക്ഖാപേഥാതി. തേന ഹാവുസോ, പബ്ബജാഹി, ന സക്കാ അപബ്ബജിതേന സിക്ഖാപേതുന്തി. സാധു, ഭന്തേ, പബ്ബാജേഥ വാ മം, യം വാ ഇച്ഛഥ, തം കത്വാ പരിയോസാനം ജാനാപേഥാതി. തേ തം പബ്ബാജേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജേതും അസമത്ഥാ "ഏവം തേ നിവാസേതബ്ബം, ഏവം പാരുപിതബ്ബ"ന്തിആദിനാ നയേന ആഭിസമാചാരികം സിക്ഖാപേസും. സോ തത്ഥ സിക്ഖന്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ ന ചിരേനേവ പച്ചേകബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝി. സകലബാരാണസിയം "സുസീമപച്ചേകബുദ്ധോ"തി പാകടോ അഹോസി ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ സമ്പന്നപരിവാരോ. സോ അപ്പായുകസംവത്തനികസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ന ചിരേനേവ പരിനിബ്ബായി. തസ്സ പച്ചേകബുദ്ധാ ച മഹാജനകായോ ച സരീരകിച്ചം കത്വാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ നഗരദ്വാരേ ഥൂപം പതിട്ഠാപേസും.

അഥ ഖോ സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ "പുത്തോ മേ ചിരഗതോ, ന ചസ്സ പവത്തിം ജാനാമീ"തി പുത്തം ദട്ഠുകാമോ തക്കസിലായ നിക്ഖമിത്വാ അനുപുബ്ബേന ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ മഹാജനകായം സന്നിപതിതം ദിസ്വാ "അദ്ധാ ബഹൂസു ഏകോപി മേ പുത്തസ്സ പവത്തിം ജാനിസ്സതീ"തി ചിന്തേന്തോ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി "സുസീമോ നാമ മാണവോ ഇധ ആഗതോ അത്ഥി, അപി നു തസ്സ പവത്തിം ജാനാഥാ"തി? തേ "ആമ, ബ്രാഹ്മണ, ജാനാമ, ഇമസ്മിം നഗരേ ബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികേ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, അയമസ്സ ഥൂപോ പതിട്ഠാപിതോ"തി ആഹംസു. സോ ഭൂമിം ഹത്ഥേന പഹരിത്വാ രോദിത്വാ ച പരിദേവിത്വാ ച തം ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ തിണാനി ഉദ്ധരിത്വാ ഉത്തരസാടകേന വാലുകം ആനേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധചേതിയങ്ഗണേ ഓകിരിത്വാ കമണ്ഡലുതോ ഉദകേന സമന്തതോ ഭൂമിം പരിപ്ഫോസിത്വാ വനപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ ഉത്തരസാടകേന പടാകം ആരോപേത്വാ ഥൂപസ്സ ഉപരി അത്തനോ ഛത്തം ബന്ധിത്വാ പക്കാമീതി.

ഏവം അതീതം ദേസേത്വാ ജാതകം പച്ചുപ്പന്നേന അനുസന്ധേന്തോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥം കഥേസി. "സിയാ ഖോ പന വോ, ഭിക്ഖവേ, ഏവമസ്സ 'അഞ്ഞോ നൂന തേന സമയേന സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസീ'തി, ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം, അഹം തേന സമയേന സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസിം, മയാ സുസീമസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ

ചേതിയങ്ഗണേ തിണാനി ഉദ്ധടാനി, തസ്സ മേ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന അട്ഠയോജനമഗ്ഗം വിഗതഖാണുകണ്ടകം കത്വാ സമം സുദ്ധമകംസു. മയാ തത്ഥ വാലുകാ ഓകിണ്ണാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന അട്ഠയോജനമഗ്ഗേ വാലുകം ഓകിരിംസു. മയാ തത്ഥ വനകുസുമേഹി പൂജാ കതാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന നവയോജനേ മഗ്ഗേ ഥലേ ച ഉദകേ ച നാനാപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫസന്ഥരമകംസു. മയാ തത്ഥ കമണ്ഡലുദകേന ഭൂമി പരിപ്ഫോസിതാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന വേസാലിയം പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി. മയാ തസ്മിം ചേതിയേ പടാകാ ആരോപിതാ, ഛത്തഞ്ച ബദ്ധം, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന യാവ അകനിട്ഠഭവനാ പടാകാ ച ആരോപിതാ, ഛത്താതിഛത്താനി ച ഉസ്സിതാനി. ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അയം മയ്ഹം പൂജാവിസേസോ നേവ ബുദ്ധാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ , ന നാഗദേവബ്രഹ്മാനുഭാവേന, അപിച ഖോ അപ്പമത്തകപരിച്ചാഗാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ''തി. ധമ്മകഥാപരിയോസാനേ ഇമം ഗാഥമഭാസി -

> ''മത്താസുഖപരിച്ചാഗാ, പസ്സേ ചേ വിപുലം സുഖം;
> ചജേ മത്താസുഖം ധീരോ, സമ്പസ്സം വിപുലം സുഖ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൯൦);

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

രതനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. തിരോകുട്ടസുത്തവണ്ണനാ

നിക്ഖേപപ്പയോജനം

ഇദാനി **"തിരോകുട്ടേസു തിട്ഠന്തീ"**തിആദിനാ രതനസുത്താനന്തരം നിക്ഖിത്തസ്സ തിരോകുട്ടസുത്തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ, തസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം വത്വാ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമ.

തത്ഥ ഇദഞ്ഹി തിരോകുട്ടം ഇമിനാ അനുക്കമേന ഭഗവതാ അവുത്തമ്പി യായം ഇതോ പുബ്ബേ നാനപ്പകാരേന കുസലകമ്മപടിപത്തി ദസ്സിതാ, തത്ഥ പമാദം ആപജ്ജമാനോ നിരയതിരച്ഛാനയോനീഹി വിസിട്ഠതരേപി ഠാനേ ഉപ്പജ്ജമാനോ യസ്മാ ഏവരൂപേസു പേതേസു ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ന ഏത്ഥ പമാദോ കരണീയോതി ദസ്സനത്ഥം, യേഹി ച ഭൂതേഹി ഉപദ്ദുതായ വേസാലിയാ ഉപദ്ദവവൂപസമനത്ഥം രതനസുത്തം വുത്തം, തേസു ഏകച്ചാനി ഏവരൂപാനീതി ദസ്സനത്ഥം വാ വുത്തന്തി.

ഇദമസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം വേദിതബ്ബം.

അനുമോദനാകഥാ

യസ്മാ പനസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ -

> "യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, തിരോകുട്ടം പകാസിതം;
> പകാസേത്വാന തം സബ്ബം, കയിരമാനാ യഥാക്കമം;
> സുകതാ ഹോതി തസ്മാഹം, കരിസ്സാമി തഥേവ തം".

കേന പനേതം പകാസിതം, കത്ഥ കദാ കസ്മാ ചാതി? വുച്ചതേ - ഭഗവതാ പകാസിതം, തം ഖോ പന രാജഗഹേ ദുതിയദിവസേ രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ അനുമോദനത്ഥം. ഇമസ്സ ചത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥം അയമേത്ഥ വിത്ഥാരകഥാ കഥേതബ്ബാ -

ഇതോ ദ്വാനവുതികപ്പേ കാസി നാമ നഗരം അഹോസി. തത്ഥ ജയസേനോ നാമ രാജാ. തസ്സ സിരിമാ നാമ ദേവീ, തസ്സാ കുച്ഛിയം ഫുസ്സോ നാമ ബോധിസത്തോ നിബ്ബത്തിത്വാ അനുപുബ്ബേന സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝി. ജയസേനോ രാജാ "മമ പുത്തോ അഭിനിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോ, മയ്ഹമേവ ബുദ്ധോ, മയ്ഹം ധമ്മോ, മയ്ഹം സങ്ഘോ"തി മമത്തം ഉപ്പാദേത്വാ സബ്ബകാലം സയമേവ ഉപട്ഠഹതി, ന അഞ്ഞേസം ഓകാസം ദേതി.

ഭഗവതോ കനിട്ഠഭാതരോ വേമാതികാ തയോ ഭാതരോ ചിന്തേസും - "ബുദ്ധാ നാമ സബ്ബലോകഹിതായ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന ചേകസ്സേവത്ഥായ, അമ്ഹാകഞ്ച പിതാ അഞ്ഞേസം ഓകാസം ന ദേതി, കഥം നു മയം ലഭേയ്യാമ ഭഗവന്തം ഉപട്ഠാതു"ന്തി. തേസം ഏതദഹോസി - "ഹന്ദ മയം കിഞ്ചി ഉപായം കരോമാ"തി. തേ പച്ചന്തം കുപിതം വിയ കാരാപേസും. തതോ രാജാ "പച്ചന്തോ കുപിതോ"തി സുത്വാ തയോപി പുത്തേ പച്ചന്തവൂപസമനത്ഥം പേസേസി. തേ വൂപസമേത്വാ ആഗതാ, രാജാ തുട്ഠോ വരം അദാസി "യം ഇച്ഛഥ, തം ഗണ്ഹഥാ"തി. തേ "മയം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠാതും ഇച്ഛാമാ"തി

ആഹംസു. രാജാ ''ഏതം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം ഗണ്ഹഥാ''തി ആഹ. തേ ''മയം അഞ്ഞേന അനത്ഥികാ''തി ആഹംസു. തേന ഹി പരിച്ഛേദം കത്വാ ഗണ്ഹഥാതി. തേ സത്ത വസ്സാനി യാചിംസു, രാജാ ന അദാസി. ഏവം ഛ, പഞ്ച, ചത്താരി, തീണി, ദ്വേ, ഏകം, സത്ത മാസാനി, ഛ, പഞ്ച, ചത്താരീതി യാവ തേമാസം യാചിംസു. രാജാ ''ഗണ്ഹഥാ''തി അദാസി.

തേ വരം ലഭിത്വാ പരമതുട്ഠാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ആഹംസു - ''ഇച്ഛാമ മയം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം തേമാസം ഉപട്ഠാതും, അധിവാസേതു നോ, ഭന്തേ , ഭഗവാ ഇമം തേമാസം വസ്സാവാസ''ന്തി. അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേന. തതോ തേ അത്തനോ ജനപദേ നിയുത്തകപുരിസസ്സ ലേഖം പേസേസും ''ഇമം തേമാസം അമ്ഹേഹി ഭഗവാ ഉപട്ഠാതബ്ബോ, വിഹാരം ആദിം കത്വാ സബ്ബം ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനസമ്ഭാരം കരോഹീ''തി. സോ തം സബ്ബം സമ്പാദേത്വാ പടിനിവേദേസി. തേ കാസായവത്ഥനിവത്ഥാ ഹുത്വാ അഡ്ഢതേയ്യേഹി പുരിസസഹസ്സേഹി വേയ്യാവച്ചകരേഹി ഭഗവന്തം സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹമാനാ ജനപദം നേത്വാ വിഹാരം നിയ്യാതേത്വാ വസാപേസും.

തേസം ഭണ്ഡാഗാരികോ ഏകോ ഗഹപതിപുത്തോ സപജാപതികോ സദ്ധോ അഹോസി പസന്നോ. സോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ ദാനവത്തം സക്കച്ചം അദാസി. ജനപദേ നിയുത്തകപുരിസോ തം ഗഹേത്വാ ജാനപദേഹി ഏകാദസമത്തേഹി പുരിസസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സക്കച്ചമേവ ദാനം പവത്താപേസി. തത്ഥ കേചി ജാനപദാ പടിഹതചിത്താ അഹേസും. തേ ദാനസ്സ അന്തരായം കത്വാ ദേയ്യധമ്മേ അത്തനാ ഖാദിംസു, ഭത്തസാലഞ്ച അഗ്ഗിനാ ദഹിംസു. പവാരിതേ രാജപുത്താ ഭഗവതോ മഹന്തം സക്കാരം കത്വാ ഭഗവന്തം പുരക്ഖത്വാ പിതുനോ സകാസമേവ അഗമംസു. തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഏവ ഭഗവാ പരിനിബ്ബായി. രാജാ ച രാജപുത്താ ച ജനപദേ നിയുത്തകപുരിസോ ച ഭണ്ഡാഗാരികോ ച അനുപുബ്ബേന കാലം കത്വാ സദ്ധിം പരിസായ സഗ്ഗേ ഉപ്പജ്ജിംസു, പടിഹതചിത്തജനാ നിരയേസു നിബ്ബത്തിംസു. ഏവം തേസം ദ്വിന്നം ഗണാനം സഗ്ഗതോ സഗ്ഗം, നിരയതോ നിരയം ഉപപജ്ജന്താനം ദ്വാനവുതികപ്പാ വീതിവത്താ.

അഥ ഇമസ്മിം ഭദ്ദകപ്പേ കസ്സപബുദ്ധസ്സ കാലേ തേ പടിഹതചിത്തജനാ പേതേസു ഉപ്പന്നാ. തദാ മനുസ്സാ അത്തനോ ഞാതകാനം പേതാനം അത്ഥായ ദാനം ദത്വാ ഉദ്ദിസന്തി ''ഇദം അമ്ഹാകം ഞാതീനം ഹോതൂ''തി. തേ സമ്പത്തിം ലഭന്തി. അഥ ഇമേപി പേതാ തം ദിസ്വാ ഭഗവന്തം കസ്സപം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിംസു - ''കിം നു ഖോ, ഭന്തേ, മയമ്പി ഏവരൂപം സമ്പത്തിം ലഭേയ്യാമാ''തി? ഭഗവാ ആഹ - ''ഇദാനി ന ലഭഥ , അപിച അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, തസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബിമ്ബിസാരോ നാമ രാജാ ഭവിസ്സതി, സോ തുമ്ഹാകം ഇതോ ദ്വാനവുതികപ്പേ ഞാതി അഹോസി, സോ ബുദ്ധസ്സ ദാനം ദത്വാ തുമ്ഹാകം ഉദ്ദിസിസ്സതി, തദാ ലഭിസ്സഥാ''തി. ഏവം വുത്തേ കിര തേസം പേതാനം തം വചനം ''സ്വേ ലഭിസ്സഥാ''തി വുത്തം വിയ അഹോസി.

അഥ ഏകസ്മിം ബുദ്ധന്തരേ വീതിവത്തേ അമ്ഹാകം ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജി. തേപി തയോ രാജപുത്താ തേഹി അഡ്ഢതേയ്യേഹി പുരിസസഹസ്സേഹി സദ്ധിം ദേവലോകാ ചവിത്വാ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ

ഉപ്പജ്ജിത്വാ അനുപുബ്ബേന ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഗയാസീസേ തയോ ജടിലാ അഹേസും, ജനപദേ നിയുത്തകപുരിസോ, രാജാ അഹോസി ബിമ്ബിസാരോ, ഭണ്ഡാഗാരികോ, ഗഹപതി വിസാഖോ നാമ മഹാസേട്ഠി അഹോസി, തസ്സ പജാപതി ധമ്മദിന്നാ നാമ സേട്ഠിധീതാ അഹോസി. ഏവം സബ്ബാപി അവസേസാ പരിസാ രഞ്ഞോ ഏവ പരിവാരാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ.

അമ്ഹാകം ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സത്തസത്താഹം അതിക്കമിത്വാ അനുപുബ്ബേന ബാരാണസിം ആഗമ്മ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ആദിം കത്വാ യാവ അഡ്ഢതേയ്യസഹസ്സപരിവാരേ തയോ ജടിലേ വിനേത്വാ രാജഗഹം അഗമാസി. തത്ഥ ച തദഹുപസങ്കമന്തംയേവ രാജാനം ബിമ്ബിസാരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേസി ഏകാദസനവുതേഹി മാഗധകേഹി ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേഹി സദ്ധിം. അഥ രഞ്ഞാ സ്വാതനായ ഭത്തേന നിമന്തിതോ ഭഗവാ അധിവാസേത്വാ ദുതിയദിവസേ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന പുരതോ പുരതോ ഗച്ഛന്തേന -

> ''ദന്തോ ദന്തേഹി സഹ പുരാണജടിലേഹി, വിപ്പമുത്തോ
> വിപ്പമുത്തേഹി;
> സിങ്ഗീനിക്ഖസവണ്ണോ, രാജഗഹം പാവിസി ഭഗവാ''തി. (മഹാവ॰
> ഒ്വ) -

ഏവമാദീഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവിയമാനോ രാജഗഹം പവിസിത്വാ രഞ്ഞോ നിവേസനേ മഹാദാനം സമ്പടിച്ഛി. തേ പേതാ ''ഇദാനി രാജാ അമ്ഹാകം ദാനം ഉദ്ദിസിസ്സതി, ഇദാനി ഉദ്ദിസിസ്സതീ''തി ആസായ പരിവാരേത്വാ അട്ഠംസു.

രാജാ ദാനം ദത്വാ ''കത്ഥ നു ഖോ ഭഗവാ വിഹരേയ്യാ''തി ഭഗവതോ വിഹാരട്ഠാനമേവ ചിന്തേസി, ന തം ദാനം കസ്സചി ഉദ്ദിസി. പേതാ ഛിന്നാസാ ഹുത്വാ രത്തിം രഞ്ഞോ നിവേസനേ അതിവിയ ഭിംസനകം വിസ്സരമകംസു. രാജാ ഭയസംവേഗസന്താസമാപജ്ജി, തതോ പഭാതായ രത്തിയാ ഭഗവതോ ആരോചേസി - ''ഏവരൂപം സദ്ദമസ്സോസിം, കിം നു ഖോ മേ, ഭന്തേ, ഭവിസ്സതീ''തി. ഭഗവാ ആഹ - ''മാ ഭായി, മഹാരാജ, ന തേ കിഞ്ചി പാപകം ഭവിസ്സതി, അപിച ഖോ തേ പുരാണഞാതകാ പേതേസു ഉപ്പന്നാ സന്തി, തേ ഏകം ബുദ്ധന്തരം തമേവ പച്ചാസീസമാനാ വിചരന്തി 'ബുദ്ധസ്സ ദാനം ദത്വാ അമ്ഹാകം ഉദ്ദിസിസ്സതീ'തി , ന തേസം ത്വം ഹിയ്യോ ഉദ്ദിസി, തേ ഛിന്നാസാ തഥാരൂപം വിസ്സരമകംസൂ''തി.

സോ ആഹ ''ഇദാനി പന, ഭന്തേ, ദിന്നേ ലഭേയ്യു''ന്തി? ''ആമ, മഹാരാജാ''തി. ''തേന ഹി മേ, ഭന്തേ, അധിവാസേതു ഭഗവാ അജ്ജതനായ ദാനം, തേസം ഉദ്ദിസിസ്സാമീ''തി? ഭഗവാ അധിവാസേസി. രാജാ നിവേസനം ഗന്ത്വാ മഹാദാനം പടിയാദേത്വാ ഭഗവതോ കാലം ആരോചാപേസി. ഭഗവാ രാജന്തേപുരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന. തേപി ഖോ പേതാ ''അപി നാമ അജ്ജ ലഭേയ്യാമാ''തി ഗന്ത്വാ തിരോകുട്ടാദീസു അട്ഠംസു. ഭഗവാ തഥാ അകാസി, യഥാ തേ സബ്ബേവ രഞ്ഞോ പാകടാ അഹേസും. രാജാ ദക്ഖിണോദകം ദേന്തോ ''ഇദം മേ ഞാതീനം ഹോതൂ''തി ഉദ്ദിസി, തങ്ഖണഞ്ഞേവ തേസം പേതാനം പദുമസഞ്ഛന്നാ പോക്ഖരണിയോ നിബ്ബത്തിംസു. തേ തത്ഥ ന്ഹത്വാ ച പിവിത്വാ ച പടിപ്പസ്സദ്ധദരഥകിലമഥപിപാസാ സുവണ്ണവണ്ണാ അഹേസും. രാജാ

യാഗുഖജ്ജകഭോജനാനി ദത്വാ ഉദ്ദിസി, തങ്ഖണഞ്ഞേവ തേസം ദിബ്ബയാഗുഖജ്ജകഭോജനാനി നിബ്ബത്തിംസു. തേ താനി പരിഭുഞ്ജിത്വാ പീണിന്ദ്രിയാ അഹേസും. അഥ വത്ഥസേനാസനാനി ദത്വാ ഉദ്ദിസി. തേസം ദിബ്ബവത്ഥദിബ്ബയാനദിബ്ബപാസാദദിബ്ബപച്ചത്ഥരണദിബ്ബസേയ്യാദിഅലങ്കാരവിധയോ നിബ്ബത്തിംസു. സാപി തേസം സമ്പത്തി യഥാ സബ്ബാവ പാകടാ ഹോതി, തഥാ ഭഗവാ അധിട്ഠാസി. രാജാ അതിവിയ അത്തമനോ അഹോസി. തതോ ഭഗവാ ഭുത്താവീ പവാരിതോ രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ അനുമോദനത്ഥം **"തിരോകുട്ടേസു തിട്ഠന്തീ"**തി ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

ഏത്താവതാ ച **"യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, തിരോകുട്ടം പകാസിതം, പകാസേത്വാന തം സബ്ബ"**ന്തി അയം മാതികാ സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ച വിഭത്താ ഹോതി.

പഠമഗാഥാവണ്ണനാ

൧. ഇദാനി ഇമസ്സ തിരോകുട്ടസ്സ യഥാക്കമം **അത്ഥവണ്ണനം** കരിസ്സാമ. സേയ്യഥിദം - പഠമഗാഥായ താവ **തിരോകുട്ടാ**തി കുട്ടാനം പരഭാഗാ വുച്ചന്തി. **തിട്ഠന്തീ**തി നിസജ്ജാദിപ്പടിക്ഖേപതോ ഠാനകപ്പനവചനമേതം. തേന യഥാ പാകാരപരഭാഗം പബ്ബതപരഭാഗഞ്ച ഗച്ഛന്തം "തിരോപാകാരം തിരോപബ്ബതം അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛതീ"തി വദന്തി, ഏവമിധാപി കുട്ടസ്സ പരഭാഗേസു തിട്ഠന്തേ "തിരോകുട്ടേസു തിട്ഠന്തീ"തി ആഹ. **സന്ധിസിങ്ഘാടകേസു ചാ**തി ഏത്ഥ **സന്ധിയോ**തി ചതുക്കോണരച്ഛാ വുച്ചന്തി ഘരസന്ധിഭിത്തിസന്ധിആലോകസന്ധിയോ ചാപി. **സിങ്ഘാടകാ**തി തികോണരച്ഛാ വുച്ചന്തി, തദേകജ്ഝം കത്വാ പുരിമേന സദ്ധിം സങ്ഘടേന്തോ "സന്ധിസിങ്ഘാടകേസു ചാ"തി ആഹ. **ദ്വാരബാഹാസു തിട്ഠന്തീ**തി നഗരദ്വാരഘരദ്വാരാനം ബാഹാ നിസ്സായ തിട്ഠന്തി. **ആഗന്ത്വാന സകം ഘര**ന്തി ഏത്ഥ സകം ഘരം നാമ പുബ്ബഞാതിഘരമ്പി അത്തനാ സാമികഭാവേന അജ്ഝാവുത്ഥപുബ്ബഘരമ്പി. തദുഭയമ്പി യസ്മാ തേ സകഘരസഞ്ഞായ ആഗച്ഛന്തി, തസ്മാ "ആഗന്ത്വാന സകം ഘര"ന്തി ആഹ.

ദുതിയഗാഥാവണ്ണനാ

൨. ഏവം ഭഗവാ പുബ്ബേ അനജ്ഝാവുത്ഥപുബ്ബമ്പി പുബ്ബഞാതിഘരം ബിമ്ബിസാരനിവേസനം സകഘരസഞ്ഞായ ആഗന്ത്വാ തിരോകുട്ടസന്ധിസിങ്ഘാടകദ്വാരബാഹാസു ഠിതേ ഇസ്സാമച്ഛരിയഫലം അനുഭവന്തേ, അപ്പേകച്ചേ ദീഘമസ്സുകേസവികാരധരേ അന്ധകാരമുഖേ സിഥിലബന്ധനവിലമ്ബമാനകിസഫരുസകാളകങ്ഗപച്ചങ്ഗേ തത്ഥ തത്ഥ ഠിതവനദാഹദഡ്ഢതാലരുക്ഖസദിസേ, അപ്പേകച്ചേ ജിഘച്ഛാപിപാസാരണിനിമ്മഥനേന ഉദരതോ ഉട്ഠായ മുഖതോ വിനിച്ഛരന്തായ അഗ്ഗിജാലായ പരിഡയ്ഹമാനസരീരേ, അപ്പേകച്ചേ സൂചിഛിദ്ദാണുമത്തകണ്ഠബിലതായ പബ്ബതാകാരകുച്ഛിതായ ച ലദ്ധമ്പി പാനഭോജനം യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിതും അസമത്ഥതായ ഖുപ്പിപാസാപരേതേ അഞ്ഞം രസമവിന്ദമാനേ, അപ്പേകച്ചേ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞേസം വാ സത്താനം പഭിന്നഗണ്ഡപിളകമുഖാ പഗ്ഘരിതരുധിരപുബ്ബലസികാദിം ലദ്ധാ അമതമിവ സായമാനേ അതിവിയ ദുദ്ദസികവിരൂപഭയാനകസരീരേ ബഹൂ പേതേ രഞ്ഞോ നിദസ്സേന്തോ -

“തിരോകുട്ടേസു തിട്ഠന്തി, സന്ധിസിങ്ഘാടകേസു ച;
ദ്വാരബാഹാസു തിട്ഠന്തി, ആഗന്ത്വാന സകം ഘര”ന്തി. -

വത്വാ പുന തേഹി കതസ്സ കമ്മസ്സ ദാരുണഭാവം ദസ്സേന്തോ **“പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹീ”**തി ദുതിയഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **പഹൂതേ**തി അനപ്പകേ ബഹുമ്ഹി, യാവദത്ഥികേതി വുത്തം ഹോതി. ഭ-കാരസ്സ ഹി ഹ-കാരോ ലബ്ഭതി “പഹു സന്തോ ന ഭരതീ”തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൻവ) വിയ. കേചി പന “ബഹൂതേ” ഇതി ച “ബഹൂകേ” ഇതി ച പഠന്തി. പമാദപാഠാ ഏതേ . അന്നേ ച പാനമ്ഹി ച **അന്നപാനമ്ഹി**. ഖജ്ജേ ച ഭോജ്ജേ ച **ഖജ്ജഭോജ്ജേ,** ഏതേന അസിതപീതഖായിതസായിതവസേന ചതുബ്ബിധം ആഹാരം ദസ്സേതി. **ഉപട്ഠിതേ**തി ഉപഗമ്മ ഠിതേ, സജ്ജിതേ പടിയത്തേ സമോഹിതേതി വുത്തം ഹോതി. **ന തേസം കോചി സരതി, സത്താന**ന്തി തേസം പേത്തിവിസയേ ഉപ്പന്നാനം സത്താനം കോചി മാതാ വാ പിതാ വാ പുത്തോ വാ ന സരതി. കിം കാരണാ? **കമ്മപച്ചയാ,** അത്തനാ കതസ്സ അദാനദാനപ്പടിസേധനാദിഭേദസ്സ കദരിയകമ്മസ്സ പച്ചയാ. തഞ്ഹി തേസം കമ്മം ഞാതീനം സരിതും ന ദേതി.

തതിയഗാഥാവണ്ണനാ

൩. ഏവം ഭഗവാ അനപ്പകേപി അന്നപാനാദിമ്ഹി പച്ചുപട്ഠിതേ “അപി നാമ അമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കിഞ്ചി ദദേയ്യു”ന്തി ഞാതീ പച്ചാസീസന്താനം വിചരതം തേസം പേതാനം തേഹി കതസ്സ അതികടുകവിപാകകരസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയേന കസ്സചി ഞാതിനോ അനുസ്സരണമത്താഭാവം ദസ്സേന്തോ -

“പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹി, ഖജ്ജഭോജ്ജേ ഉപട്ഠിതേ;
ന തേസം കോചി സരതി, സത്താനം കമ്മപച്ചയാ”തി. -

വത്വാ പുന രഞ്ഞോ പേത്തിവിസയൂപപന്നേ ഞാതകേ ഉദ്ദിസ്സ ദിന്നം ദാനം പസംസന്തോ **“ഏവം ദദന്തി ഞാതീന”**ന്തി തതിയഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ഉപമാവചനം. തസ്സ ദ്വിധാ സമ്ബന്ധോ - തേസം സത്താനം കമ്മപച്ചയാ അസരന്തേപി കിസ്മിഞ്ചി ദദന്തി, ഞാതീനം, യേ ഏവം അനുകമ്പകാ ഹോന്തീതി ച യഥാ തയാ, മഹാരാജ, ദിന്നം, ഏവം സുചിം പണീതം കാലേന കപ്പിയം പാനഭോജനം ദദന്തി ഞാതീനം, യേ ഹോന്തി അനുകമ്പകാതി ച. **ദദന്തീ**തി ദേന്തി ഉദ്ദിസന്തി നിയ്യാതേന്തി. **ഞാതീന**ന്തി മാതിതോ ച പിതിതോ ച സമ്ബന്ധാനം. **യേ**തി യേ കേചി പുത്താ വാ ധീതരോ വാ ഭാതരോ വാ **ഹോന്തീ**തി ഭവന്തി. **അനുകമ്പകാ**തി അത്ഥകാമാ ഹിതേസിനോ. **സുചി**ന്തി വിമലം ദസ്സനേയ്യം മനോരമം ധമ്മികം ധമ്മലദ്ധം. **പണീത**ന്തി ഉത്തമം സേട്ഠം. **കാലേനാ**തി ഞാതിപേതാനം തിരോകുട്ടാദീസു ആഗന്ത്വാ ഠിതകാലേന. **കപ്പിയ**ന്തി അനുച്ഛവികം പതിരൂപം അരിയാനം പരിഭോഗാരഹം. **പാനഭോജന**ന്തി പാനഞ്ച ഭോജനഞ്ച. ഇധ പാനഭോജനമുഖേന സബ്ബോപി ദേയ്യധമ്മോ അധിപ്പേതോ.

ചതുത്ഥഗാഥാപുബ്ബദ്ധവണ്ണനാ

൪. ഏവം ഭഗവാ രഞ്ഞാ മാഗധേന പേതഭൂതാനം ഞാതീനം അനുകമ്പായ ദിന്നം പാനഭോജനം പസംസന്തോ -

> “ഏവം ദദന്തി ഞാതീനം, യേ ഹോന്തി അനുകമ്പകാ;
> സുചിം പണീതം കാലേന, കപ്പിയം പാനഭോജന”ന്തി. -

വത്വാ പുന യേന പകാരേന ദിന്നം തേസം ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ **“ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതൂ”**തി ചതുത്ഥഗാഥായ പുബ്ബദ്ധമാഹ തം തതിയഗാഥായ പുബ്ബദ്ധേന സമ്ബന്ധിതബ്ബം -

> “ഏവം ദദന്തി ഞാതീനം, യേ ഹോന്തി അനുകമ്പകാ ;
> ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതു, സുഖിതാ ഹോന്തു ഞാതയോ”തി.

തേന “ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതൂതി ഏവം ദദന്തി, നോ അഞ്ഞഥാ”തി ഏത്ഥ ആകാരത്ഥേന ഏവംസദ്ദേന ദാതബ്ബാകാരനിദസ്സനം കതം ഹോതി.

തത്ഥ **ഇദന്തി** ദേയ്യധമ്മനിദസ്സനം. **വോതി** “കച്ചി പന വോ അനുരുദ്ധാ സമഗ്ഗാ സമ്മോദമാനാ”തി ച (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൬; മഹാവ॰ ൪൬൬), “യേഹി വോ അരിയാ”തി ച ഏവമാദീസു വിയ കേവലം നിപാതമത്തം, ന സാമിവചനം. **ഞാതീനം ഹോതൂതി** പേത്തിവിസയേ ഉപ്പന്നാനം ഞാതകാനം ഹോതു. **സുഖിതാ ഹോന്തു ഞാതയോതി** തേ പേത്തിവിസയൂപപന്നാ ഞാതയോ ഇദം പച്ചനുഭവന്താ സുഖിതാ ഹോന്തൂതി.

ചതുത്ഥഗാഥാപരദ്ധപഞ്ചമഗാഥാപുബ്ബദ്ധവണ്ണനാ

൪-൫. ഏവം ഭഗവാ യേന പകാരേന പേത്തിവിസയൂപപന്നാനം ഞാതീനം ദാതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ “ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതു, സുഖിതാ ഹോന്തു ഞാതയോ”തി വത്വാ പുന യസ്മാ “ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതൂ”തി വുത്തേപി ന അഞ്ഞേന കതം കമ്മം അഞ്ഞസ്സ ഫലദം ഹോതി, കേവലന്തു തഥാ ഉദ്ദിസ്സ ദിയ്യമാനം തം വത്ഥു ഞാതീനം കുസലകമ്മസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. തസ്മാ യഥാ തേസം തസ്മിംയേവ വത്ഥുസ്മിം തങ്ഖണേ ഫലനിബ്ബത്തകം കുസലകമ്മം ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ **“തേ ച തത്ഥാ”**തി ചതുത്ഥഗാഥായ പച്ഛിമദ്ധം **“പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹീ”**തി പഞ്ചമഗാഥായ പുബ്ബദ്ധഞ്ച ആഹ.

തേസം അത്ഥോ - തേ ഞാതിപേതാ യത്ഥ തം ദാനം ദീയതി, തത്ഥ സമന്തതോ ആഗന്ത്വാ സമാഗന്ത്വാ, സമോധായ വാ ഏകജ്ഝം ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി, സമ്മാ ആഗതാ സമാഗതാ “ഇമേ നോ ഞാതയോ അമ്ഹാകം അത്ഥായ ദാനം ഉദ്ദിസിസ്സന്തീ”തി ഏതദത്ഥം സമ്മാ ആഗതാ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹീതി** തസ്മിം അത്തനോ ഉദ്ദിസ്സമാനേ പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹി. സക്കച്ചം **അനുമോദരേതി** അഭിസദ്ദഹന്താ കമ്മഫലം അവിജഹന്താ ചിത്തീകാരം അവിക്ഖിത്തചിത്താ ഹുത്വാ “ഇദം നോ ദാനം ഹിതായ സുഖായ ഹോതൂ”തി മോദന്തി അനുമോദന്തി, പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹോന്തീതി.

പഞ്ചമഗാഥാപരദ്ധഛട്ഠഗാഥാപുബ്ബദ്ധവണ്ണനാ

൭-൬. ഏവം ഭഗവാ യഥാ പേത്തിവിസയൂപപന്നാനം തങ്ഖണേ ഫലനിബ്ബത്തകം കുസലം കമ്മം ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ -

> “തേ ച തത്ഥ സമാഗന്ത്വാ, ഞാതിപേതാ സമാഗതാ;
> പഹൂതേ അന്നപാനമ്ഹി, സക്കച്ചം അനുമോദരേ”തി. -

വത്വാ പുന ഞാതകേ നിസ്സായ നിബ്ബത്തകുസലകമ്മഫലം പച്ചനുഭോന്താനം തേസം ഞാതീ ആരബ്ഭ ഥോമനാകാരം ദസ്സേന്തോ **“ചിരം ജീവന്തൂ”**തി പഞ്ചമഗാഥായ പച്ഛിമദ്ധം **“അമ്ഹാകഞ്ച കതാ പൂജാ”**തി ഛട്ഠഗാഥായ പുബ്ബദ്ധഞ്ച ആഹ.

തേസം അത്ഥോ - **ചിരം ജീവന്തൂ**തി ചിരജീവിനോ ദീഘായുകാ ഹോന്തു. **നോ ഞാതീ**തി അമ്ഹാകം ഞാതകാ. **യേസം ഹേതൂ**തി യേ നിസ്സായ യേസം കാരണാ. **ലഭാമസേ**തി ലഭാമ. അത്തനാ തങ്ഖണം പടിലദ്ധസമ്പത്തിം അപദിസന്താ ഭണന്തി. പേതാനഞ്ഹി അത്തനോ അനുമോദനേന, ദായകാനം ഉദ്ദേസേന, ദക്ഖിണേയ്യസമ്പദായ ചാതി തീഹി അങ്ഗേഹി ദക്ഖിണാ സമിജ്ഝതി, തങ്ഖണേ ഫലനിബ്ബത്തികാ ഹോതി. തത്ഥ ദായകാ വിസേസഹേതു. തേനാഹംസു “യേസം ഹേതു ലഭാമസേ”തി. **അമ്ഹാകഞ്ച കതാ പൂജാ**തി “ഇദം വോ ഞാതീനം ഹോതൂ”തി ഏവം ഇമം ദാനം ഉദ്ദിസന്തേഹി അമ്ഹാകഞ്ച പൂജാ കതാ. **ദായകാ ച അനിപ്ഫലാ**തി യമ്ഹി സന്താനേ പരിച്ചാഗമയം കമ്മം കതം, തസ്സ തത്ഥേവ ഫലദാനതോ ദായകാ ച അനിപ്ഫലാതി.

ഏത്ഥാഹ - “കിം പന പേത്തിവിസയൂപപന്നാ ഏവ ഞാതയോ ലഭന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞേപി ലഭന്തീ”തി ? വുച്ചതേ - ഭഗവതാ ഏവേതം ബ്യാകതം ജാണുസ്സോണിനാ ബ്രാഹ്മണേന പുട്ഠേന, കിമേത്ഥ അമ്ഹേഹി വത്തബ്ബം അത്ഥി. വുത്തം ഹേതം -

> “മയമസ്സു, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണാ നാമ ദാനാനി ദേമ, സദ്ധാനി കരോമ ‘ഇദം ദാനം പേതാനം ഞാതിസാലോഹിതാനം ഉപകപ്പതു, ഇദം ദാനം പേതാ ഞാതിസാലോഹിതാ പരിഭുഞ്ജന്തൂ’തി, കച്ചി തം, ഭോ ഗോതമ, ദാനം പേതാനം ഞാതിസാലോഹിതാനം ഉപകപ്പതി, കച്ചി തേ പേതാ ഞാതിസാലോഹിതാ തം ദാനം പരിഭുഞ്ജന്തീതി. ഠാനേ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഉപകപ്പതി, നോ അട്ഠാനേതി.
>
> “കതമം പന തം, ഭോ ഗോതമ, ഠാനം, കതമം അട്ഠാനന്തി? ഇധ, ബ്രാഹ്മണ, ഏകച്ചോ പാണാതിപാതീ ഹോതി...പേ॰... മിച്ഛാദിട്ഠികോ ഹോതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ നിരയം ഉപപജ്ജതി. യോ നേരയികാനം സത്താനം ആഹാരോ, തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, തേന സോ തത്ഥ തിട്ഠതി. ഇദം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, അട്ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ന ഉപകപ്പതി.
>
> “ഇധ പന, ബ്രാഹ്മണ, ഏകച്ചോ പാണാതിപാതീ ഹോതി...പേ॰... മിച്ഛാദിട്ഠികോ ഹോതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ തിരച്ഛാനയോനിം ഉപപജ്ജതി. യോ തിരച്ഛാനയോനികാനം സത്താനം

ആഹാരോ, തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, തേന സോ തത്ഥ തിട്ഠതി. ഇദമ്പി ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, അട്ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ന ഉപകപ്പതി.

“ഇധ പന, ബ്രാഹ്മണ, ഏകച്ചോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി…പേ॰… സമ്മാദിട്ഠികോ ഹോതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ മനുസ്സാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി…പേ॰… ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി. യോ ദേവാനം ആഹാരോ, തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, തേന സോ തത്ഥ തിട്ഠതി. ഇദമ്പി ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, അട്ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ന ഉപകപ്പതി.

“ഇധ പന, ബ്രാഹ്മണ, ഏകച്ചോ പാണാതിപാതീ ഹോതി…പേ॰… മിച്ഛാദിട്ഠികോ ഹോതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ പേത്തിവിസയം ഉപപജ്ജതി. യോ പേത്തിവേസയികാനം സത്താനം ആഹാരോ, തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, തേന സോ തത്ഥ തിട്ഠതി. യം വാ പനസ്സ ഇതോ അനുപവേച്ഛന്തി മിത്താമച്ചാ വാ ഞാതിസാലോഹിതാ വാ, തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, തേന സോ തത്ഥ തിട്ഠതി. ഇദം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ഉപകപ്പതീതി.

“സചേ പന, ഭോ ഗോതമ, സോ പേതോ ഞാതിസാലോഹിതോ തം ഠാനം അനുപപന്നോ ഹോതി, കോ തം ദാനം പരിഭുഞ്ജതീതി? അഞ്ഞേപിസ്സ, ബ്രാഹ്മണ, പേതാ ഞാതിസാലോഹിതാ തം ഠാനം ഉപപന്നാ ഹോന്തി, തേ തം ദാനം പരിഭുഞ്ജന്തീതി.

“സചേ പന, ഭോ ഗോതമ, സോ ചേവ പേതോ ഞാതിസാലോഹിതോ തം ഠാനം അനുപപന്നോ ഹോതി, അഞ്ഞേപിസ്സ പേതാ ഞാതിസാലോഹിതാ തം ഠാനം അനുപപന്നാ ഹോന്തി, കോ തം ദാനം പരിഭുഞ്ജതീതി? അട്ഠാനം ഖോ ഏതം ബ്രാഹ്മണ അനവകാസോ, യം തം ഠാനം വിവിത്തം അസ്സ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ യദിദം പേതേഹി ഞാതിസാലോഹിതേഹി. അപിച ബ്രാഹ്മണ ദായകോപി അനിപ്ഫലോ”തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൭൭).

ഛട്ഠഗാഥാപരദ്ധസത്തമഗാഥാവണ്ണനാ

൬-൭. ഏവം ഭഗവാ രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ പേത്തിവിസയൂപപന്നാനം പുബ്ബഞാതീനം സമ്പത്തിം നിസ്സായ ഥോമേന്തോ “ഏതേ തേ, മഹാരാജ, ഞാതീ ഇമായ ദാനസമ്പദായ അത്തമനാ ഏവം ഥോമേന്തീ”തി ദസ്സേന്തോ -

> “ചിരം ജീവന്തു നോ ഞാതീ, യേസം ഹേതു ലഭാമസേ;
> അമ്ഹാകഞ്ച കതാ പൂജാ, ദായകാ ച അനിപ്ഫലാ”തി. -

വത്വാ പുന തേസം പേത്തിവിസയൂപപന്നാനം അഞ്ഞസ്സ കസിഗോരക്ഖാദിനോ സമ്പത്തിപടിലാഭകാരണസ്സ അഭാവം ഇതോ ദിന്നേന യാപനഭാവഞ്ച ദസ്സേന്തോ **“ന ഹി തത്ഥ കസീ അത്ഥീ”**തി ഛട്ഠഗാഥായ പച്ഛിമദ്ധം **“വണിജ്ജാ താദിസീ”**തി ഇമം സത്തമഗാഥഞ്ച ആഹ.

തത്രായം അത്ഥവണ്ണനാ - ന ഹി, മഹാരാജ, തത്ഥ പേത്തിവിസയേ കസി അത്ഥി, യം നിസ്സായ തേ പേതാ സമ്പത്തിം പടിലഭേയ്യും. **ഗോരക്ഖേത്ഥ ന വിജ്ജതീ**തി ന കേവലം കസി ഏവ, ഗോരക്ഖാപി ഏത്ഥ പേത്തിവിസയേ ന വിജ്ജതി, യം നിസ്സായ തേ സമ്പത്തിം പടിലഭേയ്യും. **വണിജ്ജാ താദിസീ നത്ഥീ**തി വാണിജ്ജാപി താദിസീ നത്ഥി, യാ തേസം സമ്പത്തിപടിലാഭഹേതു ഭവേയ്യ. **ഹിരഞ്ഞേന കയാകയ**ന്തി ഹിരഞ്ഞേന കയവിക്കയമ്പി തത്ഥ താദിസം നത്ഥി, യം തേസം സമ്പത്തിപടിലാഭഹേതു ഭവേയ്യ. **ഇതോ ദിന്നേന യാപേന്തി, പേതാ കാലഗതാ തഹി**ന്തി കേവലം പന ഇതോ ഞാതീഹി വാ മിത്താമച്ചേഹി വാ ദിന്നേന യാപേന്തി, അത്തഭാവം ഗമേന്തി. **പേതാ**തി പേത്തിവിസയൂപപന്നാ സത്താ. **കാലഗതാ**തി അത്തനോ മരണകാലേന ഗതാ, ''കാലകതാ''തി വാ പാഠോ, കതകാലാ കതമരണാതി അത്ഥോ. **തഹി**ന്തി തസ്മിം പേത്തിവിസയേ.

അട്ഠമനവമഗാഥാദ്വയവണ്ണനാ

൭-൮. ഏവം ''ഇതോ ദിന്നേന യാപേന്തി, പേതാ കാലഗതാ തഹി''ന്തി വത്വാ ഇദാനി ഉപമാഹി തമത്ഥം പകാസേന്തോ **''ഉന്നമേ ഉദകം വുട്ഠ''**ന്തി ഇദം ഗാഥാദ്വയമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - യഥാ ഉന്നതേ ഥലേ ഉസ്സാദേ ഭൂമിഭാഗേ മേഘേഹി അഭിവുട്ഠം ഉദകം നിന്നം പവത്തതി, യോ യോ ഭൂമിഭാഗോ നിന്നോ ഓണതോ, തം തം പവത്തതി ഗച്ഛതി പാപുണാതി, ഏവമേവ ഇതോ ദിന്നം ദാനം പേതാനം ഉപകപ്പതി നിബ്ബത്തതി, പാതുഭവതീതി അത്ഥോ. നിന്നമിവ ഹി ഉദകപ്പവത്തിയാ ഠാനം പേതലോകോ ദാനുപകപ്പനായ. യഥാഹ - ''ഇദം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ഉപകപ്പതീ''തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൭൭). യഥാ ച കന്ദരപദരസാഖാപസാഖകുസോബ്ഭമഹാസോബ്ഭസന്നിപാതേഹി വാരിവഹാ മഹാനജ്ജോ പൂരാ ഹുത്വാ സാഗരം പരിപൂരേന്തി, ഏവമ്പി ഇതോ ദിന്നദാനം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പേതാനം ഉപകപ്പതീതി.

ദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൦. ഏവം ഭഗവാ ''ഇതോ ദിന്നേന യാപേന്തി, പേതാ കാലഗതാ തഹി''ന്തി ഇമം അത്ഥം ഉപമാഹി പകാസേത്വാ പുന യസ്മാ തേ പേതാ ''ഇതോ കിഞ്ചി ലച്ഛാമാ''തി ആസാഭിഭൂതാ ഞാതിഘരം ആഗന്ത്വാപി ''ഇദം നാമ നോ ദേഥാ''തി യാചിതും അസമത്ഥാ, തസ്മാ തേസം ഇമാനി അനുസ്സരണവത്ഥൂനി അനുസ്സരന്തോ കുലപുത്തോ ദക്ഖിണം ദജ്ജാതി ദസ്സേന്തോ **''അദാസി മേ''**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - ''ഇദം നാമ മേ ധനം വാ ധഞ്ഞം വാ അദാസീ''തി ച, ''ഇദം നാമ മേ കിച്ചം അത്തനാ ഉയ്യോഗമാപജ്ജന്തോ അകാസീ''തി ച, ''അമു മേ മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ സമ്ബന്ധത്താ ഞാതീ''തി ച സിനേഹവസേന താണസമത്ഥതായ ''മിത്താ''തി ച, ''അസുകോ മേ സഹ പംസുകീളകോ സഖാ''തി ച ഏവം സബ്ബമനുസ്സരന്തോ പേതാനം ദക്ഖിണം ദജ്ജാ, ദാനം നിയ്യാതേയ്യാതി. അപരോ പാഠോ **''പേതാനം ദക്ഖിണാ ദജ്ജാ''**തി. തസ്സത്ഥോ - ദാതബ്ബാതി ദജ്ജാ. കാ സാ? പേതാനം ദക്ഖിണാ, തേനേവ ''അദാസി മേ''തിആദിനാ നയേന പുബ്ബേ കതമനുസ്സരം അനുസ്സരതാതി വുത്തം ഹോതി. കരണവചനപ്പസങ്ഗേ പച്ചത്തവചനം വേദിതബ്ബം.

ഏകാദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൧. ഏവം ഭഗവാ പേതാനം ദക്ഖിണാനിയ്യാതനേ കാരണഭൂതാനി അനുസ്സരണവത്ഥൂനി ദസ്സേന്തോ -

> ''അദാസി മേ അകാസി മേ, ഞാതിമിത്താ സഖാ ച മേ;
> പേതാനം ദക്ഖിണം ദജ്ജാ, പുബ്ബേ കതമനുസ്സര''ന്തി. -

വത്വാ പുന യേ ഞാതിമരണേന രുണ്ണസോകാദിപരാ ഏവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി, ന തേസം അത്ഥായ കിഞ്ചി ദേന്തി, തേസം തം രുണ്ണസോകാദി കേവലം അത്തപരിതാപനമേവ ഹോതി, ന പേതാനം കിഞ്ചി അത്ഥം നിപ്ഫാദേതീതി ദസ്സേന്തോ **''ന ഹി രുണ്ണം വാ''**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **രുണ്ണ**ന്തി രോദനാ രോദിതത്തം അസ്സുപാതനം, **ഏതേന** കായപരിസ്സമം ദസ്സേതി. **സോകോ**തി സോചനാ സോചിതത്തം, ഏതേന ചിത്തപരിസ്സമം ദസ്സേതി. **യാ ചഞ്ഞാ**തി യാ ച രുണ്ണസോകേഹി അഞ്ഞാ. **പരിദേവനാ**തി ഞാതിബ്യസനേന ഫുട്ഠസ്സ ലാലപ്പനാ, ''കഹം ഏകപുത്തക പിയ മനാപാ''തി ഏവമാദിനാ നയേന ഗുണസംവണ്ണനാ, ഏതേന വചീപരിസ്സമം ദസ്സേതി.

ദ്വാദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൨. ഏവം ഭഗവാ ''രുണ്ണം വാ സോകോ വാ യാ ചഞ്ഞാ പരിദേവനാ, സബ്ബമ്പി തം പേതാനം അത്ഥായ ന ഹോതി, കേവലന്തു അത്താനം പരിതാപനമത്തമേവ, ഏവം തിട്ഠന്തി ഞാതയോ''തി രുണ്ണാദീനം നിരത്ഥകഭാവം ദസ്സേത്വാ പുന മാഗധരാജേന യാ ദക്ഖിണാ ദിന്നാ, തസ്സാ സാത്ഥകഭാവം ദസ്സേന്തോ **''അയഞ്ച ഖോ ദക്ഖിണാ''**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - അയഞ്ച ഖോ, മഹാരാജ, ദക്ഖിണാ തയാ അജ്ജ അത്തനോ ഞാതിഗണം ഉദ്ദിസ്സ ദിന്നാ , സാ യസ്മാ സങ്ഘോ അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സ, തസ്മാ സങ്ഘമ്ഹി സുപ്പതിട്ഠിതാ അസ്സ പേതജനസ്സ ദീഘരത്തം ഹിതായ ഉപകപ്പതി സമ്പജ്ജതി ഫലതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപകപ്പതീ**തി ച ഠാനസോ ഉപകപ്പതി, തംഖണംയേവ ഉപകപ്പതി, ന ചിരേന. യഥാ ഹി തംഖണഞ്ഞേവ പടിഭന്തം ''ഠാനസോവേതം തഥാഗതം പടിഭാതീ''തി വുച്ചതി, ഏവമിധാപി തംഖണംയേവ ഉപകപ്പന്താ ''ഠാനസോ ഉപകപ്പതീ''തി വുത്താ. യം വാ തം ''ഇദം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഠാനം, യത്ഥ ഠിതസ്സ തം ദാനം ഉപകപ്പതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൭൭) വുത്തം, തത്ഥ ഖുപ്പിപാസികവന്താസപരദത്തൂപജീവിനിജ്ഝാമതണ്ഹികാദിഭേദഭിന്നേ ഠാനേ ഉപകപ്പതീതി വുത്തം യഥാ കഹാപണം ദേന്തോ ''കഹാപണസോ ദേതീ''തി ലോകേ വുച്ചതി. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥവികപ്പേ **ഉപകപ്പതീ**തി പാതുഭവതി, നിബ്ബത്തതീതി വുത്തം ഹോതി.

തേരസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൩. ഏവം ഭഗവാ രഞ്ഞാ ദിന്നായ ദക്ഖിണായ സാത്ഥകഭാവം ദസ്സേന്തോ -

> ''അയഞ്ച ഖോ ദക്ഖിണാ ദിന്നാ, സങ്ഘമ്ഹി സുപ്പതിട്ഠിതാ;

ദീഘരത്തം ഹിതായസ്സ, ഠാനസോ ഉപകപ്പതീ"തി. -

വത്വാ പുന യസ്മാ ഇമം ദക്ഖിണം ദേന്തേന ഞാതീനം ഞാതീഹി കത്തബ്ബകിച്ചകരണവസേന ഞാതിധമ്മോ നിദസ്സിതോ, ബഹുജനസ്സ പാകടീകതോ, നിദസ്സനം വാ കതോ, തുമ്ഹേഹിപി ഞാതീനം ഏവമേവ ഞാതീഹി കത്തബ്ബകിച്ചകരണവസേന ഞാതിധമ്മോ പരിപൂരേതബ്ബോ, ന നിരത്ഥകേഹി രുണ്ണാദീഹി അത്താ പരിതാപേതബ്ബോതി ച പേതേ ദിബ്ബസമ്പത്തിം അധിഗമേന്തേന പേതാനം പൂജാ കതാ ഉളാരാ, ബുദ്ധപ്പമുഖഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘം അന്നപാനാദീഹി സന്തപ്പേന്തേന ഭിക്ഖൂനം ബലം അനുപദിന്നം, അനുകമ്പാദിഗുണപരിവാരഞ്ച ചാഗചേതനം നിബ്ബത്തേന്തേന അനപ്പകം പുഞ്ഞം പസുതം, തസ്മാ ഭഗവാ ഇമേഹി യഥാഭുച്ചഗുണേഹി രാജാനം സമ്പഹംസേന്തോ -

> "സോ ഞാതിധമ്മോ ച അയം നിദസ്സിതോ,
> പേതാന പൂജാ ച കതാ ഉളാരാ;
> ബലഞ്ച ഭിക്ഖൂനമനുപ്പദിന്നം,
> തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക"ന്തി. -

ഇമായ ഗാഥായ ദേസനം പരിയോസാപേതി.

അഥ വാ **"സോ ഞാതിധമ്മോ ച അയം നിദസ്സിതോ"**തി ഇമിനാ ഗാഥാപദേന ഭഗവാ രാജാനം ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേതി. ഞാതിധമ്മനിദസ്സനമേവ ഹി ഏത്ഥ സന്ദസ്സനം **പേതാന പൂജാ ച കതാ ഉളാരാ**തി ഇമിനാ സമാദപേതി. ഉളാരാതി പസംസനമേവ ഹി ഏത്ഥ പുനപ്പുനം പൂജാകരണേ സമാദപനം. **ബലഞ്ച ഭിക്ഖൂനമനുപ്പദിന്ന**ന്തി ഇമിനാ സമുത്തേജേതി. ബലാനുപ്പദാനമേവ ഹി ഏത്ഥ ഏവം ദാനം, ബലാനുപ്പദാനതാതി തസ്സ ഉസ്സാഹവഡ്ഢനേന സമുത്തേജനം. **തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക**ന്തി ഇമിനാ സമ്പഹംസേതി. പുഞ്ഞപ്പസുതകിത്തനമേവ ഹി ഏത്ഥ തസ്സ യഥാഭുച്ചഗുണസംവണ്ണനഭാവേന സമ്പഹംസനജനനതോ സമ്പഹംസനന്തി വേദിതബ്ബം.

ദേസനാപരിയോസാനേ ച പേത്തിവിസയൂപപത്തിആദീനവസംവണ്ണനേന സംവിഗ്ഗാനം യോനിസോ പദഹതം ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ദുതിയദിവസേപി ഭഗവാ ദേവമനുസ്സാനം ഇദമേവ തിരോകുട്ടം ദേസേസി, ഏവം യാവ സത്തമദിവസാ താദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

തിരോകുട്ടസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. നിധികണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

നിക്ഖേപകാരണം

ഇദാനി യദിദം തിരോകുട്ടാനന്തരം **“നിധിം നിധേതി പുരിസോ”**തിആദിനാ നിധികണ്ഡം നിക്ഖിത്തം, തസ്സ -

“ഭാസിത്വാ നിധികണ്ഡസ്സ, ഇധ നിക്ഖേപകാരണം;
അട്ഠുപ്പത്തിഞ്ച ദീപേത്വാ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം”.

തത്ഥ ഇധ നിക്ഖേപകാരണം താവസ്സ ഏവം വേദിതബ്ബം. ഇദഞ്ഹി നിധികണ്ഡം ഭഗവതാ ഇമിനാ അനുക്കമേന അവുത്തമ്പി യസ്മാ അനുമോദനവസേന വുത്തസ്സ തിരോകുട്ടസ്സ മിഥുനഭൂതം, തസ്മാ ഇധ നിക്ഖിത്തം. തിരോകുട്ടേന വാ പുഞ്ഞവിരഹിതാനം വിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇമിനാ കതപുഞ്ഞാനം സമ്പത്തിദസ്സനത്ഥമ്പി ഇദം ഇധ നിക്ഖിത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇദമസ്സ ഇധ നിക്ഖേപകാരണം.

സുത്തട്ഠുപ്പത്തി

അട്ഠുപ്പത്തി പനസ്സ - സാവത്ഥിയം കിര അഞ്ഞതരോ കുടുമ്ബികോ അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ മഹാഭോഗോ. സോ ച സദ്ധോ ഹോതി പസന്നോ, വിഗതമലമച്ഛേരേന ചേതസാ അഗാരം അജ്ഝാവസതി. സോ ഏകസ്മിം ദിവസേ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദേതി. തേന ച സമയേന രാജാ ധനത്ഥികോ ഹോതി, സോ തസ്സ സന്തികേ പുരിസം പേസേസി “ഗച്ഛ, ഭണേ, ഇത്ഥന്നാമം കുടുമ്ബികം ആനേഹീ”തി. സോ ഗന്ത്വാ തം കുടുമ്ബികം ആഹ “രാജാ തം ഗഹപതി ആമന്തേതീ”തി. കുടുമ്ബികോ സദ്ധാദിഗുണസമന്നാഗതേന ചേതസാ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിവിസന്തോ ആഹ “ഗച്ഛ, ഭോ പുരിസ, പച്ഛാ ആഗമിസ്സാമി, ഇദാനി താവമ്ഹി നിധിം നിധേന്തോ ഠിതോ”തി. അഥ ഭഗവാ ഭുത്താവീ പവാരിതോ തമേവ പുഞ്ഞസമ്പദം പരമത്ഥതോ നിധീതി ദസ്സേതും തസ്സ കുടുമ്ബികസ്സ അനുമോദനത്ഥം **“നിധിം നിധേതി പുരിസോ”**തി ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി. അയമസ്സ അട്ഠുപ്പത്തി.

ഏവമസ്സ -

“ഭാസിത്വാ നിധികണ്ഡസ്സ, ഇധ നിക്ഖേപകാരണം;
അട്ഠുപ്പത്തിഞ്ച ദീപേത്വാ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം”.

പഠമഗാഥാവണ്ണനാ

൧. തത്ഥ **നിധിം നിധേതി പുരിസോതി** നിധീയതീതി നിധി, ഠപീയതി രക്ഖീയതി ഗോപീയതീതി അത്ഥോ. സോ ചതുബ്ബിധോ ഥാവരോ, ജങ്ഗമോ, അങ്ഗസമോ, അനുഗാമികോതി. തത്ഥ **ഥാവരോ** നാമ ഭൂമിഗതം വാ വേഹാസട്ഠം വാ ഹിരഞ്ഞം വാ സുവണ്ണം വാ ഖേത്തം വാ വത്ഥു വാ, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം ഇരിയാപഥവിരഹിതം, അയം ഥാവരോ നിധി. **ജങ്ഗമോ** നാമ ദാസിദാസം ഹത്ഥിഗവസ്സവളവം അജേളകം കുക്കുടസൂകരം യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം ഇരിയാപഥപടിസംയുത്തം. അയം ജങ്ഗമോ നിധി

അങ്ഗസമോ നാമ കമ്മായതനം, സിപ്പായതനം, വിജ്ജാട്ഠാനം, ബാഹുസച്ചം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം സിക്ഖിത്വാ ഗഹിതം അങ്ഗപച്ചങ്ഗമിവ അത്തഭാവപ്പടിബദ്ധം, അയം അങ്ഗസമോ നിധി. **അനുഗാമികോ** നാമ ദാനമയം പുഞ്ഞം സീലമയം ഭാവനാമയം ധമ്മസ്സവനമയം ധമ്മദേസനാമയം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം പുഞ്ഞം തത്ഥ തത്ഥ അനുഗന്ത്വാ വിയ ഇട്ഠഫലമനുപ്പദേതി, അയം അനുഗാമികോ നിധി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഥാവരോ അധിപ്പേതോ.

നിധേതീതി ഠപേതി പടിസാമേതി ഗോപേതി. **പുരിസോ**തി മനുസ്സോ. കാമഞ്ച പുരിസോപി ഇത്ഥീപി പണ്ഡകോപി നിധിം നിധേതി, ഇധ പന പുരിസസീസേന ദേസനാ കതാ, അത്ഥതോ പന തേസമ്പി ഇധ സമോധാനം ദട്ഠബ്ബം. **ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ**തി ഓഗാഹേതബ്ബട്ഠേന ഗമ്ഭീരം, ഉദകസ്സ അന്തികഭാവേന ഓദകന്തികം. അത്ഥി ഗമ്ഭീരം ന ഓദകന്തികം ജങ്ഗലേ ഭൂമിഭാഗേ സതികപോരിസോ ആവാടോ വിയ, അത്ഥി ഓദകന്തികം ന ഗമ്ഭീരം നിന്നേ പല്ലലേ ഏകദ്വിവിദത്ഥികോ ആവാടോ വിയ, അത്ഥി ഗമ്ഭീരഞ്ചേവ ഓദകന്തികഞ്ച ജങ്ഗലേ ഭൂമിഭാഗേ യാവ ഇദാനി ഉദകം ആഗമിസ്സതീതി, താവ ഖതോ ആവാടോ വിയ. തം സന്ധായ ഇദം വുത്തം "ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ"തി. **അത്ഥേ കിച്ചേ സമുപ്പന്നേ**തി അത്ഥാ അനപേതന്തി അത്ഥം, അത്ഥാവഹം ഹിതാവഹന്തി വുത്തം ഹോതി. കാതബ്ബന്തി കിച്ചം, കിഞ്ചിദേവ കരണീയന്തി വുത്തം ഹോതി. ഉപ്പന്നം ഏവ സമുപ്പന്നം, കത്തബ്ബഭാവേന ഉപട്ഠിതന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്മിം അത്ഥേ കിച്ചേ സമുപ്പന്നേ. **അത്ഥായ മേ ഭവിസ്സതീ**തി നിധാനപ്പയോജനനിദസ്സനമേതം. ഏതദത്ഥഞ്ഹി സോ നിധേതി "അത്ഥാവഹേ കിസ്മിഞ്ചിദേവ കരണീയേ സമുപ്പന്നേ അത്ഥായ മേ ഭവിസ്സതി, തസ്സ മേ കിച്ചസ്സ നിപ്ഫത്തിയാ ഭവിസ്സതീ"തി. കിച്ചനിപ്ഫത്തിയേവ ഹി തസ്സ കിച്ചേ സമുപ്പന്നേ അത്ഥോതി വേദിതബ്ബോ.

ദുതിയഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം നിധാനപ്പയോജനം ദസ്സേന്തോ അത്ഥാധിഗമാധിപ്പായം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അനത്ഥാപഗമാധിപ്പായം ദസ്സേതുമാഹ -

൨. "രാജതോ വാ ദുരുത്തസ്സ, ചോരതോ പീളിതസ്സ വാ.

ഇണസ്സ വാ പമോക്ഖായ, ദുബ്ഭിക്ഖേ ആപദാസു വാ"തി.

തസ്സത്ഥോ "അത്ഥായ മേ ഭവിസ്സതീ"തി ച "ഇണസ്സ വാ പമോക്ഖായാ"തി ച ഏത്ഥ വുത്തേഹി ദ്വീഹി ഭവിസ്സതിപമോക്ഖായ-പദേഹി സദ്ധിം യഥാസമ്ഭവം യോജേത്വാ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥായം യോജനാ - ന കേവലം അത്ഥായ മേ ഭവിസ്സതീതി ഏവ പുരിസോ നിധിം നിധേതി, കിന്തു "അയം ചോരോ"തി വാ "പാരദാരികോ"തി വാ "സുങ്കഘാതകോ"തി വാ ഏവമാദിനാ നയേന പച്ചത്ഥികേഹി പച്ചാമിത്തേഹി ദുരുത്തസ്സ മേ സതോ രാജതോ വാ പമോക്ഖായ ഭവിസ്സതി, സന്ധിച്ഛേദാദീഹി ധനഹരണേന വാ, "ഏത്തകം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം ദേഹീ"തി ജീവഗ്ഗാഹേന വാ ചോരേഹി മേ പീളിതസ്സ സതോ ചോരതോ വാ

പമോക്ഖായ ഭവിസ്സതി. സന്തി മേ ഇണായികാ, തേ മം "ഇണം ദേഹീ"തി ചോദേസ്സന്തി, തേഹി മേ ചോദിയമാനസ്സ ഇണസ്സ വാ പമോക്ഖായ ഭവിസ്സതി. ഹോതി സോ സമയോ, യം ദുബ്ഭിക്ഖം ഹോതി ദുസ്സസ്സം ദുല്ലഭപിണ്ഡം, തത്ഥ ന സുകരം അപ്പധനേന യാപേതും, തഥാവിധേ ആഗതേ ദുബ്ഭിക്ഖേ വാ മേ ഭവിസ്സതി . യഥാരൂപാ ആപദാ ഉപ്പജ്ജന്തി അഗ്ഗിതോ വാ ഉദകതോ വാ അപ്പിയദായാദതോ വാ, തഥാരൂപാസു വാ ഉപ്പന്നാസു ആപദാസു മേ ഭവിസ്സതീതിപി പുരിസോ നിധിം നിധേതീതി.

ഏവം അത്ഥാധിഗമാധിപ്പായം അനത്ഥാപഗമാധിപ്പായഞ്ചാതി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ദുവിധം നിധാനപ്പയോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ ദുവിധം പയോജനം നിഗമേന്തോ ആഹ -

"ഏതദത്ഥായ ലോകസ്മിം, നിധി നാമ നിധീയതീ"തി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം "അത്ഥായ മേ ഭവിസ്സതീ"തി ച "രാജതോ വാ ദുരുത്തസ്സാ"തി ഏവമാദീഹി ച അത്ഥാധിഗമോ അനത്ഥാപഗമോ ച ദസ്സിതോ. **ഏതദത്ഥായ** ഏതേസം നിപ്ഫാദനത്ഥായ ഇമസ്മിം ഓകാസലോകേ യോ കോചി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിഭേദോ **നിധി നാമ നിധീയതി** ഠപീയതി പടിസാമീയതീതി.

തതിയഗാഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി യസ്മാ ഏവം നിഹിതോപി സോ നിധി പുഞ്ഞവതംയേവ അധിപ്പേതത്ഥസാധകോ ഹോതി, ന അഞ്ഞേസം, തസ്മാ തമത്ഥം ദീപേന്തോ ആഹ -

൩. "താവസ്സുനിഹിതോ സന്തോ, ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ.

ന സബ്ബോ സബ്ബദാ ഏവ, തസ്സ തം ഉപകപ്പതീ"തി.

തസ്സത്ഥോ - സോ നിധി **താവ സുനിഹിതോ സന്തോ,** താവ സുട്ഠു നിഖണിത്വാ ഠപിതോ സമാനോതി വുത്തം ഹോതി. കീവ സുട്ഠൂതി? **ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ**, യാവ ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ നിഹിതോതി സങ്ഖം ഗച്ഛതി, താവ സുട്ഠൂതി വുത്തം ഹോതി. **ന സബ്ബോ സബ്ബദാ ഏവ, തസ്സ തം ഉപകപ്പതീ**തി യേന പുരിസേന നിഹിതോ, തസ്സ സബ്ബോപി സബ്ബകാലം ന ഉപകപ്പതി ന സമ്പജ്ജതി, യഥാവുത്തകിച്ചകരണസമത്ഥോ ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. കിന്തു കോചിദേവ കദാചിദേവ ഉപകപ്പതി, നേവ വാ ഉപകപ്പതീതി. ഏത്ഥ ച ന്തി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ "യഥാ തം അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭-൧൮൮; ൩.൧൮൭) വിയ. ലിങ്ഗഭേദം വാ കത്വാ "സോ"തി വത്തബ്ബേ "ത"ന്തി വുത്തം. ഏവം ഹി വുച്ചമാനേ സോ അത്ഥോ സുഖം ബുജ്ഝതീതി.

ചതുത്ഥപഞ്ചമഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം "ന സബ്ബോ സബ്ബദാ ഏവ, തസ്സ തം ഉപകപ്പതീ"തി വത്വാ ഇദാനി യേഹി കാരണേഹി ന ഉപകപ്പതി, താനി ദസ്സേന്തോ ആഹ -

൮. “നിധി വാ ഠാനാ ചവതി, സഞ്ഞാ വാസ്സ വിമുയ്ഹതി.

നാഗാ വാ അപനാമേന്തി, യസ്മാ വാപി ഹരന്തി നം.

൯. “അപ്പിയാ വാപി ദായാദാ, ഉദ്ധരന്തി അപസ്സതോ”തി.

തസ്സത്ഥോ - യസ്മിം ഠാനേ സുനിഹിതോ ഹോതി നിധി, സോ വാ **നിധി** തമ്ഹാ **ഠാനാ ചവതി** അപേതി വിഗച്ഛതി, അചേതനോപി സമാനോ പുഞ്ഞക്ഖയവസേന അഞ്ഞം ഠാനം ഗച്ഛതി. **സഞ്ഞാ വാ അസ്സ വിമുയ്ഹതി,** യസ്മിം ഠാനേ നിഹിതോ നിധി, തം ന ജാനാതി, അസ്സ പുഞ്ഞക്ഖയചോദിതാ **നാഗാ വാ** തം നിധിം **അപനാമേന്തി** അഞ്ഞം ഠാനം ഗമേന്തി. **യക്ഖാ വാപി ഹരന്തി** യേനിച്ഛകം ആദായ ഗച്ഛന്തി. **അപസ്സതോ** വാ അസ്സ **അപ്പിയാ വാ ദായാദാ** ഭൂമിം ഖണിത്വാ തം നിധിം **ഉദ്ധരന്തി**. ഏവമസ്സ ഏതേഹി ഠാനാ ചവനാദീഹി കാരണേഹി സോ നിധി ന ഉപകപ്പതീതി.

ഏവം ഠാനാ ചവനാദീനി ലോകസമ്മതാനി അനുപകപ്പനകാരണാനി വത്വാ ഇദാനി യം തം ഏതേസമ്പി കാരണാനം മൂലഭൂതം ഏകഞ്ഞേവ പുഞ്ഞക്ഖയസഞ്ഞിതം കാരണം, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ -

“യദാ പുഞ്ഞക്ഖയോ ഹോതി, സബ്ബമേതം വിനസ്സതീ”തി.

തസ്സത്ഥോ - യസ്മിം സമയേ ഭോഗസമ്പത്തിനിപ്ഫാദകസ്സ പുഞ്ഞസ്സ ഖയോ ഹോതി, ഭോഗപാരിജുഞ്ഞസംവത്തനികമപുഞ്ഞമോകാസം കത്വാ ഠിതം ഹോതി, അഥ യം നിധിം നിധേന്തേന നിഹിതം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിധനജാതം, സബ്ബമേതം വിനസ്സതീതി.

ഛട്ഠഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം ഭഗവാ തേന തേന അധിപ്പായേന നിഹിതമ്പി യഥാധിപ്പായം അനുപകപ്പന്തം നാനപ്പകാരേഹി നസ്സനധമ്മം ലോകസമ്മതം നിധിം വത്വാ ഇദാനി യം പുഞ്ഞസമ്പദം പരമത്ഥതോ നിധീതി ദസ്സേതും തസ്സ കുടുമ്ബികസ്സ അനുമോദനത്ഥമിദം നിധികണ്ഡമാരദ്ധം, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ -

൧൦. “യസ്സ ദാനേന സീലേന, സംയമേന ദമേന ച.

നിധീ സുനിഹിതോ ഹോതി, ഇത്ഥിയാ പുരിസസ്സ വാ”തി.

തത്ഥ ദാനന്തി “ദാനഞ്ച ധമ്മചരിയാ ചാ”തി ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. **സീലന്തി** കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ. പഞ്ചങ്ഗദസങ്ഗപാതിമോക്ഖസംവരാദി വാ സബ്ബമ്പി സീലം ഇധ സീലന്തി അധിപ്പേതം. **സംയമോതി** സംയമനം സംയമോ, ചേതസോ നാനാരമ്മണഗതിനിവാരണന്തി വുത്തം ഹോതി, സമാധിസ്സേതം അധിവചനം. യേന സംയമേന സമന്നാഗതോ “ഹത്ഥസംയതോ, പാദസംയതോ, വാചാസംയതോ, സംയതുത്തമോ”തി ഏത്ഥ സംയതുത്തമോതി വുത്തോ. അപരേ ആഹു “സംയമനം സംയമോ, സംവരണന്തി വുത്തം ഹോതി, ഇന്ദ്രിയസംവരസ്സേതം അധിവചന”ന്തി. **ദമോതി** ദമനം, കിലേസൂപസമനന്തി വുത്തം ഹോതി, പഞ്ഞായേതം അധിവചനം. പഞ്ഞാ ഹി കത്ഥചി

പഞ്ഞാത്വേവ വുച്ചതി “സുസ്സൂസാ ലഭതേ പഞ്ഞ”ന്തി ഏവമാദീസു (സം° നി° ൧.൨൪൬; സു° നി° ൧൮൮). കത്ഥചി ധമ്മോതി “സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ”തി ഏവമാദീസു. കത്ഥചി ദമോതി “യദി സച്ചാ ദമാ ചാഗാ, ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതീ”തിആദീസു.

ഏവം ദാനാദീനി ഞത്വാ ഇദാനി ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - യസ്സ ഇത്ഥിയാ വാ പുരിസസ്സ വാ ദാനേന സീലേന സംയമേന ദമേന ചാതി ഇമേഹി ചതൂഹി ധമ്മേഹി യഥാ ഹിരഞ്ഞേന സുവണ്ണേന മുത്തായ മണിനാ വാ ധനമയോ നിധി തേസം സുവണ്ണാദീനം ഏകത്ഥ പക്ഖിപനേന നിധീയതി, ഏവം പുഞ്ഞമയോ നിധി തേസം ദാനാദീനം ഏകചിത്തസന്താനേ ചേതിയാദിമ്ഹി വാ വത്ഥുമ്ഹി സുട്ഠു കരണേന സുനിഹിതോ ഹോതീതി.

സത്തമഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം ഭഗവാ “യസ്സ ദാനേനാ”തി ഇമായ ഗാഥായ പുഞ്ഞസമ്പദായ പരമത്ഥതോ നിധിഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യത്ഥ നിഹിതോ, സോ നിധി സുനിഹിതോ ഹോതി, തം വത്ഥും ദസ്സേന്തോ ആഹ -

൭. “ചേതിയമ്ഹി ച സങ്ഘേ വാ, പുഗ്ഗലേ അതിഥീസു വാ.

മാതരി പിതരി ചാപി, അഥോ ജേട്ഠമ്ഹി ഭാതരീ”തി.

തത്ഥ ചയിതബ്ബന്തി **ചേതിയം,** പൂജേതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി, ചിതത്താ വാ ചേതിയം. തം പനേതം ചേതിയം തിവിധം ഹോതി പരിഭോഗചേതിയം , ഉദ്ദിസ്സകചേതിയം, ധാതുകചേതിയന്തി. തത്ഥ ബോധിരുക്ഖോ പരിഭോഗചേതിയം, ബുദ്ധപടിമാ ഉദ്ദിസ്സകചേതിയം, ധാതുഗബ്ഭഥൂപാ സധാതുകാ ധാതുകചേതിയം. **സങ്ഘോ**തി ബുദ്ധപ്പമുഖാദീസു യോ കോചി. **പുഗ്ഗലോ**തി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതേസു യോ കോചി. നത്ഥി അസ്സ തിഥി, യമ്ഹി വാ തമ്ഹി ദിവസേ ആഗച്ഛതീതി **അതിഥി**. തങ്ഖണേ ആഗതപാഹുനകസ്സേതം അധിവചനം. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഏവം ചേതിയാദീനി ഞത്വാ ഇദാനി ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - യോ സോ നിധി “സുനിഹിതോ ഹോതീ”തി വുത്തോ, സോ ഇമേസു വത്ഥൂസു സുനിഹിതോ ഹോതി. കസ്മാ? ദീഘരത്തം ഇട്ഠഫലാനുപ്പദാനസമത്ഥതായ. തഥാ ഹി അപ്പകമ്പി ചേതിയമ്ഹി ദത്വാ ദീഘരത്തം ഇട്ഠഫലലാഭിനോ ഹോന്തി. യഥാഹ -

“ഏകപുപ്ഫം യജിത്വാന, അസീതികപ്പകോടിയോ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫദാനസ്സിദം ഫല”ന്തി ച.

“മത്താസുഖപരിച്ചാഗാ, പസ്സേ ചേ വിപുലം സുഖ”ന്തി ച. (ധ° പ° ൨൯൦);

ഏവം ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിവേലാമസുത്താദീസു വുത്തനയേന സങ്ഘാദിവത്ഥൂസുപി ദാനഫലവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച ചേതിയാദീസു ദാനസ്സ പവത്തി ഫലവിഭൂതി ച ദസ്സിതാ, ഏവം യഥായോഗം സബ്ബത്ഥ തം തം

ആരഭിത്വാ ചാരിത്തവാരിത്തവസേന സീലസ്സ, ബുദ്ധാനുസ്സതിവസേന സംയമസ്സ, തബ്ബത്ഥുകവിപസ്സനാമനസികാരപച്ചവേക്ഖണവസേന ദമസ്സ ച പവത്തി തസ്സ തസ്സ ഫലവിഭൂതി ച വേദിതബ്ബാ.

അട്ഠമഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം ഭഗവാ ദാനാദീഹി നിധീയമാനസ്സ പുഞ്ഞമയനിധിനോ ചേതിയാദിഭേദം വത്ഥും ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഏതേസു വത്ഥൂസു സുനിഹിതസ്സ തസ്സ നിധിനോ ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ നിഹിതനിധിതോ വിസേസം ദസ്സേന്തോ ആഹ -

൮. ''ഏസോ നിധി സുനിഹിതോ, അജേയ്യോ അനുഗാമികോ.

പഹായ ഗമനീയേസു, ഏതം ആദായ ഗച്ഛതീ''തി.

തത്ഥ പുബ്ബപദേന തം ദാനാദീഹി സുനിഹിതനിധിം നിദ്ദിസതി **''ഏസോ നിധി സുനിഹിതോ''**തി. **അജേയ്യോ**തി പരേഹി ജേത്വാ ഗഹേതും ന സക്കാ, അച്ചേയ്യോതിപി പാഠോ, തസ്സ അച്ചിതബ്ബോ അച്ചനാരഹോ ഹിതസുഖത്ഥികേന ഉപചിതബ്ബോതി അത്ഥോ. ഏതസ്മിഞ്ച പാഠേ ഏസോ നിധി അച്ചേയ്യോതി സമ്ബന്ധിത്വാ പുന ''കസ്മാ''തി അനുയോഗം ദസ്സേത്വാ ''യസ്മാ സുനിഹിതോ അനുഗാമികോ''തി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ഇതരഥാ ഹി സുനിഹിതസ്സ അച്ചേയ്യത്തം വുത്തം ഭവേയ്യ, ന ച സുനിഹിതോ അച്ചനീയോ. അച്ചിതോ ഏവ ഹി സോതി. അനുഗച്ഛതീതി **അനുഗാമികോ,** പരലോകം ഗച്ഛന്തമ്പി തത്ഥ തത്ഥ ഫലദാനേന ന വിജഹതീതി അത്ഥോ.

പഹായ ഗമനീയേസു ഏതം ആദായ ഗച്ഛതീതി മരണകാലേ പച്ചുപട്ഠിതേ സബ്ബഭോഗേസു പഹായ ഗമനീയേസു ഏതം നിധിം ആദായ പരലോകം ഗച്ഛതീതി അയം കിര ഏതസ്സ അത്ഥോ. സോ പന ന യുജ്ജതി. കസ്മാ? ഭോഗാനം അഗമനീയതോ. പഹാതബ്ബാ ഏവ ഹി തേ തേ ഭോഗാ, ന ഗമനീയാ, ഗമനീയാ പന തേ തേ ഗതിവിസേസാ. യതോ യദി ഏസ അത്ഥോ സിയാ, പഹായ ഭോഗേ ഗമനീയേസു ഗതിവിസേസേസു ഇതി വദേയ്യ. തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - ''നിധി വാ ഠാനാ ചവതീ''തി ഏവമാദിനാ പകാരേന പഹായ മച്ചം ഭോഗേസു ഗച്ഛന്തേസു ഏതം ആദായ ഗച്ഛതീതി. ഏസോ ഹി അനുഗാമികത്താ തം നപ്പജഹതീതി.

തത്ഥ സിയാ ''ഗമനീയേസൂതി ഏത്ഥ ഗന്തബ്ബേസൂതി അത്ഥോ, ന ഗച്ഛന്തേസൂ''തി. തം ന ഏകംസതോ ഗഹേതബ്ബം. യഥാ ഹി ''അരിയാ നിയ്യാനികാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൧) ഏത്ഥ നിയ്യന്താതി അത്ഥോ, ന നിയ്യാതബ്ബാതി, ഏവമിധാപി ഗച്ഛന്തേസൂതി അത്ഥോ, ന ഗന്തബ്ബേസൂതി.

അഥ വാ യസ്മാ ഏസ മരണകാലേ കസ്സചി ദാതുകാമോ ഭോഗേ ആമസിതുമ്പി ന ലഭതി, തസ്മാ തേന തേ ഭോഗാ പുബ്ബം കായേന പഹാതബ്ബാ, പച്ഛാ വിഹതാസേന ചേതസാ ഗന്തബ്ബാ, അതിക്കമിതബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി. തസ്മാ പുബ്ബം കായേന പഹായ പച്ഛാ ചേതസാ ഗമനീയേസു ഭോഗേസൂതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. പുരിമസ്മിം അത്ഥേ നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മവചനം, പഹായ ഗമനീയേസു ഭോഗേസു ഏകമേവേതം പുഞ്ഞനിധിവിഭവം തതോ

നീഹരിത്വാ ആദായ ഗച്ഛതീതി. പച്ഛിമേ അത്ഥേ ഭാവേനഭാവലക്ഖണേ ഭുമ്മവചനം. ഭോഗാനഞ്ഹി ഗമനീയഭാവേന ഏതസ്സ നിധിസ്സ ആദായ ഗമനീയഭാവോ ലക്ഖീയതീതി.

നവമഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം ഭഗവാ ഇമസ്സ പുഞ്ഞനിധിനോ ഗമ്ഭീരേ ഓദകന്തികേ നിഹിതനിധിതോ വിസേസം ദസ്സേത്വാ പുന അത്തനോ ഭണ്ഡഗുണസംവണ്ണനേന കയജനസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ ഉളാരഭണ്ഡവാണിജോ വിയ അത്തനാ ദേസിതപുഞ്ഞനിധിഗുണസംവണ്ണനേന തസ്മിം പുഞ്ഞനിധിമ്ഹി ദേവമനുസ്സാനം ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ ആഹ -

൯. ''അസാധാരണമഞ്ഞേസം, അചോരാഹരണോ നിധി.

കയിരാഥ ധീരോ പുഞ്ഞാനി, യോ നിധി അനുഗാമികോ''തി.

തത്ഥ **അസാധാരണമഞ്ഞേസ**ന്തി അസാധാരണോ അഞ്ഞേസം, **മ**കാരോ പദസന്ധികരോ ''അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ''തിആദീസു വിയ. ന ചോരേഹി ആഹരണോ **അചോരാഹരണോ,** ചോരേഹി ആദാതബ്ബോ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. നിധാതബ്ബോതി **നിധി**. ഏവം ദ്വീഹി പദേഹി പുഞ്ഞനിധിഗുണം സംവണ്ണേത്വാ തതോ ദ്വീഹി തത്ഥ ഉസ്സാഹം ജനേതി **''കയിരാഥ ധീരോ പുഞ്ഞാനി, യോ നിധി അനുഗാമികോ''**തി. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ പുഞ്ഞാനി നാമ അസാധാരണോ അഞ്ഞേസം, അചോരാഹരണോ ച നിധി ഹോതി. ന കേവലഞ്ച അസാധാരണോ അചോരാഹരണോ ച നിധി, അഥ ഖോ പന ''ഏസോ നിധി സുനിഹിതോ, അജേയ്യോ അനുഗാമികോ''തി ഏത്ഥ വുത്തോ യോ നിധി അനുഗാമികോ. സോ ച യസ്മാ പുഞ്ഞാനിയേവ, തസ്മാ കയിരാഥ കരേയ്യ ധീരോ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ ധിതിസമ്പന്നോ ച പുഗ്ഗലോ പുഞ്ഞാനീതി.

ദസമഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം ഭഗവാ ഗുണസംവണ്ണനേന പുഞ്ഞനിധിമ്ഹി ദേവമനുസ്സാനം ഉസ്സാഹം ജനേത്വാ ഇദാനി യേ ഉസ്സഹിത്വാ പുഞ്ഞനിധികിരിയായ സമ്പാദേന്തി, തേസം സോ യം ഫലം ദേതി, തം സങ്ഖേപതോ ദസ്സേന്തോ ആഹ -

൰. ''ഏസ ദേവമനുസ്സാനം, സബ്ബകാമദദോ നിധീ''തി.

ഇദാനി യസ്മാ പത്ഥനായ പടിബദ്ധിതസ്സ സബ്ബകാമദദത്തം, ന വിനാ പത്ഥനം ഹോതി. യഥാഹ -

> ''ആകങ്ഖേയ്യ ചേ ഗഹപതയോ ധമ്മചാരീ സമചാരീ 'അഹോ വതാഹം കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ഖത്തിയമഹാസാലാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ'ന്തി, ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി യം സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ഖത്തിയമഹാസാലാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ. തം കിസ്സ ഹേതു? തഥാ ഹി സോ ധമ്മചാരീ സമചാരീ'' (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൧).

> ഏവം ''അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരേയ്യ. തം കിസ്സ

ഹേതു? തഥാ ഹി സോ ധമ്മചാരീ സമചാരീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൨).

തഥാ ചാഹ -

''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സദ്ധായ സമന്നാഗതോ ഹോതി, സീലേന, സുതേന, ചാഗേന, പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഹോതി, തസ്സ ഏവം ഹോതി 'അഹോ വതാഹം കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ഖത്തിയമഹാസാലാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ'ന്തി. സോ തം ചിത്തം പദഹതി, തം ചിത്തം അധിട്ഠാതി, തം ചിത്തം ഭാവേതി. തസ്സ തേ സങ്ഖാരാ ച വിഹാരാ ച ഏവം ഭാവിതാ ഏവം ബഹുലീകതാ തത്രൂപപത്തിയാ സംവത്തന്തീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൬൧) ഏവമാദി.

തസ്മാ തം തഥാ തഥാ ആകങ്ഖപരിയായം ചിത്തപദഹനാധിട്ഠാനഭാവനാപരിക്ഖാരം പത്ഥനം തസ്സ സബ്ബകാമദദത്തേ ഹേതും ദസ്സേന്തോ ആഹ -

''യം യദേവാഭിപത്ഥേന്തി, സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ''തി.

ഏകാദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൧. ഇദാനി യം തം സബ്ബം ഏതേന ലബ്ഭതി, തം ഓധിസോ ഓധിസോ ദസ്സേന്തോ **''സുവണ്ണതാ സുസരതാ''**തി ഏവമാദിഗാഥായോ ആഹ.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **സുവണ്ണതാ** നാമ സുന്ദരച്ഛവിവണ്ണതാ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചതാ, സാപി ഏതേന പുഞ്ഞനിധിനാ ലബ്ഭതി. യഥാഹ -

''യമ്പി, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ പുരിമം ജാതിം...പേ॰... പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ അക്കോധനോ അഹോസി അനുപായാസബഹുലോ, ബഹുമ്പി വുത്തോ സമാനോ നാഭിസജ്ജി ന കുപ്പി ന ബ്യാപജ്ജി ന പതിത്ഥീയി, ന കോപഞ്ച ദോസഞ്ച അപ്പച്ചയഞ്ച പാത്വാകാസി, ദാതാ ച അഹോസി സുഖുമാനം മുദുകാനം അത്ഥരണാനം പാവുരണാനം ഖോമസുഖുമാനം കപ്പാസിക...പേ॰... കോസേയ്യ...പേ॰... കമ്ബലസുഖുമാനം. സോ തസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ...പേ॰... ഇത്ഥത്തം ആഗതോ സമാനോ ഇമം മഹാപുരിസലക്ഖണം പടിലഭതി. സുവണ്ണവണ്ണോ ഹോതി കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൧൭).

സുസരതാ നാമ ബ്രഹ്മസ്സരതാ കരവീകഭാണിതാ, സാപി ഏതേന ലബ്ഭതി. യഥാഹ -

''യമ്പി , ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ പുരിമം ജാതിം...പേ॰... ഫരുസം വാചം പഹായ ഫരുസായ വാചായ പടിവിരതോ അഹോസി, യാ സാ വാചാ നേലാ കണ്ണസുഖാ...പേ॰... തഥാരൂപിം വാചം ഭാസിതാ അഹോസി. സോ തസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ...പേ॰... ഇത്ഥത്തം ആഗതോ സമാനോ ഇമാനി ദ്വേ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി പടിലഭതി. പഹൂതജിവ്ഹോ ച ഹോതി ബ്രഹ്മസ്സരോ ച കരവീകഭാണീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൩൩).

സുസണ്ഠാനാതി സുട്ഠു സണ്ഠാനതാ, സമചിതവട്ടിതയുത്തട്ഠാനേസു അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം സമചിതവട്ടിതഭാവേന സന്നിവേസോതി വുത്തം ഹോതി. സാപി ഏതേന ലബ്ഭതി. യഥാഹ -

> ‘‘യമ്പി, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ പുരിമം ജാതിം...പേ॰... പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ ബഹുജനസ്സ അത്ഥകാമോ അഹോസി ഹിതകാമോ ഫാസുകാമോ യോഗക്ഖേമകാമോ ‘കിന്തി മേ സദ്ധായ വഡ്ഢേയ്യും, സീലേന സുതേന ചാഗേന പഞ്ഞായ ധനധഞ്ഞേന ഖേത്തവത്ഥുനാ ദ്വിപദചതുപ്പദേഹി പുത്തദാരേഹി ദാസകമ്മകരപോരിസേഹി ഞാതീഹി മിത്തേഹി ബന്ധവേഹി വഡ്ഢേയ്യു’ന്തി, സോ തസ്സ കമ്മസ്സ...പേ॰... സമാനോ ഇമാനി തീണി മഹാപുരിസലക്ഖണാനി പടിലഭതി, സീഹപുബ്ബദ്ധകായോ ച ഹോതി ചിതന്തരംസോ ച സമവട്ടക്ഖന്ധോ ചാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൨൮) ഏവമാദി.

ഇമിനാ നയേന ഇതോ പരേസമ്പി ഇമിനാ പുഞ്ഞനിധിനാ പടിലാഭസാധകാനി സുത്തപദാനി തതോ തതോ ആനേത്വാ വത്തബ്ബാനി. അതിവിത്ഥാരഭയേന തു സംഖിത്തം, ഇദാനി അവസേസപദാനം വണ്ണനം കരിസ്സാമി.

സുരൂപതാതി ഏത്ഥ സകലസരീരം രൂപന്തി വേദിതബ്ബം ‘‘ആകാസോ പരിവാരിതോ രൂപംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൬) വിയ, തസ്സ രൂപസ്സ സുന്ദരതാ സുരൂപതാ നാതിദീഘതാ നാതിരസ്സതാ നാതികിസതാ നാതിഥൂലതാ നാതികാളതാ നച്ചോദാതതാതി വുത്തം ഹോതി. **ആധിപച്ച**ന്തി അധിപതിഭാവോ, ഖത്തിയമഹാസാലാദിഭാവേന സാമികഭാവോതി അത്ഥോ. **പരിവാരോ**തി അഗാരികാനം സജനപരിജനസമ്പത്തി, അനഗാരികാനം പരിസസമ്പത്തി, ആധിപച്ചഞ്ച പരിവാരോ ച **ആധിപച്ചപരിവാരോ**. ഏത്ഥ ച സുവണ്ണതാദീഹി സരീരസമ്പത്തി, ആധിപച്ചേന ഭോഗസമ്പത്തി, പരിവാരേന സജനപരിജനസമ്പത്തി വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. **സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ**തി യം തം ‘‘യം യദേവാഭിപത്ഥേന്തി, സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ’’തി വുത്തം, തത്ഥ ഇദമ്പി താവ പഠമം ഓധിസോ വുത്തസുവണ്ണതാദി സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി വേദിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

ദ്വാദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൨. ഏവമിമായ ഗാഥായ പുഞ്ഞാനുഭാവേന ലഭിതബ്ബം രജ്ജസമ്പത്തിതോ ഓരം ദേവമനുസ്സസമ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദുഭയരജ്ജസമ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **‘‘പദേസരജ്ജ**’’ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **പദേസരജ്ജ**ന്തി ഏകദീപമ്പി സകലം അപാപുണിത്വാ പഥവിയാ ഏകമേകസ്മിം പദേസേ രജ്ജം. ഇസ്സരഭാവോ **ഇസ്സരിയം,** ഇമിനാ ദീപചക്കവത്തിരജ്ജം ദസ്സേതി. **ചക്കവത്തിസുഖം പിയ**ന്തി ഇട്ഠം കന്തം മനാപം ചക്കവത്തിസുഖം. ഇമിനാ ചാതുരന്തചക്കവത്തിരജ്ജം ദസ്സേതി. ദേവേസു രജ്ജം **ദേവരജ്ജം,** ഏതേന മന്ധാതാദീനമ്പി മനുസ്സാനം ദേവരജ്ജം ദസ്സിതം ഹോതി. **അപി ദിബ്ബേസൂ**തി ഇമിനാ യേ തേ ദിവി ഭവത്താ ‘‘ദിബ്ബാ’’തി വുച്ചന്തി, തേസു ദിബ്ബേസു കായേസു ഉപ്പന്നാനമ്പി ദേവരജ്ജം ദസ്സേതി. **സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ**തി യം തം ‘‘യം യദേവാഭിപത്ഥേന്തി, സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ’’തി വുത്തം, തത്ഥ

ഇദമ്പി ദുതിയം ഓധിസോ പദേസരജ്ജാദി സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി വേദിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

തേരസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൩. ഏവമിമായ ഗാഥായ പുഞ്ഞാനുഭാവേന ലഭിതബ്ബം ദേവമനുസ്സരജ്ജസമ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി വുത്തം സമ്പത്തിം സമാസതോ പുരക്ഖത്വാ നിബ്ബാനസമ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **"മാനുസ്സികാ ച സമ്പത്തീ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സായം **പദവണ്ണനാ** - മനുസ്സാനം അയന്തി മാനുസ്സീ, മാനുസ്സീ ഏവ **മാനുസ്സികാ**. സമ്പജ്ജനം **സമ്പത്തി**. ദേവാനം ലോകോ ദേവലോകോ. തസ്മിം **ദേവലോകേ. യാ**തി അനവസേസപരിയാദാനം, രമന്തി ഏതായ അജ്ഝത്തം ഉപ്പന്നായ ബഹിദ്ധാ വാ ഉപകരണഭൂതായാതി **രതി,** സുഖസ്സ സുഖവത്ഥുനോ ചേതം അധിവചനം. **യാ**തി അനിയതവചനം **ച**സദ്ദോ പുബ്ബസമ്പത്തിയാ സഹ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. നിബ്ബാനംയേവ **നിബ്ബാനസമ്പത്തി**.

അയം പന **അത്ഥവണ്ണനാ** - യാ ഏസാ ''സുവണ്ണതാ''തിആദീഹി പദേഹി മാനുസ്സികാ ച സമ്പത്തി ദേവലോകേ ച യാ രതി വുത്താ, സാ ച സബ്ബാ, യാ ചായമപരാ സദ്ധാനുസാരിഭാവാദിവസേന പത്തബ്ബാ നിബ്ബാനസമ്പത്തി, സാ ചാതി ഇദം തതിയമ്പി ഓധിസോ സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി.

അഥ വാ യാ പുബ്ബേ സുവണ്ണതാദീഹി അവുത്താ ''സൂരാ സതിമന്തോ ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോ''തി ഏവമാദിനാ (അം നിം ൯.൨൧) നയേന നിദ്ദിട്ഠാ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയാദിഭേദാ ച മാനുസ്സികാ സമ്പത്തി, അപരാ ദേവലോകേ ച യാ ഝാനാദിരതി, യാ ച യഥാവുത്തപ്പകാരാ നിബ്ബാനസമ്പത്തി ചാതി ഇദമ്പി തതിയം ഓധിസോ സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി. ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ.

ചുദ്ദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൪. ഏവമിമായ ഗാഥായ പുഞ്ഞാനുഭാവേന ലഭിതബ്ബം സദ്ധാനുസാരീഭാവാദിവസേന പത്തബ്ബം നിബ്ബാനസമ്പത്തിമ്പി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേവിജ്ജഉഭതോഭാഗവിമുത്തഭാവവസേനപി പത്തബ്ബം തമേവ തസ്സ ഉപായഞ്ച ദസ്സേന്തോ **"മിത്തസമ്പദമാഗമ്മാ**''തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സായം **പദവണ്ണനാ** - സമ്പജ്ജതി ഏതായ ഗുണവിഭൂതിം പാപുണാതീതി സമ്പദാ, മിത്തോ ഏവ സമ്പദാ മിത്തസമ്പദാ, തം **മിത്തസമ്പദം** . **ആഗമ്മാ**തി നിസ്സായ. **യോനിസോ**തി ഉപായേന. **പയുഞ്ജതോ**തി യോഗാനുട്ഠാനം കരോതോ. വിജാനാതി ഏതായാതി വിജ്ജാ, വിമുച്ചതി ഏതായ, സയം വാ വിമുച്ചതീതി വിമുത്തി, വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ച വിജ്ജാവിമുത്തിയോ, വിജ്ജാവിമുത്തീസു വസീഭാവോ **വിജ്ജാവിമുത്തിവസീഭാവോ**.

അയം പന **അത്ഥവണ്ണനാ** - യ്വായം മിത്തസമ്പദമാഗമ്മ സത്ഥാരം വാ അഞ്ഞതരം വാ ഗരുട്ഠാനിയം സബ്രഹ്മചാരിം നിസ്സായ തതോ ഓവാദഞ്ച അനുസാസനിഞ്ച ഗഹേത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ യോനിസോ പയുഞ്ജതോ പുബ്ബേനിവാസാദീസു തീസു വിജ്ജാസു ''തത്ഥ കതമാ വിമുത്തി?

ചിത്തസ്സ ച അധിമുത്തി നിബ്ബാനഞ്ചാ''തി (ധം സം ൧൩൬൭) ഏവം ആഗതായ അട്ഠസമാപത്തിനിബ്ബാനഭേദായ വിമുത്തിയാ ച തഥാ തഥാ അദന്ധായിതത്തേന വസീഭാവോ, ഇദമ്പി ചതുത്ഥം ഓധിസോ സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി.

പന്നരസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൫. ഏവമിമായ ഗാഥായ പുബ്ബേ കഥിതവിജ്ജാവിമുത്തിവസീഭാവഭാഗിയപുഞ്ഞാനുഭാവേന ലഭിതബ്ബം തേവിജ്ജഉഭതോഭാഗവിമുത്തഭാവവസേനപി പത്തബ്ബം നിബ്ബാനസമ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ വിജ്ജാവിമുത്തിവസീഭാവപ്പത്താ തേവിജ്ജാ ഉഭതോഭാഗവിമുത്താപി സബ്ബേ പടിസമ്ഭിദാദിഗുണവിഭൂതിം ലഭന്തി, ഇമായ പുഞ്ഞസമ്പദായ ച തസ്സാ ഗുണവിഭൂതിയാ പദട്ഠാനവസേന തഥാ തഥാ സാപി ലബ്ഭതി, തസ്മാ തമ്പി ദസ്സേന്തോ **"പടിസമ്ഭിദാ വിമോക്ഖാ ചാ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

''യതോ സമ്മാ കതേന യാ ചായം ധമ്മത്ഥനിരുത്തിപടിഭാനേസു പഭേദഗതാ പഞ്ഞാ പടിസമ്ഭിദാ''തി വുച്ചതി, യേ ചിമേ ''രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ''തിആദിനാ (ദീ നി ൨.൧൨൯; ൩.൩൩൯) നയേന അട്ഠ വിമോക്ഖാ, യാ ചായം ഭഗവതോ സാവകേഹി പത്തബ്ബാ സാവകസമ്പത്തിസാധികാ സാവകപാരമീ, യാ ച സയമ്ഭുഭാവസാധികാ പച്ചേകബോധി, യാ ച സബ്ബസത്തുത്തമഭാവസാധികാ ബുദ്ധഭൂമി, ഇദമ്പി പഞ്ചമം ഓധിസോ സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീതി വേദിതബ്ബം.

സോളസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൬. ഏവം ഭഗവാ യം തം ''യം യദേവാഭിപത്ഥേന്തി, സബ്ബമേതേന ലബ്ഭതീ''തി വുത്തം, തം ഇമാഹി പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി ഓധിസോ ഓധിസോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സബ്ബമേവിദം സബ്ബകാമദദനിധിസഞ്ഞിതം പുഞ്ഞസമ്പദം പസംസന്തോ **"ഏവം മഹത്ഥികാ ഏസാ"**തി ഇമായ ഗാഥായ ദേസനം നിട്ഠപേസി.

തസ്സായം **പദവണ്ണനാ - ഏവ**ന്തി അതീതത്ഥനിദസ്സനം. മഹന്തോ അത്ഥോ അസ്സാതി **മഹത്ഥികാ,** മഹതോ അത്ഥായ സംവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി, മഹിദ്ധികാതിപി പാഠോ. **ഏസാ**തി ഉദ്ദേസവചനം, തേന ''യസ്സ ദാനേന സീലേനാ''തി ഇതോ പഭുതി യാവ ''കയിരാഥ ധീരോ പുഞ്ഞാനീ''തി വുത്തം പുഞ്ഞസമ്പദം ഉദ്ദിസതി. **യദിദ**ന്തി അഭിമുഖകരണത്ഥേ നിപാതോ, തേന ഏസാതി ഉദ്ദിട്ഠം നിദ്ദിസിതും യാ ഏസാതി അഭിമുഖം കരോതി. പുഞ്ഞാനം സമ്പദാ **പുഞ്ഞസമ്പദാ** . **തസ്മാ**തി കാരണവചനം. **ധീരാ**തി ധിതിമന്തോ. **പസംസന്തീ**തി വണ്ണയന്തി. **പണ്ഡിതാ**തി പഞ്ഞാസമ്പന്നാ. **കതപുഞ്ഞത**ന്തി കതപുഞ്ഞഭാവം.

അയം പന **അത്ഥവണ്ണനാ** - ഇതി ഭഗവാ സുവണ്ണതാദിം ബുദ്ധഭൂമിപരിയോസാനം പുഞ്ഞസമ്പദാനുഭാവേന അധിഗന്തബ്ബമത്ഥം വണ്ണയിത്വാ ഇദാനി തമേവത്ഥം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സേന്തോ തേനേവത്ഥേന യഥാവുത്തപ്പകാരായ പുഞ്ഞസമ്പദായ മഹത്ഥികത്തം ഥുനന്തോ ആഹ - ഏവം മഹതോ അത്ഥസ്സ ആവഹനേന മഹത്ഥികാ ഏസാ, യദിദം മയാ ''യസ്സ ദാനേന

സീലേനാ''തിആദിനാ നയേന ദേസിതാ പുഞ്ഞസമ്പദാ, തസ്മാ മാദിസാ സത്താനം ഹിതസുഖാവഹായ ധമ്മദേസനായ അകിലാസുതായ യഥാഭൂതഗുണേന ച ധീരാ പണ്ഡിതാ ''അസാധാരണമഞ്ഞേസം, അചോരാഹരണോ നിധീ''തിആദീഹി ഇധ വുത്തേഹി ച, അവുത്തേഹി ച ''മാ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാനം ഭായിത്ഥ, സുഖസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, അധിവചനം, യദിദം പുഞ്ഞാനീ''തിആദീഹി (അം॰ നി॰ ൭.൬൨; ഇതിവു॰ ൨൨; നേത്തി॰ ൯൦) വചനേഹി അനേകാകാരവോകാരം കതപുഞ്ഞതം പസംസന്തി, ന പക്ഖപാതേനാതി.

ദേസനാപരിയോസാനേ സോ ഉപാസകോ ബഹുജനേന സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി, രഞ്ഞോ ച പസേനദികോസലസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി, രാജാ അതിവിയ തുട്ഠോ ഹുത്വാ ''സാധു, ഗഹപതി, സാധു ഖോ ത്വം , ഗഹപതി, മാദിസേഹിപി അനാഹരണീയം നിധിം നിധേസീ''തി സംരാധേത്വാ മഹതിം പൂജമകാസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

നിധികണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മേത്തസുത്തവണ്ണനാ

നിക്ഖേപപ്പയോജനം

ഇദാനി നിധികണ്ഡാനന്തരം നിക്ഖിത്തസ്സ മേത്തസുത്തസ്സ വണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ. തസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം വത്വാ തതോ പരം -

"യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേതേസ ദീപനാ;
നിദാനം സോധയിത്വാസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം".

തത്ഥ യസ്മാ നിധികണ്ഡേന ദാനസീലാദിപുഞ്ഞസമ്പദാ വുത്താ, സാ ച സത്തേസു മേത്തായ കതായ മഹപ്ഫലാ ഹോതി യാവ ബുദ്ധഭൂമിം പാപേതും സമത്ഥാ, തസ്മാ തസ്സാ പുഞ്ഞസമ്പദായ ഉപകാരദസ്സനത്ഥം, യസ്മാ വാ സരണേഹി സാസനേ ഓതരിത്വാ സിക്ഖാപദേഹി സീലേ പതിട്ഠിതാനം ദ്വത്തിംസാകാരേന രാഗപ്പഹാനസമത്ഥം, കുമാരപഞ്ഹേന മോഹപ്പഹാനസമത്ഥഞ്ച കമ്മട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ, മങ്ഗലസുത്തേന തസ്സ പവത്തിയാ മങ്ഗലഭാവോ അത്തരക്ഖാ ച, രതനസുത്തേന തസ്സാനുരൂപാ പരരക്ഖാ, തിരോകുട്ടേന രത്തനസുത്തേ വുത്തഭൂതേസു ഏകച്ചഭൂതദസ്സനം വുത്തപ്പകാരായ പുഞ്ഞസമ്പത്തിയാ പമജ്ജന്താനം വിപത്തി ച, നിധികണ്ഡേന തിരോകുട്ടേ വുത്തവിപത്തിപടിപക്ഖഭൂതാ സമ്പത്തി ച ദസ്സിതാ, ദോസപ്പഹാനസമത്ഥം പന കമ്മട്ഠാനം അദസ്സിതമേവ, തസ്മാ തം ദോസപ്പഹാനസമത്ഥം കമ്മട്ഠാനം ദസ്സേതും ഇദം മേത്തസുത്തം ഇധ നിക്ഖിത്തം. ഏവഞ്ഹി സുപരിപൂരോ ഹോതി ഖുദ്ദകപാഠോതി ഇദമസ്സ ഇധ നിക്ഖേപപ്പയോജനം.

നിദാനസോധനം

ഇദാനി യായം -

"യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേതേസ ദീപനാ;
നിദാനം സോധയിത്വാസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന"ന്തി. -

മാതികാ നിക്ഖിത്താ, തത്ഥ ഇദം മേത്തസുത്തം ഭഗവതാവ വുത്തം, ന സാവകാദീഹി, തഞ്ച പന യദാ ഹിമവന്തപസ്സതോ ദേവതാഹി ഉബ്ബാള്ഹാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം ആഗതാ, തദാ സാവത്ഥിയം തേസം ഭിക്ഖൂനം പരിത്തത്ഥായ കമ്മട്ഠാനത്ഥായ ച വുത്തന്തി ഏവം താവ സങ്ഖേപതോ ഏതേസം പദാനം ദീപനാ നിദാനസോധനാ വേദിതബ്ബാ.

വിത്ഥാരതോ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ, തേന ഖോ പന സമയേന സമ്ബഹുലാ നാനാവേരജ്ജകാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വസ്സം ഉപഗന്തുകാമാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തി. തത്ര സുദം ഭഗവാ രാഗചരിതാനം സവിഞ്ഞാണകഅവിഞ്ഞാണകവസേന ഏകാദസവിധം അസുഭകമ്മട്ഠാനം, ദോസചരിതാനം ചതുബ്ബിധം മേത്താദികമ്മട്ഠാനം, മോഹചരിതാനം മരണസ്സതികമ്മട്ഠാനാദീനി, വിതക്കചരിതാനം ആനാപാനസ്സതിപഥവീകസിണാദീനി, സദ്ധാചരിതാനം ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനാദീനി, ബുദ്ധിചരിതാനം ചതുധാതുവവത്ഥാനാദീനീതി ഇമിനാ നയേന ചതുരാസീതിസഹസ്സപ്പഭേദചരിതാനുകൂലാനി കമ്മട്ഠാനാനി കഥേതി.

അഥ ഖോ പഞ്ചമത്താനി ഭിക്ഖുസതാനി ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായസേനാസനഞ്ച ഗോചരഗാമഞ്ച പരിയേസമാനാനി അനുപുബ്ബേന ഗന്ത്വാ പച്ചന്തേ ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം നീലകാചമണിസന്നിഭസിലാതലം സീതലഘനച്ഛായനീലവനസണ്ഡമണ്ഡിതം മുത്താജാലരജതപട്ടസദിസവാലുകാകിണ്ണഭൂമിഭാഗം സുചിസാതസീതലജലാസയപരിവാരിതം പബ്ബതമദ്ദസംസു. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ തത്ഥേകരത്തിം വസിത്വാ പഭാതായ രത്തിയാ സരീരപരികമ്മം കത്വാ തസ്സ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. ഗാമോ ഘനനിവേസനസന്നിവിട്ഠകുലസഹസ്സയുത്തോ, മനുസ്സാ ചേത്ഥ സദ്ധാ പസന്നാ തേ പച്ചന്തേ പബ്ബജിതദസ്സനസ്സ ദുല്ലഭതായ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ഏവ പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ഭോജേത്വാ "ഇധേവ, ഭന്തേ, തേമാസം വസഥാ"തി യാചിത്വാ പഞ്ച പധാനകുടിസതാനി കാരേത്വാ തത്ഥ മഞ്ചപീഠപാനീയപരിഭോജനീയഘടാദീനി സബ്ബൂപകരണാനി പടിയാദേസും.

ഭിക്ഖൂ ദുതിയദിവസേ അഞ്ഞം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. തത്ഥാപി മനുസ്സാ തഥേവ ഉപട്ഠഹിത്വാ വസ്സാവാസം യാചിംസു. ഭിക്ഖൂ "അസതി അന്തരായേ"തി അധിവാസേത്വാ തം വനസണ്ഡം പവിസിത്വാ സബ്ബരത്തിന്ദിവം ആരദ്ധവീരിയാ യാമഘണ്ഡികം കോട്ടേത്വാ യോനിസോമനസികാരബഹുലാ വിഹരന്താ രുക്ഖമൂലാനി ഉപഗന്ത്വാ നിസീദിംസു. സീലവന്താനം ഭിക്ഖൂനം തേജേന വിഹതതേജാ രുക്ഖദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനാ ഓരുയ്ഹ ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഇതോ ചിതോ വിചരന്തി. സേയ്യഥാപി നാമ രാജൂഹി വാ രാജമഹാമത്തേഹി വാ ഗാമകാവാസം ഗതേഹി ഗാമവാസീനം ഘരേസു ഓകാസേ ഗഹിതേ ഘരമനുസ്സകാ ഘരാ നിക്ഖമിത്വാ അഞ്ഞത്ര വസന്താ "കദാ നു ഗമിസ്സന്തീ"തി ദൂരതോവ ഓലോകേന്തി, ഏവമേവ ദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തിയോ ദൂരതോവ ഓലോകേന്തി "കദാ നു ഭദന്താ ഗമിസ്സന്തീ"തി. തതോ ഏവം സമചിന്തേസും "പഠമവസ്സൂപഗതാ ഭിക്ഖൂ അവസ്സം തേമാസം വസിസ്സന്തി, മയം പന താവ ചിരം ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഓക്കമ്മ വസിതും ന സക്കോമ, ഹന്ദ മയം ഭിക്ഖൂനം ഭയാനകം ആരമ്മണം ദസ്സേമാ"തി. താ രത്തിം ഭിക്ഖൂനം

സമണധമ്മകരണവേലായ ഭിംസനകാനി യക്ഖരൂപാനി നിമ്മിനിത്വാ പുരതോ പുരതോ തിട്ഠന്തി, ഭേരവസദ്ദഞ്ച കരോന്തി. ഭിക്ഖൂനം താനി രൂപാനി ദിസ്വാ തഞ്ച സദ്ദം സുത്വാ ഹദയം ഫന്ദി, ദുബ്ബണ്ണാ ച അഹേസും ഉപ്പണ്ഡുപ്പണ്ഡുകജാതാ. തേന തേ ഭിക്ഖൂ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം കാതും നാസക്ഖിംസു, തേസം അനേകഗ്ഗചിത്താനം ഭയേന ച പുനപ്പുനം സംവിഗ്ഗാനം സതി സമ്മുസ്സി, തതോ തേസം മുട്ഠസതീനം ദുഗ്ഗന്ധാനി ആരമ്മണാനി പയോജേസും, തേസം തേന ദുഗ്ഗന്ധേന നിമ്മഥിയമാനമിവ മത്ഥലുങ്ഗം അഹോസി, ഗാള്ഹാ സീസവേദനാ ഉപ്പജ്ജിംസു, ന ച തം പവത്തിം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആരോചേസും.

അഥേകദിവസം സങ്ഘത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാനകാലേ സബ്ബേസു സന്നിപതിതേസു സങ്ഘത്ഥേരോ പുച്ഛി "തുമ്ഹാകം, ആവുസോ, ഇമം വനസണ്ഡം പവിട്ഠാനം കതിപാഹം അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി പരിയോദാതോ, വിപ്പസന്നാനി ച ഇന്ദ്രിയാനി, ഏതരഹി പനത്ഥ കിസാ ദുബ്ബണ്ണാ ഉപ്പണ്ഡുപ്പണ്ഡുകജാതാ, കിം വോ ഇധ അസപ്പായ"ന്തി. തതോ ഏകോ ഭിക്ഖു ആഹ - "അഹം, ഭന്തേ, രത്തിം ഈദിസഞ്ച ഈദിസഞ്ച ഭേരവാരമ്മണം പസ്സാമി ച സുണാമി ച, ഈദിസഞ്ച ഗന്ധം ഘായാമി, തേന മേ ചിത്തം ന സമാധിയതീ"തി, ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബേവ തേ തം പവത്തിം ആരോചേസും. സങ്ഘത്ഥേരോ ആഹ - "ഭഗവതാ, ആവുസോ, ദ്വേ വസ്സൂപനായികാ പഞ്ഞത്താ, അമ്ഹാകഞ്ച ഇദം സേനാസനം അസപ്പായം, ആയാമാവുസോ, ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ അഞ്ഞം സപ്പായസേനാസനം പുച്ഛാമാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ"തി തേ ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ പടിസ്സുണിത്വാ സബ്ബേവ സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അനുപലിത്തത്താ കുലേസു കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ ഏവ യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കമിംസു. അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ആഗമിംസു.

ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ഏതദവോച - "ന, ഭിക്ഖവേ, അന്തോവസ്സം ചാരികാ ചരിതബ്ബാതി മയാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, കിസ്സ തുമ്ഹേ ചാരികം ചരഥാ"തി. തേ ഭഗവതോ സബ്ബമാരോചേസും. ഭഗവാ ആവജ്ജേന്തോ സകലജമ്ബുദീപേ അന്തമസോ ചതുപാദപീഠകട്ഠാനമത്തമ്പി തേസം സപ്പായസേനാസനം നാദ്ദസ. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "ന, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം അഞ്ഞം സപ്പായസേനാസനം അത്ഥി, തത്ഥേവ തുമ്ഹേ വിഹരന്താ ആസവക്ഖയം പാപുണിസ്സഥ, ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തമേവ സേനാസനം ഉപനിസ്സായ വിഹരഥ, സചേ പന ദേവതാഹി അഭയം ഇച്ഛഥ, ഇമം പരിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹഥ. ഏതഞ്ഹി വോ പരിത്തഞ്ച കമ്മട്ഠാനഞ്ച ഭവിസ്സതീ"തി ഇദം സുത്തമഭാസി.

അപരേ പനാഹു - "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തമേവ സേനാസനം ഉപനിസ്സായ വിഹരഥാ"തി ഇദഞ്ച വത്വാ ഭഗവാ ആഹ - "അപിച ഖോ ആരഞ്ഞകേന പരിഹരണം ഞാതബ്ബം. സേയ്യഥിദം - സായം പാതം കരണവസേന ദ്വേ മേത്താ ദ്വേ പരിത്താ ദ്വേ അസുഭാ ദ്വേ മരണസ്സതീ അട്ഠമഹാസംവേഗവത്ഥുസമാവജ്ജനഞ്ച, അട്ഠ മഹാസംവേഗവത്ഥൂനി നാമ ജാതിജരാബ്യാധിമരണം ചത്താരി അപായദുക്ഖാനീതി, അഥ വാ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖ"ന്തി. ഏവം ഭഗവാ പരിഹരണം ആചിക്ഖിത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം മേത്തത്ഥഞ്ച പരിത്തത്ഥഞ്ച വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനത്ഥഞ്ച ഇദം സുത്തമഭാസീതി. ഏവം വിത്ഥാരതോപി "യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേ"തി ഏതേസം പദാനം ദീപനാ നിദാനസോധനാ വേദിതബ്ബാ.

ഏത്താവതാ ച യാ സാ **"യേന വുത്തം യദാ യത്ഥ, യസ്മാ ചേതേസ ദീപനാ. നിദാനം സോധയിത്വാ"**തി മാതികാ ഠപിതാ, സാ സബ്ബാകാരേന വിത്ഥാരിതാ ഹോതി.

പഠമഗാഥാവണ്ണനാ

൧. ഇദാനി **"അസ്സ കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന"**ന്തി വുത്തത്താ ഏവം കതനിദാനസോധനസ്സ അസ്സ സുത്തസ്സ **അത്ഥവണ്ണനാ** ആരബ്ഭതേ. തത്ഥ **കരണീയമത്ഥകുസലേനാ**തി ഇമിസ്സാ പഠമഗാഥായ താവ അയം **പദവണ്ണനാ - കരണീയ**ന്തി കാതബ്ബം, കരണാരഹന്തി അത്ഥോ. **അത്ഥോ**തി പടിപദാ, യം വാ കിഞ്ചി അത്തനോ ഹിതം, തം സബ്ബം അരണീയതോ അത്ഥോതി വുച്ചതി, അരണീയതോ നാമ ഉപഗന്തബ്ബതോ. അത്ഥേ കുസലേന **അത്ഥകുസലേന** അത്ഥച്ഛേകേനാതി വുത്തം ഹോതി. **യ**ന്തി അനിയമിതപച്ചത്തം. ന്തി നിയമിതഉപയോഗം, ഉഭയമ്പി വാ **യം ത**ന്തി പച്ചത്തവചനം. **സന്തം പദ**ന്തി ഉപയോഗവചനം, തത്ഥ ലക്ഖണതോ സന്തം, പത്തബ്ബതോ പദം, നിബ്ബാനസ്സേതം അധിവചനം. **അഭിസമേച്ചാ**തി അഭിസമാഗന്ത്വാ. സക്കോതീതി **സക്കോ,** സമത്ഥോ പടിബലോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉജൂ**തി അജ്ജവയുത്തോ. സുട്ഠു ഉജൂതി **സുഹുജു**. സുഖം വചോ തസ്മിന്തി **സുവചോ. അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. **മുദൂ**തി മദ്ദവയുത്തോ. ന അതിമാനീതി **അനതിമാനീ**.

അയം പനേത്ഥ **അത്ഥവണ്ണനാ - കരണീയമത്ഥകുസലേന, യന്തം സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ**തി ഏത്ഥ താവ അത്ഥി കരണീയം, അത്ഥി അകരണീയം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ സിക്ഖത്തയം **കരണീയം**. സീലവിപത്തി, ദിട്ഠിവിപത്തി, ആചാരവിപത്തി, ആജീവവിപത്തീതി ഏവമാദി **അകരണീയം**. തഥാ അത്ഥി അത്ഥകുസലോ, അത്ഥി അനത്ഥകുസലോ. തത്ഥ യോ ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ന അത്താനം സമ്മാ പയോജേതി, ഖണ്ഡസീലോ ഹോതി, ഏകവീസതിവിധം അനേസനം നിസ്സായ ജീവികം കപ്പേതി. സേയ്യഥിദം - വേളുദാനം പത്തദാനം പുപ്ഫദാനം ഫലദാനം ദന്തകട്ഠദാനം മുഖോദകദാനം സിനാനദാനം ചുണ്ണദാനം മത്തികാദാനം ചാടുകമ്യതം മുഗ്ഗസൂപ്യതം പാരിഭടയതം ജങ്ഘപേസനികം വേജ്ജകമ്മം ദൂതകമ്മം പഹിണഗമനം പിണ്ഡപടിപിണ്ഡം ദാനാനുപ്പദാനം വത്ഥുവിജ്ജം നക്ഖത്തവിജ്ജം അങ്ഗവിജ്ജന്തി. ഛബ്ബിധേ ച അഗോചരേ ചരതി. സേയ്യഥിദം - വേസിയാഗോചരേ വിധവഥുല്ലകുമാരികപണ്ഡകഭിക്ഖുനീപാനാഗാരഗോചരേതി. സംസട്ഠോ ച വിഹരതി രാജൂഹി രാജമഹാമത്തേഹി തിത്ഥിയേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി അനനുലോമികേന ഗിഹിസംസഗ്ഗേന, യാനി വാ പന താനി കുലാനി അസ്സദ്ധാനി അപ്പസന്നാനി അനോപാനഭൂതാനി

അക്കോസകപരിഭാസകാനി അനത്ഥകാമാനി അഹിതഅഫാസുകയോഗക്ഖേമകാമാനി ഭിക്ഖൂനം...പേ॰... ഉപാസികാനം, തഥാരൂപാനി കുലാനി സേവതി ഭജതി പയിരുപാസതി. അയം **അനത്ഥകുസലോ**.

യോ പന ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അത്താനം സമ്മാ പയോജേതി, അനേസനം പഹായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പതിട്ഠാതുകാമോ സദ്ധാസീസേന പാതിമോക്ഖസംവരം സതിസീസേന ഇന്ദ്രിയസംവരം വീരിയസീസേന ആജീവപാരിസുദ്ധിം, പഞ്ഞാസീസേന പച്ചയപടിസേവനം പൂരേതി. അയം **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ സത്താപത്തിക്ഖന്ധസോധനവസേന പാതിമോക്ഖസംവരം, ഛദ്വാരേ ഘട്ടിതാരമ്മണേസു അഭിജ്ഝാദീനം അനുപ്പത്തിവസേന ഇന്ദ്രിസംവരം, അനേസനപരിവജ്ജനവസേന വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥബുദ്ധബുദ്ധസാവകവണ്ണിതപച്ചയപടിസേവനേന ച ആജീവപാരിസുദ്ധിം, യഥാവുത്തപച്ചവേക്ഖണവസേന പച്ചയപടിസേവനം, ചതുഇരിയാപഥപരിവത്തനേ സാത്ഥകതാദിപച്ചവേക്ഖണവസേന സമ്പജഞ്ഞഞ്ച സോധേതി. അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ യഥാ ഊസോദകം പടിച്ച സംകിലിട്ഠം വത്ഥം പരിയോദാപയതി, ഛാരികം പടിച്ച ആദാസോ, ഉക്കാമുഖം പടിച്ച ജാതരൂപം, തഥാ ഞാണം പടിച്ച സീലം വോദായതീതി ഞത്വാ ഞാണോദകേന ധോവന്തോ സീലം പരിയോദാപേതി. യഥാ ച കികീ സകുണികാ അണ്ഡം, ചമരീ മിഗോ വാലധിം, ഏകപുത്തികാ നാരീ പിയം ഏകപുത്തകം, ഏകനയനോ പുരിസോ തം ഏകനയനഞ്ച രക്ഖതി, തഥാ അതിവിയ അപ്പമത്തോ അത്തനോ സീലക്ഖന്ധം രക്ഖതി, സായം പാതം പച്ചവേക്ഖമാനോ അണുമത്തമ്പി വജ്ജം ന പസ്സതി. അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ പന അവിപ്പടിസാരകരേ സീലേ പതിട്ഠായ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദം പഗ്ഗണ്ഹാതി, തം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ കസിണപരികമ്മം കരോതി, കസിണപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി. അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ പന സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം അത്ഥകുസലാനം അഗ്ഗോ. തത്ഥ യേ ഇമേ യാവ അവിപ്പടിസാരകരേ സീലേ പതിട്ഠാനേന യാവ വാ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദായപഗ്ഗഹണേന വണ്ണിതാ അത്ഥകുസലാ, തേ ഇമസ്മിം അത്ഥേ **അത്ഥകുസലാ**തി അധിപ്പേതാ. തഥാ വിധാ ച തേ ഭിക്ഖൂ. തേന ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ ഏകപുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ "കരണീയമത്ഥകുസലേനാ"തി ആഹ.

തതോ "കിം കരണീയ"ന്തി തേസം സഞ്ജാതകങ്ഖാനം ആഹ **"യന്തം സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ"**തി. അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ - തം ബുദ്ധാനുബുദ്ധേഹി വണ്ണിതം സന്തം നിബ്ബാനപദം പടിവേധവസേന അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമേന യം കരണീയന്തി. ഏത്ഥ ച **യ**ന്തി ഇമസ്സ ഗാഥാപദസ്സ ആദിതോ വുത്തമേവ കരണീയന്തി അധികാരതോ അനുവത്തതി, തം സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാതി. അയം പന യസ്മാ സാവസേസപാഠോ അത്ഥോ, തസ്മാ വിഹരിതുകാമേനാതി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അഥ വാ **സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ**തി അനുസ്സവാദിവസേന ലോകിയപഞ്ഞായ നിബ്ബാനപദം "സന്ത"ന്തി ഞത്വാ തം അധിഗന്തുകാമേന യന്തം കരണീയന്തി അധികാരതോ അനുവത്തതി, തം കരണീയമത്ഥകുസലേനാതി ഏവമ്പേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ "കരണീയമത്ഥകുസലേനാ"തി വുത്തേ "കി"ന്തി ചിന്തേന്താനം ആഹ **"യന്തം സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ"**തി. തസ്സേവം അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ - ലോകിയപഞ്ഞായ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച യം കരണീയം കാതബ്ബം, തം കരണീയം, കരണാരഹമേവ തന്തി വുത്തം ഹോതി.

കിം പന തന്തി ? കിമഞ്ഞം സിയാ അഞ്ഞത്ര തദധിഗമുപായതോ, കാമഞ്ചേതം കരണാരഹട്ഠേന സിക്ഖത്തയദീപകേന ആദിപദേനേവ വുത്തം. തഥാ ഹി തസ്സ അത്ഥവണ്ണനായം അവോചുമ്ഹാ "അത്ഥി കരണീയം, അത്ഥി അകരണീയം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ സിക്ഖത്തയം കരണീയ"ന്തി. അതിസങ്ഖേപേന ദേസിതത്താ പന തേസം ഭിക്ഖൂനം കേഹിചി വിഞ്ഞാതം, കേഹിചി ന വിഞ്ഞാതം. തതോ യേഹി ന വിഞ്ഞാതം, തേസം വിഞ്ഞാപനത്ഥം യം വിസേസതോ ആരഞ്ഞകേന ഭിക്ഖുനാ കാതബ്ബം, തം വിത്ഥാരേന്തോ **"സക്കോ ഉജൂ ച സുഹുജൂ ച, സുവചോ ചസ്സ മുദു അനതിമാനീ"**തി ഇമം താവ ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ.

കിം വുത്തം ഹോതി? സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമോ, ലോകിയപഞ്ഞായ വാ തം അഭിസമേച്ച തദധിഗമായ പടിപജ്ജമാനോ ആരഞ്ഞകോ ഭിക്ഖു ദുതിയചതുത്ഥപധാനിയങ്ഗസമന്നാഗമേന കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ സച്ചപ്പടിവേധായ പടിപജ്ജിതും സക്കോ അസ്സ, തഥാ കസിണപരികമ്മവത്തസമാദാനാദീസു അത്തനോ പത്തചീവരപ്പടിസങ്ഖരണാദീസു ച യാനി താനി സബ്രഹ്മചാരീനം ഉച്ചാവചാനി കിം കരണീയാനി, തേസു അഞ്ഞേസു ച ഏവരൂപേസു സക്കോ അസ്സ ദക്ഖോ അനലസോ സമത്ഥോ. സക്കോ ഹോന്തോപി ച തതിയപധാനിയങ്ഗസമന്നാഗമേന ഉജു അസ്സ. ഉജു ഹോന്തോപി ച സകിം ഉജുഭാവേന ദഹരകാലേ വാ ഉജുഭാവേന സന്തോസം അനാപജ്ജിത്വാ യാവജീവം പുനപ്പുനം അസിഥിലകരണേന സുട്ഠുതരം ഉജു അസ്സ. അസഠതായ വാ ഉജു, അമായാവിതായ സുഹുജു. കായവചീവങ്കപ്പഹാനേന വാ ഉജു, മനോവങ്കപ്പഹാനേന സുഹുജു. അസന്തഗുണസ്സ വാ അനാവികരണേന ഉജു, അസന്തഗുണേന ഉപ്പന്നസ്സ ലാഭസ്സ അനധിവാസനേന സുഹുജു. ഏവം ആരമ്മണലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേഹി പുരിമദ്വയതതിയസിക്ഖാഹി പയോഗാസയസുദ്ധീഹി ച ഉജു ച സുഹുജു ച അസ്സ.

ന കേവലഞ്ച ഉജു ച സുഹുജു ച, അപിച പന **സുവചോ ച അസ്സ**. യോ ഹി പുഗ്ഗലോ "ഇദം ന കത്തബ്ബ"ന്തി വുത്തോ "കിം തേ ദിട്ഠം, കിം തേ സുതം, കോ മേ സുത്വാ വദസി, കിം ഉപജ്ഝായോ ആചരിയോ സന്ദിട്ഠോ സമ്ഭത്തോ വാ"തി വദേതി, തുണ്ഹീഭാവേന വാ തം വിഹേസേതി, സമ്പടിച്ഛിത്വാ വാ ന തഥാ കരോതി, സോ വിസേസാധിഗമസ്സ ദൂരേ ഹോതി. യോ പന ഓവദിയമാനോ "സാധു, ഭന്തേ സുട്ഠു വുത്തം, അത്തനോ വജ്ജം നാമ ദുദ്ദസം ഹോതി, പുനപി മം ഏവരൂപം ദിസ്വാ വദേയ്യാഥ അനുകമ്പം ഉപാദായ, ചിരസ്സം മേ തുമ്ഹാകം സന്തികാ ഓവാദോ ലദ്ധോ"തി വദതി, യഥാനുസിട്ഠഞ്ച പടിപജ്ജതി, സോ വിസേസാധിഗമസ്സ അവിദൂരേ ഹോതി. തസ്മാ ഏവം പരസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ കരോന്തോ സുവചോ ച അസ്സ.

യഥാ ച സുവചോ, ഏവം **മുദു അസ്സ. മുദൂ**തി ഗഹട്ഠേഹി ദൂതഗമനപഹിണഗമനാദീസു നിയുജ്ജമാനോ തത്ഥ മുദുഭാവം അകത്വാ ഥദ്ധോ ഹുത്വാ വത്തപടിപത്തിയം സകലബ്രഹ്മചരിയേ ച മുദു അസ്സ സുപരികമ്മകതസുവണ്ണം വിയ തത്ഥ തത്ഥ വിനിയോഗക്ഖമോ. അഥ വാ മുദൂതി അഭാകുടികോ ഉത്താനമുഖോ സുഖസമ്ഭാസോ പടിസന്ഥാരവുത്തി സുതിത്ഥം വിയ സുഖാവഗാഹോ അസ്സ. ന കേവലഞ്ച മുദു, അപിച പന **അനതിമാനീ അസ്സ,** ജാതിഗോത്താദീഹി അതിമാനവത്ഥൂഹി പരേ നാതിമഞ്ഞേയ്യ, സാരിപുത്തത്ഥേരോ വിയ ചണ്ഡാലകുമാരകസമേന ചേതസാ വിഹരേയ്യാതി.

ദുതിയഗാഥാവണ്ണനാ

൯. ഏവം ഭഗവാ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജമാനസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകച്ചം കരണീയം വത്വാ പുന തദുത്തരിപി വത്തുകാമോ **"സന്തുസ്സകോ ചാ"**തി ദുതിയഗാഥമാഹ.

തത്ഥ "സന്തുട്ഠീ ച കതഞ്ഞുതാ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പഭേദേന ദ്വാദസവിധേന സന്തോസേന സന്തുസ്സതീതി **സന്തുസ്സകോ**. അഥ വാ തുസ്സതീതി തുസ്സകോ, സകേന തുസ്സകോ, സന്തേന തുസ്സകോ, സമേന തുസ്സകോതി സന്തുസ്സകോ. തത്ഥ **സകം** നാമ "പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായാ"തി ഏവം ഉപസമ്പദമണ്ഡലേ ഉദ്ദിട്ഠം അത്തനാ ച സമ്പടിച്ഛിതം ചതുപച്ചയജാതം, തേന സുന്ദരേന വാ അസുന്ദരേന വാ സക്കച്ചം വാ അസക്കച്ചം വാ ദിന്നേന പടിഗ്ഗഹണകാലേ പരിഭോഗകാലേ ച വികാരം അദസ്സേത്വാ യാപേന്തോ "സകേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി. **സന്തം** നാമ യം ലദ്ധം ഹോതി അത്തനോ 'വിജ്ജമാനം , തേന സന്തേനേവ തുസ്സന്തോ തതോ പരം ന പത്ഥേന്തോ അത്രിച്ഛതം പജഹന്തോ "സന്തേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി. **സമം** നാമ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു അനുനയപടിഘപ്പഹാനം, തേന സമേന സബ്ബാരമ്മണേസു തുസ്സന്തോ "സമേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി.

സുഖേന ഭരീയതീതി **സുഭരോ,** സുപോസോതി വുത്തം ഹോതി. യോ ഹി ഭിക്ഖു മനുസ്സേഹി സാലിമംസോദനാദീനം പത്തേ പൂരേത്വാ ദിന്നേപി ദുമ്മുഖഭാവം അനത്തമനഭാവമേവ ച ദസ്സേതി, തേസം വാ സമ്മുഖാവ തം പിണ്ഡപാതം "കിം തുമ്ഹേഹി ദിന്ന"ന്തി അപസാദേന്തോ സാമണേരഗഹട്ഠാദീനം ദേതി, ഏസ ദുബ്ഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ദൂരതോവ പരിവജ്ജേന്തി "ദുബ്ഭരോ ഭിക്ഖു ന സക്കാ പോസേതു"ന്തി . യോ പന യം കിഞ്ചി ലൂഖം വാ പണീതം വാ അപ്പം വാ ബഹും വാ ലഭിത്വാ അത്തമനോ വിപ്പസന്നമുഖോ ഹുത്വാ യാപേതി, ഏസ സുഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ അതിവിയ വിസ്സത്ഥാ ഹോന്തി, "അമ്ഹാകം ഭദന്തോ സുഭരോ, ഥോകഥോകേനാപി തുസ്സതി, മയമേവ നം പോസേസ്സാമാ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ പോസേന്തി. ഏവരൂപോ ഇധ സുഭരോതി അധിപ്പേതോ.

അപ്പം കിച്ചമസ്സാതി **അപ്പകിച്ചോ,** ന കമ്മാരാമതാഭസ്സാരാമതാസങ്ഗണികാരാമതാദിഅനേകകിച്ചബ്യാവടോ, അഥ വാ സകലവിഹാരേ നവകമ്മസങ്ഘപരിഭോഗസാമണേരആരാമികവോസാസനാദികിച്ചവിരഹിതോ, അത്തനോ കേസനഖച്ഛേദനപത്തചീവരകമ്മാദിം കത്വാ സമണധമ്മകിച്ചപരോ ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി.

സല്ലഹുകാ വുത്തി അസ്സാതി **സല്ലഹുകവുത്തി**. യഥാ ഏകച്ചോ ബഹുഭണ്ഡോ ഭിക്ഖു ദിസാപക്കമനകാലേ ബഹും പത്തചീവരപച്ചത്ഥരണതേലഗുളാദിം മഹാജനേന സീസഭാരകടിഭാരാദീഹി ഉബ്ബഹാപേത്വാ പക്കമതി, ഏവം അഹുത്വാ യോ അപ്പപരിക്ഖാരോ ഹോതി, പത്തചീവരാദിഅട്ഠസമണപരിക്ഖാരമത്തമേവ പരിഹരതി, ദിസാപക്കമനകാലേ പക്ഖീ സകുണോ വിയ സമാദായേവ പക്കമതി , ഏവരൂപോ ഇധ സല്ലഹുകവുത്തീതി അധിപ്പേതോ. സന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി അസ്സാതി **സന്തിന്ദ്രിയോ,** ഇട്ഠാരമ്മണാദീസു രാഗാദിവസേന അനുദ്ധതിന്ദ്രിയോതി വുത്തം ഹോതി. **നിപകോ**തി വിഞ്ഞൂ വിഭാവീ പഞ്ഞവാ, സീലാനുരക്ഖണപഞ്ഞായ ചീവരാദിവിചാരണപഞ്ഞായ ആവാസാദിസത്തസപ്പായപരിജാനനപഞ്ഞായ ച സമന്നാഗതോതി അധിപ്പായോ.

ന പഗബ്ഭോതി **അപ്പഗബ്ഭോ,** അട്ഠട്ഠാനേന കായപാഗബ്ഭിയേന ചതുട്ഠാനേന വചീപാഗബ്ഭിയേന അനേകേന ഠാനേന മനോപാഗബ്ഭിയേന ച വിരഹിതോതി അത്ഥോ.

അട്ഠട്ഠാനം കായപാഗബ്ഭിയം (മഹാനിം വ്വ൭) നാമ സങ്ഘഗണപുഗ്ഗലഭോജനസാലാജന്താഘരന്ഹാനതിത്ഥഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗഅന്തരഘരപ്പവേസനേസു കായേന അപ്പതിരൂപകരണം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ സങ്ഘമജ്ഝേ പല്ലത്ഥികായ വാ നിസീദതി പാദേ പാദമോദഹിത്വാ വാതി ഏവമാദി. തഥാ ഗണമജ്ഝേ ചതുപരിസസന്നിപാതേ, തഥാ വുഡ്ഢതരേ പുഗ്ഗലേ. ഭോജനസാലായം പന വുഡ്ഢാനം ആസനം ന ദേതി, നവാനം ആസനം പടിബാഹതി. തഥാ ജന്താഘരേ, വുഡ്ഢേ ചേത്ഥ അനാപുച്ഛാ അഗ്ഗിജാലനാദീനി കരോതി. ന്ഹാനതിത്ഥേ ച യദിദം "ദഹരോ വുഡ്ഢോതി പമാണം അകത്വാ ആഗതപടിപാടിയാ ന്ഹായിതബ്ബ"ന്തി വുത്തം, തമ്പി അനാദിയന്തോ പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ

ഉദകം ഓതരിത്വാ വുഡ്ഢേ ച നവേ ച ബാധേതി. ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗേ പന അഗ്ഗാസനഅഗ്ഗോദകഅഗ്ഗപിണ്ഡത്ഥം വുഡ്ഢാനം പുരതോ പുരതോ യാതി, ബാഹായ ബാഹം പഹരന്തോ. അന്തരഘരപ്പവേസനേ വുഡ്ഢാനം പഠമതരം പവിസതി, ദഹരേഹി കായകീളനം കരോതീതി ഏവമാദി.

ചതുട്ഠാനം വചീപാഗബ്ഭിയം (മഹാനി॰ വ്വ൭) നാമ സങ്ഘഗണപുഗ്ഗലഅന്തരഘരേസു അപ്പതിരൂപവാചാനിച്ഛാരണം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ സങ്ഘമജ്ഝേ അനാപുച്ഛാ ധമ്മം ഭാസതി, തഥാ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരേ ഗണേ വുഡ്ഢതരേ പുഗ്ഗലേ ച, തത്ഥ മനുസ്സേഹി പഞ്ഹം പുട്ഠോ വുഡ്ഢതരം അനാപുച്ഛാ വിസ്സജ്ജേതി, അന്തരഘരേ പന "ഇത്ഥന്നാമേ കിം അത്ഥി, കിം യാഗു ഉദാഹു ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ, കിം മേ ദസ്സസി, കിം അജ്ജ ഖാദിസ്സാമി, കിം ഭുഞ്ജിസ്സാമി, കിം പിവിസ്സാമീ"തി ഏവമാദിം ഭാസതി.

അനേകട്ഠാനം മനോപാഗബ്ഭിയം (മഹാനി॰ വ്വ൭) നാമ തേസു തേസു ഠാനേസു കായവാചാഹി അജ്ഝാചാരം അനാപജ്ജിത്വാപി മനസാ ഏവ കാമവിതക്കാദിനാനപ്പകാരം അപ്പതിരൂപവിതക്കനം.

കുലേസ്വനനുഗിദ്ധോതി യാനി താനി കുലാനി ഉപസങ്കമതി, തേസു പച്ചയതണ്ഹായ വാ അനനുലോമികഗിഹിസംസഗ്ഗവസേന വാ അനനുഗിദ്ധോ, ന സഹസോകീ, ന സഹനന്ദീ, ന സുഖിതേസു സുഖിതോ, ന ദുക്ഖിതേസു ദുക്ഖിതോ, ന ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാ വാ ഉയ്യോഗമാപജ്ജിതാതി വുത്തം ഹോതി. ഇമിസ്സായ ച ഗാഥായ യം "സുവചോ ചസ്സാ"തി ഏത്ഥ വുത്തം അസ്സാതി വചനം, തം സബ്ബപദേഹി സദ്ധിം സന്തുസ്സകോ ച അസ്സ, സുഭരോ ച അസ്സാതി ഏവം യോജേതബ്ബം.

തതിയഗാഥാവണ്ണനാ

൩. ഏവം ഭഗവാ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജിതുകാമസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ ഭിക്ഖുനോ തദുത്തരിപി കരണീയം ആചിക്ഖിത്വാ ഇദാനി അകരണീയമ്പി ആചിക്ഖിതുകാമോ **"ന ച ഖുദ്ദമാചരേ കിഞ്ചി, യേന വിഞ്ഞൂ പരേ ഉപവദേയ്യു"**ന്തി ഇമം ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - ഏവമിമം കരണീയം കരോന്തോ യം തം കായവചീമനോദുച്ചരിതം ഖുദ്ദം ലാമകന്തി വുച്ചതി, തം ന ച ഖുദ്ദം സമാചരേ, അസമാചരന്തോ ച ന കേവലം ഓളാരികം, കിന്തു കിഞ്ചി ന സമാചരേ, അപ്പമത്തകമ്പി അണുമത്തകമ്പി ന സമാചരേതി വുത്തം ഹോതി.

തതോ തസ്സ സമാചാരേ സന്ദിട്ഠികമേവാദീനവം ദസ്സേതി **"യേന വിഞ്ഞൂ പരേ ഉപവദേയ്യു"**ന്തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അവിഞ്ഞൂ പരേ അപ്പമാണം. തേ ഹി അനവജ്ജം വാ സാവജ്ജം കരോന്തി, അപ്പസാവജ്ജം വാ മഹാസാവജ്ജം. വിഞ്ഞൂ ഏവ പന പമാണം. തേ ഹി അനുവിച്ച പരിയോഗാഹേത്വാ അവണ്ണാരഹസ്സ അവണ്ണം ഭാസന്തി, വണ്ണാരഹസ്സ വണ്ണം ഭാസന്തി. തസ്മാ "വിഞ്ഞൂ പരേ"തി വുത്തം.

ഏവം ഭഗവാ ഇമാഹി അഡ്ഢതേയ്യാഹി ഗാഥാഹി സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജിതുകാമസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ, ആരഞ്ഞകസീസേന ച സബ്ബേസമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരിതുകാമാനം കരണീയാകരണീയഭേദം കമ്മട്ഠാനൂപചാരം വത്വാ ഇദാനി തേസം ഭിക്ഖൂനം തസ്സ ദേവതാഭയസ്സ പടിഘാതായ പരിത്തത്ഥം വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനവസേന കമ്മട്ഠാനത്ഥഞ്ച **"സുഖിനോവ ഖേമിനോ ഹോന്തൂ"**തിആദിനാ നയേന മേത്തകഥം കഥേതുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ **സുഖിനോ**തി സുഖസമപ്പിതാ. **ഖേമിനോ**തി ഖേമവന്തോ, അഭയാ നിരുപദ്ദവാതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ. **സത്താ**തി പാണിനോ. **സുഖിതത്താ**തി സുഖിതചിത്താ. ഏത്ഥ ച കായികേന സുഖേന സുഖിനോ, മാനസേന സുഖിതത്താ, തദുഭയേനാപി സബ്ബഭയുപദ്ദവവിഗമേന വാ ഖേമിനോതി വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ പന ഏവം വുത്തം? മേത്താഭാവനാകാരദസ്സനത്ഥം. ഏവഞ്ഹി മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ "സബ്ബേ സത്താ സുഖിനോ ഹോന്തൂ"തി വാ, "ഖേമിനോ ഹോന്തൂ"തി വാ, "സുഖിതത്താ ഹോന്തൂ"തി വാ.

ചതുത്ഥഗാഥാവണ്ണനാ

൪. ഏവം യാവ ഉപചാരതോ അപ്പനാകോടി, താവ സങ്ഖേപേന മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിത്ഥാരതോപി തം ദസ്സേതും **"യേ കേചീ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. അഥ വാ യസ്മാ പുഥുത്താരമ്മണേ പരിചിതം ചിത്തം ന ആദികേനേവ ഏകത്തേ സണ്ഠാതി ആരമ്മണപ്പഭേദം പന അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ കമേന സണ്ഠാതി, തസ്മാ തസ്സ തസഥാവരാദിദുകതികപ്പഭേദേ ആരമ്മണേ അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ സണ്ഠാനത്ഥമ്പി "യേ കേചീ"തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. അഥ വാ യസ്മാ യസ്സ യം ആരമ്മണം വിഭൂതം ഹോതി, തസ്സ തത്ഥ ചിത്തം സുഖം തിട്ഠതി, തസ്മാ തേസം ഭിക്ഖൂനം യസ്സ യം വിഭൂതം ആരമ്മണം, തസ്സ തത്ഥ ചിത്തം സണ്ഠാപേതുകാമോ തസഥാവരാദിദുകതികാരമ്മണഭേദദീപകം "യേ കേചീ"തി ഇമം ഗാഥാദ്വയമാഹ.

ഏത്ഥ ഹി തസഥാവരദുകം ദിട്ഠാദിട്ഠദുകം ദൂരസന്തികദുകം ഭൂതസമ്ഭവേസിദുകന്തി ചത്താരോ ദുകേ, ദീഘാദീഹി ച ഛഹി പദേഹി മജ്ഝിമപദസ്സ തീസു അണുകപദസ്സ ച ദ്വീസു തികേസു അത്ഥസമ്ഭവതോ ദീഘരസ്സമജ്ഝിമതികം മഹന്താണുകമജ്ഝിമതികം ഥൂലാണുകമജ്ഝിമതികന്തി തയോ തികേ ച ദീപേതി. തത്ഥ **യേ കേചീ**തി അനവസേസവചനം. പാണാ ഏവ ഭൂതാ **പാണഭൂതാ**. അഥ വാ പാണന്തീതി പാണാ, ഏതേന അസ്സാസപസ്സാസപ്പടിബദ്ധേ പഞ്ചവോകാരസത്തേ ഗണ്ഹാതി. ഭവന്തീതി ഭൂതാ, ഏതേന ഏകവോകാരചതുവോകാരസത്തേ ഗണ്ഹാതി. **അത്ഥീ**തി സന്തി സംവിജ്ജന്തി.

ഏവം **“യേ കേചി പാണഭൂതത്ഥീ”**തി ഇമിനാ വചനേന ദുകതികേഹി സങ്ഗഹേതബ്ബേ സബ്ബസത്തേ ഏകതോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സബ്ബേപി തേ **തസാ വാ ഥാവരാ വ നവസേസാ**തി ഇമിനാ ദുകേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ തസന്തീതി **തസാ,** സതണ്ഹാനം സഭയാനഞ്ചേതം അധിവചനം. തിട്ഠന്തീതി **ഥാവരാ,** പഹീനതണ്ഹാഭയാനം അരഹതം ഏതം അധിവചനം. നത്ഥി തേസം അവസേസന്തി **അനവസേസാ,** സബ്ബേപീതി വുത്തം ഹോതി. യഞ്ച ദുതിയഗാഥായ അന്തേ വുത്തം, തം സബ്ബദുകതികേഹി സമ്ബന്ധിതബ്ബം “യേ കേചി പാണഭൂതത്ഥി തസാ വാ ഥാവരാ വാ അനവസേസാ, ഇമേപി സബ്ബേ സത്താ ഭവന്തു സുഖിതത്താ. ഏവം യാവ ഭൂതാ വാ സമ്ഭവേസീ വാ, ഇമേപി സബ്ബേ സത്താ ഭവന്തു സുഖിതത്താ”തി.

ഇദാനി ദീഘരസ്സമജ്ഝിമാദിതികത്തയദീപകേസു **ദീഘാ വാ**തിആദീസു ഛസു പദേസു **ദീഘാ**തി ദീഘത്തഭാവാ നാഗമച്ഛഗോധാദയോ. അനേകബ്യാമസതപ്പമാണാപി ഹി മഹാസമുദ്ദേ നാഗാനം അത്തഭാവാ അനേകയോജനപ്പമാണാ ച മച്ഛഗോധാദീനം അത്തഭാവാ ഹോന്തി. **മഹന്താ**തി മഹന്തത്തഭാവാ ജലേ മച്ഛകച്ഛപാദയോ, ഥലേ ഹത്ഥിനാഗാദയോ, അമനുസ്സേസു ദാനവാദയോ . ആഹ ച “രാഹുഗ്ഗം അത്തഭാവീന”ന്തി (അം നി ൪.൧൫). തസ്സ ഹി അത്തഭാവോ ഉബ്ബേധേന ചത്താരി യോജനസഹസ്സാനി അട്ഠ ച യോജനസതാനി, ബാഹൂ ദ്വാദസയോജനസതപരിമാണാ, പഞ്ഞാസയോജനം ഭമുകന്തരം, തഥാ അങ്ഗുലന്തരികാ, ഹത്ഥതലാനി ദ്വേ യോജനസതാനീതി. **മജ്ഝിമാ**തി അസ്സഗോണമഹിംസസൂകരാദീനം അത്തഭാവാ. **രസ്സകാ**തി താസു താസു ജാതീസു വാമനാദയോ ദീഘമജ്ഝിമേഹി ഓമകപ്പമാണാ സത്താ. **അണുകാ**തി മംസചക്ഖുസ്സ അഗോചരാ ദിബ്ബചക്ഖുവിസയാ ഉദകാദീസു നിബ്ബത്താ സുഖുമത്തഭാവാ സത്താ ഊകാദയോ വാ. അപിച യേ താസു താസു ജാതീസു മഹന്തമജ്ഝിമേഹി ഥൂലമജ്ഝിമേഹി ച ഓമകപ്പമാണാ സത്താ, തേ അണുകാതി വേദിതബ്ബാ. **ഥൂലാ**തി പരിമണ്ഡലത്തഭാവാ സിപ്പികസമ്ബുകാദയോ സത്താ.

പഞ്ചമഗാഥാവണ്ണനാ

൫. ഏവം തീഹി തികേഹി അനവസേസതോ സത്തേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി **“ദിട്ഠാ വാ യേ വ അദിട്ഠാ”**തിആദീഹി തീഹി ദുകേഹിപി തേ സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ **ദിട്ഠാ**തി യേ അത്തനോ ചക്ഖുസ്സ ആപാഥമാഗതവസേന ദിട്ഠപുബ്ബാ. **അദിട്ഠാ**തി യേ പരസമുദ്ദപരസേലപരചക്കവാളാദീസു ഠിതാ. “യേ വാ ദൂരേ വസന്തി അവിദൂരേ”തി ഇമിനാ പന ദുകേന അത്തനോ അത്തഭാവസ്സ ദൂരേ ച അവിദൂരേ ച വസന്തേ സത്തേ ദസ്സേതി, തേ അപദദ്വിപദവസേന വേദിതബ്ബാ. അത്തനോ ഹി കായേ വസന്താ സത്താ അവിദൂരേ, ബഹികായേ വസന്താ സത്താ ദൂരേ. തഥാ അന്തോഉപചാരേ വസന്താ അവിദൂരേ, ബഹിഉപചാരേ വസന്താ ദൂരേ. അത്തനോ വിഹാരേ ഗാമേ ജനപദേ ദീപേ ചക്കവാളേ വസന്താ അവിദൂരേ, പരചക്കവാളേ വസന്താ ദൂരേ വസന്തീതി വുച്ചന്തി.

ഭൂതാതി ജാതാ അഭിനിബ്ബത്താ. യേ ഭൂതാ ഏവ, ന പുന ഭവിസ്സന്തീതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഖീണാസവാനം ഏതം അധിവചനം. സമ്ഭവമേസന്തീതി **സമ്ഭവേസീ**. അപ്പഹീനഭവസംയോജനത്താ ആയതിമ്പി സമ്ഭവം ഏസന്താനം സേഖപുഥുജ്ജനാനമേതം അധിവചനം. അഥ വാ ചതൂസു യോനീസു അണ്ഡജജലാബുജാ സത്താ യാവ അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ന ഭിന്ദന്തി, താവ സമ്ഭവേസീ നാമ, അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ഭിന്ദിത്വാ ബഹി നിക്ഖന്താ ഭൂതാ നാമ . സംസേദജാ ഓപപാതികാ ച പഠമചിത്തക്ഖണേ സമ്ഭവേസീ നാമ, ദുതിയചിത്തക്ഖണതോ പഭുതി ഭൂതാ നാമ. യേന വാ ഇരിയാപഥേന ജായന്തി, യാവ തതോ അഞ്ഞം ന പാപുണന്തി, താവ സമ്ഭവേസീ നാമ, തതോ പരം ഭൂതാതി.

ഛട്ഠഗാഥാവണ്ണനാ

൬. ഏവം ഭഗവാ “സുഖിനോ വാ”തിആദീഹി അഡ്ഢതേയ്യാഹി ഗാഥാഹി നാനപ്പകാരതോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ഹിതസുഖാഗമപത്ഥനാവസേന സത്തേസു മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഹിതദുക്ഖാനാഗമപത്ഥനാവസേനാപി തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ന പരോ പരം നികുബ്ബേഥാ”**തി. ഏസ പോരാണോ പാഠോ, ഇദാനി പന “പരം ഹീ”തിപി പഠന്തി, അയം ന സോഭനോ.

തത്ഥ **പരോ**തി പരജനോ. **പര**ന്തി പരജനം. ന **നികുബ്ബേഥാ**തി ന വഞ്ചേയ്യ. **നാതിമഞ്ഞേഥാ**തി ന അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞേയ്യ. **കത്ഥചീ**തി കത്ഥചി ഓകാസേ, ഗാമേ വാ ഗാമഖേത്തേ വാ ഞാതിമജ്ഝേ വാ പൂഗമജ്ഝേ വാതിആദി. **ന**ന്തി ഏതം. **കഞ്ചീ**തി യം കഞ്ചി ഖത്തിയം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഗഹട്ഠം വാ പബ്ബജിതം വാ സുഖിതം വാ ദുക്ഖിതം വാതിആദി. **ബ്യാരോസനാ പടിഘസഞ്ഞാ**തി കായവചീവികാരേഹി ബ്യാരോസനായ ച മനോവികാരേന പടിഘസഞ്ഞായ ച. “ബ്യാരോസനായ പടിഘസഞ്ഞായാ”തി ഹി വത്തബ്ബേ “ബ്യാരോസനാ പടിഘസഞ്ഞാ”തി വുച്ചതി, യഥാ “സമ്മദഞ്ഞായ വിമുത്താ”തി വത്തബ്ബേ “സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്താ”തി, യഥാ ച “അനുപുബ്ബസിക്ഖായ അനുപുബ്ബകിരിയായ അനുപുബ്ബപടിപദായാ”തി വത്തബ്ബേ “അനുപുബ്ബസിക്ഖാ അനുപുബ്ബകിരിയാ അനുപുബ്ബപടിപദാ”തി. **നാഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദുക്ഖമിച്ഛേയ്യാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദുക്ഖം ന ഇച്ഛേയ്യ . കിം വുത്തം ഹോതി? ന കേവലം “സുഖിനോ വാ ഖേമിനോ വാ ഹോന്തൂ”തിആദിമനസികാരവസേനേവ മേത്തം ഭാവേയ്യ, കിന്തു “അഹോവത യോ കോചി പരപുഗ്ഗലോ യം കഞ്ചി പരപുഗ്ഗലം വഞ്ചനാദീഹി നികതീഹി ന നികുബ്ബേഥ, ജാതിആദീഹി ച നവഹി മാനവത്ഥൂഹി കത്ഥചി പദേസേ കഞ്ചി പരപുഗ്ഗലം നാതിമഞ്ഞേയ്യ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ച ബ്യാരോസനായ വാ പടിഘസഞ്ഞായ വാ ദുക്ഖം ന ഇച്ഛേയ്യാ”തി ഏവമ്പി മനസികരോന്തോ ഭാവേയ്യാതി.

സത്തമഗാഥാവണ്ണനാ

൭. ഏവം അഹിതദുക്ഖാനാഗമപത്ഥനാവസേന അത്ഥതോ മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ ഉപമായ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മാതാ യഥാ നിയംപുത്ത"**ന്തി.

തസ്സത്ഥോ - യഥാ മാതാ നിയം പുത്തം അത്തനി ജാതം ഓരസം പുത്തം, തഞ്ച ഏകപുത്തമേവ ആയുസാ അനുരക്ഖേ, തസ്സ ദുക്ഖാഗമപ്പടിബാഹനത്ഥം അത്തനോ ആയുമ്പി ചജിത്വാ തം അനുരക്ഖേ, ഏവമ്പി സബ്ബഭൂതേസു ഇദം മേത്താഖ്യം മാനസം ഭാവയേ, പുനപ്പുനം ജനയേ വഡ്ഢയേ, തഞ്ച അപരിമാണസത്താരമ്മണവസേന ഏകസ്മിം വാ സത്തേ അനവസേസഫരണവസേന അപരിമാണം ഭാവയേതി.

അട്ഠമഗാഥാവണ്ണനാ

൮. ഏവം സബ്ബാകാരേന മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ വഡ്ഢനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മേത്തഞ്ച സബ്ബലോകസ്മീ**"തി.

തത്ഥ മിജ്ജതി തായതി ചാതി മിത്തോ, ഹിതജ്ഝാസയതായ സിനിയ്ഹതി, അഹിതാഗമതോ രക്ഖതി ചാതി അത്ഥോ. മിത്തസ്സ ഭാവോ **മേത്തം. സബ്ബലോകസ്മി**തി അനവസേസേ സത്തലോകേ. മനസി ഭവന്തി **മാനസം**. തഞ്ഹി ചിത്തസമ്പയുത്തത്താ ഏവം വുത്തം. **ഭാവയേ**തി വഡ്ഢയേ. ന അസ്സ പരിമാണന്തി **അപരിമാണം,** അപ്പമാണസത്താരമ്മണതായ ഏവം വുത്തം. **ഉദ്ധ**ന്തി ഉപരി, തേന അരൂപഭവം ഗണ്ഹാതി. **അധോ**തി ഹേട്ഠാ, തേന കാമഭവം ഗണ്ഹാതി. **തിരിയ**ന്തി വേമജ്ഝം, തേന രൂപഭവം ഗണ്ഹാതി. **അസമ്ബാധ**ന്തി സമ്ബാധവിരഹിതം, ഭിന്നസീമന്തി വുത്തം ഹോതി. സീമാ നാമ പച്ചത്ഥികോ വുച്ചതി, തസ്മിമ്പി പവത്തന്തി അത്ഥോ. **അവേര**ന്തി വേരവിരഹിതം , അന്തരന്തരാപി വേരചേതനാപാതുഭാവവിരഹിതന്തി അത്ഥോ. **അസപത്ത**ന്തി വിഗതപച്ചത്ഥികം. മേത്താവിഹാരീ ഹി പുഗ്ഗലോ മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, അമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, നാസ്സ കോചി പച്ചത്ഥികോ ഹോതി, തേനസ്സ തം മാനസം വിഗതപച്ചത്ഥികത്താ അസപത്തന്തി വുച്ചതി. പരിയായവചനഞ്ഹി ഏതം, യദിദം പച്ചത്ഥികോ സപത്തോതി. അയം അനുപദതോ **അത്ഥവണ്ണനാ**.

അയം പനേത്ഥ **അധിപ്പേതത്ഥദീപനാ** - യദിദം "ഏവമ്പി സബ്ബഭൂതേസു മാനസം ഭാവയേ അപരിമാണ"ന്തി വുത്തം, തഞ്ചേതം അപരിമാണം മേത്തം മാനസം സബ്ബലോകസ്മിം ഭാവയേ വഡ്ഢയേ, വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ഗമയേ പാപയേ. കഥം? ഉദ്ധം അധോ ച തിരിയഞ്ച, ഉദ്ധം യാവ ഭവഗ്ഗാ, അധോ യാവ അവീചിതോ, തിരിയം യാവ അവസേസദിസാ. ഉദ്ധം വാ ആരുപ്പം, അധോ കാമധാതും, തിരിയം രൂപധാതും അനവസേസം ഫരന്തോ. ഏവം ഭാവേന്തോപി ച തം യഥാ അസമ്ബാധം അവേരം അസപത്തഞ്ച ഹോതി, തഥാ സമ്ബാധവേരസപത്താനം അഭാവം കരോന്തോ ഭാവയേ. യം വാ തം ഭാവനാസമ്പദം പത്തം സബ്ബത്ഥ ഓകാസലോകവസേന അസമ്ബാധം, അത്തനോ പരേസു ആഘാതപ്പടിവിനയനേന അവേരം, അത്തനി ച പരേസം ആഘാതവിനയനേന അസപത്തം ഹോതി. തം അസമ്ബാധമവേരമസപത്തം അപരിമാണം മേത്തം മാനസം ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ചാതി തിവിധപരിച്ഛേദേ സബ്ബലോകസ്മിം ഭാവയേ വഡ്ഢയേതി.

നവമഗാഥാവണ്ണനാ

൯. ഏവം മേത്താഭാവനായ വഡ്ഢനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം ഭാവനമനുയുത്തസ്സ വിഹരതോ ഇരിയാപഥനിയമാഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തിട്ഠം ചരം...പേ॰... അധിട്ഠേയ്യാ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - ഏവമേതം മേത്തം മാനസം ഭാവേന്തോ സോ "നിസീദതി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉജും കായം പണിധായാ"തിആദീസു വിയ ഇരിയാപഥനിയമം അകത്വാ യഥാസുഖം അഞ്ഞതരഞ്ഞതരഇരിയാപഥബാധനവിനോദനം കരോന്തോ തിട്ഠം വാ ചരം വാ നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാ വിഗതമിദ്ധോ അസ്സ, അഥ ഏതം മേത്താഝാനസതിം അധിട്ഠേയ്യ.

അഥ വാ ഏവം മേത്താഭാവനായ വഡ്ഢനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വസീഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തിട്ഠം ചര"**ന്തി. വസിപ്പത്തോ ഹി തിട്ഠം വാ ചരം വാ നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാ ഇരിയാപഥേന ഏതം മേത്താഝാനസതിം അധിട്ഠാതുകാമോ ഹോതി, അഥ വാ തിട്ഠം വാ ചരം വാ...പേ॰... സയാനോ വാതി ന തസ്സ ഠാനാദീനി അന്തരായകരാനി ഹോന്തി, അപിച ഖോ യാവതാ ഏതം മേത്താഝാനസതിം അധിട്ഠാതുകാമോ ഹോതി, താവതാ വിഗതമിദ്ധോ ഹുത്വാ അധിട്ഠാതി, നത്ഥി തസ്സ തത്ഥ ദന്ധായിതത്തം. തേനാഹ **"തിട്ഠം ചരം നിസിന്നോ** വ, സയാനോ യാവതാസ്സ വിതമിദ്ധോ. ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"തി.

തസ്സായമധിപ്പായോ - യം തം "മേത്തഞ്ച സബ്ബലോകസ്മി, മാനസം ഭാവയേ"തി വുത്തം, തം യഥാ ഭാവേയ്യ, യഥാ ഠാനാദീസു യാവതാ ഇരിയാപഥേന ഠാനാദീനി വാ അനാദിയിത്വാ യാവതാ ഏതം മേത്താഝാനസതിം അധിട്ഠാതുകാമോ അസ്സ, താവതാ വിഗതമിദ്ധോവ ഹുത്വാ ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാതി.

ഏവം മേത്താഭാവനായ വസീഭാവം ദസ്സേന്തോ "ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"തി തസ്മിം മേത്താവിഹാരേ നിയോജേത്വാ ഇദാനി തം വിഹാരം ഥുനന്തോ ആഹ **"ബ്രഹ്മമേതം വിഹാരമിധമാഹൂ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം "സുഖിനോ വാ ഖേമിനോ വാ ഹോന്തൂ"തിആദി കത്വാ യാവ "ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"തി വണ്ണിതോ മേത്താവിഹാരോ. ഏതം ചതൂസു ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയഇരിയാപഥവിഹാരേസു നിദ്ദോസത്താ അത്തനോപി പരേസമ്പി അത്ഥകരത്താ ച ഇധ അരിയസ്സ ധമ്മവിനയേ ബ്രഹ്മവിഹാരമാഹു സേട്ഠവിഹാരമാഹൂതി, യതോ സതതം സമിതം അബ്ബോകിണ്ണം തിട്ഠം ചരം നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാസ്സ വിഗതമിദ്ധോ, ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാതി.

ദസമഗാഥാവണ്ണനാ

൧൦. ഏവം ഭഗവാ തേസം ഭിക്ഖൂനം നാനപ്പകാരതോ മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ മേത്താ സത്താരമ്മണത്താ അത്തദിട്ഠിയാ ആസന്നാ ഹോതി, തസ്മാ ദിട്ഠിഗഹനനിസേധനമുഖേന തേസം ഭിക്ഖൂനം തദേവ മേത്താഝാനം പാദകം കത്വാ അരിയഭൂമിപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **"ദിട്ഠിഞ്ച അനുപഗ്ഗമ്മാ"**തി ഇമായ ഗാഥായ ദേസനം സമാപേസി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം "ബ്രഹ്മമേതം വിഹാരമിധമാഹൂ"തി സംവണ്ണിതോ മേത്താഝാനവിഹാരോ, തതോ വുട്ഠായ യേ തത്ഥ വിതക്കവിചാരാദയോ ധമ്മാ, തേ തേസഞ്ച വത്ഥാദിഅനുസാരേന രൂപധമ്മേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഇമിനാ നാമരൂപപരിച്ഛേദേന "സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോയം, നയിധ സത്തൂപലബ്ഭതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧; മഹാനി॰ ൧൮൬) ഏവം ദിട്ഠിഞ്ച അനുപഗ്ഗമ്മ അനുപുബ്ബേന ലോകുത്തരസീലേന സീലവാ ഹുത്വാ ലോകുത്തരസീലസമ്പയുത്തേനേവ സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിസഞ്ഞിതേന ദസ്സനേന സമ്പന്നോ, തതോ പരം യോപായം വത്ഥുകാമേസു ഗേധോ കിലേസകാമോ അപ്പഹീനോ ഹോതി, തമ്പി സകദാഗാമിഅനാഗാമിമഗ്ഗേഹി തനുഭാവേന അനവസേസപ്പഹാനേന ച കാമേസു ഗേധം വിനേയ്യ വിനയിത്വാ വൂപസമേത്വാ **ന ഹി ജാതു ഗബ്ഭസേയ്യം പുന രേതി** ഏകംസേനേവ പുന ഗബ്ഭസേയ്യം ന ഏതി. സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥേവ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ പരിനിബ്ബാതീതി.

ഏവം ഭഗവാ ദേസനം സമാപേത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മിംയേവ വനസണ്ഡേ വിഹരഥ, ഇമഞ്ച സുത്തം മാസസ്സ അട്ഠസു ധമ്മസ്സവനദിവസേസു ഘണ്ഡിം ആകോടേത്വാ ഉസ്സാരേഥ, ധമ്മകഥം കരോഥ സാകച്ഛഥ അനുമോദഥ, ഇദമേവ കമ്മട്ഠാനം ആസേവഥ ഭാവേഥ ബഹുലീകരോഥ, തേപി വോ അമനുസ്സാ തം ഭേരവാരമ്മണം ന ദസ്സേസ്സന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു അത്ഥകാമാ ഹിതകാമാ ഭവിസ്സന്തീ"തി. തേ "സാധൂ"തി ഭഗവതോ പടിസ്സുണിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തഥാ അകംസു. ദേവതായോ ച "ഭദന്താ അമ്ഹാകം അത്ഥകാമാ ഹിതകാമാ"തി പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹുത്വാ സയമേവ സേനാസനം സമ്മജ്ജന്തി, ഉണ്ഹോദകം പടിയാദേന്തി , പിട്ഠിപരികമ്മം പാദപരികമ്മം കരോന്തി, ആരക്ഖം സംവിദഹന്തി. തേപി ഭിക്ഖൂ തമേവ മേത്തം ഭാവേത്വാ തമേവ ച പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ സബ്ബേ തസ്മിംയേവ അന്തോതേമാസേ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണിത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസുന്തി.

ഏവമ്പി അത്ഥകുസലേന തഥാഗതേന,
ധമ്മിസ്സരേന കഥിതം കരണീയമത്ഥം;
കത്വാനുഭുയ്യ പരമം ഹദയസ്സ സന്തിം,
സന്തം പദം അഭിസമേന്തി സമത്തപഞ്ഞാ.

തസ്മാ ഹി തം അമതമബ്ഭുതമരിയകന്തം,
സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമോ;
വിഞ്ഞൂ ജനോ വിമലസീലസമാധിപഞ്ഞാ-
ഭേദം കരേയ്യ സതതം കരണീയമത്ഥന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദകപാഠ-അട്ഠകഥായ

മേത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച യം വുത്തം -

"ഉത്തമം വന്ദനേയ്യാനം, വന്ദിത്വാ രതനത്തയം;
ഖുദ്ദകാനം കരിസ്സാമി, കേസഞ്ചി അത്ഥവണ്ണന"ന്തി.

തത്ഥ
സരണസിക്ഖാപദദ്വത്തിംസാകാരകുമാരപഞ്ഹമങ്ഗലസുത്തരതനസുത്തതിരോകുട്ടനിധികണ്ഡമേത്തസുത്തവസേന നവപ്പഭേദസ്സ **ഖുദ്ദകപാഠസ്സ** താവ അത്ഥവണ്ണനാ കതാ ഹോതി. തേനേതം വുച്ചതി -

"ഇമം ഖുദ്ദകപാഠസ്സ, കരോന്തേനത്ഥവണ്ണനം;
സദ്ധമ്മട്ഠിതികാമേന, യം പത്തം കുസലം മയാ.
തസ്സാനുഭാവതോ ഖിപ്പം, ധമ്മേ അരിയപ്പവേദിതേ;
വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം, പാപുണാതു അയം ജനോ"തി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയഗുണപ്പടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹണസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിധമ്മപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന ഛമഹാവേയ്യാകരണേനഛമഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ ഛളഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാദിപ്പഭേദഗുണപ്പടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **പരമത്ഥജോതികാ** നാമ ഖുദ്ദകപാഠവണ്ണനാ -

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം സീലാദിസുദ്ധിയാ.

യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

ഖുദ്ദകപാഠവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.